मात्रे

AN ENGLISH-GUJARATI GLOSSARY OF SCIENTIFIC TERMS

TABLE OF CONTENTS

अनुक्रमणिका

पृष्ठ

भूमिका

प्रथम विभाग

द्वितीय विभाग

INTRODUCTION

I am glad to write an introduction to this English Gujarati Glossary of Scientific Terms on behalf of the Gujarat Research Society The publication is getting ready at an opportune time when the questions regarding the medium of instruction and scientific terminology are on the anvil and our country would welcome every effort which brings their solution nearer

As the preface of the book shows, the author has taken a comprehensive view of the whole subject of scientific terminology and the allied question of medium of instruction The stand taken by him is reasonable and practicable He advocates that as long as Secondary Education is through the mother tongue, the students and the common man who do not hope to reach higher education must be given the facility of a vocabulary based on his own mother tongue, when the higher education is given through the national language the Hindi terminology will be available As Mr Shah says, there will be very little effort necessary on the part of the student to change-over from the Gujarati glossary to the Hindi

The adoption of Nagari script is an important and useful innovation for the Gujarati language This script will render the cultural unification of the country easier and quicker

Another welcome feature is the adoption of important foreign terms where necessary The country cannot afford to lose international contacts and our national language should make full use of such foreign terms for, I feel sure that our scientists will with their own contributions, soon achieve international status for words coined correctly in our country

In view of the decision that secondary education is to be imparted through the mother tongue, such scientific vocabularies and glossaries for each regional language are useful and appropriate In the early stages, a collection of all suitable words already in use would be welcome as it would, without giving undue rigidity and finality, secure equivalents for a large variety of shades of meanings in common use

The book will be also useful to the writers of popular scientific books who are at present hampered greatly by want of scientific terminology Our working classes have now much more leisure than ever before and urgently need the message of science to be conveyed

to them Publication of popular scientific literature in simple language for the masses will receive great encouragement from such scientific glossaries and I hope the present one will set an example to other regional compilations in many ways

Mr Shah has a distinguished literary and official career He is a Member of Bombay Public Service Commission He had a distinguished record at the Bombay University He won the Narayan Vasudev Scholarship for standing first in the University at the B A examination in Physical Sciences and James Taylor Prize for standing first in History and Political Economy group He had also been awarded the Sir George Le Grand Jacob and the Ashburner Prizes by the Bombay University After working for four years as Professor of Chemistry at the Forman Christian College, Lahore, he joined the Indian Audit and Account Service in 1914 after an All-India competitive examination, and retired as Accountant General, Bombay, in 1943 He is the founder Vice-President of Gujarat Research Society and is interested in social and medical welfare of the masses He is the author of two other books in Gujarati *Vignan Vichar* (4 editions) and *Vignan Vinod*

Rajkot, 31-7-'48

H V DIVATIA
President, Gujarat Research Society

પ્રવેશક

શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા (મુંબઈ)ના કેટલાએક હેતુઓમાં નીચેના બે હેતુઓને પણ સમાવેશ થાય છે :—

૧. ગુજરાતી ભાષાનાં સ્વતંત્ર પુસ્તકોને ઉત્તેજન આપવું.

૨. વિજ્ઞાન શાસ્ત્રાદિક ગ્રંથોને ઉત્તેજન આપવું.

એ હેતુઓને અનુસરી આજથી બાર વર્ષ ઉપર એટલે સન ૧૯૩૭માં ("વૈજ્ઞાનિક શબ્દસંગ્રહ")ની યોજના શ્રી પોપટલાલભાઈએ સભા સમક્ષ રજૂ કરી હતી, તે તરત જ સ્વીકારાઈ.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદે તે અરસામાં શ્રી પોપટલાલભાઈને વિજ્ઞાનવિભાગના પ્રમુખ નીમીને એક પેટા સમિતિની તેમને મદદ આપી વૈજ્ઞાનિક શબ્દસંગ્રહ તૈયાર કરવા સૂચવેલું હતું. તે તૈયાર થયે સભાના ત્રૈમાસિકમાં છપાવવાની ગોઠવણ કરી જાન્યુઆરી-માર્ચ સને ૧૯૩૮માં છપાવી. સભાની પ્રકાશિત પત્રિકાઓમાં તેમને સ્થાન આપી, છૂટી પત્રિકા તરીકે છપાવેલી, તે વખતે તેનું કદ માત્ર ૮૮ પાનાં હતું.

વિજ્ઞાનની દિશામાં શ્રી પોપટલાલભાઈ આજ લગભગ ચાળીસ વરસથી કામ કરતા આવ્યા છે. ઘણા થોડાઓને ખબર હશે કે એમણે સરકારી નોકરી, ઇન્ડિયન ઑડિટ સર્વિસ સ્વીકારી તે પહેલાં લગભગ સાત વર્ષ ૧૯૦૭થી ૧૯૧૪ સુધી રસાયનવિદ્યાના અધ્યાપક તરીકે કામ કરેલું. પછી પણ એમનો એ વિષય મંબંધેનો ઝોક અને રસ કાયમ રહ્યા અને તે હજી સુધી પણ કાયમ છે. એમણે "વિજ્ઞાનવિનોદ"ને "વિજ્ઞાનવિચાર" એ નામનાં બે પુસ્તકો લખ્યાં છે. તેમાંનું એક તો મુંબઈ યુનિવર્સિટીએ પાઠ્યપુસ્તક તરીકે પસંદ કર્યું હતું: એમના એ રસ, એ શોખ અને એ ઝોકને આ "વૈજ્ઞાનિક શબ્દ સંગ્રહ"નું પુસ્તક આભારી છે. એમનો એ પરિપક્વ અનુભવ એમાં ખપ લાગ્યો છે તે વિષે કાંઈ કહેવાનું હોય નહીં; પરંતુ તે ઉપરાંત ઘણો ખર્ચ કરી આ સગ્રહ તૈયાર કરી છપાવ્યો છે અને સાહિત્યસેવાની એમની નિરંતર ધગશને લઈને તેના વેચાણથી જે કાંઈ નફો રહે તે શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા તથા ગૂજરાત સંશોધન મંડળને આપી દેવાની ઉદારતા બતાવી છે.

વિજ્ઞાન શબ્દ સગ્રહ પરત્વે જુદી જુદી વ્યક્તિઓ અને સંસ્થાઓ તરફથી થયેલા પ્રયાસોનો સવિસ્તર ઇતિહાસ શ્રી પોપટલાલભાઈએ પોતાની લાંબી પ્રસ્તાવનામાં આપ્યો છે. સ્વ. ત્રિભોવનદાસ કલ્યાણદાસ ગજ્જરે જે શરૂઆત કરી તેથી બીજા લેખકોને પ્રેરણા મળી અને તે પ્રેરણા વડે લખાયેલાં પુસ્તકોની હારમાં શ્રી પોપટલાલભાઈનો "સંગ્રહ" છેલ્લું ને શ્રેષ્ઠ જ પુસ્તક છે.

મૂળ આવૃત્તિ કરતાં હાલની આવૃત્તિનું કદ ત્રણ ગણું વધી ગયુ છે. શ્રી પોપટલાલ-ભાઈ તથા તેમણે રોકેલા સહાયકોના વર્ષોના પ્રયાસોનું એ ફળ છે. પોતાનો ફાજલ સમય તેમણે આ જ કામમાં વાપર્યો છે. હસ્તલિખિત નકલો કરવા, તથા પ્રૂફો સુધારવામાં એમનો જે વખત ગયો છે અને એમને જે મહેનત પડી છે તેનો મને પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે અને તેથી તેની પૂરી કદર કરી તેમને ધન્યવાદ આપુ છું.

વિજ્ઞાન વિષય એવો છે કે તે દિનપરદિન સંશોધનને લીધે તેમ જ રોજબરોજ નવી શોધો થતી હોવાને લીધે પ્રગતિમાન થતો જ રહે છે. નવી શોધોને સમજાવવાને નામ આપવા નવા શબ્દો જોઈએ અને શબ્દો ચાલુ ભાષામાં ન હોય તો તે કાં તો નવો ઘડાવા જોઈએ યા તો સંસ્કાર પામેલી જૂની પ્રચલિત નહીં એવી ભાષાઓમાંથી સર્જાવા જોઈએ, અને તે સર્વમાન્ય હોવા જોઈએ. વિકાસમાં આવતા અંતરાયનો સામનો કરવાનો એક ટૂંકો રસ્તો એ લેવામાં આવ્યો છે કે શોધકર્તાએ તે શોધને માટે જે શબ્દ વાપર્યો હોય તેને અપનાવી લેવો. દા. ત. એક્સ-રે "x-Ray" આ શબ્દ આજે દુનિયાની દરેક ભાષામાં અપનાવાઈ ગયો છે, જેવી રીતે રોજિંદા જીવન અંગે ફેરફારો થતા હોવાથી તેને દર્શાવતા પરભાષાના શબ્દો ભારતના દરેક પ્રાંતના સાહિત્યમાંથી લોકજીવનમાં રૂઢ બની ગયા છે. દા. ત. ઇસ્પિતાલ–સ્ટેશન–મિલ–એન્જિન તેવી જ રીતે વિજ્ઞાનના સાહિત્યમાં પણ થવું જોઈએ અને થયું છે. એની શ્રી પોપટલાલભાઈએ નોંધ લીધી છે. જૂની સંસ્કારી ભાષા–સંસ્કૃત જેવી પ્રચલિત યા ચાલુ હોય તે વખતે જે વસ્તુસ્થિતિ અસ્તિત્વમાં ન હોય તે વસ્તુસ્થિતિ દર્શાવવાને ભાષામાંથી શબ્દ જડે નહીં એ સ્વાભાવિક છે તો પછી તેમાંથી શબ્દ મેળવવાનો નિશ્ચય કરી જે ગેરકુદરતી હોય તેને કુદરતી બનવાય નહીં. તે દિશામાં જવાનો લોભ કરવો એ યોગ્ય નથી.

રાષ્ટ્રીય લિપિ નાગરી થશે એમ સમજી શ્રી પોપટલાલભાઈએ એ "સંગ્રહ" એ લિપિમાં જ છાપ્યો છે.

"શબ્દસંગ્રહ"ની યોજના ઘણી ખૂબીથી પર્યાય વગેરે આપી સંગ્રાહકે અમલમાં મૂકી છે. જોકે તે ગુજરાતી ભાષામાં હોવાને લીધે માત્ર ગુજરાતી સમજનારાઓના જ સંકુચિત ઉપયોગમાં આવી શકે અને તેટલા પૂરતો તે રાષ્ટ્રીય ઉપયોગમાં નહીં આવે એમ કેટલાએકને તાત્કાલિક લાગે પણ તે ભૂલ છે. દા. ત. ઘણા અંગ્રેજી શબ્દોના પર્યાય આપતી વખતે ગુજરાતીમાં રૂઢ થઈ ગયેલા શબ્દો ઉપરાંત તેમણે બીજા એવા પર્યાયો આપ્યા છે કે જે આખા દેશને ઉપયોગી થઈ પડે. "Jar" શબ્દ ને માટે બરણી એ ગુજરાતી શબ્દ ઉપરાંત કળશ, પાત્ર, એવા શબ્દો આપ્યા છે કે જે ગુજરાતીઓ ઉપરાંતના પરપ્રાંતીય વાંચકો સમજી શકે. "Order–Momentum" એવા એવા અનેક શબ્દોના પર્યાયમાં ગુજરાતી જેવું કાંઈ છે જ નહીં. મતલબ કે આખા દેશમાં ઉપયોગી થઈ પડે તેવો સંગ્રહ રચવો હોય તેના માટે આ સંગ્રહ પૂરતી સામગ્રી પૂરી પાડે છે. એટલું જ નહીં પણ ઉપર જણાવેલાં કારણોને લીધે આજે પણ આખા દેશમાં આ સંગ્રહ વાપરી શકાય તેમ છે. બાકી તો જ્યાં સુધી શરૂઆતની તેમ જ તે પછીની માધ્યમિક કેળવણી આ અપાતી રહેશે ત્યાં સુધી આવા સંગ્રહની આવશ્યકતા રહેવાની.

એમની લાંબી પ્રસ્તાવનામાં આ આખા પ્રશ્નનું એકેએક અંગ એમણે એટલી બારીકી અને બાહોશીથી છણ્યું છે કે તે વિષે કાંઈ વિશેષ લખવું હું ઉચિત ધારતો નથી.

તા. ૩૧–૭–'૪૫
મુંબઈ.

કૃષ્ણલાલ ઝવેરી
પ્રમુખ
શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા

PREFACE

In every country, scientific terminology has been a matter of slow growth each word growing from precedent to precedent in variety of meaning and with changes in local circumstances and use At the present stage in India, however the problem has reached a new importance and emergency by the acquisition of self government and by the growing anxiety to achieve great things for the new country Even before the problem of the adoption of a national language for the country reaches near the solution, questions of the medium of instruction through the mother tongue or the national language are being hotly debated and conclusions reached hurriedly without either full study of the question or a proper understanding of the real problem The same is the case with the scientific terminology about which so little is studied and much less understood There is one wide awake school of thought which carries everything before it under the slogan, that the culture of the *nation is in danger unless the whole of India adopts a terminology* based entirely on Sanskrit On the other hand there are many who are content with academic resolutions seeking reasons for postponing to come to a decision and who believe that the existing state of affairs need not be disturbed for some years No one examines the problem from the point of view of the common man who has to bear the increasing strain of under standing science in daily life The scholar aristocrat still seeks to domineer over the working man burning midnight oil in his attempts to understand science and its achievements through the regional languages Few realize that the pivot of progress of our country rests on the spread of scientific know ledge and the scientific attitude of mind among the masses and that a language in the words of Pandit Jawaharlal Nehru 'has to function essen tially as the language of the masses of the people and not of a select few

2 THE HISTORICAL REVIEW URDU

Taking a review of the previous history of this subject in various parts of the country we find that the first attempt to supply modern terminology for *Urdu* text books was undertaken as early as 1833 by Dr Springer and Mr Batrous of the Old Delhi College and certain principles were laid down by the Translation Society of that college This work was however not completed and the Anjuman e Taraqqi e Urdu much later prepared glossaries of terminology for various science subjects The work was extended much later by the Osmania University where a bureau of translation and a com mittee for scientific terminology were established unfortunately neither the terminology nor the text books have satisfied the external examiners of the

University the scientific writers and the popular readers The whole experiment of teaching the highest sciences through Urdu at the Osmania University is a failure This is not the place to examine the reasons for the failure but there is no doubt that the terminology is complex and divorced from the language spoken by the majority of the students and that greater emphasis is laid on the purity of the forms or the words rather than facility of expression The experience of the Osmania University and the failure of a terminology which passes over the heads of the common man should prove a useful lesson to those worshippers of the high flown Sanskrit who ignore the capacity limitations and requirements of the common man

3 MARATHI

Marathi has a large number of distinguished devotees of science who have thought and worked on the subject most important of whom is Prof G R Paranjpe lately of the Royal Institute of Science As the former editor of the magazine *Srishtijnan* and an experienced writer in Marathi and teacher of Physics in English his views on the subject are deserving of deepest consideration His glossary of words on Physics however has unfortunately not been extended to other sciences The Maharashtra Paribhasha Mandal of Poona prepared glossaries for various science subjects in 1936 This has been followed by *The English Indian Dictionary of Scientific Terminology* prepared by Messrs Y R Date and C G Karve on behalf of the Maharashtra Kosha Mandal Ltd Poona 1948 This is a comprehensive compilation with a sound background but it would have been more useful if it had been prepared without the idea of covering all Indian languages If the anxiety to completely replace all foreign words — even the internationally accepted names for plants animals and chemical elements — had not so completely overpowered the discretion to keep a balance between the international and national points of view the volume would have increased in importance and practical utility It is futile to attempt to prepare one scientific terminology for all Indian languages as long as large groups of people yet use provincial languages and are to be given primary and secondary education in the sciences through the medium of the mother tongue

4 GUJARATI

(a) It has been stated by Dr Amarnath Jha that the earliest attempts of organized work on science in an Indian language was made in 1888 by Professor T K Gajjar at Baroda in *Gujarati* Professor Gajjar usually planned on a large scale and his polyglot scientific dictionary his preparation for series of scientific books in Gujarati his scheme of the first Polytechnic school with Gujarati as the medium (Kalabhavan at Baroda) and his numerous other scientific activities though left incomplete show his versatile genius The far sighted patriotism of Sir Sayajirao the great Baroda Ruler who had adopted Gujarati as the language of the State and also for technical education had

led to the foundation of scientific terminology long before either the Bangiya Sahitya Parishad or the Nagari Pracharini Sabha of Benares entered the field

(b) The dictionary of legal terms covering nearly 800 pages and the *Sayaji Vaijnanik Shabda Sangraha* and a series of books on popular science (1931) were the notable contributions made by the Baroda State The over Sanskritized colour of these books brought several protests and Vijnana Samiti of the Gujarati Sahitya Parishad in 1923 25 prepared another list of scientific terms the present writer led a deputation to the Baroda State authorities in 1924 suggesting a simplification of those terms The Chemists Club at Baroda also made an attempt at a scientific glossary of chemical terms in 1928

(c) In the meantime the Gujarat Vernacular Society renamed now as Gujarat Vidyasabha Ahmedabad had got busy with preparing glossaries of terms on miscellaneous subjects including science and these efforts are valuable About the same time the anarchy that had prevailed in the field of spelling in Gujarati was removed by the masterful personality of Mahatma Gandhi the father of the nation who sponsored an authentic dictionary under the auspices of the Gujarat Vidyapith Ahmedabad The expectation that the same institution would take up the responsibility of preparing a complete scientific terminology has not been yet fully realized As early as 1931 a glossary of mathematical terms was prepared for the Vidyapith but there was a lull after that As the President of the Science Section of the Gujarati Sahitya Parishad in 1937 the present writer prepared a running glossary of about ten thousand scientific terms This was published by the Forbes Gujarati Sabha in 1938 The book was out of print and the writer undertook in 1948 to prepare a revised edition During the interval the circumstances have changed considerably

(d) The Gujarat Vidyapith had with the help of an expert committee prepared *Vijnanani Paribhasha* in 1944 and also *Arthashastrani Paribhasha* in 1948 When the former publication was sent to the Bombay University for recognition the latter gave the unusual decision on the 18th November 1946 that there should be a common scientific terminology for the matriculation science subjects for all the modern Indian languages that the system of scientific terminology developed by Dr Raghuvira in his great *English Indian Dictionary* should be adopted and that he may be requested to bring out an abridged edition of his dictionary for the use of matriculation candidates Such a decision seems to have been reached without proper deliberation and without a detailed examination of Dr Raghuvira s system The language of a people cannot be thus altered even under great national emergency much less after the attainment of freedom for the country The principles of education through the mother tongue and of linguistic freedom as the birthright of every citizen appear to be sacrificed to the slogan of danger to the Indian national culture without Sanskrit Every devotee of Indian

culture including the present writer would like to draw upon Sanskrit as the fountain head of culture and storehouse of knowledge but this source is to be reserved for the highest levels of learning and not poured down the immature throats of the masses or even the matriculation students Even after the removal of the English from the political supremacy and the eventual removal from its position as medium of University education it has been recognized that primary and secondary education has to be conducted through the medium of the mother tongue and any attempt to ignore this simple fact is bound to dismal failure even though supported by all the authority of a University

In 1944 Dr Y G Naik published a list of all technical terms used in the Gujarati text books of Physics and Chemistry for matriculation students This book 'पदार्थविज्ञान अने रसायण—पारिभाषिक शब्दकोष" was published under the auspices of the Bombay University

5 HINDI

The earliest efforts for scientific terminology were pioneered by the Nagari Pracharini Sabha in 1906 This has been revised in 1929 34 by various groups of professors *The 20th Century English Hindi Dictionary* published by Shri Sukhsampatirai Bhandari at the Dictionary Publishing House at Ajmere is planned more as a general dictionary than a scientific glossary But the most gigantic effort in the matter of evolution of scientific terminology for all the Indian languages has been made by Dr Raghuvira His attempts to prepare *The Great English Indian Dictionary* deserve the credit which the insistence on a single idea may merit His preference for Sanskrit as fountain head of all new words is laudable only if the use of the existing words is not neglected He has worked out the idea that derivatives should be evolved out of certain fundamental concepts Dr Raghuvira recognizes that for general literature regional languages will have their peculiarities and differences but only for technical words there will be one Indian word in all regional languages for one English word! A perusal of Volume I Chemistry Part I does not convince any serious student of the subject that it would be acceptable even to all the 82 signatories with whose co operation the terminology is claimed to have been prepared This volume only deals with chemical elements their derivatives and compounds symbols suffixes etc A great deal of ingenuity has been spent in coining Sanskritized words e g उदजन for Hydrogen जारक for Oxygon नैली for Iodine नेपाली for Arsenic तेजातु for Radium स्फातु for Aluminium गुल्बारीयण for Sulphur गुल्बारीयित मिर्तीका for Sulphur matches त्रपुदन for tinplate भूत्रोल for Nitrophenol भूत्रोल द्वि गुल्बारीयित अम्ल Nitrophenol disulphonic acid These examples are enough to indicate the unsuitability of nomenclature from the point of view of either international practice or the immediate requirements of the common man It might be clever and learned to combine and collate information about

philological and phonetic derivation of various groups of words but it is useful to remember that such attempts at evolving a new scientific terminology will fail if they do not meet with two important requirements Firstly, the terminology should not completely cut off all chances of international contact with the English speaking nations of the world Secondly, it should not ignore the local usage of scientific terms by local agriculturists factory workers the businessmen and the local newspapers Further, it must be recognized that many hundreds of the existing State organizations always used regional languages and had never fully accepted English either as medium of administration or of education, and that they have already initiated the use of certain technical and scientific words which need not be replaced now

6 THE DOCTRINE OF UNIFORM TERMINOLOGY

The disadvantages of the system adopted by Dr Raghuvira has led to severe criticism from many directions. In attempting to evolve a uniform terminology for the thirteen languages of the country on the basis of "one new Indian word for one English word", enormous difficulties have arisen — some of which are ignored and some overridden — with the result that the *terminology has satisfied no one The Constituent Assembly which entrusted* the great Doctor with the work of translating the Draft Constitution of India has not been able to accept Dr Raghuvira s translation which has to be revised Sir Shantiswarup Bhatnagar who wrote the preface to the first volume of *Terminology of Chemical Elements and Compounds*, appears to be no longer so enthusiastic about it The various provincial authorities have not been able to welcome the same with the exception of the Nagpur and Bombay Universities and Maharashtra group has prepared another *English Indian Dictionary* of 630 pages It raises the question whether after centuries of evolution of separate languages for India the past should be forcibly suppressed and a new language — which is neither Hindi nor Sanskrit and which has no respect for the past* usage of the words — need be encouraged This disregard of past usage creates an unnecessary violence to the spirit of a language for which there is neither a necessity nor an occasion Why should simple words like *gram ne* and *grain* be replaced by धान्य and यव ! Need *engine* be named यन्त्र and *engineer* as अभियता ! Why translate *cheque* as धनादेश and *clerk* as लिपिक ! Why not continue to use दूरबीन and why coin दूरेक्ष for *telescope*? Till the All India terminology contemplated by the Central Advisory Board is ready, each province (including Hindi) should be allowed to evolve its own provincial terminology for the first period of five or ten years, and then alone a separate All India terminology can be evolved if necessary With the adoption of the national language its Hindi vocabulary will be available and will become compulsory for all high scientific purposes throughout the country

* See criticism in the Journal of the Bombay University September 1948 by Dr Y G Lele D Sc pps 55 to 64

7 OFFICIAL EFFORTS

While private efforts have worked in different provinces in various directions the wheels of official machinery have moved slowly with caution almost amounting to stagnation A great deal of the work of Central Advisory Board from 1940 to 1947 has been simplified by the changed circumstances after the 15th August 1947 when the country attained freedom and English no longer remained a compulsory State language The meeting of the Central Advisory Board of Education in January 1948 recorded the following important resolutions which have far reaching effects on the question of scientific terminology

(i) English as medium of instruction at the university stage should be replaced during the next five years by Indian languages

(ii) Within this period universities should adopt the language of the State or Province or region as the medium of instruction and examination After the period of five years ending in 1953 English will cease to be the medium of instruction and examination

(iii) During the transition period English should remain as a compulsory second language in the higher courses

(b) The question of scientific terminology is entrusted to the Reference Board on Scientific Terminology whose report made in May 1947 was adopted by the Central Advisory Board at the meeting held in January 1948 This Board had then expressed the opinion that while due note should be taken of such scientific terms as have been used and are well known in the different languages and have a specific and unambiguous connotation so far as new terms are concerned it is desirable to adopt international scientific terminology with such suffixes and prefixes as may be needed by particular languages It may be that in some languages there is a greater abundance of well established scientific terms than in others In these cases such terms may be retained

Immediate steps should be taken to appoint qualified persons on a paid basis to undertake the translation of standard scientific publications including modern popular books on scientific subjects incorporating international scientific terms so that they may serve as models for similar publications in the Indian languages

The above report was sent to various provincial governments and universities most of whom have agreed with the recommendations of the Board in general Unfortunately the Central Advisory Board which met in January 1949 did not take further action this year in the expectation that the new All India University Commission will also report on this point before the next session of the Advisory Board

(c) The committee on the subject appointed by the National Institute of Sciences has prepared its report after holding prolonged discussions with Dr Raghuvir On the basis of this report the council of the Institute arrived

come in the first place from the various provincial languages and from dialects Even words of purely foreign origin may not be altogether excluded

"The source from which a large number of new words are to be coined should be Sanskrit . . In this matter, pedantry should be avoided and our efforts should be to coin such words as would fit in with the structure and genius of the spoken language and be loveable for their simplicity (Dr Rajendra Prasad)

9 THE INTERNATIONAL ASPECT OF THE QUESTION

In connection with international aspect of scientific terminology, it is useful to remember the words of Professor J B S Haldane "Science is *an international concern Any paper on science becomes the property of the* world, the moment it is published and the special scientific terminology, so frequently termed jargon is with all its faults, an international language One can have the gist of a scientific paper in any European tongue through mathematical expressions, numerical tables, and chemical formulae' This aspect of international contact cannot be exaggerated even after full freedom has been achieved for India On the other hand, India with its population of about one fifth of the whole world and with its large and growing importance in commerce industry and politics has to retain, maintain and develop its cultural and political status and to discuss many problems at international level At a time when international standards have to be fixed and modified to suit local requirements in the fields of health, disease and treatment in the preventive and curative side of human and veterinary medicine, in the fields of transport by air, water or land, in the spheres of industrial and labour welfare in the development of mining metallurgical manufacturing industries and in the progress of knowledge and science it would be a great loss if international scientific terminology is entirely ignored In the zeal of attainment of freedom and assertion of our individuality as a nation we should not be unpractical isolationists in any sphere at a time when Asia and the world expect India to give them a new lead and direction

Let us also not forget that as Indians begin to make their own new contributions to science and literature they will coin hundreds of words which the whole world will have to accept on their own inherent merit Indian languages have sufficient strength and vitality, not to get "decultured for having taken a few thousand words of foreign origin Nor would this mean that a keen supporter of Indian culture,—and in this category the present writer would not like to yield his place to any one —*should be afraid* of losing his opportunities for the development of Indian languages There is vast and broad field for ingenuity in coining words for the scientific terms concerning concepts qualities and properties, phenomena processes, and their derivative adjectives verbs, adverbs etc, names of scientific instruments, apparatus, tools and machinery There is no necessity or justification for the forcible adoption of an All India terminology, when the requirements of

regional areas can be best met from words already in use locally, as long as they express the scientific idea correctly The solution is therefore as stated by Pandit Jawaharlal Nehru, to conserve the best of international terminology and of the terms in regional use and at same time slowly evolve a national language for the country which will naturally synthesize from various directions all that is the best in regional languages as well as in English There should be no fear of loss of homogeneity which will be continued to be secured by the evolution of the national language on natural lines

10 WORKING RULES

The above resume of the subject explains the scope of the difficulties in the work of preparing a satisfactory system of scientific terminology The writer thinks that the question of scientific terminology for the use of secondary schools where the teaching is to be through the mother tongue does not brook delay and has to be solved on the basis of the provincial language So also a handy book of reference for use by the self instructing workman anxious to learn modern science by himself and by persons who write popular science for the daily newspaper and the magazine is in great demand It would provide also opportunity and scope for giving practical exposition of the principles which the writer has evolved after working in this field for nearly twentyfive years In doing so he had the benefit of frequent and prolonged discussions with his old friend and critic Shri Kishorlal Mashruwala These principles are summarized below

1 Simplicity currency and expressiveness should override other considerations when coining or selecting a technical word, e g words used in practical conversation in rural or factory areas should be preferred to a learned word coined afresh

2 English words like station , railway motor , signal , 'pump , ' whistle , etc which have been accepted in common parlance by the man in the street and by the workmen in various walks of life should not be replaced by words of classical origin coined for the sake of purity of language

• Note - In support of the above two propositions the words of Mahatma Gandhi quoted already are The test of 'foreign and 'indigenous shall not be applied to any word but only the test of currency

3 Words expressing ideas actions thoughts or processes should be freely translated or coined Compared to other restrictive suggestions this is the only one which permits opening out new paths the field of work here is vast and the greatest skill is demanded of the literary artist and scholar whose aim should be to devise simple words expressing the exact shade of the meaning using where possible simple prefixes or suffixes Sanskrit is the basic language for Gujarati and words from Sanskrit roots with the large field for prefixes and suffixes and with great flexibility and scope will come naturally, but extremes have to be avoided

4 While aiming at a uniform line of action a rigid uniformity of scientific terms in all the Indian languages is neither possible nor desirable each language should be allowed to develop its own shades of meaning for words of common origin in consonance with its own literary and cultural traditions The standard national language should have its normal evolution and should not be dragged by other languages nor should it drag others which are unable to walk with it The scientific expressions in various Indian languages need not be identical just as the terminology used for different languages at a radio station is allowed to vary

5 (a) Names of chemical elements symbols constants units coefficients formulae and equations should be the same as accepted in international scientific circles e g Radium Sodium Helium Sulphides Sulphites Sulphates Thiosulphates Benzene Benzaldehyde etc should not be translated but should be accepted with the correct English pronunciation The symbols for chemical elements or compounds should remain unaltered e g H_2O H_2SO_4 KNO_3 There should be no attempt to avoid contact with English which is the most widely spoken language in the world at present particularly with the condition prevailing in Germany and Japan after the second World War

(b) Similarly the letters of English and Greek alphabets used as symbols as also the mathematical signs universally adopted need not be replaced by sanskrit alphabets if our books and research papers are to be referred to by workers in other parts of the world A list of such symbols is given in Section XI Part II

6 In Zoology or Botany where Latin nomenclature of classification has been universally adopted no alteration should be made e g Cat should continue to be scientifically described as Felis domestica and Tulasi as Ocimum sanctum roxb or Lotus as Nelumbium speciosum wild

7 In translating English words or coining new equivalents for them the correct present meaning and not the original meaning of the words should be kept in view e g Organic Chemistry should be translated as Chemistry of Carbon Compounds

8 Where astronomical anatomical chemical medical and mathematical terms from ancient Indian writers like Charak Sushrut and Bhaskaracharya or from Persian Arabic or Urdu authors are available preference should be given to them but only after proper verification of the correct shades of meaning and never losing sight of the double test of simplicity and currency

9 In the early stages no rigid emphasis should be placed on fixing a single equivalent for a technical term several synonyms should be coined and it should be left to time and usage to reject those not suited

to the genius of the language More than a single synonym would also be useful in expressing different shades of meaning necessary for the various branches and sub branches of the sciences The prevalence or the use of more than one synonym for a scientific term need not lead to confusion if the equivalent is specified in brackets in the case of doubt

10 (a) In coining new words from Sanskrit or Persian or Arabic, the essential point to be observed *is simplicity and previous familiarity* of the selected term, e g the word "attraction is better expressed in Gujarati language by खेंचाण rather than by आकर्षण Similarly for 'repulsion धकाण is simpler than अपाकर्षण and for 'garage' वाहनघर is better than वाहिनगृह

(b) The tests of simplicity and currency are applicable even to Sanskrit words e g The Commentator of अमरकोश* (A D 1297) mentions very simple words used by the common man e g लोहार, सोनार, सुतार, कुमार, रुपारी, चाकर, मजूर as also लगाम गाडी डोली पाल्खी etc (pp 193 195) When selecting words from Sanskrit, simple and current words have to be preferred

11 When a foreign word is accepted the additions of prefixes or suffixes from Gujarati or Sanskrit should be applied without hesitation e g there should be no hesitation in adopting कमनॉर्मल for subnormal once the word 'normal is accepted Similarly, if दाब is accepted for pressure बधदाब may by used for high pressure and कमदाब for low pressure

12 In coining new words adjective form may be converted into a verb in an effective manner by the addition of वु e g बधर थवु=बधरवु; ओछा थवु=ओछावु; उंचा थवु=उंचावु नीचा थवु नीचावु In the same manner transitive verbs दूरावतु, पाम्रावतु, ऊंचावतु, मोटावतु

13 In coining or selecting new words preference should be given to simpler words used by the masses e g आगगाडी for railway train हवागाडी or मोटर (used in Bihar) for motorcar फटफटी (used in C P for motor bicycle) उटडो for crane चकली for water tap

14 When words are taken from Sanskrit the rules of grammar need not be pressed as it would confuse the new reader e g रजत्+मय=रजतमय and not रजन्मय Similarly in forming adjectives the complex Sanskrit form may be avoided e g त्रैमासिक should be kept as त्रिमासिक Similarly the adjective from electricity should not be वैद्युतीय but वीजमय Similarly for adjective from Femur (ऊरु अस्थि) should be not औरव but ऊरु; femoral artery should be ऊरुधमनी and not औरव धमनी For Femur जाघ अस्थि and not जाघास्थि and ऊरुअस्थि and not ऊर्वस्थि

Though the scientific terminology prepared by the writer is primarily intended for the Gujarati speaking population of India consisting of Hindus Muslims Parsis and Christians the possibility of its use in other parts of India has never been lost sight of The Nagari script has been used as it is now getting

* p 242-43 of 1907 Edition Nirnaya Sagar Press

more and more known even in Gujarat and encourages inter provincial contact and secures assimilation with Hindi the national language Words of interna tional nomenclature have been accepted unaltered from English and have been also included in a separate part This attempt is made in all humility and the spirit of service No finality or originality is claimed for any of the words included in this collection but the problem is approached in a realistic attitude tempered by considerations of the limitations of the masses in the regional areas of the supreme necessity of evolution of a national language for the country and the great desirability of the maintenance of the international contact For science is one and universal and Mother India s place in the comity of nations which is already high will have to be raised higher and higher by the work of her children It is in the spirit of this triple conception that the work is dedicated to the Motherland

This second edition of the writer s वैज्ञानिक शब्दसमूह has been prepared under the joint auspices of Gujarat Research Society and Shri Forbes Gujarati Sabha He is fortunate in obtaining the co operation and advice of several friends inclu ding the authorities of these two institutions He must acknowledge the guidance and help he received from Shri Kishorlal Mashruwala whose presence in Bombay for several months continuously was of immense value On the scientific side his old friend Dr D N Wadia has given him encouragement and advice which have been specially valuable Drs Mataprasad R C Shah S C Sethna and R N Sutaria of the Royal Institute of Science Drs A S Kalapesi and Sukeshwalla of St Xaviers College Shri B L Desai Shri Bapalal Vaidya and Prof G A Kapadia as well as Dr R D Adatia of Bharatiya Vidya Bhavan have also freely given all the help required of them Principal H G Anjaria has given most valuable help from the point of grammar and literary criticism Dewan Bahadur K M Jhaveri the veteran scholar and President of Forbes Gujarati Sabha and Sir H V Divatia President of the Gujarat Research Society have taken continued interest in this work from the very beginning

It is a matter of agreeable surprise that when the writer sent round an advance copy of this preface to the Vice Chancellors of various universities in India most of them except that of the Nagpur University expressed themselves in favour of the plan adopted in this book The present and past Presidents of the Science Section of the Gujarati Sahitya Parishad who have been freely consulted have rendered great personal co operation in many directions Shri Maganbhai Desai of the Gujarat Vidyapith has given the benefit of his personal views at various stages of the preparation of the book It is a matter of great satisfaction to him that his old friend Hon ble Shri G V Mavlankar President of the Central Legislative Assembly and of the Gujarat Vidya Sabha is also in agreement and has extended his hand of sympathy and co operation

In conclusion I must thank Messrs H M Vyas B A LL B and Dr Y G Naik M Sc Ph D for the invaluable help rendered by the former in preparing the manuscript for the press and by the latter in correcting the final proofs at Ahmedabad But for their sound and indefatigable help it would not have been possible to complete this task undertaken by me as a labour of love in the spirit of humility and service

I am grateful also to Shri Jivanji Desai and Shri Dhirubhai of the Navajivan Karyalaya Ahmedabad for their placing at my disposal the resources of their well regulated organisation and for giving the writer various facilities required for this novel type of multi script printing

Lalitkunj Bombay 21 P G SHAH
8th August 1949

बीजी आवृत्तिनुं निवेदन

આજના વૈજ્ઞાનિક યુગમાં કોઈ પણ દેશનાં પ્રગતિ, સમૃદ્ધિ અને વિકાસ વિજ્ઞાનની ખિલવણી ને વૈજ્ઞાનિક શિક્ષણના ફેલાવા ઉપર તેમ જ વિજ્ઞાન પ્રત્યેની આમજનતાની અભિરુચિ ઉપર આધાર રાખે છે. વિજ્ઞાનમાં પ્રગતિ સાધ્યા વિના આજે કોઈ રાષ્ટ્ર આંતરરાષ્ટ્રીય જગતમાં અગત્યનો ભાગ ભજવી શકે તેમ નથી. સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્ત કર્યા પછી હિંદે પોતાનું માનભર્યું અને ઉચિત સ્થાન પ્રાપ્ત કરવું હોય અને જાળવી રાખવું હોય તો વિજ્ઞાન પ્રત્યે ઉદાસીનતા રાખવી એ ભૂલભરેલું છે. આમજનતામાં વિજ્ઞાનનો ફેલાવો થાય અને વૈજ્ઞાનિક પ્રગતિ સધાય તે માટે વૈજ્ઞાનિક કેળવણીની જરૂર પ્રથમ ઉપસ્થિત થાય છે અને તે માટે એક સ્થિર પરિભાષાની જરૂરિયાત છે. આજે આપણા દેશની પરિસ્થિતિ આ દૃષ્ટિએ બહુ જ દુઃખદ છે. હિંદની કોઈ પણ ભાષામાં આજે સંપૂર્ણ વૈજ્ઞાનિક કેળવણી આપવી હોય તો પ્રથમ તો શબ્દોની — પરિભાષાની — ખોટ નડે છે. સ્થિર વૈજ્ઞાનિક પરિભાષા વિના આપણી વિજ્ઞાન પ્રવૃત્તિને બેહદ નુકસાન થઈ રહ્યું છે. કોઈ પણ દેશ ચોક્કસ પરિભાષા વિના આગળ ધપી શકે નહીં.

२. परिभाषा निर्माणनी धीमी गति

દરેક દેશમાં વિજ્ઞાનની પરિભાષાનો વિકાસ ધીમી ગતિએ થયો છે. અર્થની વિવિધતામાં અને સ્થાનિક સંયોગો અનુસાર એના ઉપયોગમાં પારિભાષિક શબ્દોના ઘડતરમાં ઉત્તરોત્તર વિકાસ થતો રહ્યો છે. સ્વરાજ્યપ્રાપ્તિ પછી આપણા દેશ માટે અનેક મહાન સિદ્ધિઓ સાધીએ એવી તીવ્ર આકાંક્ષા જન્મી છે. સ્વતંત્ર હવામાં આ ચેતન રહેલું છે. આ પરિસ્થિતિમાં વિજ્ઞાનની પરિભાષાના પ્રશ્ને નવી અગત્ય અને જરૂરિયાત ધારણ કર્યાં છે. દેશ માટે રાષ્ટ્રભાષા કઈ રાખવી એ પ્રશ્નનો ઉકેલ હજુ આવ્યો નથી; તે પહેલાં તો શિક્ષણનું માધ્યમ કે બોધભાષા માતૃભાષા રાખવી કે રાષ્ટ્રભાષા રાખવી એ વિષે ગરમાગરમ ચર્ચા થયા કરે છે અને આ પ્રશ્નના ઊંડાણમા ગયા વિના, બધી દૃષ્ટિએથી અભ્યાસ કર્યા વિના અને પ્રશ્નની સાચી સમજણ પ્રાપ્ત કર્યા વિના આ સંબંધમાં ઉતાવળે નિર્ણયો લેવામાં આવે છે.

३. राष्ट्रभाषानो प्रश्न

આવી જ હકીકત વિજ્ઞાનની પરિભાષા સંબંધમાં છે. આ પ્રશ્નનો બહુ જ ઓછો અભ્યાસ થયો છે: અને એ વિષે સમજ પણ બહુ ઓછી પ્રવર્તે છે. આપણો દેશ સ્વતંત્ર થયા પછી અને પાકિસ્તાન જુદું પડ્યા પછી દેશમા એક નવા પ્રકારની સ્વમાનની વૃત્તિ જાગ્રત થઈ છે તેને માટે આપણે રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધીજીના અનેક રીતે ઋણી છીએ પરંતુ તેમના અકાળ અવસાનથી આ સ્વમાનની વૃત્તિ પ્રાંતિક વાતાવરણોમાં ગૂંચવાઈ પડી છે. ભાષાવાર પ્રાંતોના વિષયમાં જે વિષમય વાતાવરણ ઉપજાવવામા આવ્યું છે તેથી વધારે વિષમય વાતાવરણ વૈજ્ઞાનિક પરિભાષાના સંબંધમાં ઉત્પન્ન થવાનો સંભવ છે. એક

બાજુથી નિષ્ક્રિયતાના ઉપાસકો ચાલુ પદ્ધતિથી સંતોષ માનીને આ પ્રશ્નને અભરાઈ પર ચડાવી દેવાની તત્પરતા દાખવી રહ્યા છે. બીજી બાજુએ "સમગ્ર હિંદમાં જો સંસ્કૃત ભાષા ઉપર રચાયેલી પરિભાષા નહીં અપનાવવામાં આવે તો પ્રજાની સંસ્કૃતિ ભયમાં રહેલી છે." એવા સૂત્રનો પોકાર કરનારા પંડ્યા છે.

संस्कृतभाषाआग्रह

આ સંસ્કૃતમય હિંદીના ઉપાસકો ભૂતકાળ અને ભાષાના સાંપ્રત સંસ્કારોને ત્યજીને કેવળ સંસ્કૃતમય અજાણ્યા અને અયોગ્ય અર્થવાળા નવા પારિભાષિક શબ્દોથી નવી પરિભાષા લાદી રહ્યા છે. ડૉ. રઘુવીર નાગપુર યુનિવર્સિટી અને હિંદી સાહિત્ય સંમેલન અને બીજી કેટલીક સંસ્થાઓ અને વ્યક્તિઓની મદદથી આ પરિભાષા સકળ હિંદને માથે બેસાડવાની યોજના પાથરી રહ્યા છે. રોજિંદા જીવનમાં વિજ્ઞાન સમજવાનો વધતો જતો બોજો જેને વહેવાનો છે એ સામાન્ય માનવીની દૃષ્ટિથી આ પ્રશ્ન પ્રત્યે ધ્યાન અપાતું નથી. માતૃભાષા દ્વારા વિજ્ઞાન અને વિજ્ઞાનની સિદ્ધિ સમજવા જે શ્રમજીવીઓ મધરાત સુધી રાત્રીશાળાઓમાં દીવા બાળી ઉજાગરો વેઠી મહેનત કરે છે એના તરફ હજુ પંડિતશાહી બેદરકારી અને ઉદાસીનતા જ બતાવાય છે આ પંડિતો એ વાત ભૂલી જાય છે કે દેશની પ્રગતિની ચાવી આમવર્ગમાં વિજ્ઞાનના પ્રસારમાં અને તેમના મનમાં વૈજ્ઞાનિક વલણની સ્થાપનામાં રહેલી છે. "ભાષા મુખ્યત્વે જનસમુદાયની ભાષા હોવી જોઈએ અને નહીં કે પંડિતોની એક નાની ટોળકીની:" સંસ્કૃત ઝંડાધારી પંડિતો પંડિત નેહરુના આ શબ્દોથી અજ્ઞાન હોવા જોઈએ, નહીં તો તેની અવગણના કરવાની હિંમત કરે નહીં.

શ્રી વિનોબા ભાવેએ પણ આ સંબંધમાં માર્ગદર્શક સૂચનાઓ કરી છે. "આપણે કેવળ અરબી કે ફારસી ભાષાના જ નહીં પણ દ્રાવિડી ભાષાઓના શબ્દો અપનાવવા જોઈએ; જેવી રીતે સંસ્કૃતમાં ઘણાં વિદેશી તત્ત્વો પચાવવામાં આવ્યાં છે તેવી રીતે આપણે હજુ પણ નવીન તત્ત્વોનો સમન્વય ચાલુ રાખવો જોઈએ. संस्कृत्य संस्कृत्य पदानि झुच्यन्ते तस्मात् संस्कृतम् એ પાતંજલ સૂત્ર ધ્યાનમાં રાખીને આપણા શબ્દોની પસંદગી કરવી જોઈએ. અને વધુ સંસ્કૃતિ અને શુદ્ધિ દેશકાળને યોગ્યરૂપમાં થવા દેવી જોઈએ. તેમાં શબ્દોનાં સાદા અને લોકભોગ્ય સ્વરૂપોને પ્રધાનપદ આપવું જોઈએ. अमरकोशना વાંચનારને સંસ્કૃતભાષાની સમૃદ્ધિ ઉપરાંત સરળતા અને વિવિધતા પ્રત્યક્ષ થાય છે. તેની ઉપર સન ૧૨૯૭ માં સંસ્કૃતમાં ટીકા લખનાર *खर्चे, गाडी, माळी, खिडी, निहालु, लोहार, सुतार, रगारी, चाक्र, लगाम,* એવા સાદા દેશ્ય શબ્દોને સ્વીકારે છે, તો આપણે આ લોકશાહી સમાનતાના યુગમાં ભાષા સરળ અને સમૃદ્ધ બનાવવાને બદલે કઠિન અને સંકુચિત શા માટે કરવી?

સંસ્કૃતમય હિંદીના ઉપાસકોએ બનાવેલ સંકુચિત પરિભાષાને અને ખાસ કરીને પ્રચલિત થયેલા વિદેશી શબ્દોના બહિષ્કારને અનુલક્ષીને પંડિત નેહરુએ બીજો ઉલ્લેખ કર્યો છે: "અંગ્રેજી ભાષાના કેટલાક જાણીતા સામાન્ય શબ્દોનું ભાષાંતર કરવાના તાજેતરમાં પ્રયત્નો થયા છે તે એક જ ઉટપટાંગી છે, આ જાતનો ઢંગ જો ચાલુ રહ્યો, તો વિચારોને પ્રગટ કરવાના એક સુંદર વાહનની ખરેખર હત્યા કરવા બરાબર થશે." આવા પ્રયાસોની ટીકા કરતાં પંડિત નેહરુ લખે છે કે "ગમે તેમ હોય, પણ એ થોડીક સદીઓના ઇતિહાસથી

જ તથા લોકોના જીવનથી જ આપણે અત્યારે જેવા છીએ તેવા બન્યા છીએ; ઇતિહાસના આ કાર્યને ભૂંસી કાઢવા પ્રયત્ન કરવો એ મને તો બેહૂદું તથા ચોક્કસપણે ગેરડહાપણભર્યું લાગે છે. સંસ્કૃતિની દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો, ઇતિહાસને ભૂંસી નાખવાનો કે પ્રગતિના કાંટાને પાછો ફેરવવાનો એમ પ્રયત્ન કરવો એ તો આપણી ગ્રાલિકીના સાંસ્કૃતિક વારસાથી આપણને વંચિત કરવા જેવું જ થાય."

૪. अंग्रेज़ी प्रत्ये 'चले जाय' वृत्ति

અંગ્રેજી સત્તાના વિલોપન પછી અંગ્રેજી ભાષા, સાહિત્ય, વર્ણમાળા કે વર્ણમાળાના અક્ષરનો પણ અંશ આ દેશમાં રહેવો જોઈએ નહીં એ વિચારથી અંગ્રેજી સાથેના સંબંધો પૂરેપૂરા તોડવાની વૃત્તિ — એક જાતની બહિષ્કારવૃત્તિ ડોકિયાં કરી રહી છે. આ દૃષ્ટિબિંદુમાં ઘેરાઈ ગયેલા આ પ્રકારના ઉત્સાહી હિમાયતીઓ હિન્દનું જગતમાં વાસ્તવિક સ્થાન શું છે એ ભૂલી જાય છે. હિન્દ જેવા મહા પ્રદેશને ને પૃથ્વીના પાંચમા ભાગની વસ્તીને આંતરરાષ્ટ્રીય ક્ષેત્રમાંથી પાછળ પડવું કે સંકોચાવું પાલવે તેમ નથી. હજુયે હજારો વિદ્યાર્થીઓ વરસો સુધી અમેરિકા અને ઇંગ્લંડ મોકલવા પડશે. તે ઉપરાંત યુરોપના બીજા દેશોના વૈજ્ઞાનિકો અને અધ્યાપકોનો સંપર્ક ચાલુ રાખવો પડશે એ વસ્તુસ્થિતિમા આપણી આંતરરાષ્ટ્રીય અને આંતરપ્રાંતીય પ્રવૃત્તિમાં ઉપયોગી થાય તેવી અંગ્રેજી ભાષાનો સાંસ્કૃતિક ત્યાગ કરે પાલવે તેમ નથી. વળી તે ભાષાના પ્રચલિત શબ્દો, સંજ્ઞાઓ, સૂત્રો, સમીકરણોનો સ્વીકાર કરવો જ પડશે.

५. ऐतिहासिक समालोचना

ગુજરાતી ભાષામાં વિજ્ઞાનની પરિભાષા વિષે નિર્ણય કરતા પહેલાં આ વિષયમાં હિંદની અન્ય ભાષાઓમાં થયેલા પ્રયત્નોની ઐતિહાસિક સમાલોચના કરી લઈએ.

ઉર્દૂ: વિજ્ઞાનની પરિભાષા બનાવવાની દિશામાં દેશના જુદા જુદા ભાગમાં થયેલ પ્રયાસોનો ઇતિહાસ જોતાં પ્રથમ પ્રયાસ સને ૧૮૩૩ જેટલો વહેલો થયો માલૂમ પડે છે. જૂની દિલ્હી કૉલેજના ડૉ. સ્પ્રીંગર અને મિ બેટ્રસે આ સાલમાં ઉર્દૂ પાઠ્યપુસ્તકો માટે આધુનિક પરિભાષા તૈયાર કરવાનું માથે લીધું હતું, પરંતુ આ કાર્ય પૂરું થયું નહીં. ત્યાર પછી ઘણો વખત વીતી ગયા પછી અંજુમન–એ–તરક્કી–એ–ઉર્દૂએ વિજ્ઞાનના જુદા જુદા વિષયો માટે પારિભાષિક શબ્દોની યાદીઓ તૈયાર કરી હતી. ઉસ્માનિયા યુનિવર્સિટી સ્થપાયા પછી તરત જ તેણે આ કાર્ય હાથમાં લીધું હતું. આ સંસ્થાએ ભાષાંતર શાખાની અને વિજ્ઞાનની પરિભાષા માટે એક સમિતિની સ્થાપના કરી હતી. પરંતુ કમનસીબે આ પરિભાષાથી કે નવા રચેલાં પાઠ્યપુસ્તકોથી યુનિવર્સિટીના બહારના પરીક્ષકોને કે વૈજ્ઞાનિક લેખકોને કે વિજ્ઞાનપ્રેમી વાચકોને સંતોષ ન મળ્યો. ઉસ્માનિયા યુનિવર્સિટીનો ઉર્દૂ દ્વારા સર્વોચ્ચ વિજ્ઞાનનું શિક્ષણ આપવાનો અખતરો સદંતર નિષ્ફળ ગયો છે. આ નિષ્ફળતાનાં બધાં કારણો તપાસવા માટે આ યોગ્ય સ્થાન નથી; પરંતુ એટલું ચોક્કસ છે કે આ પરિભાષા ક્લિષ્ટ છે અને મોટા ભાગના વિદ્યાર્થીઓ બોલે છે એ ભાષાથી વેગળી છે. એમાં વધુ ભાર શબ્દરચનાની સુવાચ્યતા કે સુગમતા ઉપર નથી મુકાયો પણ શબ્દોના સ્વરૂપ અને શુદ્ધિ ઉપર મુકાયો છે. ઉસ્માનિયા યુનિવર્સિટીના આ અનુભવ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે આમજનતાને અવગણતી પરિભાષા નિષ્ફળ જ થાય

છે. સામાન્ય માનવીની શક્તિ, મર્યાદા અને જરૂરિયાતની અવગણના કરનારા કેવળ સંસ્કૃત ભાષાના ઉપાસકોને એ પાઠ લેવો જરૂરી છે.

મરાઠીમાં આ વિષય પરત્વે વિચાર કર્યો હોય અને કાર્ય કર્યું હોય એવા અનેક સુપ્રસિદ્ધ વિજ્ઞાનભક્તો છે. એમાં સૌથી મોખરે મુંબઈની રૉયલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ સાયન્સના ભૂતપૂર્વ પ્રિન્સિપાલ જી. આર. પરાંજપેનું નામ આવે છે. સૃષ્ટિજ્ઞાનના માજી સંપાદક તરીકે, અનુભવી મરાઠી લેખક અને અંગ્રેજી ભાષામાં ભૌતિક વિજ્ઞાના અધ્યાપક તરીકે આ વિષય સંબંધી તેમનાં મંતવ્યો ઊંડી વિચારણા માગી લે છે. આ દિશામાં તેમનો પ્રયાસ ભૌતિક અને વનસ્પતિ વિદ્યાના શબ્દસમૂહથી આગળ વધીને વિજ્ઞાનની બીજી શાખાઓ તરફ ગયો નહીં એ દુ:ખદ છે. મહારાષ્ટ્ર પરિભાષા મંડળે સને ૧૯૩૬માં વિજ્ઞાનના જુદા જુદા વિષયોના શબ્દોનો परिभाषा कोश તૈયાર કર્યો હતો. ત્યાર પછી પૂનાના મહારાષ્ટ્ર કોશ મંડળ લિ૦ તરફથી સને ૧૯૪૮માં શ્રી યશવંત રામકૃષ્ણ દાતે બી. એ. એલએલ. બી. અને શ્રી ચિંતામણ ગણેશ કર્વે બી. એ. કૃત शास्त्रीय परिभाषा कोश (*The English–Indian Dictionary of Scientific Terminology* Price Rs. 40) બહાર પડ્યો છે. આ કોશની ભૂમિકા સંગીન છે અને એક દૃષ્ટિએ તે સર્વગ્રાહી સંપાદન કહેવાય. પરંતુ હિંદની બધી ભાષાઓને પકડીને વાળવાના વિચારથી શુદ્ધ અને દેશી મરાઠી શબ્દોનો ત્યાગ થયો ન હોત તો આ સંપાદન મોઘું હોવા છતાં પણ સ્વીકારવામાં આવત. વનસ્પતિઓ, પ્રાણીઓ, અને રાસાયનિક તત્ત્વોના સંબંધમાં સ્વીકૃત થયેલા આંતરરાષ્ટ્રીય શબ્દો અને બીજા વિદેશી શબ્દોનો અત્યંત બહિષ્કાર કરવાની ચિંતા સેવી ન હોત તો આ કોશની અગત્ય અને વહેવારુ ઉપયોગિતા ઘણી વધી ગઈ હોત. પ્રજાનો મોટો ભાગ જ્યાં સુધી પ્રાંતીય ભાષામાં વહેવાર કરે છે, પ્રાથમિક અને માધ્યમિક શાળામાં વિજ્ઞાનની કેળવણી માતૃભાષા દ્વારા અપાવાની છે ત્યાં સુધી અનેક ભારતીય ભાષાઓ માટે એક જ વૈજ્ઞાનિક પારિભાષિક કોશ માટે પ્રયાસ કરવો બિનજરૂરી અને હાનિકારક છે.

હિંદી :- હિંદી ભાષામાં વૈજ્ઞાનિક પરિભાષા માટે સૌથી પહેલો પ્રયાસ સને ૧૯૦૬માં નાગરી પ્રચારિણી સભા તરફથી થયો હતો. ૧૯૨૯–૩૪માં અધ્યાપકોનાં જુદાં જુદાં મંડળ તરફથી તેની સુધારાવધારાવાળી બીજી આવૃત્તિ તૈયાર કરવામાં આવી હતી. ત્યાર પછી અજમેરના ડિક્ષનરી પબ્લિશિંગ હાઉસ તરફથી શ્રી સુખસંપતિરાયે *20th Century English–Hindi Dictionary* પ્રગટ કરી છે. આ પુસ્તકનું સ્વરૂપ વૈજ્ઞાનિક શબ્દકોષ કરતાં સામાન્ય શબ્દકોષ જેવું વધારે છે. પરંતુ બધી ભારતીય ભાષાઓ માટે એક વૈજ્ઞાનિક પરિભાષાની ઉત્ક્રાન્તિની દિશામાં સૌથી મહાન ભગીરથ કાર્ય ડૉ. રઘુવીરે કર્યું છે. ડૉ. રઘુવીરે आङ्ग्ल भारतीय महाकोषमां 'એક વિચાર' ઉપર આગ્રહપૂર્વક ભાર મૂક્યો છે એ પૂરતી એમના આ પ્રયાસોને પ્રતિષ્ઠા ઘટે છે. સંસ્કૃત ભાષાના જ અમુક મૂળભૂત પદોમાંથી જ નવા શબ્દો યોજવા જોઈએ એ વિચારસૂત્ર ઉપર તેમણે ખાસ આગ્રહ રાખીને કામ કર્યું છે. ડૉ. રઘુવીર એ સ્વીકારે છે કે સામાન્ય સાહિત્ય માટે પ્રાદેશિક ભાષાઓની ખાસિયતો અને ફેરફારો રહેવા દેવામાં આવશે; પરંતુ માત્ર વિજ્ઞાનના પારિભાષિક શબ્દો માટે દરેક અંગ્રેજી શબ્દ માટે બધી પ્રાદેશિક ભાષાઓ માટે એક જ હિંદી શબ્દ રાખવામાં આવશે।

ડૉ. રઘુવીરના પ્રથમ પુસ્તક रसायनविद्या ભાગ પહેલો વાંચતાં રસાયણવિદ્યાના ગંભીર અભ્યાસીઓને ઘણો અસંતોષ થાય છે. વળી એવી ખાતરી નથી થતી કે પરિભાષા

તૈયાર કરવામાં જેમનો સહકાર મળ્યો છે એવા ખ્યાતી સહી કરનારાઓને પણ આ પરિભાષા સંપૂર્ણ રીતે સ્વીકાર્ય હોય. આ પુસ્તકમાં રાસાયનિક તત્ત્વો, તેમાંથી ફલિત અને સાધિત શબ્દો, સંયોજનો, સંકેતો, પ્રત્યયો વગેરેનો સમાવેશ થયેલો છે. એમાં સંસ્કૃતમય નવા શબ્દો બનાવવામાં ઘણી બુદ્ધિશક્તિનો વ્યય થયો દેખાય છે. દા૦ ત૦ Hydrogen માટે क्षुद्रजन, Oxygen માટે जारक, Iodine માટે जंबुली, Arsenic માટે नेपाली, Radium માટે तेजातु, Alluminium માટે स्फट्यातु, Sulphur માટે शुल्वारीयण, Sulphur matches માટે शुल्वारीयित शिपीका, Tinplate માટે त्रपुक्षद्दन, Nitrophenol માટે भूयदर्शव, Nitrophenol-disulphonic acid માટે भूयदर्शव-द्वि-शुल्वायिकअम्ल. આંતરરાષ્ટ્રીય વહેવારની તેમ જ આમમાનવીની જરૂરિયાતની દૃષ્ટિ વિચારતાં આ પરિભાષા કેટલી અયોગ્ય છે એ દર્શાવવા માટે આટલા જ દાખલા બસ છે. વ્યુત્પત્તિશાસ્ત્ર કે ઉચ્ચારશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ કયા કયા જુદા જુદા શબ્દસમૂહો કેવી રીતે નીપજેલા છે અને કેવી રીતે જોડાયેલા છે એની માહિતી મેળવવી અને એ માહિતીને સાંકળવી એમાં વિદ્વત્તા અને બુદ્ધિકૌશલ્યની જરૂર પડે છે એ વાત ખરી, પરંતુ એટલું યાદ રાખવું ઉપયોગી થઈ પડશે કે જે નવી વૈજ્ઞાનિક પરિભાષા નીચેની બે અગત્યની જરૂરિયાતો પૂરી નહીં પાડતી હોય તો એ અવશ્ય નિષ્ફળ જશે: પહેલું દુનિયાની અંગ્રેજી બોલતી પ્રજા સાથેના આંતરરાષ્ટ્રીય સંપર્કની સંભવિતતા સમૂળી ન કાપી નાખે એવી આ પરિભાષા હોવી જોઈએ, અને બીજું સ્થાનિક ખેડૂત, કારખાનાંના કારીગર, વેપારી કે છાપાંવાળાની ભાષામાં રૂઢ થયા હોય એવા શબ્દોની અવગણના થવી ન જોઈએ. હવે આપણા કારીગરો અને મજૂરોને વધારે ફુરસદ મળતી જાય છે. તેમને તેમના ધંધાનું જ્ઞાન વૈજ્ઞાનિક રીતે સાદી ભાષામાં આપવું એ આપણું કર્તવ્ય છે. વધુમાં એ વસ્તુ પણ સ્વીકારવી જોઈએ કે સેંકડો દેશી રાજ્યોએ સદા પ્રાદેશિક ભાષાઓ જ વાપરી છે અને વહીવટ માટે કે કેળવણી માટે કદી સંપૂર્ણપણે અંગ્રેજીનો સ્વીકાર કર્યો જ નથી; તેમ જ ઘણાં દેશી રાજ્યોએ કેટલાક હુન્નરી અને વૈજ્ઞાનિક શબ્દોને વહેવારમાં મૂકી દીધા છે અને તેમને હવે ફેંકી દઈ શકાય નહીં એટલે કે આપણી પ્રજા અને ભાષાનો છેલ્લાં સેંકડો વર્ષનો ઇતિહાસ ભૂલીને અને તેમની હાલની જરૂરિયાતોની અવગણના કરીને અત્યંત પ્રાચીન સમયના સંસ્કૃત ભાષાના વાતાવરણમાં વિહરવું એ અયોગ્ય અને હાનિકારક છે.

ડૉ. રઘુવીરે અપનાવેલી પદ્ધતિમાં રહેલા ગેરલાભોએ અનેક દિશામાંથી કડક ટીકા જગાવી છે. 'એક અંગ્રેજી શબ્દ માટે એક નવો ભારતીય શબ્દ'ના ધોરણ ઉપર દેશની વીસેક પ્રાંતીય ભાષાઓ માટે એકધારી પરિભાષા ઘડવા માટેના પ્રયાસમા જબરદસ્ત મુશ્કેલીઓ ઊભી થયેલી છે — એમાંની કેટલીક અવગણવામા આવી છે અને કેટલીકને દબાવી દેવામા આવી છે: એનું પરિણામ એ આવ્યુ કે આ પરિભાષાએ કોઈને સંતોષ આપ્યો નથી. હિંદના બંધારણીય ખરડાના અનુવાદનું કાર્ય લોકસભાએ ડૉક્ટર રઘુવીરને સોંપ્યુ હતુ પરંતુ તેમનો અનુવાદ લોકસભા પણ સ્વીકારી શકી નહીં અને આ અનુવાદ ફરીથી કરવાનો છે. રાસાયનિક તત્ત્વો અને સંયોજનોની પરિભાષાના પ્રથમ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના લખનાર સર શાંતિસ્વરૂપ ભટનાગર હવે એ વિષે એટલા ઉત્સાહી રહ્યા જણાતા નથી. નાગપુર અને મુંબઈ યુનિવર્સિટી બાદ કરતા બધી પ્રાંતિક યુનિવર્સિટીઓ પણ આ પરિભાષાનો સ્વીકાર કરી શકી નથી, અને મહારાષ્ટ્ર સમૂહે ૬૩૦ પાનાની બીજી અંગ્રેજી

ભારતીય ડિક્ષનરી તૈયાર કરી છે. આથી એ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે કે હિંદ માટે જુદી જુદી ભાષાઓ સદીઓથી ઘડાતી રહી છે ત્યાર પછી તો ભૂતકાળ ભૂલી જઈને જે હિંદી નથી કે સંસ્કૃત નથી તેમ જ જેને શબ્દોનાં ભૂતકાલીન વપરાશ માટે આદર નથી એવી નવી પરિભાષાને શા માટે ઉત્તેજવી! શબ્દોની જૂની વપરાશ અને પરંપરાની અવગણનાથી ભાષાના આત્મા ઉપર બિનજરૂરી ઘા પડે છે. Gramme ગ્રામ અને Grain ગ્રેન જેવા સાદા શબ્દોને સ્થાને શા માટે धान्य અને यव શબ્દો મૂકવા જોઈએ? Engine એન્જિન-ને બદલે गन्त्र અને Engineer ઇજનેર ને બદલે अभियंता શા માટે યોજવા જોઈએ? Cheque નો धनादेश અને Clerk નો लिपिक એવો અનુવાદ શા માટે કરવો જોઈએ? Telescope માટે દૂરબીન શબ્દ વાપરવો બંધ કરીને શા માટે दूरेक्ष એવો શબ્દ બનાવવો જોઈએ? મધ્યસ્થ સલાહકાર બોર્ડે કલ્પેલી અખિલ હિંદ પરિભાષા તૈયાર થાય ત્યાં સુધી દરેક પ્રાંતને પહેલાં પાંચ કે દશ વરસ માટે પોતાની પ્રાંતિક પરિભાષા ઘડી કાઢવાની છૂટ રહેવી જોઈએ અને ત્યાર પછી જ જો જરૂર હોય તો જુદી અખિલ હિંદ પરિભાષા યોજવી જોઈએ. રાષ્ટ્રભાષા દાખલ થતાં દેશભરમાં વિજ્ઞાન માટે હિંદી શબ્દ-ભંડાર પ્રાપ્ય બનશે અને હિંદી પરિભાષા બધે સ્વીકારાશે. તે વખતે પણ પ્રાદેશિક ભાષાઓના કોશો અને શબ્દસંગ્રહો તેમ જ પરિભાષા ચાલુ રહેશે.

ગુજરાતી: ડૉ. અમરનાથ ઝાએ લખ્યું છે કે "ભારતીય ભાષામાં વિજ્ઞાન સંબંધમાં સૌથી પહેલો વ્યવસ્થિત પ્રયાસ ગુજરાતી ભાષામાં વડોદરામાં સને ૧૮૮૮માં ડૉ. ટી. કે. ગજ્જરે કર્યો હતો." ડૉ. ગજ્જરે હાથ ધરેલા લગભગ બધા પ્રયાસો વિશાળ પાયા ઉપર હતા. તેમણે ૮૦ પુસ્તકોમાં શરૂ કરેલ વૈજ્ઞાનિક શબ્દકોશ, વિજ્ઞાન વિષયક ગ્રંથમાળા લખાવવા માટેની તેમની તૈયારીઓ, ગુજરાતી ભાષા દ્વારા શિક્ષણ આપે એવી વડોદરામાં હુન્નરઉદ્યોગની પ્રથમ શાળા — કલાભવન — ની સ્થાપના તેમ જ તેમની અન્ય વૈજ્ઞાનિક પ્રવૃત્તિઓ, જેમાંની ઘણીખરી, જો કે અપૂર્ણ રહી હતી — આ બધી હકીકતો ડૉ. ગજ્જરની સર્વગ્રાહી બુદ્ધિમત્તા દર્શાવે છે.

વૈજ્ઞાનિક પરિભાષાના ક્ષેત્રમાં વડોદરાના મહારાજશ્રી શ્રીમંત સયાજીરાવે અમૂલ્ય સેવા આપી છે. એ દૂરંદેશી અને દેશભક્ત વડોદરાનરેશે ગુજરાતીને રાજભાષા બનાવી હતી અને હુન્નરી કેળવણી માટે પણ બોધભાષા તરીકે ગુજરાતી દાખલ કરી હતી. જ્યારે બંગીય સાહિત્ય પરિષદ કે નાગરી પ્રચારિણી સભાએ વૈજ્ઞાનિક પરિભાષાના ક્ષેત્રમાં પગ પણ માંડ્યો ન હતો એ સમયે શ્રીમંત સયાજીરાવની પ્રેરણાથી ગુજરાતી ભાષામાં વૈજ્ઞાનિક પરિભાષાનો પાયો નંખાયો હતો. ૮૦૦ પાનાંનું श्री सयाजी शासन शब्द कल्पतरु, વળી सयाजी वैज्ञानिक शब्द संग्रह અને लोकोपयोगी विज्ञाननी ग्रंथमाला — આવી અનેક દિશામાં વડોદરા રાજ્યે આપેલ ફાળો નોંધપાત્ર છે. આ પુસ્તકો શરૂઆતમાં અતિસંસ્કૃત-મયતાના રંગથી રંગાયેલાં હતાં તેથી તેની સામે અનેક વિરોધો જાગ્યા હતા.

સને ૧૯૨૦–૧૯૨૩માં ડૉ. કાંતિલાલ પંડ્યા અને શ્રી સાંકળચંદ શાહના પ્રમુખપણા નીચે મંત્રી શ્રી પ્રીતમરાય વ્રજરાય દેસાઈએ શ્રી પોપટલાલ શાહની મદદથી વિજ્ઞાનસમિતિ દ્વારા એક ટૂંકો વૈજ્ઞાનિક કોશ પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો, તે વખતે તેમાં લગભગ ૧૭૦૦ થી ૧૮૦૦ શબ્દો મુકાયેલા હતા. ત્યાર પછી ૧૯૨૮માં વડોદરાની કોમર્સ ક્લબે પણ રાસાયનિક શબ્દોની યાદીનો પ્રયાસ કર્યો હતો.

વચગાળાના સમયમાં અમદાવાદની ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી — હવે ગુજરાત વિદ્યાસભા — એ વિજ્ઞાનસહિત જુદા જુદા વિષયોના પારિભાષિક કોષો તૈયાર કરાવવા શરૂ કર્યા હતા. આ પ્રયાસો ઘણા અમૂલ્ય થઈ પડયા છે. લગભગ એ જ વખતે રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધીજીની તેજસ્વી પ્રતિભા નીચે અમદાવાદની ગુજરાત વિદ્યાપીઠ તરફથી એક પ્રમાણભૂત જોડણીકોશ તૈયાર થયો અને ગુજરાતી ભાષામાં પ્રવર્તતી જોડણીની અરાજકતા અને તિમિર દૂર થયાં. આ જ સંસ્થા સંપૂર્ણ વૈજ્ઞાનિક પરિભાષા તૈયાર કરવાની જવાબદારી લેશે એવી સેવાતી આશા હજુ સંપૂર્ણપણે ફળીભૂત થવી બાકી છે. સને ૧૯૨૧ની સાલમાં રાષ્ટ્રીય વિદ્યામંદિર તરફથી શ્રી હરિહર પ્રાણશંકર ભટ્ટે યોજેલી ગણિતકી પરિભાષા પ્રગટ થઈ હતી. તેમાં લગભગ ૮૦૦ શબ્દો છે. ત્યાર પછી અનેક વરસો સુધી આ સંસ્થાની આ દિશામાં પ્રવૃત્તિ બંધ રહી હતી. સને ૧૯૩૬માં ભરાયેલા ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના બારમા સંમેલન વખતે વિજ્ઞાન વિભાગના પ્રમુખ શ્રી પોપટલાલ ગોવિંદલાલ શાહે એક સમિતિ મારફત આધારભૂત વૈજ્ઞાનિક કોશ તૈયાર કરવાનું માથે લીધું હતું. પરંતુ તે કામમાં મુશ્કેલીઓ નડવાથી એક શબ્દસંગ્રહ ફક્ત કાચા રૂપમાં પ્રસિદ્ધ કરીને કરાંચીની સાહિત્ય પરિષદ વખતે રજૂ કર્યો હતો. આ પુસ્તક શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા તરફથી શ્રી બુદ્ધિવર્ધક ગ્રંથમાળા પુષ્પ ૬૬માં ૧૯૩૭માં પ્રસિદ્ધ થયું હતું. આ સંપાદનની પ્રતો ખલાસ થઈ ગઈ હતી એટલે ૧૯૪૮માં આ લેખકે સુધારાવધારાવાળી બીજી આવૃત્તિ તૈયાર કરવાનું કાર્ય હાથ ધર્યું. વચગાળામાં સંયોગો ખૂબ જ પલટાઈ ગયા.

અમદાવાદના નવજીવન કાર્યાલય તરફથી સને ૧૯૪૪માં વિજ્ઞાનની પરિભાષા — પદાર્થ વિજ્ઞાન અને રસાયણ પ્રસિદ્ધ થઈ છે. તેમાં આશરે ૧૭૦૦ શબ્દો છે. 'આ પુસ્તક તૈયાર કરવામાં અનેક અભ્યાસીઓ, શિક્ષકો અને લેખકોની સેંકડો કલાકોની મહેનત, અભ્યાસ અને ચર્ચા સમાયેલાં છે.' તેમણે નિર્ણય કરેલા નિયમો વિચારપૂર્વક યોજેલા હોવાથી અનેક રીતે ઉપયોગી છે, પરંતુ ફક્ત હાઈસ્કૂલોને માટે જ આ શબ્દો યોજવામાં આવેલા હોવાને લીધે આ નાની પુસ્તિકા જોઈએ તેટલી ઉપયોગી થઈ પડી નથી. ગૂજરાત વિદ્યાપીઠનો આદર્શ હંમેશા બધુ શિક્ષણ સ્વભાષા દ્વારા જ આપવાનો હોવાથી અર્થશાસ્ત્રના શિક્ષણ અંગે અર્થશાસ્ત્રની પરિભાષાનું એક નાનું પુસ્તક ૧૯૪૮માં પ્રસિદ્ધ થયુ છે.' આ બધા પ્રયત્નો વિજ્ઞાનને જુદા જુદા વિભાગમાં વહેંચી નાખીને આપણી ભાષાને તેમ જ વિજ્ઞાનને અન્યાય કરે છે, વિજ્ઞાન એટલે વિશિષ્ટજ્ઞાન એ અર્થ ખોટો છે, સ્વતંત્ર વૈજ્ઞાનિક વિષયો છે જ નહીં. જ્ઞાનમાત્ર એ જ વિજ્ઞાનનો વિષય; એટલે મનુષ્યના ભૂતકાળ, સાંપ્રતકાળ અને ભવિષ્યકાળની બધી ઘટનાઓના જ્ઞાનનો તેમાં સમાવેશ થાય છે, આ દૃષ્ટિએ વૈજ્ઞાનિક શબ્દોને જુદા જુદા વિભાગોમાં વહેંચી નાખવા એ અયોગ્ય અને અવાસ્તવિક છે. જ્ઞાનમાત્રને એક જ સ્વરૂપ ગણીને વિજ્ઞાનના વપરાતા બધા શબ્દોને એક સાથે જ એક જ શબ્દ સંગ્રહમા ક્રમવાર યોજવાથી આપણા શબ્દોમાં વધારે ચોકસાઈ મળે છે; અને જુદા જુદા વિષયોમાં જુદા જુદા અર્થમા વપરાતા શબ્દોનું સ્પષ્ટીકરણ કરવાના પ્રસંગો ઉપસ્થિત થાય છે ૧૯૪૪માં ડૉ. યશવંત નાયકે પણ મૅટ્રિક સુધીનાં ભૌતિક અને રસાયણશાસ્ત્રનાં ગુજરાતી પાઠ્યપુસ્તકોમા વપરાયલા શબ્દોની યાદી (પદાર્થવિજ્ઞાન અને રસાયણપારિભાષિક શબ્દકોષ) મુંબઈ યુનિવર્સિટીના આશ્રયે બહાર પાડી હતી.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ તરફથી વિજ્ઞાનની પરિભાષાને મૅટ્રિકની પરીક્ષા માટે પાઠ્ય-પુસ્તક તરીકે સ્વીકારવા માટે મુંબઈ યુનિવર્સિટીને પત્ર દ્વારા વિનંતી થઈ ત્યારે મુંબઈ

યુનિવર્સિટીએ ૧૯૪૬ના નવેંબરની ૧૮મીએ વિચિત્ર નિર્ણય આપ્યો કે "હિંદની બધી આધુનિક ભાષાઓ માટે મૅટ્રિકના વિજ્ઞાન વિષયો માટે એક સામાન્ય વૈજ્ઞાનિક પરિભાષા હોવી જોઈએ. ડૉ. રઘુવીરે आंग्ल भारतीय महाकोश માં વિકસાવેલ પરિભાષાની પદ્ધતિ અપનાવવી જોઈએ અને મૅટ્રિકના ઉમેદવારોના ઉપયોગ માટે ડૉ. રઘુવીરને તેમના મહાકોશની સંક્ષિપ્ત આવૃત્તિ બહાર પાડવા વિનંતિ કરવી." મુંબઈ યુનિવર્સિટી આવા નિર્ણય ઉપર પૂરતી વિચારણા ચલાવ્યા વિના અને ડૉ. રઘુવીરની પદ્ધતિની વિગતપૂર્ણ તપાસણી કર્યા વિના પહોંચી છે. દેશને માથે મહાન આપત્તિ ઝઝૂમતી હોય એવા પ્રસંગે પણ પ્રાંતીય ભાષાઓની આવી રીતે અવગણના કરવી જોઈએ નહીં અને તે પણ દેશની સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત થયા પછી તો હરગિજ નહીં.

'સંસ્કૃત વિના ભારતની રાષ્ટ્રીય સંસ્કૃતિ ભયમાં છે' એ સૂત્રની વેદિ ઉપર માતૃભાષા દ્વારા શિક્ષણના અને ભાષાકીય સ્વાતંત્ર્યના પ્રત્યેક નાગરિકના જન્મસિદ્ધ હક્કના સિદ્ધાંતોનું બલિદાન અપાયું છે. નવા શબ્દોની રચના વખતે સંસ્કૃતિના ફુવારા સમી અને જ્ઞાનના ભંડાર સમી સંસ્કૃત ભાષા પાસે ભારતીય સંસ્કૃતિના દરેક ભક્તને જવું ગમે એ સ્વાભાવિક છે; પરંતુ જ્યારે અને ત્યારે, જરૂર હોય કે ન હોય તોપણ લોકભાષામાં રૂઢ થયેલ શબ્દોને અવગણીને, આમજનતાની અને વિદ્યાર્થીઓની માતૃભાષાનો અનાદર કરીને સંસ્કૃતમય કઠિન શબ્દોનો આધાર લેવો એ વિવેકશૂન્યતા દર્શાવે છે. અંગ્રેજી ભાષા રાજકીય સર્વોપરિપદેથી વિલીન થયા પછી અને પરિણામે યુનિવર્સિટી કેળવણીના વાહન તરીકે બંધ પડ્યા પછી પણ એ વસ્તુ સ્વીકારવામાં આવી છે કે પ્રાથમિક અને માધ્યમિક કેળવણીની લોકભાષા તો માતૃભાષા જ રહેવી જોઈએ : તેથી આ કેળવણીના ક્ષેત્રોમાં તો માતૃભાષાની પરિભાષા જેમ બને તેમ સાદી અને દેશ્ય શબ્દોથી ભરેલી હોવી જોઈએ. આ સ્પષ્ટ વસ્તુસ્થિતિની અવગણના કરવાના પ્રયાસોને યુનિવર્સિટી જેવી બળવાન સત્તાનો ટેકો હશે તોપણ તેમને નિષ્ફળતા જ સાંપડશે એ નિઃસંદેહ છે.

૬. राज्य अने वैज्ञानिक परिभाषा

વિજ્ઞાનની પરિભાષાના ક્ષેત્રમાં જુદા જુદા પ્રાંતોમાં ખાનગી પ્રયાસો થયા છે તેના પ્રમાણમાં સરકારી તંત્રના ચક્રો સાવચેતીથી એટલી ધીરી ગતિએ ચાલ્યા છે કે એ ગતિને લગભગ ગતિરહિતતા જ કહી શકાય. સને ૧૯૪૦ થી ૧૯૪૭ દરમિયાન મધ્યસ્થ સલાહકાર બોર્ડે કરેલ ઘણાખરા નિર્ણયો, દેશ-સ્વતંત્રતા મેળવ્યા પછી અને અંગ્રેજી ફરજિયાત રાજભાષા તરીકે નહીં રહેવાથી નવા સંજોગોમાં, તદ્દન નિરુપયોગી થઈ પડ્યા છે. ૧૯૪૮ના જાન્યુઆરીમાં મધ્યસ્થ સલાહકાર બોર્ડની બેઠકમા વિજ્ઞાનની પરિભાષાના પ્રશ્ન ઉપર ઊંડી અસર કરતા નીચેના અગત્યના ઠરાવો પસાર થયા હતા :

(ક) યુનિવર્સિટી દરજ્જે કેળવણીના વાહન તરીકે અંગ્રેજીના સ્થાને હિંદની ભાષાઓ આવતાં પાંચ વરસ લાગવા જોઈએ.

(ખ) આ સમય દરમિયાન યુનિવર્સિટીએ રાજ્ય, પ્રાંત કે પ્રદેશની ભાષાને શિક્ષણ તેમ જ પરીક્ષાના માધ્યમ તરીકે દાખલ કરવી જોઈએ. ૧૯૫૩મા પૂરા થતાં પાંચ વરસના સમય પછી, કેળવણી અને પરીક્ષાના માધ્યમ તરીકે અંગ્રેજી ભાષા બંધ પડશે.

(ગ) સંક્રાન્તિકાળ દરમિયાન ઉચ્ચતર અભ્યાસક્રમમાં અંગ્રેજી બીજી ભાષા તરીકે ફરજિયાત રહેવી જોઈએ.

વિજ્ઞાનની પરિભાષાનો પ્રશ્ન વૈજ્ઞાનિક પરિભાષાના રેફરન્સ બોર્ડને સોંપવામાં આવ્યો છે. તેણે ૧૯૪૭ના મે માસમાં રિપોર્ટ કર્યો હતો અને તે ૧૯૪૮ના જાનેવારીમાં થયેલી મધ્યસ્થ સલાહકાર બોર્ડની બેઠકમાં માન્ય કરવામાં આવ્યો હતો.

આ બોર્ડે એ વખતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે "જુદી જુદી ભાષાઓમાં વપરાતા હોય અને જાણીતા હોય અને જેના ચોક્કસ અને અસંદિગ્ધ અર્થ હોય એવા વૈજ્ઞાનિક શબ્દોની ઘટતી નોંધ લેવી જોઈએ, પરંતુ નવા શબ્દોની રચનાને લાગેવળગે છે ત્યાં સુધી ભાષાની જરૂરિયાત પ્રમાણે જરૂરી પૂર્વગો અને પ્રત્યયો સાથે આંતરરાષ્ટ્રીય વૈજ્ઞાનિક પરિભાષા સ્વીકારવી એ ઇચ્છવાજોગ છે. એમ બનવાજોગ છે કે એક ભાષા કરતાં બીજી ભાષામાં સુસ્થાપિત વૈજ્ઞાનિક શબ્દો વિપુલ પ્રમાણમાં હોય. આવી સ્થિતિ હોય ત્યાં આવા શબ્દો જેમના તેમ રહેવા દેવા જોઈએ."

"વૈજ્ઞાનિક વિષયો સંબંધી લોકપ્રિય પુસ્તકો અને આધારભૂત વૈજ્ઞાનિક પ્રકાશનોના અનુવાદનું કામ લેવા માટે પગારના ધોરણે સારા લાયકાતવાળા માણસોને નીમવા માટે તાત્કાલિક પગલાં લેવાં જોઈએ. આ અનુવાદમાં આંતરરાષ્ટ્રીય પરિભાષા વાપરવી જોઈએ જેથી ભારતીય ભાષામાંના એવાં જ પ્રકાશનો માટે એ નમૂનારૂપ થઈ પડે."

ઉપરોક્ત અહેવાલ જુદી જુદી પ્રાંતિક સરકારો અને યુનિવર્સિટીઓ ઉપર મોકલવામાં આવ્યો હતો: એમાંથી લગભગ બધા સામાન્ય રીતે બોર્ડની ભલામણો સાથે સંમત થયા છે. ૧૯૪૯ના જાનેવારીમાં મધ્યસ્થ સલાહકાર બોર્ડની બેઠક થઈ ત્યારે આગળ કાંઈ પગલાં લેવામાં આવ્યાં નહીં અને અખિલ હિંદ યુનિવર્સિટી કમિશન આ મુદ્દાઓ સબંધમાં અહેવાલ રજૂ કરશે એવી ધારણાથી વધુ વિચારણા મુલતવી રાખવામાં આવી.

ભારતીય નૅશનલ ઇન્સ્ટીટ્યૂટ ઑફ સાયન્સીસે આ વિષય માટે એક ઉપસમિતિ નીમી હતી. તેણે ડૉ. રઘુવીર પદ્ધતિ તેમની સાથે લાંબી ચર્ચા કરીને તપાસી હતી. તેના રિપોર્ટ ઉપરથી એ સંસ્થાની કારોબારી સમિતિએ ઑગસ્ટ ૧૯૪૯માં અગત્યના નિર્ણયો જાહેર કર્યા છે.' (૧) યુનિવર્સિટીના ઉપસ્નાતક વર્ગો સુધી તો આ દેશની પ્રાંતીય ભાષાઓ વિજ્ઞાનના શિક્ષણના માધ્યમ તરીકે વાપરી શકાય (૨) આંતરરાષ્ટ્રીય પરિભાષાના શબ્દો એમ ને એમ સ્વીકારવા, અને હિંદી ભાષાઓમાં નવા શબ્દો રચવા ન જોઈએ, પરંતુ તેમાં રૂઢ થયેલા સ્પષ્ટ અર્થવાળા શબ્દોને ચાલુ રાખવા. આ બંને નિર્ણયો આ પુસ્તકની પદ્ધતિને સારી રીતે ટેકો આપે છે એટલું જ નહીં પણ અન્ય ભાષાઓને માટે તેની ઉપયોગીતામાં વૃદ્ધિ કરે છે.

૭. દેશવિચારકો અને વિજ્ઞાનની પરિભાષા

વિજ્ઞાનની પરિભાષા સંબધમાં દેશવિચારકોનાં મંતવ્યો ચોક્કસ અને નિશ્ચિત છે અને એને અવગણી શકાય નહીં.

મહાત્મા ગાંધીજી: (૧) કોઈ શબ્દ ગ્રહણ કરતી વખતે તે 'વિદેશી' છે કે 'દેશી' એવી કસોટી એને લાગુ પાડવામાં નહીં આવે પરંતુ એની વપરાશ છે કે કેમ એટલી જ માત્ર કસોટી લાગુ કરવામાં આવશે. (૨) પારિભાષિક શબ્દોની પસંદગીમાં, ખાસ કરીને રાજકારણી પરિભાષામાં, સંસ્કૃત ભાષાનો શબ્દ છે એ તરીકે જ એને પસંદગી ન આપવી પરંતુ ઉર્દૂ, હિંદી અને સંસ્કૃત શબ્દોમાંથી કુદરતી પસંદગી માટે શક્ય એટલો બધો અવકાશ રાખવો જોઈએ.

पंडित जवाहरलाल नेहरू "धी क्वेश्चन ऑफ लॅंग्वेज" માં તેમનો અભિપ્રાય નીચે પ્રમાણે છે :

(૧) દુનિયાના ઝાઝા ભાગની અંદર રૂઢ થઈ ગયા હોય તેવા વિદેશી અને પારિભાષિક શબ્દો જેમના તેમ સ્વીકારીને હિંદુસ્તાની ભાષાના શબ્દો તરીકે તેમને અપનાવી લેવાની આપણે પૂરતી હિંમત બતાવવી જોઈએ એમ હું માનું છું. હું તો ખરેખર એમ ઇચ્છું કે હિંદની બધી ભાષાઓ આવા શબ્દો અપનાવી લે.

(૨) જુદા અને નિરાળા વૈજ્ઞાનિક શબ્દકોશ માટેનો પ્રયાસ આપણા વૈજ્ઞાનિક વિકાસને અળગો પાડી દેશે અને રૂંધશે તેમ જ શિક્ષક અને વિદ્યાર્થી બંનેને માથે એકસરખો અસહ્ય બોજો લાદશે.

(૩) આવી રીતે ઘણા વિદેશી શબ્દો લઈ શકાય અને લેવા જોઈએ પરંતુ ઝાઝા પારિભાષિક શબ્દો આપણી ભાષાઓમાંથી પણ લેવા પડશે.

(શ્રી બી. એસ. અધોલિયાકૃત એજ્યુકેશન થ્રુ મધરટંગમા આ અભિપ્રાયોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે પૃ. ૩૯ ૪૦)

(૪) શાસ્ત્રીય પારિભાષિક શબ્દોની બાબત વિચારીએ તો, આપણે સૌથી પ્રથમ તો લોકોના ઉપયોગમા સ્વીકારાઈ ગયેલો દરેક શબ્દ લઈ લેવો જોઈએ નવા શબ્દો બનાવતી વખતે આપણે લોકોમાં પ્રચલિત ઉપયોગ અને અર્થને બનતા લગી અનુસરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. અને વૈજ્ઞાનિક પારિભાષિક શબ્દોની બાબતમા આપણે બનતા સુધી, જગદ્વ્યાપી જે ભાષા ઊભી થતી જાય છે તેથી વિખૂટા પડવુ ન જોઈએ. (હરિજનબંધુ, પાનું ૪૪૩)

श्री काका कालेलकर, विनोबा भावे, अने किशोरलाल मशरूवालाએ જુલાઈ ૧૯૪૯મા બહાર પાડેલા નિવેદનપત્રમા સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યુ છે કે ચાલુ ભાષામા રૂઢ થયેલા શબ્દો, વાક્યો અને વિચારોનો ત્યાગ કરવાની વૃત્તિ ન રાખવી જોઈએ ઊલટુ બીજી ભાષાના શબ્દોને માટે દ્વાર ખુલ્લા રાખવા. . . . વૈજ્ઞાનિક શબ્દોની રચનામાં પ્રાંતીય ભાષાઓ અને બોલીઓમા પ્રચલિત શબ્દોને પ્રથમ સ્થાન આપવુ જોઈએ. . . . નવા શબ્દો સંસ્કૃતમાથી લેવા જોઈએ પરંતુ પાંડિત્યદર્શનનો સર્વથા ત્યાગ થવો જોઈએ અને ભારતી ભાષાના બંધારણ અને સંસ્કારને યોગ્ય સાદા અને પ્રેમપાત્ર શબ્દો જ પસંદ કરવા.

८ विज्ञाननु आंतरराष्ट्रीय स्वरूप

વૈજ્ઞાનિક પારિભાષાના આંતરરાષ્ટ્રીય સ્વરૂપ સંબંધમા પ્રો. જે. બી. એસ હેલ્ડેનના શબ્દો યાદ રાખવા ઉપયોગી થઈ પડશે "વિજ્ઞાન એ આંતરરાષ્ટ્રીય હિતની બાબત છે. વિજ્ઞાન ઉપરનો કોઈ પણ નિબંધ પ્રગટ થયો તે ક્ષણે જ તે દુનિયાની માલિકીની વસ્તુ બની જાય છે. વારંવાર જેને ભૂલભરેલી રીતે ખાસ વૈજ્ઞાનિક પરિભાષા કહેવામાં આવે છે એ પણ આંતરરાષ્ટ્રીય ભાષા છે ગમે તે યુરોપી ભાષામાં નિબંધ લખાયેલો હોય છતા કોઈ, પણ વ્યક્તિ એનો સારાંશ લેખમા આવતી ગણિતની રકમો, આંકડાના કોઠા અને રાસાયનિક સૂત્રોદ્વારા મેળવી શકે છે." ભારતે પૂર્ણ સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્ત કર્યા પછી આંતરરાષ્ટ્રીય સંપર્કની અગત્ય ઉપર જેટલો ભાર મૂકીએ એટલો ઓછો છે. પૃથ્વીના પાંચમા ભાગની વસ્તીવાળા આ મહાન દેશને વેપાર, ઉદ્યોગ અને રાજકારણમા વધતી જતી અગત્યના કારણે પોતાનું વ્યાજબી સાંસ્કૃતિક અને રાજકીય સ્થાન જાળવી રાખવાનુ છે અને વધુ વિકાસ સાધવાનો છે તેમ જ આંતરરાષ્ટ્રીય ભૂમિકા ઉપર અનેક પ્રશ્નોની છણાવટ કરવાની છે વિદેશથી તળીમી, ઔદ્યોગિક, ખનીજ, અને ધાતુને લગતુ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનું છે, ઔદ્યોગિક અને

મજૂર ઉત્કર્ષના ક્ષેત્રમાં, હવાઈ, દરિયાઈ અને જમીનમાર્ગના વાહનવ્યવહારના ક્ષેત્રમાં આંતરરાષ્ટ્રીય સંસર્ગ પ્રતિદિન વધતો જાય છે ત્યારે આંતરરાષ્ટ્રીય વૈજ્ઞાનિક પરિભાષાથી વિખૂટું પડવામાં મોટું નુકસાન સમાયેલું છે. યુદ્ધથી વિદારિત થયેલ જગતની અંદર જ્યારે ગાંધીજીએ શીખવેલ અહિંસાનો પયગામ સુણવા અને નવા દિશાસૂચન માટે એશિયા અને સમગ્ર જગત હિંદ તરફ નજર માંડે છે ત્યારે આપણે એક સંકુચિત ક્ષેત્રમાં અવહેવારુ અલગવાદી બનીને ન બેસી શકીએ.

આપણે એ ન ભૂલીએ કે હિંદીઓ જ્યારે વિજ્ઞાન અને સાહિત્યમાં પોતાનો ફાળો આપવાનું શરૂ કરશે ત્યારે હિંદીઓ અનેક નવા શબ્દો બનાવશે અને શબ્દોની કુદરતી લાયકાત અને શક્તિના કારણે આખા જગતે એનો સ્વીકાર કરવો પડશે. ભારતીય ભાષાઓમાં પૂરતું જોર અને તાકાત છે એટલે વિદેશી ભૂમિના થોડાક હજારેક શબ્દો એમાં આવી જશે એથી ભાષા 'સંસ્કારહીન' નહીં થઈ જાય. આ વસ્તુસ્થિતિ સ્વીકારવામાં યાદ રાખવું જોઈએ કે દેશની ભાષાને યોગ્ય નવા શબ્દો યોજવામાં કોઈ પણ પ્રકારના આળસ કે નિષ્ક્રિયતાને ઉત્તેજન ન મળે. જ્યાં જ્યાં સામાન્ય નામો, વિશેષણો અને ક્રિયાપદો યોજવાની જરૂર પડે ત્યાં જરૂર ભાષાને યોગ્ય એવા નવા શબ્દો યોજવા જ જોઈએ. આ કાર્યક્ષેત્ર એટલું વિશાળ છે અને તેમાં દરેક ક્ષેત્રમાં કાર્ય કરનારાની એટલી મોટી સંખ્યાની જરૂર છે કે વર્ષો સુધી આ કાર્ય ચાલુ રહેશે, તે સમયમાં આંતરરાષ્ટ્રીય અગત્યના શબ્દોનું ભાષાન્તર કરવાનું કામ મુલતવી રાખવું જોઈએ.

આપણા મજૂરો, કારીગરો, ખેડૂતો અને અન્ય આમવર્ગમાં વપરાતા દેશ્ય શબ્દોનો અનાદર કરીને વિજ્ઞાનના સાહિત્યને લોકપ્રિય કે લોકભોગ્ય બનાવવાનું કામ સફળ થઈ શકે જ નહીં. પ્રાદેશિક ભાષામાંથી વૈજ્ઞાનિક વિચારો સ્પષ્ટ કરી શકે તેવા સરળ શબ્દો મળી શકે તો અખિલ હિંદ રાજ્યભાષાના નવા શબ્દો લાદવાની જરૂર રહેતી નથી. પંડિત જવાહરલાલ નેહરુના વિચાર પ્રમાણે આંતરરાષ્ટ્રીય પરિભાષાના શબ્દો, તેમ જ પ્રાદેશિક વપરાશમાં હોય એવા શબ્દો જાળવવામાં અને તેમાં યોગ્ય શબ્દોને રાષ્ટ્રભાષામાં સ્વીકારવામાં જ તેમ જ સર્વ દિશામાથી સર્વોત્તમ તત્ત્વોનું સંકલન કરવાથી જ ઉત્તમ રાષ્ટ્રભાષાનું ઘડતર થઈ શકે.

૯. ગુજરાતીઓ અને પરિભાષા

આખા હિંદમાં વૈજ્ઞાનિક પારિભાષાના પ્રશ્ન ઉપર સર્વથી પ્રથમ અને ભગીરથ પ્રયત્ન એક પ્રતિષ્ઠિત ગુજરાતી પ્રો. ત્રિભુવનદાસ ગજ્જર તરફથી થયો હતો. પરંતુ ત્યાર પછીના સમયમાં હિંદી, મરાઠી અને અન્ય ભાષાઓમાં થયેલ પ્રગતિ ગુજરાતીઓને શરમમાં નાખે એવી છે એટલું જ નહીં પરંતુ આ સંબંધમાં પૂરતી સંભાળ અને આયોજનનું પાલન ન થાય તો આંતરરાષ્ટ્રીય અને આંતરપ્રાંતીય ક્ષેત્રોમાંથી ગુજરાતી ભાષાનું નામ નિશાન ઊડી જાય એવી પરિસ્થિતિ પ્રાપ્ત થઈ છે.

કેટલાએક વિચારકો ગુજરાતી નવલકથા, નાટકો કે કવિતા માટે ગુજરાતી ભાષા કે લિપિમાં ગુજરાતની અસ્મિતા સાચવવાનો આગ્રહ કરે છે, પરંતુ વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં તો હિંદી ભાષા કે લિપિ સદંતર સ્વીકારવા તત્પર છે. બીજા કેટલાએક નિષ્ક્રિયવાદીઓ એમ સમજે છે કે રાષ્ટ્રભાષામાં શિક્ષણ આપવાનું શરૂ થશે ત્યારે પણ આપણે બીજાઓએ તૈયાર કરેલી રાષ્ટ્ર પરિભાષાને સ્વીકારી લઈશું. તેથી આપણી મહેનત બચશે અને દેશના સંગઠનના મહાકાર્યમાં પૂર્તિ આપ્યાનું માન ખાટી શકાશે. પરંતુ આ વિચારદૃષ્ટિ

ભૂલભરેલી છે એટલું જ નહીં પણ ગુજરાતી ભાષાના ગૌરવને અને સામર્થ્યને નિંદે છે, એ તેમની ધ્યાન બહાર નીકળી જાય છે. દેશમાં રાષ્ટ્રભાષાનું વાતાવરણ ઉત્પન્ન થયું છે તેને પોષવું જોઈએ એ વાત ખરી પરંતુ આ પોષણ આપવામાં, પ્રાંતીય ભાષાનો ભોગ આપવાની જરૂર નથી: ઊલટું પ્રાંતીય ભાષાઓને પોષણ મળે અને ભાષાસમૃદ્ધિનો વિકાસ થાય એ દૃષ્ટિએ જ રાષ્ટ્રભાષાનો વિકાસ થવો જોઈએ. વળી કેવળ સંસ્કૃતમય પરિભાષા સ્વીકારવામાં અને પ્રાંતીય ભાષાની સંસ્કૃતિની અવગણના કરવામાં ભાષાદ્રોહ, દેશદ્રોહ અને સંસ્કૃતિદ્રોહ એ ત્રિવિધ દોષ રહેલા છે.

૧૦ રોજિંદો વ્યવહાર અને પરિભાષા

દેશમાં અને રોજિંદા વહેવારમાં પ્રચલિત થયેલા અને ગુજરાતની જુદી જુદી કોમોના વહેવારમાં પ્રચલિત થયેલા શબ્દોનો ભોગ કરવો અને કેવળ સંસ્કૃતમય શબ્દો યોજવા એ ભૂલભરેલું છે.

દાખલા તરીકે હવા, આબોહવા, કાયદો, કાબૂ, વસૂલ, હુન્નર, હિસાબ, આરામ, ખરીદી, સરેરાશ એવા શબ્દોને આપણે છોડી શકીએ નહીં. ભાષાસમૃદ્ધિની દૃષ્ટિએ તો આવા શબ્દોનો ત્યાગ કરવો એ અયોગ્ય જ ગણાય. તે ઉપરાંત અમિવર્ગની દૃષ્ટિએ પણ આવા શબ્દો આપણી ભાષામાં રાખવા જ જોઈએ. વળી સંસ્કૃતમય ભાષાથી ડરીને સાક્ષરી સંસ્કૃતમય ગુજરાતીનો ત્યાગ કરીને પારસીભાઈઓને પારસી ગુજરાતી ભાષા યોજવાની જરૂર પડી છે એ વસ્તુસ્થિતિ ફરીથી ઊભી ન થવી જોઈએ, એની સંભાળ રાખવાની આ નવા યુગમાં આપણી ખાસ ફરજ રહે છે. ખોજા, મેમણ, વોરા અને બીજી ઉર્દૂ, અરબી કે ફારસી શબ્દોથી વધારે પરિચિત કોમોને પણ દેશની આર્થિક અને ઔદ્યોગિક તેમ જ સાંસ્કૃતિક સમૃદ્ધિમાં ભાગ લેવાની જરૂર છે. એ દૃષ્ટિએ પણ ગુજરાતી ભાષાએ સંસ્કૃત ઉપરાંત અરબી, ફારસી અને અંગ્રેજી ભાષાનો સંપર્ક રાખવો જોઈએ.

વિદેશી ભાષાના શબ્દો પ્રચલિત થયા હોય તેને માત્ર ભાષાશુદ્ધિ ખાતર જ ફેરવવાનો પ્રયાસ ન કરવો. એના આધારમાં મહાત્મા ગાંધીજીનું કથન પણ આ પ્રકારનું છે: "કોઈ શબ્દ ગ્રહણ કરતી વખતે તે 'વિદેશી' છે કે 'દેશી' એ કસોટી એને લાગુ નહીં કરવામાં આવે, પરતુ એની વપરાશ છે કે કેમ એટલી જ માત્ર કસોટી લાગુ કરવામાં આવશે." મોટર તેમ જ વીજળી અને કડિયાકામનાં કારીગરો રોજિંદા વ્યવહારોમાં શબ્દો વાપરે છે એની યાદી ભાઈ શ્રી ભોગીલાલ દાજનેરે મિત્રોમાં થતી વાતચીત ઉપરથી પ્રત્યક્ષ નોંધ કરીને તૈયાર કરેલી છે. આ યાદી ઉપરથી સ્પષ્ટ થશે કે રૂઢ થયેલા શબ્દોને બદલે નવા શબ્દો બનાવવા એ 'રોજિંદા વ્યવહાર'માં દખલરૂપ બની કુદરતી વિકાસમાં રોધક બનવા રૂપ છે. ચાલુ શબ્દો કારીગરોને ચોક્કસ જ્ઞાન આપે છે અને ચોક્કસ સૂચનાઓ આ શબ્દો દ્વારા જ અપાય છે. દા૦ ત૦ "ઘરના ત્રીજે માળે લાઈટ થતી નથી તેથી વાયરિંગમાં કાંઈ ફૉલ્ટ હોવો જોઈએ. તેથી સીલીંગ રોઝ, પેન્ડન્ટ, રોઝ લેમ્પહોલ્ડરના કનેક્શન, કેસિંગ ખોલી કેસિંગમાં વાયર તપાસી લેવા અને ઇન્સ્યુલેશન ટેસ્ટ તથા કન્ટીન્યુઈટી ટેસ્ટ લઈ ફ્યૂઝબોર્ડનાં કૉન્ટેક્ટ તપાસી નવા ફ્યૂઝો નાખી લાઈટ ચાલુ કરવી." સાધારણ રીતે ઉપર પ્રમાણે સમજૂતી અપાય છે અને તે વાયરમેન સમજી શકે છે. આવા શબ્દોને સ્થાને નવા શબ્દો બનાવીએ તો રોજિંદા વહેવારમાં

કેટલી મુસીબત ઊભી થાય તેનો ખ્યાલ આવે. આવા શબ્દો વ્યવહારમાં પ્રચલિત છે. તે જેમના તેમ ચાલુ સ્વરૂપમાં જ સ્વીકારવામાં ભાષાની સમૃદ્ધિ અને વિકાસ અને આમજનતાની સગવડ રહેલાં છે. આ મુદ્દાઓનો અનાદર કરીને સંસ્કૃતમય નવા શબ્દો રચવાના પ્રયાસથી ઘણી હાનિ થાય છે. એક તો સમૃદ્ધ ભાષાભંડોળના કુદરતી વિકાસના લાભથી આપણે વંચિત રહીએ છીએ અને જૂનો એકડો ભુલાવી નવો એકડો ઘૂંટાવવાનો આગ્રહ રાખી કારીગર માથે બેવડો શ્રમનો બોજો લાદીએ છીએ. ભાષાશુદ્ધિના અત્યાગ્રહથી આપણી દૃષ્ટિ આટલી બધી સંકુચિત ન થવા દેવી જોઈએ.

Accelerator એક્સેલરેટર
Alternating current એ. સી. કરન્ટ
Ampere એમ્પીયર
Arch આર્ચ, કમાન
Aerial એરિયલ
Axle એક્સલ
Ball bearing બોલબેરીંગ
Battery બેટરી
Beam બીમ
Body, Motor બૉડી (મોટર)
Boxing બોક્સિંગ
Brake બ્રેક
Buffer બફર
Cable કેબલ
Candle power (of lamp) કેન્ડલ પાવર
Capping કેપિંગ
Carbon-steel કાર્બન સ્ટીલ,
Carburetter કાર્બ્યુરેટર
Casing કેસિંગ
Cell સેલ
Ceiling સીલિંગ, છત
Ceiling Rose સીલિંગ રોઝ
Cement સિમેન્ટ
Centering સેન્ટરિંગ
Chassis ચેસીસ
Choke ચોક
Clutch ક્લચ
Coil કોઈલ
Compression કમ્પ્રેશન
Column કોલમ
Conductor કન્ડક્ટર
Conduit કોન્ડીટ
Contact, (Electric, in wiring) કોન્ટેક્ટ
Cornice કોરનીસ
Coupling કપ્લિંગ,
Chromium-plating ક્રોમિયમપ્લેટિંગ, ક્રોમવવું.
Current (electric) કરન્ટ
Cut out કટ આઉટ
Direct current ડી. સી. કરન્ટ
Double cotton covered wire ડી. સી. સી. વાયર
Earth, Earthing અર્થ
Exhaust pipe એગ્ઝૉસ્ટ પાઈપ
Filament ફીલામેન્ટ
Fire brick ફાયરબ્રીક
Fireclay ફાયરક્લે
Flexible wire ફ્લેક્સીબલ વાયર
Flourescent light ફ્લોરેસન લાઈટ
Four seater ફોરસીટર
Fuse ફયૂઝ
Gear ગીયર
Gas ગેસ
Glazing ગ્લેઝીંગ
Gutter ગટર
Hall drop હૉલડ્રૉપ
Handle હેન્ડલ
Hardcoke હાર્ડકોક
Heater (electric) હીટર
Hood હૂડ
Ignition ઇગ્નીશન
Insulation ઇન્સ્યુલેશન
Lamp holder લેમ્પહોલ્ડર
Lamp shade શેડ
Lintel લિન્ટેલ
Load લોડ Overload ઓવરલોડ Under — અન્ડરલોડ Normal — નોર્મલલોડ
Loud speaker લાઉડ સ્પીકર
Machining મશીનિંગ
Magnetism મૅગ્નેટિઝમ
Metal, Gun - ગનમેટલ, White - વ્હાઈટમેટલ
Mosaic tiles મોઝેક ટાઇલ્સ
Mould મોલ્ડ
Moulder મોલ્ડર
Mudguard મડગાર્ડ
Negative pole નેગેટિવ પોલ
Neutral ન્યુટ્રલ

asting ઓર્ઇલ
રસ્ટીંગ
al પેડલ
iel પેનલ
apet પારાપેટ
line પાર્લીન
tern પૅટર્ન
tern-maker પૅટર્ન-
કર
se ફેઇઝ Single —
ંગલ૦ Three — થ્રી૦
iron પીગ-આયર્ન
ir પીલર
ા પ્લાન
ter of Paris પ્લાસ્ટર
ફ પેરિસ
th પ્લિન્થ
પ્લગ
its, (electric), પૉઈન્ટસ
rity પોલેરિટી
, પોલ
shing પૉલિશિંગ
tive પૉઝિટિવ
Pulley પુલી
Push button પુશ બટન
Radiator રેડિએટર
Radio રેડિયો
Rafter રૅફ્ટર
Railing રેલિંગ
Refrigerator રેફ્રીજરેટર
Regulator રેગ્યુલેટર
Reinforcement રીઈન્ફોર્સમેન્ટ
Resistance (in electric circuit) રેસીસ્ટન્સ
Resistance Test રેસીસ્ટન્સ ટેસ્ટ
Room air conditioner એર કન્ડીશનર
Screw (wood screw) સ્ક્રૂ
Shafting શેફ્ટીંગ
Silencer સાયલન્સર
Single cotton covered wire એસ. સી. સી. વાયર
Socket સૉકેટ
Spark સ્પાર્ક
Sparking plug સ્પાર્કિંગ પ્લગ
Steering wheel સ્ટિઅરિંગ વ્હીલ
Stopper સ્ટૉપર
Switch સ્વીચ
Switch board સ્વીચ બોર્ડ
Tiles (flooring) ટાઇલ્સ
Touring car ટૂરીંગ કાર
Tube ટ્યૂબ
Unit યુનિટ
Venitian વેનિશિયન
Ventilator વેન્ટિલેટર
Verandah વરંડા
Volt વોલ્ટ
Water casting વોટર કાસ્ટિંગ
Watt વૉટ
Weather board વેધર બોર્ડ
Wheel વ્હીલ
Wired glass વાયરગ્લાસ
Wiring વાયરિંગ

કારીગર વર્ગમાં જેમ ઉપર આપેલા શબ્દો રૂઢ થયા છે એ રીતે છેલ્લાં થોડાં ની કંટ્રોલ પદ્ધતિની લીધે રોજિંદા વહેવારમાં બીજા ઘણા વિદેશી શબ્દો રૂઢ થયેલા છે. શબ્દો પણ જેમના તેમ અપનાવી લેવા જોઈએ. દા૦ ત૦ કન્ટ્રોલર, લાયસેન્સ, પરમીટ, નકાર્ડ, ક્વોટા, કન્ટ્રોલ, પ્રાયોરિટી, ફાઈન, સુપરફાઈન, ટ્રેડમાર્ક, ટ્રેક્ટર, બોરિંગ.

ઉપરની વિચારસંકલનાથી ફલિત થાય છે કે વિજ્ઞાનની પરિભાષા તૈયાર કરવાનું ા ઘણું ગુંફિત અને કઠિન છે. માધ્યમિક શાળામાં માતૃભાષા જ બોધભાષા તરીકે ાની છે એટલે આ શાળાઓના ઉપયોગ માટેની વૈજ્ઞાનિક પરિભાષા નક્કી કરવામાં વધુ વિલંબ ચાલી શકે તેમ નથી. સકળ હિંદની વૈજ્ઞાનિક પરિભાષા માટે હજુ નિશ્ચિતતાને સ્થાન છે પરંતુ માધ્યમિક શિક્ષણમાં માતૃભાષાનું સ્થાન નિર્ણીત થયા પછી ક્ષેત્રમાં પરિભાષાના પ્રશ્નનો ઉકેલ પ્રાંતિક ભાષાના ધોરણે જ કરવાનો છે. એટલે પણ વધુ ંબ બિનજરૂરી અને હાનિકારક છે એમ આ લેખક દૃઢતાથી માને છે. આપમેળે વિજ્ઞાન ાવા માગતા કામદાર વર્ગના ઉપયોગ માટે તેમ જ રોજિંદાં છાપાં અને સામયિકોમાં વિજ્ઞાન વિષયો સંબંધી લેખકોના ઉપયોગ માટે નાના સંદર્ભગ્રંથની ખાસ જરૂરિયાત

છે. આ વૈજ્ઞાનિક શબ્દસંગ્રહની બીજી આવૃત્તિ બહાર પાડવામાં આ રીતે આમજનતાની વિદ્યાર્થીઓની-અને કામદારોની તેમ જ માતૃભાષાની નમ્ર સેવા કરવાનો ઉદ્દેશ રહેલો છે. સાથે સાથે હિંદભરની પરિભાષાના પ્રશ્નના ઉકેલ માટે એક વ્યાવહારિક, વાસ્તવિક અને માર્ગદર્શક પુસ્તક હિંદમાતાના ચરણે ધરવાનો પ્રયાસ છે. તેથી અંગ્રેજી ભાષાને કે નાગરી લિપિને જરા વધારે પડતી અગત્ય આપવામાં આવી હોય તો તે ગુજરાતી વાચકો દેશ-વિકાસની દૃષ્ટિએ દરગુજર કરશે એવી આશા રાખું છું.

૧૧. પરિભાષાની નિયમાવલિ

આ શબ્દસંગ્રહ તૈયાર કરવામાં નીચેના ઉદ્દેશો ધ્યાનમાં રાખવામાં આવ્યા છે :—

(અ) ગુજરાતી ભાષા બોલનાર આમવર્ગમાં પ્રચલિત થયેલા દેશ્ય શબ્દો અને ગુજરાતના વેપાર વ્યવહારમા, છાપાઓમાં અને કારખાનાંઓમા વપરાતા શબ્દોને યોગ્ય સ્થાન મળવુ જોઈએ.

(આ) કેવળ સસ્કૃતમય શબ્દો વૈજ્ઞાનિક શબ્દસંગ્રહમાં લેવાનો દુરાગ્રહ ત્યજીને અંગ્રેજી, ઉર્દૂ, ફારસી અને અરબી શબ્દો દેશમાં પ્રચલિત થયા હોય તેનો બહિષ્કાર ન કરવો જોઈએ.

(ઇ) વિજ્ઞાનકોશની લિપિ નાગરી હોવી જોઈએ કે જેથી રાષ્ટ્રભાષાનો અને બીજા પ્રાંતોનો સંબધ સુલભ થઈ શકે.

વિજ્ઞાનનાં પુસ્તકો ગુજરાતી ભાષામાં લખવામાં મારા પચીસ વરસના અનુભવના અંતે હું નિર્ણય ઉપર આવ્યો છું કે નીચેના નિયમો આપણે સ્વીકારવા જોઈએ, નહીં તો હિંદી રાષ્ટ્રીય બોધભાષા થતાં આપણી ગુજરાતી ભાષાના સ્વાતત્ર્ય અને સ્વત્વનો વિનાશ થવાનો સંભવ છે.

શ્રી. કિશોરલાલભાઈ મશરૂવાળાએ પરિભાષા રચના સંબંધમાં મને પત્રવ્યવહારથી તેમ જ રૂબરૂ ચર્ચામાં અગત્યની મદદ આપી છે, તેમ જ તેમણે ૧૯૪૦ અને ૧૯૪૧માં 'પ્રસ્થાન' તથા 'શિક્ષણ અને સાહિત્ય'ના અકોમા લેખો દ્વારા સૂચનાઓ પ્રસિદ્ધ કરી છે. આ સૂચનાઓ આ શબ્દસગ્રહમા માન્ય રાખેલી છે અને તેમનો સાર નીચેના નિયમોમાં સમાવવામા આવ્યો છે. વળી ગુજરાત વિદ્યાપીઠ તરફથી તૈયાર કરવામા આવેલી પરિભાષામાં વપરાયેલા નિયમો જ્યાં જ્યા સ્વીકાર્ય હોય ત્યા તેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. તેવી રીતે સાહિત્ય પરિષદ, ગુજરાત વિદ્યાસભા અને અન્ય સંસ્થાઓ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલાં પરિભાષાનાં પુસ્તકોમાંથી મળતી સામગ્રી અને સિદ્ધાન્તોનો સમન્વય કરવામા આવ્યો છે.

૧. પારિભાષિક શબ્દો જેમ બને તેમ સરળ રાખવા. ભાષાશાસ્ત્ર, વ્યુત્પત્તિશાસ્ત્ર અને ભાષાશુદ્ધિના કરતા સુગમતા અને સરળતા ઉપર વધારે ભાર મૂકવો આવશ્યક છે. દા૦ ત૦ કારીગર વર્ગમા હથિયારો, ઓજારો અને સાચાકામ માટે પ્રચલિત થઈ ગયેલા શબ્દો અશિષ્ટ ગણાતા હોવા છતા પણ વધારે સફળ અને ઉપયોગી થાય.

૨. વિદેશી ભાષાના શબ્દો પ્રચલિત થયા હોય તેને માત્ર ભાષાશુદ્ધિ ખાતર જ ફેરવવાનો પ્રયાસ ન કરવો. દા૦ ત૦ 'સ્ટેશન' 'મોટર' 'સિગ્નલ' 'પંપ' 'ઙીમલ,' 'વાયરમૅન' 'ઇજનેર' 'માસ્તર' 'ઇસ્પિતાલ' વગેરે

નોધ: ઉપરોક્ત બે નિયમોના આધારમા મહાત્મા ગાંધીજીના શબ્દો આ પ્રમાણે છે : 'કોઈ શબ્દ ગ્રહણ કરતી વખતે તે તે 'વિદેશી' છે કે 'દેશી' એ કસોટી એને લાગુ

નહીં કરવામાં આવે, પરંતુ એની વપરાશ છે કે કેમ એટલી જ માત્ર કસોટી લાગુ કરવામાં આવશે.'

૩. વિદેશી ભાષાના શબ્દો પ્રચલિત ન થયા હોય તે પણ પ્રચલિત થવા દેવામાં ખાસ વાંધો ન લેવો. બીજા કોઈ નિયમનો વાંધો ન આવતો હોય તો આવા શબ્દોને એમના એમ અથવા જોઈતા ફેરફાર સાથે પ્રચલિત થવા દેવા દા૦ ત૦ 'એશપીટ,' 'કંપાસ' 'કૉલર,' 'પાઈપ,' 'ગેજ,' 'પ્લેન,' 'પંચ' 'લાઈન' વગેરે, પરંતુ વધારે સરળ અને સૂચક દેશી શબ્દો બની શકે તો તે બનાવવા માટે સંકોચ ન હોવો જોઈએ. દા૦ ત૦ આગગાડી, વિમાન, ઊંટડો.

૪. આંતરરાષ્ટ્રીય અગત્યના વસ્તુવાચક કે નામવાચક શબ્દોનો અનુવાદ કરવો નહીં પરંતુ અંગ્રેજીમાંથી લેવા. દા૦ ત૦ હાઇડ્રોજન માટે આર્દ્રવાયુ કે નાઇટ્રોજન માટે નત્રિલ એના પ્રયોગો ન કરવા, પરતુ અંગ્રેજી નામો રાસાયનિક તત્ત્વો તેમ જ સંયોજનો માટે અસલ રૂપમાં ચાલુ રાખવાં.

૫ ક્રિયાપદ કે ક્રિયાવાચક નામોને માટે નવા શબ્દો સંસ્કૃત, ફારસી, અરબી કે ઉર્દૂમાંથી સરળતા અને અર્થ ધ્યાનમાં રાખીને યોજવા દા૦ ત૦ એટ્રેકશન — ખેંચાણ, આકર્ષણ, રિપલ્શન — હઠાણ, અપાકર્ષણ, ટેલીસ્કોપ — દૂરબીન.

૬. હિંદના બીજા પ્રાંતોની ભાષા સાથે સામ્ય સાધવાનો બનતો પ્રયાસ કરવો, પરતુ ગુજરાતી ભાષાની સ્વતંત્ર વૃદ્ધિમા બાધ આવવા ન દેવો.

૭. રાસાયનિક તત્ત્વો, સંજ્ઞાઓ, ફોર્મ્યુલા, અને સમીકરણ — (રસાયણશાસ્ત્ર અને ગણિતશાસ્ત્રના) આંતરરાષ્ટ્રીય સમિતિઓએ નક્કી કરેલાં રૂપમાંથી જરાયે ફેરફાર કર્યા વિના વાપરવાં. દા૦ ત૦ રેડિયમ, સોડિયમ, હેલિયમ, સલ્ફાઈડ, સલ્ફેઈટ વગેરે. આ બધા અંગ્રેજી શબ્દો શુદ્ધ અંગ્રેજી ઉચ્ચાર સાથે ગુજરાતીમા જેમના તેમ સ્વીકારી લેવા જોઈએ. રાસાયનિક તત્ત્વો અને સમાસોની સંજ્ઞાઓ ફેરફાર કર્યા વિના લઈ લેવી જોઈએ. દા૦ ત૦ H_2O, H_2SO_4, KNO_3. આવી સંજ્ઞાઓના સખ્યાંકના ગુજરાતી ભાષામા ઉચ્ચારો, બે, ચાર, ત્રણ ઇત્યાદિ કરવા હોય તો અને તેથી સુગમતા મળતી હોય તો તે માટે વાંધો ન લેવો

૮. તેવી જ રીતે પ્રાણીશાસ્ત્ર અને વનસ્પતિશાસ્ત્રની આતરરાષ્ટ્રીય પરિભાષા લેટિનમાં છે તે જેમની તેમ અપનાવી લેવી જોઈએ, દા૦ ત૦ બિલાડીનું વૈજ્ઞાનિક નામ ફેલીસ ડોમેસ્ટિકા, તુળસીનુ વૈજ્ઞાનિક નામ ઓસાઈમમ સેન્કટમ.

૯. નવા શબ્દો યોજવામા શબ્દનો મૂળ અને હાલનો અર્થ બને સમજવા જોઈએ. તેમા હાલના અર્થને લક્ષમાં રાખીને નવા શબ્દો બનાવવા જોઈએ, દા૦ ત૦ ઑર્ગેનિક કેમિસ્ટ્રીને માટે 'સેન્દ્રિય રસાયન' એ શબ્દો હાસ્યાસ્પદ છે. 'કાર્બન રસાયન' વધારે સુવાચ્ય અને યોગ્ય છે.

૧૦. ખગોળ, શરીરરચના, રસાયણ, ઔષધ કે ગણિતશાસ્ત્રના શબ્દો, ચરક, સુશ્રુત અને ભાસ્કરાચાર્ય જેવા જૂના સંસ્કૃતલેખકો કે ફારસી, અરબી તથા ઉર્દૂ લેખકોના લખાણમાંથી મળી શકે તેમ હોય તો તેમને પસંદગી આપવી જોઈએ, પરંતુ તે પહેલાં તેના સાચા અર્થની ચોકસાઈ થવી જોઈએ.

૧૧. (ક) હાલમાં થોડાં વરસો સુધી એક કરતાં વધારે પર્યાય શબ્દો સાથે રાખવા. અનુભવ પછી અમુક શબ્દો રૂઢ થશે અને બાકીનાનો ત્યાગ થશે.

(ખ) આ શબ્દસંગ્રહમાં એક કરતાં વધારે પર્યાયો રાખવાનાં બે કારણો છે; એક તો ભાષાની સમૃદ્ધિ વધારવાનું અને બીજું વધારે અગત્યનું-કારણ શબ્દની વિવિધ અર્થછાયા સમજાવવા માટે ભિન્ન ભિન્ન શબ્દોની આવશ્યકતા હમેશ રહે છે. વળી એક જ શબ્દ ઉપર અતિઆગ્રહ રાખવાથી જડતા અને પ્રગતિવિરોધ ઊભા થવાનો સંભવ રહે છે.

૧૨. સંસ્કૃત, ફારસી વગેરેમાંથી શબ્દો શોધવાનો પ્રયત્ન કરતાં પહેલાં એ ભાવ દર્શાવનારા ભાષામાં રૂઢ થયેલા શબ્દો શોધવાનો અને તેને પારિભાષિક અર્થ આપવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, એ શબ્દનું મૂળ ગમે તે ભાષામાં હોય તે વિષે બેફિકર રહેવું જોઈએ અને તે જો તદ્દન મામૂલી અને પાંડિત્યહીન લાગતો હોય તો તે તેનો દોષ નહીં પણ ગુણ સમજવો જોઈએ. દા૦ ત૦ 'ઍટ્રેક્શન' માટે આકર્ષણ કરતાં ખેંચાણ 'ગેરેજ' માટે વાહિત્રગૃહને બદલે વાહનઘર, વિદ્યુતને બદલે વીજ, સ્તરને બદલે થર, ફૂકૂસને બદલે ફેફસુ, વગેરે સાદા શબ્દોને માટે પસંદગી ઊતરવી જોઈએ.

૧૩. એકાદ પ્રાચીન કે પરભાષાના શબ્દને દાખલ કરવાનું નક્કી કર્યા પછી એને આપણે આપણી પોતાની ભાષાના શબ્દ તરીકે જ પૂરેપૂરો લેખવો જોઈએ. તેને ઉપસર્ગો કે પ્રત્યયો લગાડવામાં કે બીજા શબ્દો સાથે એના સમાસ કરવામાં આપણે આપણી સ્વભાષાની ખાસિયતો તપાસી નિયમો કરવા અને લગાડવા જોઈએ. એમાં અમુક ભાવ માટે અમુક ઉપસર્ગો કે પ્રત્યયો ઠરાવવાને કે નવા નિર્માણ કરવાનેયે હરકત ન હોય. એ નક્કી કર્યા પછી એ જોવાપણું ન હોય કે એ શબ્દ અને પ્રત્યય એક જ મૂળ ભાષાના છે કે જુદી જુદી. દા૦ ત૦ જો આપણે ન્યૂનતા દેખાડવા કમ, અધિકતા માટે પર, વધ, કે બડ, અનિયમિતતા માટે કુ, અભાવ માટે બે અથવા અ (અન્) ઉપસર્ગો સ્વીકાર્યા હોય અને અંગ્રેજી 'નૉર્મલ' શબ્દ પણ રૂઢ થયો હોય તો 'સબનૉર્મલ' માટે 'કમનૉર્મલ' એવા શબ્દો બનાવતાં સંકોચ ન કરવો જોઈએ. તે જ પ્રમાણે 'પ્રેશર' માટે દાબ શબ્દ હોય તો 'હાઈપ્રેશર' માટે વધદાબ કે બડદાબ અને 'લોપ્રેશર' માટે કમદાબ શબ્દો બનાવાય.

૧૪. આપણે આપણી ભાષાની ખાસિયતોનો અભ્યાસ કરી તેને અનુસરી શબ્દો બનાવવાની કળા પણ નિર્માણ કરવી જોઈએ. દા૦ ત૦ વિશેષણને તથા કોઈ વાર નામને 'વું' પ્રત્યય લગાડવાથી તે મુજબ થવું એવા અર્થનાં ક્રિયાપદો કરી શકાય છે. જેમ કે વધારે થવું—વધવું, ઓછા થવુ—ઓછાવુ, પાસે થવું—પાસાવું, ઊંચા થવુ—ઉંચાવું, નીચા થવુ—નીચાવું, મોટુ થવું—મોટાવું, વીજ—વીજવવું એવા શબ્દો બનાવવાને હરકત ન હોય. એ જ મુજબ 'આ ર (ડ) વું' લગાડવાથી તે પ્રમાણે કરવું એવું સકર્મક ક્રિયાપદ કરી શકાય છે. જેમ કે વધારવું, ઘટાડવું, સમારવું: તે પ્રમાણે દૂરાવવું, પાસાવવું, ઊંચાવવુ, મોટાવવું.

૧૫ પરભાષામાથી નામ કે વિશેષણ સ્વભાષામાં અપનાવી શકાય છે. પરંતુ ક્રિયાપદ અપનાવી શકાતાં નથી. આ સંબધમા આપણી ભાષાની ખાસિયત પ્રમાણે 'વું' પ્રત્યય લગાડીને પરભાષાના નામ કે વિશેષણમાંથી ક્રિયાપદ બનાવવાની યુક્તિ ઉપયોગી નીવડે એમ છે. દા૦ ત૦ હાઇડ્રોજન ઉપરથી હાઇડ્રોજનવું, ઑક્સિજન ઉપરથી ઑક્સવવું, ક્રોમિયમ ઉપરથી ક્રોમવવું, વગેરે શબ્દો સહેલાઈથી સમજી શકાય એમ છે. આવી રીતે

કરેલા શબ્દયોજનથી નવા અપરિચિત સંસ્કૃત મૂળ શબ્દો શોધવાનું અને તેના ઉપરથી નવા શબ્દો બનાવવાની જરૂરિયાત રહેતી નથી.

૧૬. એ શબ્દોના સમાસમાં એના છૂટા છૂટા અર્થો કરતાં વધારે અર્થ સમાવવાની શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે. અંગ્રેજીમાં એ શક્તિનો બહુ છૂટથી ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. દા૦ ત૦ Up-start, bygone, red-handed, bye-product વગેરે. આપણી ભાષામાં પણ આ શક્તિ રહેલી છે, દા૦ ત૦ જોહુકમ, આડખીલી, આડખર્ચ. એ જ પ્રમાણે Bye-product માટે આડમાલ, આડપેદાશ કે આડઊપજ વાપરી શકાય. તળવટ, તળજમીન, તળપદું વગેરે આવા શબ્દો છે.

૧૭. ઉ, ઉત્, ઊંચા; ની, નીચા; પી, પીછ, પીછા; આગા, આધા, આડ; મહીં, બહાર; કુ, કૂડા; કડા; સ, મહ, સાથ, સથ; ઉલટ; પાર; ફેર, ફરી; પેટ, પેટા; પડ; અ, અન્, બે; પાસ; ફર; વિના, સિવા, ગેર; જોર, ઠીક, મહેર વગેરે ઉપસર્ગો માનીએ. જેમ અંગ્રેજીમાં pro, sub, cen, ab, ad, trans, ex, in વગેરે ઉપસર્ગોથી અનેક શબ્દો બનાવી શકાય છે. તેમ આ શબ્દો જોડીને ગુજરાતીમાં પણ બનાવી શકાય. અંગ્રેજીમાં ઉપસર્ગ હોય ત્યાં દેશી ભાષામાં પ્રત્યયવાળા અને એથી ઊલટી રીતે પણ શબ્દો બનાવી શકાય.

૧૮. જ્યાં સંસ્કૃત કે ફારસીમાંથી શબ્દો શોધ્યા વિના છૂટકો જ ન હોય ત્યાં પણ આપણે એ નિયમો જાળવી શકીએ તો સારું: (ક) ગુણ કે વૃદ્ધિ કરવાં પડે તે કરતાં સીધા પ્રત્યયો ઉમેરી શકાય એવા પ્રત્યયોને પસંદગી આપવી, જેમ કે દારિદ્ય, વૈધર્મ્ય, વૈલક્ષણ્યને બદલે દરિદ્રતા, વિધર્મતા, વિલક્ષણના વગેરે. (ખ) એ જ રીતે નામ તરીકે તાર્કિક, દાર્શનિક વગેરે નહીં પણ તર્કશાસ્ત્રી, તર્કકાર; દર્શનશાસ્ત્રી, દર્શનકાર વગેરે શબ્દો વાપરવા. ગુજરાતી ભાષાની વપરાશમાં વૃદ્ધિ કરવાની રીત નથી એ સમજીને નવા શબ્દો યોજવા. પ્રમાણિક, વ્યવહારિકને બદલે પ્રામાણિક, વ્યાવહારિક ન લખવા. આ રીતે ત્રિમાસિક, વિજ્ઞાનિક, અધ્યાત્મિક એવા સાદા શબ્દો યોજવા. (ગ) જ્યાં લુપ્ત પ્રત્યય લગાડી શકાતો હોય ત્યાં ક્લિષ્ટ સ્પષ્ટ પ્રત્યય ન લગાડવો. જેમ કે ચારિત્ર્ય નહીં પણ ચારિત્ર, ઈર્ષ્યા નહીં પણ ઈર્ષા. વળી જ્યાં પ્રત્યય લગાડ્યા વિના તેમ જ લગાડીને શબ્દ બનાવી શકાતા હોય ત્યાં પ્રત્યયવાળો શબ્દ વાપરવો નહીં. અધ્યાત્મદષ્ટિ, તર્કપદ્ધતિ, દર્શનપદ્ધતિ, શબ્દચતુરાઈ બોલી શકાય ત્યાં સુધી આધ્યાત્મિક દષ્ટિ, તાર્કિક પદ્ધતિ, દાર્શનિક પદ્ધતિ એવા શબ્દો વાપરવા નહીં. (ઘ) શબ્દો બન્યા પછી આગળનાં રૂપો સ્વભાષાના વ્યાકરણ પ્રમાણે જ કરવા. દા૦ ત૦ મકાનનું બહુવચન મકાનાત, અમીરનું ઉમરાવ, કમિશનરનુ કમિશનર્સ નહીં પણ મકાનો, અમીરો, કમિશનરો વગેરે રૂપો કરવા.

૧૯. શબ્દ બનાવવામાં જાણ્યે અજાણ્યે અંગ્રેજી શબ્દોનો અક્ષરાર્થ આવે એવો પ્રયત્ન થઈ જાય છે. કોઈકવાર એ જ શક્ય હોય. પરંતુ એમ જ કરવાનો આગ્રહ ન રાખતાં શબ્દ વડે કે શબ્દથી દર્શાવાતા પદાર્થનો કંઈક ભાવ આવી જાય એવો ધ્વનિત શબ્દ વધારે સફળ થવા સંભવ છે બિહારમાં 'મોટર' માટે હવાગાડી, મધ્યપ્રાંતમા 'મોટરસાઇકલ' માટે ફટફટી, નળના 'ટેપ' માટે ચકલી એવા શબ્દોનો સાર્વત્રિક સ્વીકાર થવો ઘટે છે.

૨૦. અંગ્રેજીમાં er કે or પ્રત્યય મનુષ્ય તેમ જ વસ્તુ બંનેને માટે વપરાય છે. સાધારણ રીતે આપણી ભાષામાં મનુષ્ય માટે ક, કર, કાર, ગર, ગાર, નાર, દાર વગેરે; અને વસ્તુ માટે ની, ણી, ઉં, ણુ વગેરે વપરાય છે. આ વિવેક જળવાય તો ઠીક. દા૦ ત૦

એક્યુમ્યુલેટર માટે સંગ્રાહકને બદલે સંઘરિયું, સંઘરું, સંઘરણી–ણું જેવા શબ્દો યોજી શકાય. એ જ રીતે ક્રિયા કરનાર કે વસ્તુ આપનાર માટે નાર અને ક્રિયાનો ભોગ થનાર કે વસ્તુના લેનાર માટે દાર પ્રત્યય વપરાતો જણાય છે. જેમ કે ધીરનાર પણ લેણદાર; કાઢનાર, લેનાર પણ દેવાદાર; આ વિવેક પણ સાચવવો જોઈએ. આ પ્રકારના શબ્દો ખબરદાર, જોરદાર, હવાદાર, માલદાર, કામદાર, દળદાર પ્રચલિત છે તે ઉપરથી ચૂનેદાર અને રેતીદાર શિલાઓ માટે શબ્દો યોજી શકાય છે. વળી કલમદાની, ચાહદાની, મચ્છરદાની, પાનદાની, થૂંકદાની, વગેરે શબ્દો પણ અપનાવવા ઘટે છે.

૨૧. અંકવાચક ઉપસર્ગો પણ સંસ્કૃતને બદલે ગુજરાતી કે હિંદુસ્તાની વાપરીએ તો ઠીક. જેમ કે ત્રણખૂણિયો, ચોખૂણિયો, પંચખૂણિયો, દુભાગવું (Bisect, dissect) ઇત્યાદિ.

૨૨. બનતાં સુધી શબ્દો મિતાક્ષરી બનાવવા. લોકોને શબ્દો ટૂંકાવવા પડે તે કરતાં પહેલેથી જ મિતાક્ષરી શબ્દ તેમને આપ્યો હોય તો સારો. સિનેમા, ફોટો, ટ્રામ, બાઈક, ઓ. કે. મૂવી, ટોકી વગેરે જગુ, કનુ, રમુ, જેવા લોકોએ ટૂંકાવેલા શબ્દો છે. હવે એ શિષ્ટ બન્યા છે.

૨૩. સંસ્કૃતમાંથી શબ્દો સ્વીકારવામાં આવે ત્યારે વ્યાકરણ કે સંધિના નિયમોનો ખાસ આગ્રહ રાખવો નહીં. દા૦ ત૦ रजत् + मय = રજતમય પણ રજન્મય નહીં, गुरु + अस्थि = ગુરુઅસ્થિ, ગુર્વસ્થિ નહીં, जाघ + अस्थ = જાઘઅસ્થિ પણ જાઘાસ્થિ નહીં.

૧૨. ગૂજરાત વિદ્યાપીઠના નિયમો

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ તરફથી હાઈસ્કૂલ કક્ષાની વિજ્ઞાન શાખાઓ માટે પરિભાષા યોજવા ગૂજરાતના લેખકો, શિક્ષકો અને અભ્યાસીઓની બનેલી સમિતિએ કેટલાક સૂચક નિયમો "વિજ્ઞાનની પરિભાષા (૧૯૪૪)" મા પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. આ નિયમોના નીચે આપેલા સાર ઉપરથી સહજ સમજી શકાશે કે વિદ્યાપીઠના નિયમો અને આ શબ્દસંગ્રહની પહેલી આવૃત્તિ (૧૯૩૭)મા દર્શાવેલા નિયમો એકરૂપ છે.

अ 'જે પરિભાષા ઘડવામા આવે તે જેમ બને તેમ સરળ અને સહજ હોવી જોઈએ.'

आ આ સાધવાને માટે એક તો એ વસ્તુ યાદ રાખવી જોઈએ કે આપણી ભાષાની તળપદી શક્તિનો ઉપયોગ કરવાનું ચૂકવુ ન જોઈએ.

इ 'તળપદી શક્તિ દાખવીને કેટલાય પારિભાષિક શબ્દોને આજ સુધીમાં આપણે અપનાવી લીધા છે.' જેમ કે આગગાડી, દાક્તર, મોટર, સલેપાટ, ઈંજિન વગેરે, આવા શબ્દો પરિભાષામાં જેવા ને તેવા સ્વીકારી લેવા જોઈએ.

ई કેટલાક શબ્દો મૂળરૂપ જ આપણી ભાષામા ચાલતા થયા છે. ટ્રામ, પંપ, ઑક્સિજન વગેરે. આવા શબ્દો જેમ ને તેમ લઈ લેવા.

उ સામાન્ય રીતે પરભાષામાથી નામ કે કદાચ વિશેષણ લઈ શકાય છે, ક્રિયાપદ લઈ શકાતું નથી. તે ઉપરથી ક્રિયાપદની જરૂર પડે તો નામ ધાતુ બનાવવાની યુક્તિ ખપમાં લઈ શકાય. ઉદા૦ ક્લોરીન–ક્લોરવવુ ઑક્સિજન–ઑક્સવવુ કેટલાક પદાર્થો ગુજરાતીમાં જાણીતા જ નથી જેમ કે ક્લોરીન, રેડિયમ ઇ૦ તે નામ તરીકે સીધા તે ને તે રૂપે લઈ શકાય.

* કેટલાક પદાર્થો માટે આપણો શબ્દ પણ હશે. જેમ કે ગંધક–Sulphur લોહ–Iron જેવા. તેવે સ્થાને ગુજરાતી શબ્દ રાખવો.

એ સાચી આંતરરાષ્ટ્રીય જરૂર નિશ્ચિત સૂત્ર ભાષા માટે ગણાય. તેમને ગણિતની સંજ્ઞા પેઠે એ જ રૂપે લેવામાં આવે. H_2O, H_2SO_4 આનો અર્થ એ કે તેનું લખાણ એમ રહે. બોલવા વાંચવાને માટે એ–બી–સી–ના અક્ષરો બોલાય; અંકો ગુજરાતી બોલાય.

૧૩. शब्दसंग्रहनुं स्वरूप अने मर्यादाओ :

આ શબ્દસંગ્રહ મુખ્યત્વે કરીને હિંદની ગુજરાતી ભાષા બોલની હિંદુ, મુસલમાન, પારસી અને ખ્રિસ્તી વસ્તીના ઉપયોગ માટે છે. ગુજરાતમાં નાગરી લિપિનો પ્રચાર વધતો જાય છે અને ગુજરાત સાહિત્ય પરિષદે ગુજરાતી લિપિના નાગરીકરણનો જૂનાગઢ ખાતે ઠરાવ કર્યો હોવાથી, તેમ જ પ્રાંત પ્રાંત વચ્ચે તેમ જ રાષ્ટ્રભાષા સાથે નિકટ સંપર્ક સધાય એ ઉદ્દેશથી શબ્દસંગ્રહમાં દેવનાગરી લિપિ વાપરવામાં આવી છે. આંતરરાષ્ટ્રીય પરિભાષાના શબ્દો જેમના તેમ અંગ્રેજીમાંથી ફેરફાર વિના લીધા છે અને એનો એક જુદો વિભાગ બનાવવામાં આવ્યો છે. આ પ્રયાસ સંપૂર્ણ નમ્રતાથી અને સેવાભાવથી કરવામાં આવ્યો છે. આ સંગ્રહમાં લીધેલા કોઈ શબ્દો માટે અંતિમતા કે મૌલિકતાનો દાવો નથી. પરંતુ જ્યાં જ્યાં શક્ય હતું ત્યાં ત્યાં પ્રમાણભૂત પુસ્તકોનો આશ્રય લેવાયો છે. આ સંગ્રહ તૈયાર કરવામાં ગૂજરાત વિદ્યાપીઠના જોડણીકોશની સહાય અને સૂચના વિના એક પગલું પણ ભરી શકાયું નથી અને ન ભરી શકાય એ દેખીતું છે. આ મહાકોશ પૂજ્ય ગાંધીજીની પ્રેરણા અને નિયમનથી તૈયાર થયેલો છે. તે ગુજરાતનું ઊંચામાં ઊંચું સાહિત્યધન છે. તેમાં વપરાયેલ શબ્દો દેશની અમૂલ્ય સંપત્તિ ગણાય અને એ શબ્દોને જ પ્રમાણભૂત ગણવાની દરેકની ફરજ ઊભી થાય છે, તેમાં વપરાયેલ શબ્દો ઘરગથ્થુ, સાદા અને સમજવાળા છે. જોડણીકોશમાં આપેલ અંગ્રેજી શબ્દો અને તેના અર્થોનો આ શબ્દસંગ્રહમાં બની શકે તેટલો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

૧૪. पूर्वगो अने प्रत्ययो

આ શબ્દસંગ્રહ તૈયાર કરવામાં નીચે જણાવેલા પૂર્વગો અને પ્રત્યયોના ગુજરાતી અર્થો આપ્યા છે એ પ્રમાણે સામાન્ય રીતે શબ્દો બનાવવાનો પ્રયાસ થયો છે. જ્યાં શક્ય હોય ત્યાં ત્યાં એ અર્થો અનુસાર શબ્દો બનવાયા છે, પરંતુ પ્રચલિત અને રૂઢ શબ્દો એથી જુદા પડતા હોય ત્યાં એમ કરવું એ ઉચિત નથી કારણ કે પ્રચલિત અને રૂઢ શબ્દોને પ્રથમ સ્થાન મળવું જોઈએ એ લક્ષ્ય આ સંપાદનમાં કદી ભુલાયું નથી. સમયના અભાવે બધા શબ્દો આ અર્થ પ્રમાણે રચાયા નથી એ કબૂલ કરવું પડે છે, પરંતુ આ દિશામાં કાર્ય કરી રહેલા ભાઈઓને આ અર્થો સહાયરૂપ થઈ પડે એ દૃષ્ટિથી આ યાદી આપવાનું ઉચિત ધારું છુ. એમાં યોગ્ય સુધારા વધારાને અવકાશ છે

આ ઉપરાંત त्र પ્રત્યયથી નવા શબ્દો બનાવવાની યુક્તિ અજમાવવા જેવી છે. દા૦ત૦ નેત્ર, વક્ત્ર, સ્તોત્ર, શાસ્ત્ર, પાત્ર, ગાત્ર. ક્રિયાપદના યોગ્ય રૂપને त्र પ્રત્યય લગાડવાથી તે ક્રિયા કરતું સાધન એવો અર્થ થાય છે. એ ઉપરથી संग्रहित्र (Accumulator), जनित्र (Generator), प्रयोत्र (Apparatus), આવા શબ્દો બનાવી શકાય. પરંતુ તેમાં કઠિનતાનો દોષ રહી ન જાય તેથી સાવધ રહેવાની જરૂર રહે છે.

पूर्वगो

Auto – स्वय, आत्म	Iso – सम	Pro – उत्
Anti – प्रति	Macro – बृहद	Poly – बहु
Bi – द्वि,-दु	Meta – परि, परा,	Proto – आद्य,
Bye – उप आड	Micro – सूक्ष्म	Quadn – चो –, चतुर्
Circum – परि –	Mono – अेक	Re – पुनः, प्रति
De – अव, वि, निर्, अधो	Mega – महा	Retro – पश्चात्
Dis – वि	Multi – बहु, अनेक	Syn – सं
Dys – दुः	Meso – मध्यम, मध्य	Sub – पेटा, अुप
Ex – माजी, पूर्व, बहिर्	Mal – दुः, दुस, कु,	Super – अति
Inter – अन्तर	Mis – गेर;	Semi – अर्ध
Epi – बहिर्, बाह्य	Ortho – अूर्ध्व, अृजु.	Trans – पार
Equi – सम, तुल्य	Over – अति	Tele – दूर
Geo – भू	Peri – परि	Tri – त्रि
Hydro – जल	Para – पर	Ultra – पार, बाह्य, अति
Hypo – उप, अधि, अल्प	Post – अनु (उपसर्ग) उत्तर (प्रत्यय)	Un – अ, निर्, अन्
Hyper – उपर		Uni – अेक
Hexa – षट्	Pre – पूर्व; प्राक्	Under – अुप, अन्तर, अधो

प्रत्ययो

– al अिक	– ful पूर्ण, भरेलु	– lity – ताणी
– ally – पूर्वक, – सर	– fy – ववुं	– logy विद्या, विज्ञान
– age – ता, पणुं	– graph लेखक, आलेख	– meter – मापक
– algia दुःखं, दर्द	– ise – ववुं	– metry – मिति
– asia – रोग	– ism – वाद, ता, त्व	– mania अुन्माद
– cracy – शाही, तंत्र, शासन	– isation – अिकरण	– ous – लु, – ट
– cy ता, शक्ति	– ian, ist – वादी, शास्त्री, वेत्ता	– scope दर्शक
– er (or) क, अियुं, नार	– ic, ical – अि, अिक, विषयक, संबंधी	– ship त्व, पद
– fication वर्ण, करण, भवन		– stitis सोजो, दाह, शोथ
		– therapy – अुपचार

१६. अुपसंहार

ગુજરાતી આમજનતાની મર્યાદાઓની, દેશ માટે રાષ્ટ્રભાષાની ઉત્ક્રાન્તિની સર્વોપરી જરૂરિયાતની, અને આંતરરાષ્ટ્રીય સંપર્ક જાળવવાની ખૂબ જ ઇચ્છનીયતા એ ત્રિવિધ લક્ષ્યથી આ શબ્દસંગ્રહનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. નાગરી લિપિ હવે તો ગુજરાતમાં પ્રચલિત થઈ છે અને આમજનતાનો પણ હિંદી = રાજભાષાનો સંપર્ક વધતો જાય છે; તેથી આનરપ્રાંતીય સંપર્કની વૃદ્ધિ કરવાની ઇચ્છાથી પણ આ શબ્દસંગ્રહની લિપિ નાગરી રાખવામાં આવી છે.

આ નિવેદનની થોડી અંગ્રેજી નકલો માર્ચ માસમાં દેશના વિદ્વાનો અને યુનિવર્સિટીના ઉપકુલપતિઓને મોકલવામાં આવી હતી. તેના ઉત્તરમાં મળેલા પત્રો ઉપરથી સંપાદકને, પોતાની કોષપદ્ધતિ માટે મજબૂત ટેકો અને ઉત્સાહન મળ્યાં છે. ફક્ત નાગપુર યુનિવર્સિટી જેણે ડૉ. રઘુવીરને પરિભાષા અને પાઠ્યપુસ્તક પ્રકાશનને માટે લાખો રૂપિયાની યોજનાઓ સોંપી છે તેણે પોતાનો અભિપ્રાય જણાવ્યો નથી. દરેક પ્રાદેશિક ભાષામાં માધ્યમિક શિક્ષણ માટે પોતાના શબ્દસંગ્રહની જરૂર પડે છે તે સ્વીકારવામા આવ્યું છે. અને રાષ્ટ્રભાષાની વૈજ્ઞાનિક પરિભાષા તૈયાર થયે તે પણ ઊંચા ધોરણોમાં સ્વીકારવામા આવશે ફક્ત પ્રાદેશિક અને રાષ્ટ્રીય ભાષાના શબ્દોમાં જેમ બને તેમ ઓછુ અંતર રહે તે વિચારવાનો દરેક વિજ્ઞાનભક્તનો ધર્મ છે.

વિજ્ઞાન એક અને સાર્વત્રિક છે અને જગતની પ્રજાઓમા હિંદમાતાનું સ્થાન ઊંચું છે અને વધુ ને વધુ ઊંચું લઈ જવાનું કાર્ય એના બાળકોનું છે, એ દૃષ્ટિથી આ નમ્ર પ્રયાસ માતૃભૂમિની સેવામાં સમર્પિત કરવામાં આવે છે.

વૈજ્ઞાનિક શબ્દસંગ્રહની આ બીજી આવૃત્તિ ગુજરાત સંશોધનમંડળ અને શ્રી ફાર્બસ સભાના સંયુક્ત આશ્રય નીચે તૈયાર કરવામાં આવી છે. આ બને સંસ્થાઓના અધિકારીઓ સહિત અનેક મિત્રોના સહકાર અને સલાહ મેળવવાને આ સંગ્રહના લેખકને સદ્ભાગ્ય પ્રાપ્ત થયુ છે મુંબઈમાં શ્રી કિશોરલાલ મશરૂવાળા કેટલાક મહિના સુધી સળંગ રહ્યા તે દરમિયાન મળેલ તેમની અમૂલ્ય દોરવણી અને સહાય માટે લેખક તેમનો ઋણી છે. વૈજ્ઞાનિક પક્ષે, જૂના મિત્ર ડૉ. ડી. એન. વાડિયાએ આપેલ પ્રોત્સાહન અને સલાહ ખૂબ જ કિંમતી થઈ પડયાં છે. રૉયલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ સાયન્સના ડૉ. માતાપ્રસાદ, ડૉ. આર. સી. શાહ, ડૉ. એસ સી. શેણ્ના અને ડૉ. આર. એન. સુતરિયા, સેંટ ઝેવિયર્સ કૉલેજના ડૉ. એ. એસ. કાલાપેસી અને સુકેશવાલા તે ઉપરાત ડૉ બી. એલ. દેસાઈ, શ્રી. બાપાલાલ વૈદ્ય, પ્રો. જી. એ. કાપડિયા અને ભારતીય વિદ્યાભવનના ડૉ. આર. ડી. આડતિયાએ છૂટથી આ સંપાદનમા મદદ કરી છે. વ્યાકરણશુદ્ધિ અને સાહિત્ય વિષયક ચર્ચાની દૃષ્ટિથી પ્રિન્સિપાલ હિંમતલાલ અંજારિયાએ ઘણી જ કીમતી મદદ આપી છે. પ્રખર વિદ્વાન અને શ્રી ફાર્બસ સભાના પ્રમુખ દીવાન બહાદુર કૃષ્ણલાલ ઝવેરીએ તથા ગુજરાત સંશોધન મંડળના પ્રમુખ સર હરસિદ્ધભાઈ દિવેટિયાએ આ કાર્યમા પ્રારંભથી જ ચાલુ રસ લીધો છે.

આ શબ્દસંગ્રહના સંપાદનમા ગુજરાત સાહિત્ય પરિષદ્‌ના વિજ્ઞાનવિભાગના ભૂતપૂર્વ અને સાંપ્રત પ્રમુખોએ આપેલા સહકાર અને સૂચનાઓ ઉપયોગી થઈ છે. ગુજરાત વિદ્યાપીઠના મહામાત્ર શ્રી મગનભાઈ દેસાઈ અને ગુજરાત સાહિત્ય સભાના ડૉ. હરિપ્રસાદ અને શ્રી ચૈતન્યપ્રસાદના વિચારોનો લાભ સંપાદકને મળ્યો છે. વળી મારા જૂના મિત્ર મધ્યસ્થ ધારાસભાના અને ગુજરાત વિદ્યાસભાના પ્રમુખ, માનનીય શ્રી માવળંકર આ ગ્રંથપદ્ધતિને સહકાર અને સંમતિ આપે છે એ આનંદ અને સંતોષનો વિષય છે.

આ કાર્યમા ભાઈ હરિપ્રસાદ વ્યાસે મને આપેલી સહાય માટે તેમનો ઉપકાર માનવાની આ તક જવા દેવી ન જોઈએ. તેમનો સુયોગ કોઈ આકસ્મિક કારણોને લીધે જ થયો હતો અને તેમને વૈજ્ઞાનિક શિક્ષણ કે વૈજ્ઞાનિક સાહિત્ય સાથે દૃઢ સંપર્ક ન હોવા છતા પણ તેમણે સંપૂર્ણ એકદિલી અને ખંતથી આ કાર્યમાં મને સહાય કરી છે. તેમની સહાય વિના

આ કાર્ય માથે લેવાનું કે પૂરું કરવાનું અશક્ય જ હતું. ઘણા અધ્યાપકો અને વૈજ્ઞાનિક શિક્ષકોએ મદદ તો આપેલી જ છે પરંતુ કોશના કંટાળાભરેલા કામમાં બુદ્ધિપૂર્વક એકદિલી રાખીને કામ કરવાના કઠિન કાર્યમાં શ્રી હરિપ્રસાદ વ્યાસની મદદ અમૂલ્ય નીવડી છે.

નવજીવન પ્રેસના ટ્રસ્ટી શ્રી જીવણજીભાઈએ આ કાર્યમાં પ્રથમથી જ રસ લઈને છાપવાને માટે બધી સરળતા કરી આપી છે; અને મુશ્કેલીઓમાંથી ભાઈ શ્રી ધીરુભાઈએ પણ ઘણી મદદ આપી છે. તેમનો અને નવજીવન કાર્યાલયનો હું અત્યંત ઋણી છું.

પ્રોફેસર યશવંત ગુલાબરાય નાયકે પ્રૂફ સુધારવાના કામમાં ઘણી મદદ કરી છે. પહેલું પ્રૂફ મારા હાથે સુધાર્યો પછી બીજું પેજ પ્રૂફનું છેલ્લું રૂપ પ્રોફેસર નાયકે ઘણી ખંત અને કાર્યદક્ષતાથી સુધાર્યું છે. તેઓ અમદાવાદમાં જ હોવાથી આ કાર્યમાં તેમનો ઉત્સાહ, તેમની કાર્યદક્ષતા, અને તેમની નિયમિતતા ઘણી રીતે ઉપયોગી થઈ પડ્યાં છે.

આશા રાખુ છું કે આ કાર્ય વિજ્ઞાનપ્રેમી જનતા અને સંસ્થાઓને ઉપયોગી થઈ પડશે; અને જે કાંઈ ઊણપો રહી હશે તેને બીજી આવૃત્તિમાં સુધારવાને જનતાથી પ્રસંગ પ્રાપ્ત થશે.

પોપટલાલ ગોવિંદલાલ શાહ

લલિતકુંજ,
ખાર, ૮-૮-'૪૫

वैज्ञानिक शब्द संग्रह

पहेली आवृत्तिनुं निवेदन

ઓક્ટોબર ૧૯૩૬માં ભરાયેલા ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના ૧૨મા સંમેલન વખતે વિજ્ઞાનવિષયક કાર્યો સાધવાને માટે નીચેના સભ્યોની સમિતિ નીમવામાં આવી હતી :— પ્રમુખ : પોપટલાલ ગોવિંદલાલ શાહ; મંત્રી : ભોગીલાલ કેશવલાલ પટવા; સભ્યો : પ્રો. સાંકળચંદ શાહ; ડૉ. કાન્તિલાલ પંડ્યા, ડૉ. કુંવરજી નાયક, પ્રો. વીરમિત્ર દિવેટિયા, શ્રી. પ્રીતમરાય દેસાઈ, શ્રી. યશવંત નાયક, શ્રી. ઠાકોરલાલ ઠાકોર, શ્રી. દુર્ગાશંકર શાસ્ત્રી, શ્રી. રવિશંકર આચાર્ય, શ્રી. સુરેશ દીક્ષિત, શ્રી. હરિહર ભટ્ટ, પ્રો પ્રાણજીવન પાઠક, રા. વિજયલાલ ધ્રુવ. આ સમિતિએ ઉપાડેલાં કામોમાં પહેલું કાર્ય એક આધારભૂત વૈજ્ઞાનિક કોશ તૈયાર કરવાનું છે. આ કાર્ય સમિતિના સભ્યોમાં વહેંચી લેવાનું હતું. પરંતુ તેમાં મુશ્કેલી નડવાથી, અને આગામી પરિષદના સંમેલન પહેલાં થોડુંએક કાર્ય પણ બતાવવું એ ઉદ્દેશથી આ કાર્ય મારે માથે લેવું પડ્યું છે. તેમાં શ્રીયુત ભોગીલાલ પટવા, શ્રી. યશવંત નાયક, શ્રી. દુર્ગાશંકર શાસ્ત્રી અને શ્રી. ઠાકોરલાલ શ્રીપતરાય ઠાકોર એમણે આપેલી મદદને માટે ઉપકાર માનું તેટલો ઓછો છે. હાલમાં તો આ શબ્દસંગ્રહ કાચા રૂપમાં છપાય છે, પણ સમિતિના સભ્યોના અને અન્ય વિદ્વાનોના અભિપ્રાય લીધા પછી આ શબ્દસંગ્રહને પાકા રૂપમાં વૈજ્ઞાનિક પારિભાષિક કોશ એ પૂરા નામથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે

વિજ્ઞાન વિભાગના અધ્યક્ષ તરીકેના મારા ભાષણમા પરિભાષા સબધી મે કેટલાએક પ્રાથમિક નિયમો સૂચવેલા. તે વિષે બીજા મિત્રો અને ખાસ કરીને મારા જૂના સહાધ્યાયી શ્રીયુત કિશોરલાલ મશરૂવાળાની સાથે વિવેચન કર્યા પછી તેમાં ફેરફાર કર્યા છે. નીચેના નિયમો વાંચવાથી આ કોશની રચના વિષે સારી સમજૂતી મળશે :—

૧. પારિભાષિક શબ્દો જેમ બને તેમ સરળ રાખવા. ભાષાશાસ્ત્ર, વ્યુત્પત્તિશાસ્ત્ર, અને ભાષાશુદ્ધિના કરતા સુગમતા અને સરળતા ઉપર વધારે ભાર મૂકવો આવશ્યક છે. દા. ત. કારીગર વર્ગમા હથિયારો, ઓજારો અને સાંચાકામ માટે પ્રચલિત થઈ ગયેલા શબ્દો અશિષ્ટ ગણાતા હોવા છતા પણ વધારે સફળ અને ઉપયોગી હોય છે.

૨. વિદેશી ભાષાના શબ્દો પ્રચલિત થયા હોય તેને ફેરવવાનો પ્રયત્ન ન કરવો. દા. ત. સ્ટેશન, ઇસ્પિતાલ, દૂરબીન, માસ્તર, સિગ્નલ, મોટર, પંપ વગેરે.

૩. વિદેશી ભાષાના શબ્દો પ્રચલિત ન થયા હોય તોપણ પ્રચલિત થવા દેવામાં ખાસ વાંધો ન હોય, બીજા કોઈ નિયમનો વાંધો ન આવતો હોય તેને પ્રચલિત થવા દેવા. દા. ત. એસપીટ, કંપાસ, કોલર, પાઈપ, ગેજ, પ્લેન, પંચ, લાઈન વગેરે. પરંતુ વધારે સરળ અને સૂચક દેશી શબ્દો બની શકે તો તે બનાવવા માટે સંકોચ ન હોવો જોઈએ. દા. ત. આગગાડી, વિમાન, ઊંટડો

૪. વિદેશી શબ્દોનાં તદ્‌ભવ અને તત્સમ એમ બે રૂપો હોય અને બીજા નિયમોને બાધ ન આવે તેમ હોય તો તેમાંથી વધારે સરળ રૂપને પસંદગી આપવી. દા. ત. હૉસ્પિટલ-ઇસ્પિતાલ; બૉઇલર-બાઈલર; વૉશર-વાર્સર, ઍન્જિન-ઇંજિન; ઍન્જિનિયર-ઇજનેર.

૫. વસ્તુવાચક કે નામવાચક શબ્દોનો તરજુમો કરવો નહીં, પરંતુ અંગ્રેજીમાંથી લેવા દા. ત. હાઇડ્રોજનને માટે આર્દ્રવાયુ કે નાઇટ્રોજન માટે નત્રિલ એવા પ્રયોગો ન કરવા.

૬. ક્રિયાપદ કે ક્રિયાવાચક નામોને માટે નવા શબ્દો સંસ્કૃત, ફારસી કે ઉર્દૂમાંથી યોજવા. દા. ત. ઍટ્રેક્શન – આકર્ષણ; રિપલ્શન – અપાકર્ષણ; રિફ્રેક્શન – પરાવર્તન

૭. હિંદના બીજા પ્રાંતોની ભાષા સાથે સામ્ય સાધવાનો બનતો પ્રયત્ન કરવો, પરંતુ ગુજરાતી ભાષાની સ્વતંત્ર વૃદ્ધિમાં બાધ આવવા ન દેવો.

૮. રાસાયનિક તત્ત્વો અને સંજ્ઞાઓના નામ આન્તરરાષ્ટ્રીય સમિતિએ અંગ્રેજીમાં નક્કી કરેલાં રૂપમાંથી જરાયે ફેરફાર કર્યા વિના વાપરવા. દા. ત. હાઇડ્રોજન H; ઑક્સિજન O; પાણી H_2O; મોરથૂથુનું વૈજ્ઞાનિક નામ કોપર સલ્ફેટ અને તેની સંજ્ઞા $CuSO_4$.

૯. તેવી જ રીતે વનસ્પતિઓનાં, પ્રાણીઓનાં, અને શરીરના અવયવો વગેરેનાં નામ લૅટિન કે અંગ્રેજી ભાષાના જે શબ્દો અંગ્રેજીમા રૂઢ હોય તે જ લેવા. દા. ત. સિંહનું નામ ફેલિસ લીઓ, બિલાડીનું વૈજ્ઞાનિક નામ ફેલિસ ડોમેસ્ટિકા; તુલસીનું વૈજ્ઞાનિક નામ ઓસાઇમિસ સેન્કટમ્.

૧૦. નવા શબ્દો યોજવામાં શબ્દનો મૂળ અને હાલનો અર્થ બંને સમજવા જોઈએ દા. ત. ઑર્ગેનિક કેમિસ્ટ્રીને માટે સેન્દ્રિય રસાયન એ શબ્દો હાસ્યાસ્પદ છે. કાર્બન રસાયન વધારે સુવાચ્ય અને યોગ્ય છે.

૧૧. હાલમાં થોડા વર્ષ સુધી એક કરતાં વધારે પર્યાય શબ્દો યોજવા; અનુભવ પછી અમુક શબ્દો રૂઢ થશે, અને બાકીનાનો ત્યાગ કરવામાં આવશે.

ઉપરના દરેક નિયમ વિષે ઘણું લખી શકાય, ઘણી ચર્ચા થઈ શકે, પરંતુ તેનો અંત આવે તેમ નથી તેથી મુખ્યત્વે આ નિયમો ઉપર રચાયેલો શબ્દસંગ્રહ પ્રસિદ્ધ કરવાનું વધારે યોગ્ય લાગ્યુ છે. આ સંગ્રહનો મુખ્ય ઉપયોગ તો અંગ્રેજી પુસ્તકોના અભ્યાસીઓને પારિભાષિક શબ્દોનો ગુજરાતીમા અર્થ સમજવાને અને સમજાવવાને માટે યોગ્ય શબ્દો સહેલાઈથી મળી શકે એ છે. વર્ષો સુધી અંગ્રેજી ભાષા દ્વારા વૈજ્ઞાનિક શિક્ષણ લીધા પછી, અને તે જ ભાષામા વિચાર અને અન્વેષણ કરવાની ટેવ પડ્યા પછી ઘણા વિદ્વાનો ને ઘણા ગ્રૅજ્યુએટોને વૈજ્ઞાનિક વિચારો ગુજરાતી ભાષામાં દર્શાવતા ઘણી અડચણ પડે છે એ મેં અનુભવ્યુ છે અને જોયુ છે. બીજો ઉપયોગ યુનિવર્સિટીની પરીક્ષાઓમા ગુજરાતી ભાષામાં ઉત્તર આપનાર વિદ્યાર્થીઓના હાથે થશે એમ ધારું છુ. પરંતુ મુખ્ય ઉદ્દેશ ભાષાની સમૃદ્ધિ અને સ્પષ્ટતા સાધવાનો છે. તેથી આ પ્રયત્નની જરૂરિયાત વિષે તો બે મત છે જ નહીં.

અત્યાર સુધી આ દિશામાં થયેલા પ્રયત્નોમા સર્વેથી ઉત્તમ તો સાહિત્ય પરિષદના છઠ્ઠા સંમેલન વખતે નિમાયેલી સમિતિના રિપોર્ટમા ૧૯૨૪માં છપાયેલો શબ્દસંગ્રહ છે પરંતુ આ રિપોર્ટની નકલો મળી શકતી નથી. અને ત્યાર પછીના ૧૩–૧૪ વર્ષના ગાળામા ઘણા પરિવર્તનો થવાથી નવેસર પ્રયત્ન કરવાની જરૂર જણાઈ છે. આ સમયમાં વિજ્ઞાનવિષયક અનેક પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થયા છે અને અનેક વિદ્વાનોએ પોતાની સર્જકશક્તિ નવીન પારિભાષિક શબ્દોના સર્જનમા પણ વાપરી છે. જુદા જુદા વિષયના પુસ્તકોમાં આ શબ્દો છૂટાછવાયા

મળી આવે છે, અને કેટલીએક વાર તો એક જ શબ્દ જુદા જુદા અર્થમાં વપરાયેલો જોવામાં આવે છે.

આ શબ્દસંગ્રહની તૈયારીમાં બે મુખ્ય વાતો નજર બહાર જવા દીધી નથી એક તો ભાષાસમૃદ્ધિ અને વિચારવિપુલતાની દૃષ્ટિએ નવા શબ્દો રચવામાં આળસ કરી નથી. ખાસ કરીને ક્રિયાપદો, ક્રિયાત્મક કે ક્રિયાદર્શક શબ્દો નવા રચવાની અગત્ય સ્વીકારવામાં આવી છે. પરંતુ નામવાચક શબ્દો અને ખાસ કરીને પાશ્ચાત્ય પ્રજાઓમાં પ્રચલિત થયેલા શબ્દો ફેરવવાનો આગ્રહ કરવામાં આવ્યો નથી. અત્યાર સુધી વૈજ્ઞાનિક શબ્દસંગ્રહો માટે જે કાંઈ પ્રયત્નો થયા છે તે આ વાતનો અને ખાસ કરીને ઉપર બતાવેલા આઠમા અને નવમા નિયમનું ઉલ્લંઘન કરવાથી નિષ્ફળ થયા છે એવી મારી માન્યતા છે. રાસાયનિક તત્ત્વો, સમાસો, કે વનસ્પતિનાં વૈજ્ઞાનિક નામોનો તરજુમો કરવાના પ્રયાસોમાં જ સઘળી શક્તિનો વ્યય થઈ ગયો છે. દા. ત. oxide, dioxide, sulphate, sulphite, chloride, chlorate, nitrate, nitrite વગેરે રાસાયનિક સમાસોનાં નામોની પાછળ જે કાંઈ ચાતુર્યનો વ્યય કરવામાં આવ્યો છે તે બીજી દિશામાં વાપરવામાં આવે તો તે વધારે ફળદાયી થાય. આ ઉપયોગ બતાવવાને માટે આ પ્રકારના શબ્દો પહેલાં ત્રણ પરિશિષ્ટમાં આપવામાં આવ્યા છે. એ વાંચી ગયા પછી શબ્દકોશના મુખ્ય ભાગને સમજવાનું કામ સરળ થશે. પહેલા પરિશિષ્ટ ઉપરથી દેખાશે કે પ્રાચીન હિન્દુ ખગોળવિદ્યાનું જ્ઞાન સંસ્કૃત ભાષામાં અત્યંત સારી રીતે ખેડાયેલું હતું; તેથી લગભગ બધા જ શબ્દો જૂના છે. અને તેમને નવાની સાથેનો સંબંધ દર્શાવવા સિવાય નવું કાર્ય કાંઈ રહેતું નથી. પરંતુ બીજા પરિશિષ્ટમાં અપાયેલી રાસાયનિક સંજ્ઞાઓ અને નામ વિષે હાલની આન્તરરાષ્ટ્રીય પદ્ધતિનો સ્વીકાર કર્યો છે, કારણ કે આ દિશામાં અર્વાચીન વિજ્ઞાનની પ્રગતિ અને વિકાસ એટલા બધાં વિશાળ છે કે તેમને માટે સંસ્કૃત ભાષાનો આડંબર અનુચિત છે, અને નવા અભ્યાસીઓને અંતરાય રૂપ થઈ પડે તેમ છે. અંગ્રેજી નામને દેશી નામ અને ચિહ્ન આપવાનો પ્રથમ પ્રયત્ન વિદેહી પ્રોફેસર ગજ્જરે વડોદરાના કલાભવનમાં કર્યો હતો અને હજુ પણ કેટલેક અંશે તેમનો વપરાશ ચાલુ છે. હિન્દી ભાષામાં પણ ત્યાંની વિજ્ઞાન પરિષદ તરફથી આ બાબતમા દુરાગ્રહ છે; આ પ્રણાલિકા પ્રમાણે વપરાતી ગુજરાતી સંજ્ઞાઓ તો તેમના કરતા વધી જાય એમ છે; કારણ કે નામ તો ગુજરાતી લિપિમાં લખાય અને સંજ્ઞાઓ તો દેવનાગરીમા લખાય. તેના કરતાં અંગ્રેજી સંજ્ઞાઓ અને નામ વાપરવાથી સરળતા અને એકરૂપતા સાધી શકાશે. આ વિષયમાં કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોર પણ રસ લે છે તેમની સાથે અને બીજા વિદ્વાનો, શિક્ષકો અને આચાર્યોની સાથે વિચાર વિનિમય કર્યા પછી જ આ સંજ્ઞાઓ અંગ્રેજીમાં રાખવી એવા નિર્ણય ઉપર હું આવ્યો છુ. તેની પૂર્તિમાં ત્રીજુ પરિશિષ્ટ વાચવાની ભલામણ કરુ છુ. અર્વાચીન વનસ્પતિવિદ્યા અને પ્રાણીવિદ્યાના અભ્યાસીઓને આંતરરાષ્ટ્રીય નામસંજ્ઞા વાપર્યા વિના ચાલે તેમ નથી: યુરોપ અને અમેરિકામાં વનસ્પતિ અને પ્રાણીઓનાં નામો લેટિનમા જ અપાય છે અને આપણે પણ તે જ રસ્તે ચાલવુ પડશે. તેમ કરવામાં હુ વાંધો જોતો નથી કારણ કે નામવાચક શબ્દો ઉપરાત ક્રિયાવાચક શબ્દો ઉપર ધ્યાન રાખવાથી આપણી ભાષાનુ ગૌરવ અને શુદ્ધિ જળવાઈ શકશે. તે છતા એટલુ તો ભાર દઈને કહેવુ પડશે કે જે જે વિષયમાં પ્રાચીન હિન્દુ વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓએ પોતાના અનુભવ અને અન્વેષણથી ઘણી વસ્તુઓ અને ઘટનાઓના

નામ નિર્માણ કર્યાં છે તેમના ઉપર જરાયે ઉદાસીનતા બતાવવી ન જોઈએ. આ દૃષ્ટિએ પહેલા પરિશિષ્ટમાં અપાયેલા ખગોળવિદ્યાના શબ્દોમાં લગભગ બધા જ શબ્દો પ્રાચીન હિન્દુ ખગોળ સાહિત્યમાંથી જ શ્રી ભોગીલાલ પટવાએ શોધી કાઢ્યા છે; તેવી જ રીતે પ્રાચીન વૈદ્યવિદ્યામાં પણ જે કાંઈ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયેલું તેના આધાર ઉપરથી શરીરરચનાશાસ્ત્ર અને શરીરવ્યાપારશાસ્ત્રના શબ્દો સારી સંખ્યામાં યોજી શકાય તેમ છે. આ બધી સામગ્રીનો યોગ્ય રીતે ઉપયોગ કરવાની આ તક ગુમાવવી ન જોઈએ. પરંતુ તેની સાથે तातस्य कूपोऽयं એમ કહીને પ્રાચીનતા કે રૂઢિબદ્ધતાના પંકમાં ડૂબવું પણ ન જોઈએ.

આ પ્રયત્નના સંબંધમાં ટીકા કે સૂચના નીચેના સરનામે મોકલવામાં આવશે તો તેની ઉપર તરત જ ધ્યાન આપવામાં આવશે.

લલિતકુંજ, ખાર
મુંબઈ–૨૧
તા. ૧–૧૦–'૩૭

પોપટલાલ ગોવિંદલાલ શાહ

LIST OF ABBREVIATIONS

संक्षेपोनी समज

Accounts	*Acc.*	Mathematics	*Math.*
Anatomy	*Ana.*	Medicine	*Med.*
Anthropology	*Ant.*	Meteorology	*Met.*
Archaeology	*Arch.*	Music	*Mus.*
Astronomy	*Ast.*	Navigation	*Nav.*
Biology	*Bio.*	Philosophy	*Phil.*
Botany	*Bot.*	Psychology	*Psy.*
Chemistry	*Chem.*	Physics	*Phy.*
Commerce	*Com.*	Physiology	*Phys.*
Economics	*Eco.*	Politics	*Pol.*
Geology	*Geo.*	Shipping	*Ship.*
Geography	*Geog.*	Zoology	*Zoo.*
History	*His.*		

BIBLIOGRAPHY

Webster's New International Dictionary 2 volumes (1932).

The Meteorological Glossary published by Air Ministry Meteorological Office, London (1944).

Elements of Petrology by Prof. A. S. Kalapesi B. A. B. Sc. (1921).

A Class Book of Botany by Prof. R. N. Sutaria B. A., M. Sc. (1947).

The Chemists' Pocket Manual by R. K. Meade M. S. (1910).

Education through Mother Tongue by Prof. B. S. Audholia (1946).

AIR Lexicon, All India Radio, 4 volumes.

Handbook of Chemistry and Physics. by C. D. Hodgman M. S; and H. N. Holmes Ph.D. published by Chemical Rubber Publishing Co. Cleveland, Ohio (1940).

A Glossary of Botanic Terms by Dr. B. D. Jackson, London 1916.

Physical and Chemical Constants and Some Mathematical Functions by Dr. G. W. C. Kaye F. R. S. and Dr. T H. Laby F. R. S. 9th Edition. Longmans. 1941.

Sanskrit English Dictionary by Lakshman Ramchandra Vaidya M A. LL. B.

A Dictionary of English and Gujarati by Dr. N. R. Ranina.

Standard Nomenclature of Disease and Standard Nomenclature of Operations edited by Edwin P. Jorden M D. published by American Medical Association (1943).

The Medical Dictionary (Gujarati) by Dr Umar Manji Chouhan (1930)

The Hindi Scientific Glossary edited by Syamsundar Das Nagari Pracharini Sabha (1906)

The Twentieth Century English-Hindi Dictionary 4 volumes by S S Bhandari M R A S Dictionary publishing house Ajmer (1937)

The Great English-Indian Dictionary — Chemistry by Prof Dr Raghu Vira M A Ph D (Lond) D Litt et Phil (Holland) (1944)

Elementary English-Indian Dictionary of Scientific Terms by Prof Dr Raghu Vira (1948)

The English-Indian Dictionary of Scientific Terminology by V R Date B A LL B and C G Karve B A Poona 1948 Price Rs 40

Constitutional Terms by G S Gupta 1948

English-Hindi Words for Use in Legislative Assemblies Series 1 2 and 3 by Shri Ghanshyam Singh Gupta Speaker C P and Berar Legislative Assembly 1947 1948

अमरकोश मुंबापुरीवर्तिराजकीयशालाधिकारिणा प्रकाशित १९०७

परिभाषाकोश महाराष्ट्र शास्त्रीय परिभाषा मंडळ पूना १९३६.

पारिभाषिक शब्दसंग्रह (१) पदार्थविज्ञान (२) वनस्पतिशास्त्र संपादक प्रिन्सिपाल गोपाळ रामचंद्र परांजपे १९३९

सांख्यिकि शब्दकोष रचयिता आचार्य रघुवीर १९४८

वाणिज्य शब्दकोष रचयिता आचार्य रघुवीर १९४८

संक्षिप्त हिंदीशब्दसागर संपादक रामचंद्र वर्मा. नागरी प्रचारिणी सभा १९३२

સાર્થ ગૂજરાતી જોડણીકોશ નવજીવન પ્રકાશન મંદિર (૧૯૩૭)

ગૂજરાતી શબ્દાર્થ ચિંતામણિ, જીવનલાલ અમરશી મહેતા (૧૯૨૬)

ગણિતકી પરિભાષા, યોજક શ્રી હરિહર ભટ્ટ, ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ (સં. ૧૯૭૮)

વિજ્ઞાનની પરિભાષા [પદાર્થ વિજ્ઞાન અને રસાયણ] નવજીવન કાર્યાલય (૧૯૪૪)

પદાર્થવિજ્ઞાન અને રસાયણપારિભાષિક શબ્દકોશ (ડૉ યશવંત નાયક) મુંબઈ યુનિવર્સિટી (૧૯૪૪)

અર્થશાસ્ત્રની પરિભાષા સંયોજક – વિઠ્ઠલદાસ મગનલાલ કોઠારી નવજીવન કાર્યાલય (૧૯૪૮)

"શ્રી સયાજી જ્ઞાનમંજૂષા" કર્તા ડૉ ટી કે ગજ્જર

શ્રી સયાજી વૈજ્ઞાનિક શબ્દસંગ્રહ પ્રયોજકો જયસુખરામ પુરુષોત્તમરાય જોષીપુરા અને ભાનુસુખરામ નિર્ગુણરામ મહેતા (૧૯૨૦)

શ્રી સયાજી શાસન શબ્દ કલ્પતરુ, Published by Government of Baroda (૧૯૩૧)

પારિભાષિક કોષ, કર્તા વિશ્વનાથ મગનલાલ ભટ્ટ, ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી (૧૯૩૦/૩૨)

ભગવદ્ ગોમંડળ, કર્તા સ્વ ભગવતસિંહજી મહારાજા ગોંડળ, જી સી એસ આઈ, જી સી આઈ ઈ એમ ડી, એલ એલ ડી વગેરે ભાગ ૧ અને ૨ (૧૯૪૪)

માનવ શરીરરચનાશાસ્ત્ર, લે. ડૉ. પુનમચંદ મોહનલાલ મહેતા, એમ. બી. બી. એસ. (૧૯૪૦).

પ્રસુતિશાસ્ત્ર, લે. ડૉ. ચમનલાલ મહેતા, એમ. બી. બી. એસ. (મુબઈ) એફ. આર. એફ. પી. (ગ્લાસ), એફ. સી પી. એસ. (મુબઈ), ઑમ્બે નર્સિંસ મિડવાઇફ્‌ઝ એન્ડ હેલ્થ વિઝિટર્સ કાઉન્સિલ. (૧૯૪૬).

વનસ્પતિશાસ્ત્ર, કર્તા જયકૃષ્ણ ઇન્દ્રજી ઠાકર (૧૯૧૦).

જન્મભૂમિ પારિભાષિક જ્ઞાનકોષ, અનુવાદક શ્રી કાંતિલાલ મ. શાહ (૧૯૪૨).

વિલિયમ જેમ્સકૃત માનસશાસ્ત્ર, અનુવાદ કર્તા હરસિદ્ધભાઈ વજુભાઈ દિવેટિયા, એમ એ; એલ એલ બી. ગુજરાત વનાક્યુલર સોસાયટી (૧૯૧૮).

ઉદ્‌ભિજ્જશાસ્ત્ર, શ્રી બાપાલાલ વૈદ્ય (૧૯૪૦).

ઉદ્‌ભિજ્જ વિદ્યાનું રેખાદર્શન, અનુવાદક શ્રી લલિતાપ્રમાદ શ્રીપ્રસાદ દવે, બી. એ; બી એસસી; એલ. એલ. બી. (૧૯૧૮).

ગુજરાતની વનસ્પતિ, લે. સુરેશ દીક્ષિત, એમ. એ., એમ. એસસી. (૧૯૩૫).

નિઘંટુ આદર્શ, શ્રી બાપાલાલ વૈદ્ય, બે ભાગ. (૧૯૨૭).

વહાણુની પરિભાષા, સંગ્રાહક અને સંપાદક હરિલાલ રંગીલદાસ માંકડ, બી. એ., ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી (૧૯૩૫).

રસાયન શાસ્ત્રનું પાઠચ પુસ્તક, કર્તા, ઠાકોરલાલ શ્રીપતરાય ઠાકોર બી. એ. બી. એસસી. (૧૯૩૭).

આપણે આગણે ઊડનારા, લે. નિરંજન વર્મા અને જયમલ્લ પરમાર (૧૯૪૨).

ગગનને ગોખે, લે. નિરંજન વર્મા અને જયમલ્લ પરમાર ભારતી સાહિત્ય સંઘ (૧૯૪૪)

વિજ્ઞાન પાઠાવલિ, લે. અરવિંદ પટેલ (૧૯૩૭).

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ—વિજ્ઞાન સમિતિનો રિપોર્ટ પ્ર૦ પ્રિતમરાય વ્રજરાય દેસાઈ (૧૯૨૪).

પદાર્થ વિજ્ઞાન અને રસાયણ, પ્રો. ડૉ. યશવંતરાય ગુલાબભાઈ નાયક, એમ. એસ. સી. પીએચ. ડી. (૧૯૩૬).

હવામાનશાસ્ત્ર અને ગુજરાતની આબોહવા, કર્તાઓ ડૉ. ભીમભાઈ નીચ્છાભાઈ દેસાઈ, બી. એ, એલ. એલ. બી., એમ. એસસી. પીએચ. ડી, એફ. આર. એસ. ઈ. અને રા. સા. મુકુન્દ વી. ઊનાકર બી. એ. (૧૯૩૬).

આકાશ દર્શન, લે. ભોગીલાલ કેશવલાલ પટવા બી. એ. (૧૯૩૨).

જીવવિજ્ઞાન, લે. ડૉ. માધવજી બી. મચ્છર, સી. એમ. એન્ડ એસ. ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી (૧૯૪૧)

ઊધઈનું જીવન [મોરિસ મેટરલિક કૃત] અનુવાદક : શ્રી કિ. ઘ મશરૂવાળા, નવજીવન કાર્યાલય (૧૯૪૦).

સમાજ અને ધર્મ, લે. શ્રી. કિ. ઘ. મશરૂવાળા, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર (૧૯૪૮).

સમૂળી ક્રાન્તિ, લે. શ્રી. કિ. ઘ. મશરૂવાળા, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર (૧૯૪૮).

પ્રાણીવિદ્યાનું રેખાદર્શન, ભાષાંતર કર્તા, ભાનુસુખરામ નિર્ગુણરામ મહેતા (૧૯૧૮).

માનવ જીવનનો ઉષઃકાળ લે. અશોક હર્ષ, ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી (૧૯૪૦).

મજ્જાતંત્ર; ચિત્તશાસ્ત્ર ભૌતિકવિજ્ઞાન અને ચિત્તશાસ્ત્ર, વ્યાખ્યાના, પ્રાણજીવન વિ. પાઠક, એમ. એ. ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી (૧૯૩૩).

માનસરોગ વિજ્ઞાન, લે. ડૉ. બાળકૃષ્ણ અમરજી પાઠક, એમ. બી. બી. એસ., ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી (૧૯૪૭).

જંતુશાસ્ત્ર પ્રવેશિકા, લે. ડૉ. બાળકૃષ્ણ અમરજી પાઠક એમ. બી. બી. એસ., ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી (૧૯૩૯).

પ્રત્યક્ષ શારીર, ડૉ. ગણનાથસેન કૃત. અનુવાદક ડૉ. બાળકૃષ્ણ અમરજી પાઠક એમ. બી. બી. એસ. (૧૯૩૪).

જીવન અને વિજ્ઞાન, લે. ડૉ. રમણિક કે. ત્રિવેદી, એમ. એસસી. ડી. એસ. સી., ભાઈલાલ પ્ર. કોઠારી, એમ. એ. (૧૯૩૯).

વિજ્ઞાન વિનોદ, લે. પોપટલાલ ગોવિંદલાલ શાહ એમ. એ., બી. એસસી. (૧૯૪૭).

વિજ્ઞાન વિચાર, લે. પોપટલાલ ગોવિંદલાલ શાહ ગુજરાત સંશોધન મંડળ તરફથી એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કું. (૧૯૪૭).

પૃથ્વીનો ઇતિહાસ. ડૉ. યશવંત નાયક. શ્રી. ફા. ગુ. સભા (૧૯૩૭).

પારિભાષિક શબ્દકોશ (પદાર્થ વિજ્ઞાન અને રસાયણ) સંપાદક. ડૉ. યશવંત નાયક (૧૯૪૪).

ભૂવિદ્યાનાં મૂળતત્ત્વ અને ગુજરાતની ભૂમિરચના. ડૉ. રતન ના. સુખેશવાળા શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા, મુંબઈ (૧૯૪૯).

वैज्ञानिक शब्द संग्रह

प्रथम विभाग

Abbreviation संक्षेप, संक्षेपाक्षर, टूंक, टूंकाक्षरी
Abcess *Med.* फोल्लो, गडगुमड, गुमडुं, विद्रधि
Abdication *Pol.* राजगादीत्याग, गादीत्याग
Abdomen *Ana.* उदर, पेडु, कूख
Abdominal cavity उदरगुहा
Abduction *Ana.* बहिर्नयन, अपनयन
  Law अपनयन [बहि:क्षेपकपेशी
Abductor muscle *Ana.* बहिर्नयिनीपेशी,
Aberration *Phy.* विपथगमन, दिशान्तर,
  पथच्युति *Psy.* मतिभ्रम, भ्रम, विपथगमन
  Ast. विभ्रमण, विभ्रम, पथच्युति Chromatic — रंगदिशान्तर, वर्णविक्षेप Optical — प्रकाशभ्रंश Spherical — गोलीय दिशान्तर [उत्पत्तिवाद
Abiogenesis *Bio.* अजीवजनन, जडो-
Ablation *Geo* खडकनुं धोवाण
Abluent *Med.* रेचक
Abnegation *Psy.* निग्रह, संयमन [विकृत
Abnormal असाधारण, विषमधारण, विलक्षण,
Abnormality विकृति
Aborigines आदिवासी, मूळवतनी, आदिमवासी
Aboriginal *Bot.* देशी
Abortion निष्फळता *Med.* गर्भस्राव, गर्भपात
Abortive *Bot.* अविकसित, लुप्त, अपूर्णघटित
Abrasive *Geo* घर्षक [मुक्ति
Abreaction *Psy* ऊर्मिमोक्ष, प्रतिक्रिया,
Abscissa *Math* कोटिभुज, भुज, कोटि

Absenteeism *Eco* अनिवासित्व
Absentminded *Psy.* शून्यमनस्क, मानसूनो
Absolute *Phil* (१) केवळ, निरपेक्ष, निर्विकल्प; (२) निरंकुश, अप्रतिबद्ध, अमर्यादित, (३) स्वायत्त
  –Zero *Math.* निरपेक्ष शून्य *Phy* शुन्यारंभ
Absorption *Phy* शोषण *Bio* अवशोषण, अंपशोषण, चोषण *Psy* तल्लीनता, अेकाग्रता
  –lines शोषणरेखा –spectrum शोषणवर्णपट
Abstinence *Phil.* त्याग, संयम, मनोनिग्रह, जितेन्द्रियता
Abstract *Adj.* अमूर्त, तर्कगम्य, गूढ, भाववाचक, *N.* टूंकसार, सार *Math.* शुद्ध, अमूर्त ० [दुर्ज्ञेय
Abstruse *Phil* गूढ, गहन, अगम्य, दुर्गम,
Absurd अयोग्य, अयुक्त, बुद्धिशून्य, बुद्धिविरोधी
Abysmal अगाध
Academic विद्याविषयक, सिद्धान्तलक्षी, पांडित्यदर्शक
Acalycine } *Bot* छालरहित, आच्छादन
Acalycinous } रहित
Acotyledon *Bot.* अदल
Acarpellous *Bot* गर्भपत्रविहीन, दळविहीन
Acarpous *Bot* अफळ, फळरहित, वंध्य
Acaulescent *Bot.* दांडी वगरनुं, अस्कन्ध
Accelerate *Phy.* प्रवेगवुं, गति वधारवी
Accelerated प्रवेगित, त्वरित

:eleration प्रवेग, वेगवर्धन, गतिवर्धन
:elerator प्रवेगक, वेगवर्धक, त्वरावर्धक, विेगियुं
:essory सहकारी, श्रुपकारी, अनुषंगी
V. श्रुपकारक सामान, श्रुपांग
3ot. सहायकारी
:ident अणधार्युं, आकस्मिक, आगन्तुक
V. अकस्मात, आपत्ति, श्रुपाधि
:ommodation जग्या, सगवड, समावेश
Phy. संकोचविकास शक्ति, ठेरवणी, मेळवणी, ाळशक्ति
:omplice *Law* सहअपराधी, सहगुनेगार, ागरीत
:cord स्वभावमेळ, परस्परमेळ *Mus.* सूरमेळ, ुरसंवाद
couchment *Med.* प्रसूति
:oucheur *Med.* प्रसूतिवैद्य
:oucheuse *Med.* सुयाणी, दाअी
:rescent *Phy.* वर्धनशील, वर्धिष्णु
:rescence वधारो, वृद्धि
:retion वर्धन
cumulate संग्रहवुं, संचय करवो, संघरवुं
:cumulator *Phy.* संग्रहित्र, संग्राहक, ंचायक, संघरियुं, अेक्युम्युलेटर
curate चोक्स, सुनिश्चित, अचूक, साचुं, तरूं
entric *Zoo.* अग्रहृदवंशी
ephala *Zoo.* अकपाळी, अशीर्ष
ephalous *Zoo.* अमस्तकी, अशीर्षी
3ol. ऊर्ध्वमूळी (थडने बदले मूळमांथी धनारूं)
:eroso } Bot. सूचिकाकार, मोय जेवुं
icular }
etabulum *Ana.* नितंबोदूखल, श्रुरुखाद, श्रोणि श्रुदूखल, [सांथळनुं हाडकुं बेसे) ते खाडो]
etic acid *Chem.* सरकानो तेजाब, ुक्ताम्ल, अेसेटीक अेसीड

Acetimeter शुक्ताम्लमापक
Ache *Med.* वेदना, दरद, दुखावो, सणको
Achenium *Bot.* अेकबीजफळ, बीज जेवुं फळ
Achernar *Ast.* वेदीमुख (तारो)
Achlamydeous *Bot.* वस्त्र के फूलमणि वगरनुं, अनाच्छादित, नग्न, अनावृत्त
Achromatic *Phy.* निवर्ण, तथ्यरंगदर्शक, रंगदोषरहित
Acid *Chem.* तेजाब, अम्ल, अॅसिड (Alkali अल्क, श्रुस Salt लवण, क्षार)
Acidic आम्लिक
Acidity अम्लता
Acidimeter अम्लतामापक
Acinaciform *Bot.* असिपत्राकार
Acoasma *Psy* श्रुतिभ्रम
Acknowledgement स्वीकार, पहोंच, रसीद
Aconitine *Chem.* वच्छनाग, अेकोनीटीन
Acoria *Med.* अतिक्षुधा, राक्षसीभूख
Acotyledon *Bot.* अदल, निर्दल
Acoustics ध्वनिविद्या, नादविद्या, श्रवणविज्ञान
Acquittal *Law* आक्षेपमुक्ति, दोषमुक्ति
Acquisitiveness *Psy* लिप्सुता, लिप्सा
Acrania *Zoo.* अखोपरियां, अकरोटि, करोटिहीन
Acrocarpus *Bot.* फलाग्री
Acrodant *Bot.* अग्रदन्ती
Acrogene *Bot.* शीर्षवर्धक
Acrotism *Med.* नाडीनी मन्दगति
Actinic rays *Met.* श्रुद्दीपक किरणो, प्रकाश अने श्रुष्माकिरणो
Actinoform किरणाकार
Actinochemistry किरणरसायन
Actinology *Phy.* किरणविद्या
Actinozoa *Zoo* किरणकाय-प्राणी
Actinograph *Phy.* किरणलेखक
Action कर्म; कार्य *Phy. Chem.* क्रिया आघात; *Law* काम,पगलां [कायदेसर काम चलाववुं ते]

Actinium (Ac) *Chem.* अेक्टीनियम
Active *Phys.* चपल, सक्रिय, क्रियात्मक, क्रियाशील
Chem. चंचल, जलद
-principle मुख्यसत्त्व
Activated अुत्तेजित
Actuary वीमाशास्त्री, वीमागणिती, संख्याशास्त्री, अेक्च्युअरी
Acute *Bot.* सूक्ष्माग्र, अणियाळुं *Med.* तीव्र, जलद
-angle *Math.* लघुकोण, न्यूनकोण
Adamant वज्र, वज्रकठिन
Adaptation अनुवाद, अनुकृति, अनुवर्तन, अनुवर्तीक्रिया, अनुकूलन, अनुयोग, *Bot.* अनुविधान, *Soc.* संजोगानुसार वर्तनविकृति
Adapter अेडेप्टर, नानुमोटुं आयुपालुं थअी शके तेवुं अुपकरण, संयोजक
Addendum परिशिष्ट, पुरवणी, अधिकांश
Adduction *Ana.* अभिकर्षण, अुपचालन
Adductor muscle *Ana.* अभिकर्षक-पेशी, अुपचालकपेशी
Adelphous *Bot.* (पुंकेसर) अेकगुच्छी [Manoadelphous अेकगुच्छी Diadelphous द्विगुच्छी]
Adenoid *Ana.* मांसग्रंथि, ताळवाना काकडा
Adhesion *Phy.* अभिलाग, संसर्गबळ, संबंधाकर्षण, पृष्ठाकर्षण [Cohesion : संलाग, संघातबळ *Ana.* अभिलग्न स्नायु]
Adiabatic *Phy* अतापिक, समोष्णता धर्मी *N.* अुष्णावरोधक रेखा
Adipose *Ana.* चरबीभरेलुं, कूर्चा, मेदपूर्ण
Adjacent संलग्न, समीप, अडोअड
Adjustment गोठवणी, बंधबेसाड, समायोजन, व्यवस्थापना
Law समाधान, तोडजोड
Adjuvant *Med.* अनुपान, सहायक, मददगार
Admission प्रवेश *Law* अंगीकार (Confession कबूलात)
Admixture संमिश्रण
Adnate *Bot.* तंतुस्थित, पृष्ठस्पर्शी
Adolescence तारुण्यकान्ति, किशोर-तारुण्य संधिकाल
Adrenal *Ana.* अधिवृक्क [मूत्राशय पासेनुं]
Adsorption अुपचोषण, अधिचूषण [Absorption शोषण, चोषण]
Adulteration मेळवणी, मेळसेळ, मेगवणी
Advantage लाभ, फायदो
Mechanical — यांत्रिक लाभ
Advection *Met.* अतिवाहन
Adventitious आकस्मिक, आगन्तुक, अस्थानिक, अप्रकृत — root *Bot.* आगन्तुक मूळ
Aerated वातपूर्ण, गेसपूर्ण
Aerial आकाशी, हवाअी, *N.* वायुतार, अेरीयल-roots *Bot.* आकाशी मूळ, हवामूळ
Aerodrome अेरोड्रोम, विमानघर
Aerodynamics *Met.* वायुगतिशास्त्र, हवागतिशास्त्र
Aerography वायुलेख, वातलेख, वायुवर्णन
Aerology *Met.* वायुविद्या, वातविद्या
Aerometer *Met.* वायुमापक, वातमापक
Aeronautics विमानशास्त्र
Aesthetics रसशास्त्र, सौन्दर्यशास्त्र, सौन्दर्यकलाविज्ञान
Aether-Ether *Che.* अीथर
Astr. अवकाशव्यापी तत्त्व, अीथर
Aetheriscope *Phy.* वातोष्णतादर्शक, किरणोष्णतादर्शक
Aetiology *Med.* रोगअुत्पत्तिशास्त्र, निदानशास्त्र, रोगविज्ञान
Bio कार्यकारण विज्ञान
Affection *Psy.* १. संवेदन, लागणी २. प्रेम, प्रीति, स्नेह *Med.* विकार, रोग

Afferent *Ana* अभिगामी, अन्तर्वाही [Efferent अपगामी]
Affidavit *Law* सोगदनामुं, अेकरारनामुं
Affiliated मान्य, स्वीकृत, संबंधित
Affinity *Bio* आकर्षण, संबंध, मैत्रीबळ, बन्धुता, सपिंडत्व, रचनासाम्य
Psy स्वभावसाम्य, सहभाव
Chem रासायनिक आकर्षण
Math सामान्य, सादृश्य
–residual अवशिष्ट आकर्षण
Affluent *Geo.* सहायक प्रवाह, अुपनद, शाखानदी
After image *Phy.* अुत्तरप्रतिमा, अनुप्रतिमा, पश्चात् प्रतिबिंब
Agamous *Zoo* अलिंगी, लिंगविहीन *Bot* अपुष्प
Aganic अलिंगसर्जन संबंधी
Agate अकीक, अेगेट
Agemneses *Bio* अस्लत्व
Agenda *Pol* कार्यसूचि, पेशनामुं, अॅजेन्डा [Programme कार्यक्रम, प्रोग्राम]
Aggregate १ संग्रह, जथ्थो, समूह, राशि २ अेकंदर, कुल
–fruit *Bot* झुमखावाळुं फळ
Aggressiveness अभियोग, आक्रमणशीलता, आक्रमणकारित्व
Agitation *Chem* सक्षोभ, आंदोलन, *Pol* चळवळ
Agglomerate आग्नेयशिला जमावट (Conglomerate जल अने कादवथी शिला जमावट)
Agnate (१) सगोत्री, पितृसंबंधी (२) संबंधित, संकळायेल, अेक जात पितृसंबद्ध (प्राणीओने अेग्नेट, अने मातापिता बंनेनो संबद्ध धरावनारने कोग्नेट – Cognate)
Agnosticism *Phil* अज्ञेयवाद, संशयवाद
Agonic lines *Math* अकोणिक रेखा, ध्रुवरेखा
Agraphia *Med* लेखनाघात
Agronomics *Eco* कृषि-अर्थशास्त्र, खेतीवाडीनुं अर्थशास्त्र
Agynous *Bot* स्त्रीकेसरहीन, स्त्रीकेसर रहित, अजनक
Air हवा, वायु, *Mus* राग, स्वर, – bath हवापात्र – bladder *Zoo* वायुकोथळी, हवाकोथळी, वाताशय –cell *Ana* वायुकोष, हवाकोष –pump *Phy* हवापंप, वातपूरक –space वातस्थान –ship हवाअी जहाज
Akin सजातीय, समानधर्मी, समगुणी
Albino रंगहीन –albinism रंगहीनत्व
Albumen *Zoo* (अींडानी) सफेदी, श्वेति, अॅल्ब्युमन
Alcohol *Chem* मद्यार्क, मद्यसार, अल्कोहोल, कोहल (स)
Alcor *Ast* अरुन्धती (तारो)
Aldebaran *Ast* रोहिणी (नक्षत्र)
Alexipharmic *Med* विषहारक, विषमारक
Algae *Bot* जळशेवाळ, लील, शेवाल वर्ग
Algol *Ast.* ययाति न २ (तारो)
Alimentary canal *Ana* अन्ननली, अन्नस्रोत, पाचननळी
–system पाचनतंत्र, पाचनपद्धति, पाचनसंस्थान
Alioth *Ast* अंगिरस (तारो — सप्तर्षिमां)
Aliped *Zoo* पादपक्षी, पगपांखी
Aliquant part *Math* सशेषभाजक
Alkahest *Chem* सर्वद्रावक
Alkali *Chem* अल्कली, अस्क, क्षार (Acid अम्ल)
Alkaline अल्कगुणयुक्त
Alkaloid आम्लसंयोगी, अल्कलोभिद
Allegory रूपक
Allied series *Math* सखी श्रेणी
Allogamy *Bot.* परवगर्भधारणा (Autogamy स्वगर्भधारी)

Allopathy *Med* अेलोपथी, रोगविरोधवाद (Homeopathy रोगसमवाद, होमीओ-पथी)
Allotropy *Chem.* अनेकरूपता, बहुरूप-शीलता
Alloy *Chem.* मिश्र धातु
Alluvium *Geo.* कांप
Alpharat *Ast* शुत्तराभाद्रपद (नक्षत्र)
Alpha rays *Phy* अ-किरणो, आल्फाकिरणो
Altair *Ast.* श्रवण (नक्षत्र)
Alternando *Math* अेकान्तर प्रमाण
Alternate *Math.* अेकांतर, अेकान्तेक, व्युत्क्रम
 –angle अेकांतरकोण, युग्मकोण
 –current *Phy.* परावर्तीप्रवाह, सव्यापसव्य-प्रवाह, शुलटसुलटप्रवाह, दिशाबदल प्रवाह, अे० सी० प्रवाह
Alternative विकल्प
 –proof *Math* वैकल्पिक प्रमाण
Alternator विपर्यय यंत्र, परावर्तक, परावर्तित्र ओल्टरनेटर
Altimeter *Meteo* शूंचाअीमापक
Altitude *Phy* शूंचाअी *Math.* शुच्छ्राय
Alum *Chem* फटकडी
Aluminium (*Al*) *Chem* ॲल्युमिनियम
Alvelus *Ana* वायुकोश
Alwaid (Draco) *Ast.* स्पर्शमणी (तारो)
Amalgam *Chem* पारामिश्रण, पारदमेल
Amalgamation *Chem* पारवणी
Amarantacae *Bot* अपामार्ग वर्ग, राज गरानो वर्ग
Amaurosis *Med* अन्धापो, नेत्रतंतुमूढता
Amber *Phy* अंबर, केरबो
'Ambiguous संदिग्ध, मोघम, द्वि-अर्थी
Amendment *Pol.* सुधारो
Amenorrhoea *Med* नष्टार्तव, धंधमासिक, अनार्तव
Amentum *Bot.* शुभयकेसरी मंजरी
Ammeter *Phy* वीजप्रवाहमापक, अेम्पमापक, अेमिटर
Amnesia *Med* स्मृतिभ्रंश, स्मृतिह्रास
Amnion *Ana* गर्भवेष्टन, गर्भोदकावरण
Amoeba *Bot.* अमीबा, अरूपी
Amorphous अनियतरूप, आकारहीन *Geo. Chem.* अस्फटिक, घाटशून्य, लोटरूप
Amount रकम, जथ्थो *Math.* व्याजमुद्दल, राशि
Ampere वीजप्रवाह अेकम, ॲम्पेर, अम्प
Amperage वीजप्रवाह
Amperemeter वीजप्रवाहमापक, अेम्पमापक
Amphiarthrosis *Ana.* अिच्छित चेष्टासंधि
Amphibia *Zoo* शुभयचर, द्विचर, जल-स्थलचर
Amphiscerca *Bot* काचलीवाळुं फळ
Amphoetric शुभयरुपी
Amplifier *Phy.* कंपवर्धक, ध्वनिविस्तारक, अेम्प्लीफायर
Amplitude *Phy* विस्तृति, कंपविस्तार, आदोलन विस्तार *Math* कोणाक
 magnetic — चुम्बक विस्तार
Anabolism *Phys* विधायकक्रिया, प्रक्रिया-सर्जकक्रिया [Catabolism विघातक क्रिया, अपक्रिया Metabolism परिक्रिया, जीवन-क्रिया]
Anacanthini *Zoo* अकंटकी
Anaesthesia *Med* संज्ञारहितता, निश्चेतनता, अचेतनता
Anaerobe *Bio* अवातजीव
Analogy सादृश्य, तुलना
Analyser *Chem.* विश्लेषक, (Analyst पृथक्‌कार) [पृथक्करण
Analysis परिच्छेद *Chem.* विश्लेषण,
Analytical geometry वैश्लेषिक भूमिति
Anandrous पुंकेसरविहीन, परागकेसरहीन
Anantherous परागकोषहीन

Ananthous पुष्पहीन, अपुष्प, फूलरहित
Anarchy *Pol.* अराजकता
Anarthropoda *Zoo.* हीनसंधिपादी, असंधिपादी
Anastaltic *Med.* रक्तस्तंभक, लोहीथंभक
Anatomy शरीररचनाशास्त्र, व्यवच्छेदविद्या
Anatropal ovule *Med.* अधोमुखी अंड
Ancestral पैतृक, आनुवंशिक, परंपरागत
Anchor *Nav.* लंगर
Ancipital *Bio.* बेधारी, द्विधारी
Andrenal gland *Ana.* वृक्कोत्तरीय ग्रंथि
Androecium *Bot.* पुंकेसरबीज, पुंकेसरमंडळ, पुंकेसरसंघ, नरवास (gynecium नारीवास)
Androgynal *Zoo.* उभयलिंगी, द्विजातीय, (द्विलिंगी = Bisexual)
Andromeda *Ast.* देवयानी (तारामंडळ)
Androphore *Bot.* नरदंड (Gynophore नारीदंड)
Anelectric *Phy.* बीजवाहक, विद्युतवाहक
Anemometer *Phy.* वायुवेगमापक
Anemophilous *Bot.* वात-परागित
Anenterous *Ana.* अंत्रहीन, अंत्ररहित
Aneroid *Phys.* निर्वायु, अनार्द्र -barometer निर्वायु हवाभारमापक
Aneurism *Med.* धमनीदाह, धमनीनो सोजो
Angina वेदना -pectoris हृदयवेदना -tonsillaris काकडावेदना
Angiosperm *Bot.* संवृत्तबीज
Angle *Math* कोण [वि. प.] Acute-लघुकोण Adjacent-आसन्नकोण Alternate-युग्मकोण Complimentary-कोटिकोण Corresponding-अनुकोण Critical क्रान्तिकोण Declination-ध्रुवकोण Deflection-संकोणकोण Devintion-चलकोण Dip-नमनकोण Dihedral-द्वितलकोण Emergence-निर्गमकोण Eccentric-भुक्तेन्द्रकोण . Fnction-घर्षणकोण Incidence-आपातकोण
Exterior } External } - बहिष्कोण
Included } Internal } - अंतःकोण
Intrinsic-स्पर्शकोण Obtuse-गुरुकोण
Plane-क्षेत्रकोण Reflex-विपरीतकोण
Reflection-परावर्तनकोण
Refraction-वलनकोण
Right-काटखूणो, मूलकोण Solid-घनकोण
Supplementary-पूरककोण Vertioally Opposite-अभिकोण
Angular distance कोणीय अन्तर
Anhydride *Chem* अनार्द्र
Anhydrous *Chem.* निर्जळ, जळरहित
Animalcule *Bio.* पोरा, क्षुद्रप्राणी
Animal kingdom प्राणिसृष्टि, प्राणिकुलवर्ग
Animometer *Phy.* वायुवेगमापक
Anion *Phy.* ऋण-आयन (Cation धन-आयन)
Anisomerous *Bot.* विषमभागी (anisos विषम)
Anisophilly विषम भिन्नपर्णत्व
Anisostemonous विषमसंख्या पुंकेसर
Ankle joint *Ana.* गुल्फसंधि, घुंटीसंधि
Annual वार्षिक *Bot.* वर्षायु, वर्षजीवी
Annuity वर्षासन, वर्षवृत्ति
Annular *Ast.* कंकणाकार, *Bot.* वलयाकार -ring, वार्षिक काष्टचक्र
Annulate *Bot* चक्रचिन्ह, वलयाकृति
Annulus वर्तुल, चक्र
Anode *Phy.* धनध्रुव, (धनाग्र, Cathode ऋणध्रुव, ऋणाग्र) -rays धनाग्र किरणो
Antarctic circle *Geog.* दक्षिणध्रुववृत्त
Antares *Ast.* पारिजात-ज्येष्ठा (नक्षत्र)
Antecedent पूर्वगामी *Log.* प्रतिज्ञा वाक्य

Antenna *Zoo.* स्पर्शसूत्र, दिशाशूळ, जंतु-स्पर्शेन्द्रिय, *Phy.* अेन्टीना, अेरीअल
Anterior *Bot* अग्रभाग, पूरःसर
Anther *Bot.* परागाशय, परागकोष, पराग-पिटिका, परागघर, परागपेटी–lobe परागखानुं
Anthesis *Bot* पुष्पविकार समय
Anthophore *Bot* पुंकेसर नलिका, पुंकेसरनी दाडी
Anthophyll *Bot.* स्त्रीपुष्प वर्ण
Anthropology मानवशास्त्र, मनुष्यवंश विद्या
Anthropometry मानवमापन विद्या, मनुष्य-मापन विद्या
Anticlockwise *Phy* प्रति-घटी, वामवर्ती, अवळुं (clockwise समघटी, सवळुं)
Anticyclone *Geog* प्रतिवंटोळ
Antidote *Med.* प्रतिविष, विषमारण
Antilogarithm *Math* प्रतिमान
Antimony (Sb) *Chem.* अॅन्टीमनी
Antinode *Ast.* प्रतिसंपात
Antipathy विरोध, प्रतिभाव (समभाव sympathy)
Antipyretic *Che.* ज्वरांकुशक
Antiquity *His.* पुरातत्त्वविद्या
Antiseptic *Med* जतुनाशक, जंतुविरोधक, अॅन्टीसेप्टीक
(Disinfectant जंतुनाशक
Germicide ,,
Aseptic जंतुरहित)
Antithesis प्रतिश्लेषण, प्रतिविधान, विरोध
Antitoxin *Med* प्रतिमद, केफनाशक, विषनाशक
Antitruagus *Ana* प्रतिमेरा
Anus *Ana.* मलद्वार, गुदा
Aorta *Ana* महाधमनी, महारोहिणी
–valve कपाट, पडदो
Apathy अुदासीनता, तटस्थता, विभाव
Apellous *Ana* त्वचारहित
Apepsy *Med.* बदहजमी, अजीर्ण

Aperture *Phy.* मुख, छिद्र, छेद – of a lens तालव्यास –of a mirror दर्पणमुख
Apetalae *Bot.* अपटल वर्ग, Apetalous पटलहीन, पुष्पमुकुटहीन
Apex *Phy* शिखा, शिखर, टोच
Bot. अणि, पर्णाग्र, टेरवुं
Ana. अग्रभाग; –of sacrum त्रिकमूल
Aphelion *Ast* सूर्योच्च (Perihelion रविनीच, निम्नसूर्य)
Apheliostropism *Ast.* सूर्यविमुखी
Aphyllous *Bot.* अपत्री, अपर्णी, निष्पन, पत्ररहित, पर्णहीन
Apiary *Zoo* मधपूडो, मधमाखनिवास, मधुमक्षिकालय
Apical Bot अग्रस्थ, शिखरस्थ, अणिवाळुं
Apihelion *Ast.* सूर्योच्च
Apoda *Zoo* अपादी
Apogee *Ast.* भूमि-अुच्च
Apocarpus *Bot.* विलग्नगर्भकोषी, छुटा गर्भकोषवाळुं
Aponeurosis *Ana* प्रस्तारक (स्नायु)
A *posteriori* *Log.* अनुभवसिद्ध
(A *priori* अनुमानजन्य)
Apparatus *Phy.* अुपकरण, प्रसाधन, प्रयोत्र
Apparent देखीतु, स्पष्ट,
–time *Ast* स्पष्टकाळ
Apparition पडछाया, छाया *Ast.* तारोदय
Appendage *Ana* पुच्छ, अुपाग *Ast* अुपग्रह
Appendicitis *Med.* अंत्रपुच्छदाह, वंक्षण-विद्रधि, अेपेन्डीसाअिटीस
Appendix परिशिष्ट *Ana* अंत्रपुच्छ, अुपान्त्र, अेपेन्डीक्स
Apperception *Phil.* सवेदन, संज्ञान
Apply (To) अरजी करवी *Med* लगाडवुं, चोपडवुं, *Law* लागु पडवुं-करवुं

Auriga *Ast.* ब्रह्ममंडळ, सारथि (तारामंडळ)
 –Delta *Ast.* प्रजापति (तारो)
Aurora *Ast.* अरुणप्रकाश
Auster *Geog.* दक्षिणवायु
Authority *Pol.* (१) सत्ता, अधिकार (२) सत्तावाळा, अधिकारी *Log.* (१) प्रमाण (२) प्रमाणपुरुष
Autocracy *Pol.* आपखुदतंत्र, निरंकुश शासनपद्धति
Autoclave ऑटोक्लेव [वराळनो अतिदाब अुपजावनारुं यंत्र]
Auto-erotism *Psy.* स्वदेहकामुकता
Automatic स्वयंगतिक
Autonomy *Pol* स्वराज्य, स्वशासन
 Provincial – प्रांतिक.
Autophagi *Zoo.* स्वपोषक
Auto-plaster शीर्णांगसंधान.
Autopsy मृतछेदन.
Autotrophic *Bot.* स्वपरिन, स्वयंजीवी
Auto-suggestion *Psy.* स्वसूचन, आत्मसूचन
Avalanche *Geog.* हिमसंपात, शिलापात
Average सरेराश, सरासरी, मध्यमान
Aversion *Psy.* अणगमो, अप्रीति
Aviary *Zoo.* चिडियाखानुं, पक्षीसंग्रहस्थान
Aviation विमानविद्या
Aviculture *Zoo.* पंखीअुछेर, पक्षीविद्या
Avoirdupois अेवर्डुपोअि पद्धति
Axial line *Ast* अक्षरेखा
Axilla *Ana.* कक्ष, बगल
Axillary bud *Bot.* कक्ष-कलिका, पत्रकोणीय कलिका, अक्षकोणीयकलिका
Axiom स्वसिद्ध, स्वतःसिद्ध
Axis *Math.* अक्ष, धरी *Bot* अक्ष, दंड,
 –cylinder *Ana.* अक्षदंड
 –of refraction *Phy.* वक्रीभवनाक्ष
Axle *Phy.* कीलक, धरी, आरो
Axometer अक्षमापक
Axon *Ana.* अक्षशाखा, अक्षतंतु
Azoic *Geo.* अजीवकाल, निर्जीवयुग,
 –rocks निर्जीव शिलाप्रस्तरो

B

Bacca *Bot.* रसाळफळ, अनष्ठिला, मज्जागर्भी
Baccate *Bot* रसाळफळसदृश
Bacillus *Bot.* सूक्ष्मजंतु, दंडाणु, बेसीलस
Back पृष्ठ, पीठ – bone पृष्ठवंश, पृष्ठअस्थि, पीठबळ – ground पृष्ठभाग, पृष्ठभूमि, पश्चाद् भूमिका – pressure अुलटदाब, प्रतिदाब. *Psy.* Backwardness विलंबित विकास. *Psy.* Backward pupil विलंबितगतिशिष्य, ढोठ विद्यार्थीओ
Bacteria *Bio.* जीवाणु, चेपाणु, बेक्टेरिया, अेककोशीजंतुः चेपांकुरो, कीटाणु
Bacteriology जीवाणुविज्ञान, जीवाणुविद्या, जंतुविद्या, कृमितंत्र –logist जीवाणुवेत्ता, जंतुवेत्ता – phage जंतुनाशक, जंतुघ्न
Baking powder ब्रेडन पावडर, ब्रेडन चूर्ण
Balance *Phy.* तुला, त्राजवुं, कांटो, बेलेन्स
 Beam of a – तुलादंड
 Hydrostatic – जलतुला
 Spring – कमानकांटो Torsion – वळकांटो
 – wheel बालचक्कर [घडियाळ], बलचक्र, तुलाचक्र
 — of mind *Psy* मानसिक समता, मननी समतुला
 — of power *Pol.* बळनी समतुला, सत्तानी समतुला
 — of trade *Eco* वेपारतुला, वेपारनुं सरवैयुं, वेपारपुरांत
 — sheet *Acc.* पुरांतनामुं, बेलन्सशीट, सरवैयुं
Balanced diet *Med* युक्त आहार, समतोल खोराक

Ball and socket joints *Ana.* कन्दुक-उलूखल-सन्धि, गोमलाकार साधा
Ball-bearing गोलकयुक्त, गोळीवाळु
Ballitics अस्त्रविद्या, दूरवेधीशास्त्र
Ballot *Pol.* गुप्तमतदान, मतगुटिका, मत-चिट्ठी, बॅलट
Balsam *Bot.* बालसम वृक्ष, बालसम रस
Balsuta *Bot.* दाडिम जातिनां फळ, रसाल-बीजावरणयुक्त फल (दाडिम)
Baluster *Arch.* गराद, थांभली
Band पट, पट्टी *Phys.* वर्णपट, वर्णावलि
Bank *Geo.* तट, तर, *Eco.* पेढी, बॅंक, धनसंस्था, –Deposit जमा, डीपोझीट, Saving – बचतबॅंक
Banner पताका, ध्वजा
Bar दंड *Law* वकीलमंडळ, न्यायसभा, Single –अेकदंड Double – द्विदंड *Geo.* बंध
Bar of limitation *Law* मुदतनो बाध
Barbate *Bot.* दाढीवाळुं
Barbed डबल हुकवाळुं
Barbellate *Bot.* नानी पींछी जेवुं
Bare *Bot.* निष्पत्र, नग्न
Barium (Ba) *Chem.* बेरियम
Bark छाल, कवच, वल्कल, बाह्य त्वचा
Barograph *Phy.* वायुभार लेखक, हवा-दाब लेखक
Barometer *Phy.* वायुभारमापक, हवाभार-मापक, पाराशीशी, बॅरोमिटर
Barometry *Phy.* वायुभारमिति, हवाभारमिति
Basal तलस्थ, मूलगत, मौलिक
– metabolism मौलिक प्रक्रिया
Base पायो, आधार, पीठ, तल, मूल *Math.* पायो, आधाररेखा, अधोरेखा *Chem.* अल्कली, बेझ, पीठ
Basic मूलगत, पायानुं, तळगत
Chem भास्मिक, अल्कलीय

Basidiospore *Bot.* प्रकणी
Basifixed *Bot.* अधःस्पर्शी, मूल लग्न, तळीअेथी चळोडुं
Basin '*Phy.* माड, कुंडी, Catchment– जलसंग्रह प्रदेश
Bast *Bot.* रेषाळ छाल; रसवाहक त्वचा, – fibre छालतंतु, पेशीजाल
Bath स्नान, तरामणुं, पात्र, तापनयंत्र, Air– हवानुं तरामणुं Sand – रेतीनु॰ Water – – पाणीनु॰ – room स्नानगृह, बाथरूम
Battery कोषावलि, पुटावलि, बॅटरी High tension – तेज कोषावलि, तेज बॅटरी
Low tension – मंद को॰, मंद बॅ॰
Primary – प्राथमिक को॰, प्राथमिक बॅ॰
Secondary – गौण को॰, गौण बॅ॰
Voltaic – वोल्टेअीक को॰, वोल्टेअीक बॅ॰
Beaded *Bot.* मालाकार, बेरखा के माळा जेवुं
Beaker *Chem.* प्यालुं, बीकर
Beam (१) दांडी, आधारपट्टी; (२) दंड
–balance दंडतुला, दांडीत्राजवुं
–of rays किरणावलि, किरणदंड
Bear *Zoo.* रींछ
Great – *Ast.* सप्तर्षि
Little – ध्रुवमत्स्य, शिशुमार
Becoming *Psy.* प्रगतिक्रम
Bed *Med.* पथारी *Geo.* स्तर, स्तरसमुच्चय –pan मलपात्र
Bees wax मधुमीण, मीण
Behaviour वर्तन, आचरण, चेष्टा
Psy. चेष्टा, मानसवर्तन, वर्तन, आचरण –ism वर्तनवाद. –ist वर्तनवादी
Belief *Psy.* मत
Bell घंट, घंटडी
Electric – वीजघंट
–flower घंटाकार फूल
–jar हांडी, बेलजार
–shaped घंटाकार

–applied व्यवहारिक, औपपत्तिक, विनियुक्त, उपयुक्त
Apprehension भय, दहेशत, धास्ती *Psy.* ज्ञान, ग्रहण
Approver *Law.* राजसाक्षी
A priori Log. प्रथम दृष्टिअे, सहज, तार्किक, अनुमानजनित
Aptitude *Psy* स्वाभाविक वलण, –योग्यता, लायकात, सामर्थ्य
Aqua जळ, वारि, पाणी
Aquarium जळचरघर, जलजसंग्रहस्थान, अेक्वेरियम
Aquarius *Ast.* कुंभराशि
Aquatic *Zoo* जळचर
Bot. जलज, जलोत्पन्न
Aqueous humour *Ana.* नेत्रजळ, तरलरस
Aqueous rocks *Geo.* जळकृत खडको, जलजशिलाओ
Aquila *Ast.* गरुड (तारामंडळ)
Aquilon *Geog* उत्तरवायु
Ara *Ast.* पीठ-पाद (तारामंडळ)
Arbitrary नियमरहित, स्वच्छंदी, मनस्वी, निरंकुश
Arbitration *Law* लवादी, मध्यस्थता (Adjudication अदालती फेंसलो)
Arboreous *Bot.* वृक्ष संबंधी
Arboretum *Bot.* वृक्षसमूह
Arborization *Ana.* रक्त केशिकानुं चामर-भरत, (चामरजेवा गुच्छा)
Archeology पुरातत्वविद्या
Archipelago *Geog.* द्वीपसमूह
Architecture शिल्पविद्या, स्थापत्य
Arctic circle *Geog.* उत्तर ध्रुववृत्त
Arcturus *Ast.* स्वाति (नक्षत्र)
Arcuate line *Ana* धनुरेखा
Area प्रदेश, विस्तार *Math.* क्षेत्रफळ
Arenose पुलिनज, रेतीमां थुगतुं
Areola *Ana.* वलय, वर्तुलाकार
Argentum रजत, चांदी, सील्वर, रुपु
Argentiferous रौप्य, रजतमय, चांदीवाळु
Argillacious *Geo.* माटीवाळो, मृत्तिकावद्ध मृदमय
Argo *Ast.* नौका (तारामंडळ)
Argon (A) *Chem.* आर्गन
Arided *Ast.* बकपुच्छ (तारो)
Aries *Ast.* मेषराशि
Aristocracy *Pol.* १. अमीरशासन २. कुदात्तवर्ग
Arithmetic mean *Math.* समान्तर मध्यक, गणितमध्य, समश्रेणीमध्य
–progression *Math.* गणितश्रेढी, समश्रेढी
Arm *Phy.* भुज, बाहु. *Gen* हाथ, हथियार
Armature *Phy.* आर्मेचर (कवच) Drum –ड्रम आर्मेचर Ring –रींग आर्मेचर Winding –परिवेष्टन आर्मेचर
Aromatic *Chem.* सुगंधित, अेरोमेटिक
Arrangement गोठवण, प्रबन्ध
Arrester (lightning) बीजवाहक, बीज-वाहिन
Arroroot *Bot.* आरारूट, तपखीर लोट; खेळ, आर
Arrowshaped *Bot.* शराकार
Arsenic (As) *Chem.* आर्सेनिक, सोमलसत्व
–oxide सोमल
Red –मनशील
Arterioles धमनिका प्रतीना
Arteriosclerosis धमनीजडता, धमनी जडीभवन
Artery *Ana.* धमनी, रोहिणी, (Vein-शिरा capillaries केशिका)
Arthropoda *Zoo.* संधिपादी, संधिपगा
Arthritis *Ana.* संधिवाद, सांधानो दुखावो

Asbestos ॲसबेस्टॉस
Ascending axis *Bot* आरोही अक्ष
 –order *Math* आरोहीक्रम
Ascension *Ast* आरोहण
 –oblique क्रान्त्यांश
 –right विषुवांश
Ascorbic acid *Chem* ॲस्कॉर्बिक ॲसीड, रक्तपित्तजनक आम्ल
Asco spore *Bot* धानी बीजाणु
Asexual अजातीय, अलिंगी, अमैथुनी, अयौन,
 – method अमैथुनी पद्धति
 – reproduction अमैथुनी उत्पत्ति, अमैथुन प्रजनन, असंभोगजनन
Aspect दृष्टि, दृश्य, देखाव
Aspermatous *Bot* बीजरहित, अबीज
Asperous *Bot* कठोरस्पर्शी
Asphyxia मूर्छा, श्वासावरोध
Aspirator *Phy* वायुशोषक, वायुशोषित्र, हवाशोषणियु
Aspirin ॲस्पीरीन
Assay *Chem* कस, चोक्सी, पृथक्करण
Asset *Eco* मिलकत, पुंजी, मालमत्ता, धनमाल
 (–capital मूडी –wealth संपत्ति) liquid –हाजर धन
Assimilation स्वीकरण, ॲकीकरण, आत्मीकरण, आत्मीभवन, सांगीकरण, अभिशोषण, आत्मलयन –of food अन्नपाचन
Association संगठन, मंडळ *Psy* साहचर्य, संगति –of ideas *Psy* विचारसंगति, विचारोनु साहचर्य
 –areas *Ana* संयोजक क्षेत्रो
Assumption स्वीकृत मान्यता, मान्यता
Astatic *Math* स्वतंत्र, आ
Asterism *Ast* तारापुंज
Astigmatism *Ana* वक्रदृष्टि, असमत्त
Astral body *Psy* सूक्ष्मदेह, लिंगशरीर
Astringent कषाय, तुरु
Astrolabe *Ast* वेधयंत्र, नक्षत्रयंत्र
Astrology जोषविद्या, ज्योतिर्विद्या
Astronomy खगोळविद्या
Astrope *Ast* अवा (तारो)
Asymmetric *Math* असमप्रमाण, असम, समतारहित *Bot* असमरूप
Asymtote *Ast* क्षुपगा, स्पर्शकल्परेखा, असपातरेषा
Asymptotic क्षुपगीय
Atheism *Phil* निरीश्वरवाद, अनीश्वरवाद
Atlas *Geog* नकशापोथी, ॲटलास *Ana* शेषमणि, शिरोधर
Atmometer *Phy* बाष्पमापक
Atmosphere *Phy* हवामान, वातावरण
Atmospheric pressure हवादाब
Atmospherics *Met* हवाक्षोभ
Atoll परवाळानो बेट, अटोल
Atom *Phy* परमाणु (Molecule अणु Particle कण)
Atomic weight *Chem* परमाणुभार
Atomizer *Med*, विच्छेदक, कणदानी
Atonic शक्तिविहीन
Attachment *Psy* आसक्ति, अनुराग, प्रेम *Pol* जोडाण *Law* जप्ती, टांच
Attention *Psy* ध्यान, लक्ष (Concentration ॲकाग्रता, सकेन्द्रितता)
Attestation *Law* साक्षी, साख
Attraction *Phy* आकर्षण, खेंचाण (Repulsion अपकर्षण, हठाण)
Attribute गुण, धर्म, स्वभाव
Atrophy *Med* गात्रशोषण *Zoo* गात्रलोप, अंगलोप
Audibility *Phy* श्रवणीयता
Auditory nerve *Ana* श्रवणतंतु
 –tube *Ana* श्रवणनळी
Auricle *Ana* हृदयनो मूर्ध्वाशय, कर्णिका
 Left – डाबो०, सव्य०
 Right – जमणो०, दक्षिण०

Belligerent *Pol* युद्धप्रवृत्तराष्ट्र युयुत्सुदेश
Bellows *Phy* धमण
  Hydrostatic – जलधमण
Belt (१) पने *Geog* (२) कटिबंध
  –of Calms, निर्वात कटिबंध
  –of Jupiter बृहस्पति कटिबंध
Beneficiary *Law* हिताधिकारी, हित धारण करनार
Benign *Med* शुभ सौम्य, (Malign घातक, दुष्ट)
Bent tube *Phy* वक्रनळी
Bequest *Law* वसियत
Beryllium (Be) *Chem* बेरीलियम
Beta rays *Phy* ब रश्मि, ब किरणो बिटा किरणो
Betulaceae *Bot* भूर्जपत्रवर्ग
Bevel विषम कोण तिर्यग् कोण – Bevelled edge वाकी, आडी धार
Biacid *Chem* द्वि-अम्ल दोतेजाब
Biantheriferous *Bot* adj द्विकेसरग्रंथी (ग्रंथि+अिन्)
Biarticulate *Bot* द्विसंधियुक्त बे सांधावाळु
Bias पक्षपात, पूर्वग्रह
Biauriculate *Bot* बे काननी बुट जेवु द्विकर्णप्रान्तीय
Biaxial *Math* द्विअक्षी, द्विधारीय
Bibasic *Chem* द्विभास्मिक द्विधातुगुणी
Bibliography सदर्भग्रंथ, ग्रंथसूचि
Bicallous *Bot* बे अतिकठिन स्थानवाळु
Bicameral system *Pol* द्विधारासभा पद्धति
Bicapsular *Bot* द्विबीजकोषी
Bicarinate *Bot* बे होडीवाळु
Bicarpellate *Bot* द्विबीजांडकोषी
Bicellular *Bio* द्विकोशी
Biceps muscle *Ana* द्विशिरस्नायु, बाहुपिंडस्नायु
Biciliate द्विपक्ष्म
Bicipital *Bot* द्विशीर्षविभाजित, द्विशीर्षयुक्त
Bicollateral *Bot* द्विसंलग्न
Biconcave *Phy* उभयान्तर्गोळ
Biconjugate *Bot* बे जोडावाळु, द्वियौगिक
Biconvex *Phy* उभयबाह्यगोळ
Bidentate *Bot* द्विदंतक
Biennial *Bot* द्विवर्षायु, द्विवार्षिक, बे वर्ष जीवी
Bifarous *Bot* बे हारमां गोठवायेलु, द्विश्रेणियुक्त
Bifiliar *Bot* द्विरेषी
Bifoliate *Bot* द्विपर्णी, द्विदलयुक्त
Biforate *Bot* द्विछिद्री, बेछिद्राळु
Bifurcated *Bot* द्विभाजित, द्विशाख
Bifurcation *Bot* द्विभाजन, द्विमार्गीकरण, दुभागवणी
Bijugate *Bot* द्विजोडीधारी
Bilabiate *Bot* द्विओष्ठी
Bilamellate *Bot* द्विपत्रधारी
Bilateral *Bot* द्विपार्श्विक, द्विपक्षी, दोतरफी
  –symmetry द्विपक्षी समता
Bile *Ana* पित्त
  –capillary पित्तकेशिका
  –production पित्त जनन पित्त-उत्पादन
Bill हुंडी, खत आंकडो *Zoo* चांच *Pol* खरडो
Biliary canal *Ana* पित्तनळी पित्तस्रोत
Bilobed *Bot* द्विखंडित
Bilocular *Bot* द्विकोषी, द्विपेशीयुक्त
Bimetallism *Eco* द्विधातुवाद
Bimolecular *Phy* द्वि-अणुक
Binary *Bot* बन्नेमां द्विभागशील, द्विध द्विमय द्विगुण
  –fission *Bio* द्विखंडन – compound द्विमूलसंयोजन
Binet Simon test *Psy* बीने-सीमन निकष
Binocular *Phy* द्विनेत्री *N* दोनाळी दूरबीन

Binomial *Math* द्विपद, द्विनामी
-equation द्विपदसमीकरण
-expression द्विपदी, द्विपदराशि
-nomenclature *Bio* द्विनाम पद्धति
-theorem द्विपद सिद्धांत
Biochemistry जीवनरसायन, सजीव रसायन
Biogenesis *Bio* जीवजनन, जीवात्, जीववाद, जीवपरंपरा
Biological जैव, जीवाश्रित
Biology जीवविद्या, जीवविज्ञान,
Biometry जीवनमापनविद्या, जीवनमिति
Bioplasm *Bot.* जीवरस=Protoplasm
Bioscope जीवदर्शक
Biotic जैविक
Biparous *Bio* जोडजननी, जोडजणती, युग्मप्रसवी
Bipartite *Bot.* द्विभागित, द्विविभाग
Biped *Bio* द्विपाद्री, बेपगुं
Biperipinnate *Bot* द्विपक्षाकार
Bipetalous *Bot.* द्विदली
Bipinnate *Bot.* द्विभग्न, द्विपक्षभूत
Biplane *Phy* द्विपाखी विमान
Biplicate *Bot* बे वखत माथे वळेलु, द्विवेलित
Biprism *Phy* द्विपार्श्व
Biquadratic equation *Math* चतुर्घात समीकरण, द्विवर्गात्मक समी॰
Bird *Bio* पक्षी, विहग Bird's eye view विहगावलोकन
Birth-control *Med* गर्भनिरोध, संतति-नियमन, जननिरोध -mark जन्मलांछन
- rate जन्मप्रमाण
Bisect *Math* द्विभाजवु द्विछेदवुं, दुभागवुं
Bisection - द्विभाजन, समभाजन
Bisector द्विभाजक, समभाजक, अर्धक
Biserial *Bot* बे हारवाळुं
Bisexual *Bio* उभयलिंगी

Bismuth (Bi) *Chem* बिस्मथ
Biternate *Bot* द्वि-त्रिपक, द्विगुणत्रिदल
Bivalent *Chem* द्विसंयोजी, द्विमात्री, दुइयियु
Bivalve *Zoo* द्विपुट
Bladder *Ana* कोथळी, आशय Gall — पित्ताशय Urinary — मूत्राशय
Blade *Bot* पान, पत्र, दल, फलक
-bone *Ana* स्कन्धास्थि
Blast *Bot* पवन, विनाशक हवा, सुरंग तोड
-furnace वातभठ्ठी
Bleach *Chem* निखारवुं, उपटाववु, निरंगवु
Bleaching powder *Chem.* निरंगक — रंगनाशक — शुभ्रक — चूर्ण, ब्लीचींग पावडर
Blind अंध, पटल, पडदो colour — रंगान्ध, वर्णांध - spot *Phy* अंधभाग, प्रकाशहीन स्थान, अतेज बिन्दु
Blizzard बरफनु तोफान, हिमवात प्रकोप
Blockade *Pol* नाकाबंधी
Blood *Ana* रक्त, रुधिर, लोही
- vessel रक्तवाहिनी
circulation of — लोहीनु भ्रमण, रुधिरपरिवहन, रक्ताभिसरण
Blood pressure *Med.* रक्तदाब, लोही-दाब, लोहीनु दबाण
Bloom *Bot* छारी [पान अने फळ उपरनी]
Blue vitriol *Chem* मोरथुथु, तांबानो सल्फेट
Body *Phys* पिंड, वस्तु *Med* शरीर, डिल, देह, काया, अंग, बदन
Boiling point *Phy.* उत्कलनबिंदु, बुदबुदांक, ऊकळबिंदु, बोईलिंग पोईन्ट B P
Bole *Bot* स्कंध
Bolometer *Ast.* तेजमापक, *Phy.* बीज उष्मामापक

Bonafide *Eco* विश्वासलायक, विश्वसनीय, प्रामाणिक *Pol* शुद्धबुद्धि
Bone-ash अस्थिभस्म
-marrow *Ana* मज्जा, मज्जातत्व
Bony labyrinth *Ana* अस्थिगहन
Borax *Chem* टंकणखार
Boracic Acid-(Boric Acid) टंकण अम्ल, बोरीक ॲसीड
Boron (B) *Chem* बोरॉन [मिश्रविद्या
Botany वनस्पतिशास्त्र, वनस्पतिविज्ञान, क्षुद्-
Bounty *Eco* उत्तेजक मदद, सहाय
Bowels *Ana* आंतरडां, अंत्र, कोठा
Brachy *Bot* नानी, टूंकी -carpus स्वल्पफली -cephalic *Bot* लघुशीर्षी, लघुकपाली -sterous *Bot* लघुपत्री
Brachyura *Zoo* लघुपुच्छी
Bracket कौंस, *Ana* टाकणी *Phy* टेको, आधार, ब्रैकेट
Bractea *Bot* उपपत्र, निपत्र, पुष्पपत्र
Brain *Ana* मगज *Psy* मस्तिष्क
-fag *Psy* मनोग्लानि, मन क्लांति
-folds मगजना पड -matter मगजनु द्रव्य
Branch *Bot* शाखा, डाळी, स्कन्ध, उपशाखा — branching शाखाप्रबन्ध
Branchiopoda *Zoo* पत्रपादी
Branchlet *Bot* शाखा, स्वल्पशाखा
Brassage *Eco* टंकणमूल्य, टकणामणी, टकशाळी, टकामणी
Breadth *Math* पहोळाई
Breaker *Geog* महातरंग
Breaking up *Chem* विभाजन, त्रोटन
Breast वक्षस्थळ, छाती, स्तन -bone वक्ष अस्थि
Breathing श्वसनक्रिया, श्वास, श्वासोच्छ्वास
Breeze *Geog* लहरी, समीर, वायु Land - जमीनवायु, जमीनलहरी Sea - समुद्रवायु, समुद्रलहरी
Brick ईंट, इष्टिका. -field ईंटवाडो -layer कडियो, -maker कुंभार
Bridge पुल, दादरो, सेतु *Ana* नासिका सेतु, नासिकादंड [कांटा
Bristle *Zoo* जाडा वाळ, रोम, *Bot* शल्य,
Brittle *Phy* बरड, भिदुर
Broad पहोळु, विशाल, विस्तृत, Broad cast वायुप्रवचन, ब्रॉडकास्ट, ध्वनिक्षेपण
Bromine (Br) *Chem* ब्रोमिन [नलिका
Bronchi *Ana* क्लोम, श्वासनाली, श्वास-
Bronchitis *Med* कंठनालीदाह, क्लोम नालीप्रकोप, श्वासनाली रोग
Brown कथ्थाई, बदामी, तपखीरी, कपिल
Brownian movement ब्राउनीयन गति
Bryology *Bot* शेवाळविद्या
Bryophyllum *Bot* पणजा [शेवालवर्ग
Bryophyta *Bot* द्विभंगी वनस्पति,
Buccal cavity *Ana* मुखगुहा
Buccinator *Ana* कपोलिका पेशी
Bud *Bot* कलिका, कळी, मुकुल
flower - पुष्पकलिका leaf — पत्रकलिका
Budget अंदाजपत्र, बजेट [गोळक
Bulb *Bot* कंद, गांठो *Phy* गोळो, बल्ब,
Bulbiferous *Bot* कांदावाळो
Bulblets *Bot* जमीननी बहार आवेला नाना कंद [स्थूलता
Bulk *Phy* आयतन, घनफळ, आकार,
Bundle समूह, भारो, पुंज, गुच्छ - of rays *Phy* रश्मि समूह
Bunsen burner बन्सन बरनर, बन्सन दीप — ज्वालक
Buoyancy *Phy* तारकता, उत्प्लाविता, तरणशक्ति [शासन
Bureaucracy *Pol* नोकरशाही, अधिकारी
Burn बळवु, दाह, ज्वलन डाम
Bursac *Ana* कोथळी
Butter माखण, मस्को, नवनीत

Buzzer *Phy.* गुंजन यंत्र
Bye-election *Pol.* पेटा चुंटणी
—law पेटानियम, क्षुपनियम —product *Eco* आडपेदाश, पेटापेदाश

.C

Cable दोरडुं, वीजसंदेश, केबल
Cacogenic *Psy.* दुष्प्रजनन, कुप्रजनन, जातिहास [cacos = दुष्ट, कु; Eugenic सुप्रजनन]
Cadre वर्ग, श्रेणि
Caducous *Bot.* पूर्वपाती, अस्थिर, शीघ्रगलनशील
Caecum *Ana.* अंधान्त्र, क्षुद्रक
Caespitose *Bot.* गुच्छी, दृढगुच्छ
Calamus *Bot.* (१) नेतर (२) वेतस वर्ग (३) वेत्र
Calathiform *Bot.* प्यालाकार, चपकाकार
Calcarate *Bot.* सपुच्छ, पुच्छयुक्त
Calcareous *Chem.* चुनावाळुं, चूनेदार, चुनाळु
Calceolate *Bot.* स्लीपर जोडाना आकारना
Calcimeter *Chem.* चूनामापक
Calcination *Chem.* भस्मीकरण, पाक, शेकवणी
Calcite आरसनुं स्फटिक रूप
Calculation *Math.* हिसाब, गणतरी
Calculus *Math.* कलनशास्त्र
Differential — चलनकलन, सूक्ष्मकलन
Integral — चलराशिकलन, समासकलन
Med. पथरी, अश्मरी
Calendar तारीखियुं, पचांग, कॅलेन्डर
Calibre (१) शक्ति, मानसशक्ति (२) कक्षा, बुद्धिकक्षा *Math.* नाळो, व्यास
Calibration *Math & Met.* क्रमांकनिर्णय, परिमाणमापन, अंकशोधन
Calligraphy सुलेखन Cacography दुर्लेखन
Callipers *Phy.* व्यासमापक, केलिपर
Callose *Bot.* स्थूलविभागी, खरीभूत, जाडी
Calms of cancer *Geog.* कर्कमंडळ
Calomel *Chem.* रसकपुर, मर्क्युरस क्लॅाराईड
Calorie *Phy.* उष्णांक, कॅलरी उष्णतामापक प्रमाण
Calorimeter *Phy.* उष्णामापक, उष्णतामापक, तापमापक
Calx *Chem.* (१) कळीचूनो (२) धातुनी राख
Calyciflorus *Bot.* वृन्ताश्रयी
Calycine *Bot.* वृन्तीय, पुष्पवाह्यकोशीय
Calyptra *Bot.* अधिपान, टोपी
Calyx *Bot.* वप्र, वृन्त, पुष्पकोष, टोपी पुष्पवाह्यकोष
Cambium *Bot.* उत्पादककोष, वर्धिष्णुथर, जीवनथर, मध्यथर, जनकपेशी
Camera कॅमेरा, छबीयंत्र
Campanulate *Bot.* घंटाकार [घांकमुखुं
Campylotropous *Bot.* वक्र, धनुर्मुख,
Can पात्र, वासण
Canal *Med.* नालि
Canaliculate *Bot.* धाराफल, रेखाफल
Cancel रद करवु [*Ast.* कर्कराशि
Cancer *Med.* केन्सर रोग
Candidate उमेदवार
Candle-power *Phy.* बत्तीशक्ति, प्रकाशशक्ति
Canescent *Bot* राखोडी जेवो
Canthus *Ana.* नेत्रकोण, नयनोपात, अपाग
Capacity (१) शक्ति, (२) धारणशक्ति, ग्रहणशक्ति, (३) क्षमता, (४) समासशक्ति *Law* (कायदेसर) योग्यता, लायकात
Capillaceous *Bot.* केशाकार
Capillament *Bot.* केसर, तंतु
Capillary *Phy.* *Adj* केशीय *Ana.* केशिका, केशवाहिनी, केशनलिका
- attraction *Phy.* केशाकर्षण

Bonafide *Eco* विश्वासलायक, विश्वसनीय, प्रामाणिक *Pol.* शुद्धबुद्धि
Bone-ash अस्थिभस्म
-marrow *Ana* मज्जा, मज्जातत्त्व
Bony labyrinth *Ana* अस्थिगहन
Borax *Chem* टंकणखार
Boracic Acid–(Boric Acid) टंकण-अम्ल, बोरीक अेसीड
Boron (B) *Chem* बोरॉन [मिश्रविद्या
Botany वनस्पतिशास्त्र, वनस्पतिविज्ञान, अुद्-
Bounty *Eco.* अुत्तेजक मदद, सहाय
Bowels *Ana* आंतरडा, अंत्र, कोठा
Brachy *Bot* नानी, टूंकी -carpus स्वल्पफली -cephalic *Bot* लघुशीर्षी, लघुकपाली -sterous *Bot* लघुपत्री
Brachyura *Zoo* लघुपुच्छी
Bracket कौंस, *Ana* ढांकणी *Phy* टेको, आधार, बॅकेट
Bractea *Bot* अुपपत्र, निपत्र, पुष्पपत्र
Brain *Ana* मगज *Psy* मस्तिष्क
-fag *Psy* मनोग्लानि, मन क्लांति
-folds मगजना पड -matter मगजनुं द्रव्य
Branch *Bot* शाखा, डाळी, स्कन्ध, अुपशाखा — branching शाखाप्रबन्ध
Branchiopoda *Zoo* पत्रपादी
Branchlet *Bot* शाखा, स्वल्पशाखा
Brassage *Eco* टंकणमूल्य, टंकणामणी, टंकशाळी, टंकामणी
Breadth *Math* पहोळाअी
Breaker *Geog*, महातरंग
Breaking up *Chem* विभाजन, भंग
Breast वक्षस्थल, छाती, स्तन -bone वक्ष अस्थि
Breathing श्वसनक्रिया, श्वास, श्वासोच्छ्वास
Breeze *Geog* लहरी, समीर, वायु Land – जमीनवायु, जमीनलहरी Sea – समुद्रवायु, समुद्रलहरी
Brick अींट, अिष्टिका. -field अींटवाडो -layer कडियो, -maker कुंभार
Bridge पुल, दादरो, सेतु *Ana* नासिका सेतु, नासिकादंड [कांटा
Bristle *Zoo* जाडा वाळ, रोम, *Bot* शल्य,
Brittle *Phy* बरड, भिदुर
Broad पहोळुं, विशाल, विस्तृत, Broadcast वायुप्रवचन, ब्रॉडकास्ट, ध्वनिक्षेपण
Bromine (Br) *Chem* ब्रोमिन [नलिका
Bronchi *Ana* क्लोम, श्वासनाली, श्वास-
Bronchitis *Med* कंठनालीदाह, क्लोम नालीप्रकोप, श्वासनाली रोग
Brown कथ्थाअी, बदामी, तपखीरी, कपिल
Brownian movement ब्राअुनीअन गति
Bryology *Bot* शेवाळविद्या
Bryophyllum *Bot* पणजा [शैवालवर्ग
Bryophyta *Bot* द्विभगी वनस्पति,
Buccal cavity *Ana* मुखगुहा
Buccinator *Ana* कपोलिका पेशी
Bud *Bot* कलिका, कळी, मुकुल
flower – पुष्पकलिका leaf — पत्रकलिका
Budget अंदाजपत्र, बजेट [गोलक
Bulb *Bot* कंद, गांठो *Phy* गोळो, बल्ब,
Bulbiferous *Bot* कंदावाळो
Bulbiets *Bot* जमीननी बहार आवेला नाना कंद [स्थूलता
Bulk *Phy* आयतन, घनफळ, आकार,
Bundle समूह, भारो, पुंज, गुच्छ – of rays *Phy* रश्मि समूह
Bunsen burner बन्सन बरनर, बन्सन दीप — ज्वालक
Buoyancy *Phy* तारकता, अुत्प्लाविता, तरणशक्ति [शासन
Bureaucracy *Pol* नोकरशाही, अधिकारी
Burn बळवुं, दाह, ज्वलन, डाम
Bursae *Ana* कोथळी
Butter माखण, मस्को, नवनीत

Buzzer *Phy.* गुंजन यंत्र
Bye-election *Pol.* पेटा चुंटणी
—law पेटानियम, क्षुपनियम —product *Eco* आदपेदाश, पेटापेदाश

C

Cable दोरडुं, बीजसदेश, केबल
Cacogenic *Psy.* दुष्प्रजनन, कुप्रजनन, जातिह्रास [cacos = दुष्ट, कु; Eugenic सुप्रजनन]
Cadre वर्ग, श्रेणि
Caducous *Bot.* पूर्वपाती, अस्थिर, शीघ्रगलनशील
Caecum *Ana.* अंधान्त्र, क्षुद्रांत्र
Caespitose *Bot.* गुच्छी, हरितगुच्छ
Calamus *Bot.* (१) नेतर (२) वेतस वर्ग (३) वेत्र
Calathiform *Bot.* प्यालाकार, चपकाकार
Calcarate *Bot* सपुच्छ, पुच्छयुक्त
Calcareous *Chem* चुनावाळुं, चूनेदार, चुनाळु
Calceolate *Bot.* स्लीपर जोडाना आकारना
Calcimeter *Chem.* चूनामापक
Calcination *Chem.* भस्मीकरण, पाक, शेकवणी
Calcite आरसनुं स्फटिक रूप
Calculation *Math.* हिसाब, गणतरी
Calculus *Math.* कलनशास्त्र
Differential — चलनकलन, सूक्ष्मकलन
Integral — चलराशिकलन, समासकलन
Med. पथरी, अश्मरी
Calendar तारीखियुं, पचाग, कॅलेन्डर
Calibre (१) शक्ति, मानसशक्ति (२) कक्षा, बुद्धिकक्षा *Math.* नाळो, व्यास
Calibration *Math & Met.* क्रमाकनिर्णय, परिमाणमापन, अकशोधन
Calligraphy सुलेखन Cacography दुर्लेखन
Callipers *Phy.* व्यासमापक, कॅलिपर
Callose *Bot* स्थूलविभागी, खरीभूत, जाडी
Calms of cancer *Geog* कर्कमंडळ
Calomel *Chem.* रसकपुर, मर्क्युरस क्लॉराईड
Calorie *Phy.* क्षुष्मांक, कॅलरी क्षुष्णताप्रमाण
Calorimeter *Phy.* क्षुष्मामापक, क्षुष्णतामापक, तापमापक
Calx *Chem.* (१) कळीचूनो (२) धातुनी राख
Calyciflorus *Bot.* वृन्ताश्रयी
Calycine *Bot.* वृन्तीय, पुष्पबाह्यकोशीय
Calyptra *Bot.* अधिपान, टोपी
Calyx *Bot.* वप्र, वृन्त, पुष्पकोष, टोपी पुष्पबाह्यकोष
Cambium *Bot.* क्षुरपारककोष, वर्धिष्णुधर, जीवनधर, मध्यधर, जनकपेशी
Camera कॅमेरा, छबीयंत्र
Campanulate *Bot.* घंटाकार [वांकमुखुं
Campylotropous *Bot.* वक्र, धनुर्मुख,
Can पात्र, वासण
Canal *Med.* नालि
Canaliculate *Bot.* धाराफल, रेखाफल
Cancel रद करवु [*Ast.* कर्कराशि
Cancer *Med.* केन्सर रोग
Candidate क्षुमेदवार
Candle-power *Phy.* बत्तीशक्ति, प्रकाशशक्ति
Canescent *Bot.* राखोडी जेवो
Canthus *Ana.* नेत्रकोण, नयनोपात, अपाग
Capacity (१) शक्ति, (२) धारणशक्ति, ग्रहणशक्ति, (३) क्षमता, (४) समासशक्ति *Law* (कायदेसर) योग्यता, लायकात
Capillaceous *Bot.* केशाकार
Cafillament *Bot.* केसर, तंतु
Capillary *Phy. Adj* केशीय *Ana.* केशरा, केशवाहिनी केशनलिका
— attraction *Phy.* केशाकर्षण

Capital *Eco.* मूडी, पूंजी, मूलधन
Capitalism मूडीवाद, पूंजीवाद
Capitate *Bot.* टाकणीना माथा जेवुं
— inflorescence पुष्पगुच्छ
Capitulum *Bot.* गुच्छ, स्तबक, पुष्पशेखर
Capsular *Bot.* शिंबसदृश, स्फोटशील
Capsule *Bot.* सपुट, बीजकोश, शिंग, संयुक्तशिंबी
Carbon *Chem.* कार्बन – assimilation *Bot.* कर्बमीलन, कर्बग्रहण, प्रकाशसंयोग, अंगार अेकरसता
Cardiac *Ana.* हृदय संबंधी
Cardinal मुख्य, प्रधान *Ast.* मूलभूत, आधारभूत
Carding *Eco.* पींजण, पींजणी
Cardiogram *Med.* हृदयक्रियालेखन
Caricature (१) अतिकथा, (२) अतिचित्र, (३) ठट्ठाचित्र
Carina *Bot* नौका, नौतल
Carinate *Bot* नौकाकार, नावडीआकारी
Caryopsis *Bot.* प्रियंगु, तृणधान्य फल, शूकफल
Carneous *Bot* अल्परक्त, मांसरंगी
Carnivora *Zoo* मांसभक्षी, मांसभुक्, मांसभोजी [कांडाना हाडकां
Carpal bones *Ana* कांडाना अस्थि,
Carpel *Bot* बीज अडकसर, स्त्रीकेसरदल, गर्भनलिका, गर्भकोष
Carpology *Bot.* फलविभागविज्ञान
Carpospore *Bot* फलरेणु, फलदद
Carpus *Ana.* कांडानु हाडकुं
Cartesian diver *Phy.* मरजीवो, निमज्जक
Carotid *Ana* शृक, कण्ठीय, गलीय
Cartilage *Ana.* कोमलास्थि, तरुणास्थि, तरुणकास्थि [भुपहासचित्र
Cartoon ठट्ठाचित्र, व्यंगचित्र, उपहासचित्र,
Caruncle *Bot* पीठाप

Caryophyllaceous *Bot* लवगाकार
Case (१) पेटी, (२) किस्सो, (३) मुकद्दमो (४) विभक्ति
Cast (१) मरवुं, (२) भरेलुं, ढाळ पाडेलु
Caste ज्ञाति, जाति
Casting भरतर, ढाळण
Casting vote *Pol.* विशिष्टमत, निर्णयात्मक मत
Castration *Med.* वृषण बन्धनो छेद, [खसीकरण
Casuistry *Phil.* मिथ्यावाद
Catabolism *Bio.* विभाजन क्रिया; विध्वंसी क्रिया, अपक्रिया, अपचय (Anabolism सर्जकक्रिया, चय Metabolism परिक्रिया, चयापचय)
Catalepsy *Geog* अपवायु, तटस्थवायु
Catalogue सूचिपत्र, बोधपत्र, यादी, केटलोग
Catalyser अुद्दीपक, सहायक
Catalysis *Chem.* अुद्दीपन, अुत्प्रेरण, सहायक्रिया [निर्देशक
Catalyst *Chem* अुत्प्रेरक, अुद्दीपक,
Cataphyllary *Bot.* शल्कपत्र
Cataract *Med.* आंखनो मोतियो
Geo जलप्रपात, धोध
Category वर्ग, जाति, कोटि
Catenate *Bot.* मालाकार, लगोलग
Catharsis *Psy* शोधनक्रिया
Cathartic *Med* रेचक
Catheter *Med.* मूत्रनळी, पेशाबनळी
Cathode *Phy* ऋणध्रुव, ऋणाग्र (Anode धनध्रुव, धनाग्र) – rays ऋणकिरणो
Cation *Phy.* धनयन, ध्रुवायन
(Anion : ऋण-आयन Ion : आयन
Catkin *Bot.* तालकाग्र, शीघ्रपतिष्णु
Caudate *Bot.* पुच्छाग्र
Caudex *Bot.* तालस्कंध, शाखाहीनस्कंध
Caudicle *Bot* पुष्परजनिधि, पिंडनाल

Caulescent *Bot.* स्कन्धमय, सस्कन्ध
Caulicle *Bot.* बालस्कन्ध, स्कंधक, डाभळी
Caulocarpic *Bot.* बहुवर्षायु, दरवर्षे फळ आपनारं
Cause कारण, Efficient — निमित्तकारण, Material — उपादानकारण, उत्पादनकारण –of action *Law* दावानुं कारण
Causeway बाध, सेतु, बंध
Caustic *Chem.* दाहक, कॉस्टीक – potash •पोटाश – soda •सोडा
Cauterisation दहन, जलन, डामण
Cavity *Ana.* गुहा, कोटर, *Bot.* खात
Celestial *Ast.* (१) आकाशगामी, गगनगामी (२) खगोलीय, खगोलस्थ (३) दीव्य –distance आकाशीय अंतर
Cell *Ana.* कोष, पिंड *Phy.* सेल, बॅटरी, कोठी *Bot.* – division कोष विभाजन – formation कोष घटना – fusion कोषमीलन, कोषसंयोग – sap कोषरस, पिंडरस – tissue कोषतंतु – wall कोषकवच, कोषभित्ति, कोषावरण
Celluloid कचकडुं, सेल्युलोआीड
Cellulose *Bot.* काष्टतंतु, काष्ठक, सेल्युलोझ, भित्तिद्रव्य
Censor *Psy.* आत्मनियामक — ship *Psy.* आत्मनियमन
Census वसती गणतरी
Centiflorous *Bot.* शतपत्री, सो पादडावाळुं
Centigrade शतांशमापक, सेन्टीग्रेड
Centipede *Zoo.* शतपादी, कानखजूरो
Central मध्यस्थ, केन्द्रीय, मध्यवर्ती
Centre मथक, मध्य *Math. & Phy.* केन्द्र, मध्यबिन्दु, नाभि – of bouyancy तारणकेन्द्र – of curvature वक्रताकेन्द्र, वर्तुलमध्य – of gravity गुरुत्व मध्यबिन्दु, गुरुत्वकेन्द्र – of pressure दाबकेन्द्र, भारकेन्द्र – of similitude सजात्यकेन्द्र
Circum — परिकेन्द्र Ex — बहिः केन्द्र In — अंतः केन्द्र Radical — मूलकेन्द्र
Centric *Bot.* नलिकाकार, शलाकाकार
Centrifugal *Phy.* केन्द्रापगामी, केन्द्रत्यागी, केन्द्रोत्सारी, केन्द्रविमुख
Centripetal *Phy.* केन्द्रगामी, केन्द्राभिसारी, केन्द्राभिमुखी, केन्द्रोन्मुख
Centrode *Math.* केन्द्रपथ
Centroid *Math. & Phy.* त्रिकोणकेन्द्र, भारमध्य, आकारमध्य, गुरुत्वकेन्द्र
Centrosome *Ana.* केन्द्रकाया
Cephalic *Anth.* मस्तकीय, कपालि
Cephalopod *Zoo.* कपालपादी
Cereal *Bot.* शूकधान्य, शस्य
Cerebellum *Ana.* लघुमस्तिष्क, नानुं मगज, सरेबेलम
Cerebral hemisphere *Psy.* मस्तिष्क [गोलार्ध
Cerebro spinal *Ana.* मस्तिष्क-मेरुदंडीय
Cerebrum *Ana* बृहद मस्तिष्क, मोटुं मगज, सरेब्रम
Cernuous *Bot.* नमतुं, ढळतुं (फल के फूल)
Certificate प्रमाणपत्र, सर्टिफिकेट
Cervical *Ana. Adj.* ग्रैव, गरदननुं – vertebra •करोडना मणका, ग्रीवामणि
Cervix *Ana.* ग्रीवास्नायु, (गर्भाशयनी) ग्रीवा
Chaff *Bot.* छोतरा, फोतरां
Chain of reflexes *Psy.* परिवर्तनीय क्रियाशृंखला
Chalaza *Bot.* संधिस्थान, नाभि, तूषबंध, बीजांडतल
Chamber *Bot.* कोटर, विवर
Change परिवर्तन, विकार, फेरफार
Chaos अव्यवस्था, अराजकता
Chapter प्रकरण, अध्याय, विभाग
Character *Phy.* गुण, चिह्न *Bot.* गुण, विशेषता *Psy.* शील, स्वभाव, लक्षण, व्यक्तित्व, चारित्र्य

Charge *Phy. N.* (१) वीजभार, विद्युत परिमाण, (२) विजकारो *V.* वीजववुं, विजकाववुं, वीजभारववुं Positive — *Phy.* धन विजकारो Negative — ऋण० *Law* (१) तहोमत, (२) हवालो —sheet *Law* तहोमतनामुं

Chart नकशो

Chartaceous *Bot.* कागळ जेवुं

Chemical रासायनिक, रसायणी –affinity •आसक्ति, खेंचाण –combination •संयोग –composition •संगठन, संघटन –compound •समास, संयोजन –contact •संस्पर्श, संसर्ग –equation •समीकरण –formula •सूत्र, संकेत –laboratory रसशाळा –law •नियम, विधि, सूत्र –method •पद्धति –operation •कर्म –process •प्रक्रिया –symbol •संज्ञा, संकेताक्षर

Chemist रसायनिक, रसायनवेत्ता, रसायणी

Chemistry रसायनविद्या Analytical — पृथक्करण-रसायनविद्या Applied — औपपत्तिक• Inorganic — अकार्बन• Organic — कार्बन• Physical — भौतिक• Practical — क्रियात्मक•

Chemonastic *Bot.* रसायनप्रेरित

Chemonasty *Bot.* रसायनप्रेरणा

Chemotactic *Bot.* रसायनोत्तेजित

Chemotropic *Bot.* रसायनानुवर्ती

Cheque *Eco.* चेक

Chest *Ana.* उरोगुहा, छाती, वक्ष

Chilblain *Med.* शरदसोज

Child psychology *Psy.* बालमानस विद्या, बालमनोविज्ञान, –welfare बालसंगोपन, –management बालपालन, शिशुपालन, –birth, प्रसूति, प्रसव

Chlorate *Chem.* क्लोरेट

Chloride *Chem.* क्लोराइड

Chlorination *Chem.* क्लोरवणी

Chloric acid *Chem.* क्लोरीक ॲसीड क्लोरिक अम्ल

Chloranthus *Bot.* हरितपुष्पक

Chlorocarpus *Bot.* हरितफलमय

Chloroform *Med* क्लोरोफोर्म

Chlorophyll *Bot.* क्लोरोफील, नीलरस, हरितद्रव्य [हरितकण

Chloroplasts *Bot* क्लोरोप्लास्ट, नीलकण,

Chloros *Bot* लीलुं हरित्– [पांडुरोग

Chlorosis *Bot.* लीलाश *Med* हरित्

Cholagogue *Phys.* पित्तघ्न

Chord *Math* ज्या, पूर्णज्या, जीवा, चापकर्ण *Music* स्वरमेळ *Ana.* रज्जु

Chordate *Bio.* पीठदंडी, मेरुदंडी

Chorion *Ana.* गर्भत्वक्, पोषकावरण

Chorisis *Bot.* वियोजन (पत्र के फूलनुं)

Chromate क्रोमवुं

Chromated क्रोमित

Chromatic *Phy.* रंगसंबंधी, रंगविषयक, वर्णविषयक [विपथन

–aberration रंगच्युति, वर्णच्युति, वर्ण-

Chromatin *Bot.* रंजक, रंज्य, क्रोमेटीन

Chromatophore *Bot.* वर्णजनक, रंगीत जीवनपिंड

Chromoplastids *Bot.* रंगप्लास्टीड

Chromosome *Bot.* रंगतंतु, रंगसूत्र, रंगकाय, क्रॉमोसोम

Chromosphere *Ast.* वर्णमंडल, रंगमंडल

Chromule *Bot.* रंजकद्रव्य

Chronograph *Phy.* काललेखक

Chronology कालविज्ञान

Chronometer कालमापक

Chronoscope कालदर्शक

Chrysalis *Bio.* कोशेटो

Chrysanthous *Bot.* सुवर्णपुष्पक, पीतपुष्पक

Chyle *Med.* (लघु आंतरमां) पाचरस, चाभीन

Chyme *Med.* (जठरमानो) खायरस, काओीम
Cicatrix *Bot.* नालचिह्न, क्षतचिह्न
Cilia *Bot.* केशतंतु, झालर, रोम, शूक
Ciliated *Bot.* झालरदार, लोमवाळु, पापण जेवा वाळदार
Cinnabar रससिन्दुर, हिंगळोक, हिंगुल
Cinnamon *Bot.* तज, दालचीनी
Cipher संज्ञा, गूढाक्षर *Math.* शून्य
Circinate *Bot.* कुंडलिताग्र, अग्रसंवलित
Circle *Math.* वृत्त, वर्तुल, गोळ Auxiliary — सहायकवृत्त Circumscribed — परिवृत्त Concentric — ओक केन्द्रवृत्त, संकेन्द्रितवृत्त Director — नियामक वृत्त Escribed — बहिर्वृत्त Inscribed — अंतर्वृत्त
Circuit *Phy.* मार्ग, पथ, चक्कर प्रवाह, कुंडल, परिघ, सरकीट Closed — युक्त॰, बद्ध॰ Open — मुक्त॰
Circular *N.* परिपत्र *Adj. Phy.* वर्तुलाकार, चक्राकार, वृत्ताकार - motion वर्तुलाकार गति, चक्राकार गति
Circulation *Ana.* अभिसरण, परिभ्रमण - of blood रुधिराभिसरण, लोहीनुं परिभ्रमण
Circumcentre *Math* परिकेन्द्र
Circumference *Math.* परिघ, घेरावो, चकावो
Circumnavigation नौकापर्यटन, समुद्रपर्यटन
Circumscissile *Bot.* शीर्षस्फोटी, शीर्षल
Circumscribed *Math.* परिगत, परिनिर्मित, परिलिखित
Circumscription *Bot.* रुपरेखा, परिलेखन
Cirrose *Bot.* तंतुमय, तंतुयुक्त, तंतुसदृश
Cistern (१) टांकी, जलागार, (२) होज, कुंड
Citric acid *Chem.* लिंबुनो अम्ल-तेजाब, साभीट्रीक ॲसिड
Civics पौरविद्या, नागरिकविद्या, नगरव्यवस्था
Cladode *Bot.* काण्डपत्र, पर्णशाखा
Clairaudience *Psy.* दूरश्रवण
Clairvoyance *Psy.* दूरज्ञान, अप्रत्यक्ष दर्शन, दूरदर्शन, अतीन्द्रिय ज्ञान
Clamp पकड, चापडो, चपरास
Class *Bot.* वर्ग (genus जाति species अुपजाति family कुटुंब, वंश order समुदाय, श्रेणि) *Psy.* वर्ग
Classification वर्गीकरण, वर्गवणी
Class struggle *Pol.* वर्गविग्रह
Clause वाक्यांग, पद, अुपवाक्य *Law* कलम, वाक्य
Clavate *Bot.* मगदळाकार
Clavicle *Ana.* अक्षकास्थि, हासडी *Bot.* तंतुप्रतान.
Claviculate *Bot.* तंतुमय, हुकवाळुं
Claw *Zoo* पंजो *Bot.* नखलो, डाडली, दलमूल
Cleavage *Med.* विभाजनक्रिया, फाट, तड
Cleft *Bot.* चिरित
Cleistogamous *Bot.* मुकुलाधान, छन्नबीज, निर्विकासी
Cleptomania *Psy.* स्तेयोन्माद, चोरवानी टेव, चोरवृत्ति
Climate *Met.* आबोहवा, ऋतुमान, [हवापाणी
Climatology *Met.* ऋतुमानविद्या
Climax पराकाष्ठा, अवधि
Climber } *Bot.* आरोही, पकडीने चढती
Climbing }
Clinging *Bot.* श्लेषी
Clinical *Psy.* वैदकीय
Clipper त्वरायी चालतुं दरियाओी के हवाओी [जहाज
Clitoris *Ana.* योनिलिंग, भगलिंग
Clock घडियाळ Astronomical — वेधघडी Electrical — वीजघडी Sidereal — ताराघडी
Clockwise *Phy* सव्य, दक्षिणवर्ती, सवळु

Compressibility दबनीयता
Compression *Phy.* संकोच, संकोचन, दाव, दबाण, दबाओ – pump दाबपंप
Compulsive ideas *Psy.* बलात्कारी मनोभाव
Compulsory फरजियात, आवश्यक
Conation *Psy.* स्वाभाविक प्रवृत्ति
Concave *Phy.* अंतर्गोळ, नतोदर *Med.* पुटाकार – lens अंतर्गोळ काच, — नाल – mirror अंतर्गोळ दर्पण, — आरसी
Concentrated *Psy.* अेकाग्र, संकेन्द्रित *Chem.* जलद, जाडुं
Concentration *Psy.* अेकाग्रता, ध्यान, केन्द्रवर्ती शिक्षण *Phy.* अेकीकरण, संघटन – of solution *Chem.* द्रवणमात्रा
Concentric *Phy.* अेककेन्द्रित, समकेन्द्रित, अेककेन्द्र, समकेन्द्र – bundle *Bot.* केन्द्रमुखी बंध, केन्द्रानुमुखी – method *Psy.* समानकेन्द्र शिक्षणपद्धति
Concept *Psy.* संवेदन, संज्ञा, बोध, बोधन, वस्तु कल्पना, संकल्प भावना, सामान्यकल्पना, विचार
Conception *Med.* गर्भधारण *Psy.* ख्याल, विचार, कल्पना, समजण, वस्तुकल्पन, सामान्यकल्पन
Conch *Zoo.* शंखलु, शंख, कोडो
Concha *Ana* शुक्ति, [नसिकानी गुहानुं अेक हाडकुं]
Conchiform *Bot* शंखाकार
Concinnous *Bot.* स्वच्छ
Concolour *Bot.* समरंगी, सरखा रंगवाळी
Concrete *Phil.* स्थूलमूलक, व्यक्तिगत, गुणधर्म विशिष्ट *Psy.* मूर्त, वास्तविक, वस्तुगत, प्रत्यक्ष, पदार्थविषयक *Eng.* कोन्क्रीट, कांक्रेट
Concurrent *Math.* अेकबिन्दुक, सहगामी
Condensability घनत्वता
Condensation *Phy.* पट्टवणी, ठारण, जमावणी, घनीभवन, घनीकरण, संघनन – of vapour वराळनुं ठारण, बाष्पघनीभवन
Condenser *Phy.* ठारक, जमावणुं, शीतक संघनक, कन्डेन्सर *Ele.* वीज संभारियुं, वीजसंघरियुं, विद्युत्ग्राहक, कन्डेन्सर
Conditioned reflex or response *Psy.* कृत्रिम प्रतिकार, कृत्रिम प्रत्याघात
Conduct *Phy.* वहेवु, संवहवुं *Psy.* आचरण
Conduction वहन, संवहन
Conductor वाहक Good – सुवाहक Bad – मंदवाहक Non – अवाहक
Conduit नहेर, प्रनाली
Cone *Math.* शंकु, सूची – section शंकुच्छेद – projection शंकुप्रक्षेप
Confidential गुप्त, खानगी
Configuration आकार, आकृति, स्थिति *Psy.* समाकृति – of stars तारकस्थिति – of atoms परमाणुस्थिति
Conflict *Psy.* परस्पर विरोध, मानसिक [क्लेश
Confluence संगम, संगति
Confluent *Bot.* संलग्न
Confocal समनाभिक
Congestion *Med.* संगठन लोहीनी गांठ, दडब
Congress *Bio.* संस्थिति, संगति, *Pol.* महासभा, कॉन्ग्रेस
Congruent *Math.* अेकरूप, पर्यायिक
Conics *Math.* शंकुविद्या, शंकुसिद्धांत
Coniferous शंकुद्रुम
Conjugation *Bot.* संयोग, आश्लेषण, यौगिक मिलन, संयोगविधि
Conjunction *Ast.* योग, युति
Connate *Bot* सहजात – perfoliate *Bot.* सहजात परिकांड
Connectivum *Bot* योजक, संयोजक, संधिनी, संयोगिका (पेशी-सेतु)
Connivent *Bot.* समीपागत, पासे पासे आवेली

Connotation *Psy.* व्यंजनार्थ, गुणबोधन
Conscience *Psy.* अंतःकरण, सारासार-बुद्धि
Conscious *Psy.* जाग्रत, चेतन, सचेत
Consciousness *Psy.* भान, जाग्रति, अस्मिता, बोधनावस्था
Consecutive क्रमिक – number क्रमांक
Conservative स्थितिचुस्त, रूढिचुस्त, प्राचीनपंथी, स्थितिरक्षक, रूढिरक्षक
Conservation संरक्षण – of energy *Phy.* शक्तिसंरक्षण – of matter द्रव्यसंरक्षण
Consideration विचारणा *Law* अवेज, बदलो
Consonancy संवादिता
Constant *Math.* स्थायी, स्थिर, नित्य, अचल *Phy.* स्थिरांक, स्थायी अेकम, दृढांक Universal — नित्यांक – expression *Math.* अचलपद –quantity अचलराशि
Constellation *Ast.* नक्षत्र, तारामंडळ *Psy.* विचारराशी
Constituent *Adj.* अंगभूत, अवयवभूत *N.* घटक, अंग, संघटक – assembly *Pol.* बंधारण सभा, लोकसभा
Constitution *Pol.* बंधारण *Phy.* रचना
Constitutional बंधारणीय
Constriction आकुंचन, खाचो
Construction रचना *Math.* रचना, योजना
Constructive रचनात्मक, मंडनात्मक, विधेयात्मक – programme रचनात्मक कार्यक्रम
Contact स्पर्श, संपर्क, संसर्ग, संनिकर्ष Point of — स्पर्शबिन्दु
Contagious *Med.* स्पर्शजन्य, चेपी
Contempt of Court *Law* अदालतनो तिरस्कार, ०नुं अपमान
Content –of education *Psy.* शिक्षण विषय — of consciousness *Psy.* बोधक्षेत्र
Conterminus समानावधि, संलग्न, निकटवर्ती
Continent खंड
Continental climate खंडीय ऋतुमान
Continuity *Phy.* सातत्य, अविराम, अनवच्छेद – of species *Bot.* वंशसातत्य
Continuous *Phy.* अविरामी, सतत, चालु
Contorted *Bot.* अमळायेली, वींटायेली
Contour *Geo.* आकार, संरेखा –lines आकाररेखा, संरेखा
Contraception *Med.* संततिनिरोध, गर्भ-निरोध
Contract *V.* संकोचावुं, संकोचवुं *N.* ठुद्दड, कन्ट्राट *Law* करार
Contractible संकोचनीय
Contractile संकुचित, सकोची
Contraction संकोचन, आकुंचन, संकोच – of currency *Eco.* चलणनी संकोचणी, चलणनुं संकोचन, नाणाघट
Contrast *Psy.* असाम्य, वैषम्य, असादृश्य, भिन्नत्व, वैलक्षण्य
Control *Psy.* संयम, निग्रह, नियमन, नियंत्रण
Controlled association *Psy.* नियंत्रित संयोजन
Controlled experiment निर्णायक प्रयोग
Contusion सोर, सोळ, रक्तगठ्ठन, छोलाण
Convalescence *Med.* समारोग्यता
Convection *Phy.* नयन, परिवहन (Conduction संवहन Radiation विकिरण)
Converge *Phy.* केन्द्रवुं, केन्द्रित थवुं, अेकठावुं
Convergence *Phy.* केन्द्रण, अेकठाण, केन्द्राभिसार (Divergence विकेन्द्रण, विखेरण)
Converse ऊलटुं, ऊंधुं, प्रतिलोम, विलोम, व्यतिक्रान्त *Math.* प्रतीप – theorem प्रतिसिद्धांत

Cloud *Met.* मेघ, वादळ, जलधर Cirrus —तंतु॰ Nimbus—वरसाशु॰ Stratus —स्तर॰
Club-moss *Bot.* मृगशृंगशैवाल
Club-shaped *Bot.* मगदळाकार
Clustered *Bot.* गुच्छीभूत, झुमखुं
Cluster of stars *Ast.* तारापुंज, तारानो झुमखो
Coadunate *Bot.* सहजात
Coagulation *Chem.* जमावट, घट्टीभवन
Coalescent *Bot.* सहवर्धक
Coarctate *Bot.* संकुचित, संयोजित
Coated *Bot* आवरणयुक्त
Cob *Zoo.* करोळियो - web करोळजाळ
Cobalt (Co) *Chem.* कोबाल्ट
Cobra *Zoo.* कोब्रा साप [पुच्छास्थि
Coccyx *Ana.* अनुत्रिकास्थि, गुदास्थि,
Coccus *Bot.* सुका फळना फाडिया
Co-education सहशिक्षण [विवर
Cochlea *Ana.* कर्णशंख, काननुं शंखाकार
Cochleariform *Bot.* चमचाकार
Cocoa कोको बीज, कोको बीजनो भूको
Cod liver oil कॉडलीवर तेल [कॉड माछलीना लीवरनुं तेल]
Coecum *Ana.* क्षुंद्रक, बृहद अंत्राग्र
Coefficient *Math.* गुणक, गुणाक, अंक कोओफीशन्ट — unit ओकम *Psy.* परस्पर संबंध दर्शक चिह्न, आवश्यक — विशिष्ट गुण — लक्षण — of friction *Phy.* घर्षणांक — of linear expansion रैखिक प्रसरणांक — of relation *Psy.* परस्पर संबंधदर्शकचिह्न — of superficial expansion पृष्ठप्रसरणांक — of volume expansion कदप्रसरणांक, अयतान प्रसरणांक
Coercion (१) बळ, दबाण, जबराओ (२) दंडशक्ति नियमन
Coeval *His.* समकालीन

Cognate संबंधी, ओकजातीय, सगुं, सगपणवाळुं
Cognition *Psy.* ज्ञान, संवेदन, जाण, संज्ञान, प्रतीतिभवन
Cogwheel दांताळुंचक्र, दांतावाळुंचक्र, दंतगरगडी
Coherence *Psy.* संश्लेष, सुसंगति, संबंध
Coherent *Bot.* संलग्न
Cohesion *Phy.* संशक्ति, संघात *Psy.* स्नेहाकर्षण *Bot.* संलग्नता, संयोग
Cohort *Bot.* कुल, उपवर्ग
Coil *Phy.* गूंचळुं, कॉओल induction — अपपादन गूंचळुं
Coincidence ओककालीयता, ओकस्थता, समनुपात, संधि, अचानक संबंध, संपात *Math.* ओकाकार
Coke कोक, भाठवेलो कोलसो
Coleorhiza *Bot.* मूलावरण, आदिमूलावरण
Colic *Med.* शूळ, चूंक
Collar कंठपाश, कॉलर
- bone हांसडी, गल-अस्थि, कॉलरनुं हाडकुं
Collateral *Math.* आनुषंगिक, पार्श्वपार्श्वी *Bot.* समकेन्द्र, परस्परसंलग्न, संलग्न, पार्श्वक्रमी
Collection संग्रह, संचय
Collective consciousness *Psy.* सामूहिक भान, प्रतीति
Collective fruits *Bot.* संयुक्त फल, झुमखो
Collective mind *Psy.* समुह मानस
Collectivism संयुक्त तंत्रवाद, समुदाय हित
College महाविद्यालय, कॉलेज
Collinear *Math.* ओकरेखिक
Collision प्रतिघात, संघर्षण, अथडामण
Colloid *Chem* कोलॉओड
Colloidal solution कोलॉयडल द्रावण
Collum (Collar) *Bot.* मूलाग्रभाग
Colon *Ana.* बृहद-अंत्र, मोटुं आंतरडुं
Colony *Pol.* संस्थान, वसाहत

Colour *Phy.* रंग, वर्ण – spectrum रंगपट – blind रंग-अंध

Columba *Ast.* पारवत (तारामंडळ)

Columella *Bot.* गर्भकोषदांडी

Column स्तंभ *Ana.* दंड *Jour.* कटार, कॉलम *Bot.* पुंकेसर स्तंभ

Columnar *Bot.* स्तंभाकार

Coma अल्पविराम *Ast.* आवरण, पुच्छडीआ तारानी पुच्छी, कोमा *Med.* मूर्छा, बेभान-स्थिति *Bot.* फूमतुं

Combination मेळवणी, संयोजन, समाहार, गठन — of cells in parallel कोषनु समगठन — — series क्रमगठन — of pulleys गरेडीओनी कप्पी

Combustible *Chem.* दहनशील, दाह्य, दहनीय, ज्वलनशील, शिघ्रदाह्य

Combustion *Chem* ज्वलन, दहन, दहन-क्रिया External – बहिर्दहन Internal – अंतर्दहन Selective – विशिष्टदहन Spontaneons – स्वयंदहन – tube दहननळी

Comet *Ast.* धूमकेतु

Commander सेनापति, कमान्डर – in-chief सर सेनापति, कमान्डर-ईन-चीफ

Commensurate *Phil* मापनशील, अनुरूप, समान

Commentary टीका, विवरण, भाष्य

Commissure *Med* जोडनारा ततुओ *Bot* १ गर्भकोषसंधिरेखा २ शतपुष्पादिवर्ग

Common साधारण, सम, समान, सामान्य – angle सामान्य कोण – denominator समच्छेद

Communal *Pol* कोमी, – award कोमी चुकादो

Commutator *Phy* दिशापरिवर्तक, परिवर्तनसाधक कॉम्युटेटर, विपर्ययसाधक [ओ सी – डी सी प्रवाह बदलनारुं यंत्र] – switch बेवडीचांप

Comose *Bot.* फूमतादार

Companion cell *Bot.* सहायक कोष, अनुषंगिक कोष

Comparative तुलनात्मक, सापेक्ष – method [*Psy.* तुलनापद्धति – psychology *Psy.* तुलनात्मक मानसशास्त्र

Comparison *Psy.* तुलना

Compass *Phy.* होकायंत्र, दिग्दर्शक *Math.* परकार, कंपास

Compensation बदलो, पूर्ति, प्रतिकार *Psy.* पूरक

Competition *Psy.* स्पर्धा

Complementary पूरक, संपूरक, संपूर्तिरूप, अनुपूरक – angles *Math.* कोटिकोण

Complex मिश्र, गुंफित, गूंचवाळुं, जटिल, संकीर्ण *Psy* ग्रंथि, जाळु, संकीर्ण, संयुक्त, ममिश्रानुभव Inferiority — *Psy.* लघुताग्रंथि, अल्पताग्रंथि Superiority — उच्चताग्रंथि, अधिकताग्रंथि, अहंभाववृत्ति

Complication गूंच, गूंचवण, आटीघूंटी

Component *Phy.* घटक, अवयव, भाग

Composite मिश्र, संयुक्त, समुहित

Composition (१) संयोजन, संगठन (२) शुद्धलेखन, सुलेखन *Law* समाधान

Compound *N* समास, समेलन, *Adj.* संयुक्त *Chem.* संयुक्त पदार्थ, संयोजन, समास

– colours *Phy* मिश्ररंग

– corymb *Bot.* संयुक्त बृहन्मंजरी

– division *Math.* मिश्र भागाकार

– flower *Bot* संयुक्त फूल

– interest *Math* चक्रवृद्धि व्याज

– leaf *Bot.* संयुक्तपत्र

– umbel *Bot.* संयुक्त छत्र, स्तबक

Comprehension *Psy.* ग्रहणशक्ति, वस्तुज्ञान, वस्तुबोध, ज्ञान, बोध

Comprehensive व्यापक, सर्वग्राही

Compressible *Phy* दबनीय, संकुच्य

Conversion अुलटाण, व्यतिक्रम, परिवर्तन, पलटो *Psy* सवर्तन
Convex *Phy* बहिर्गोळ, अुन्नतोदर
Conveyance वाहन *Law* दस्तावेज, लेख, वेचाण खत
Convolute *Bot* वमळायेली, कुडलित
Convolution *Med* (मगजनु) वळायु वळ
Convulsion *Med* आचकी, ताण *Psy* मस्तिष्कक्षुब्ध
Co operation सहकार
Co-opt सहवरण
Co-ordinates *Math* प्रतिष्ठापक, नियामक, [अुभयुग्म
Co ordination *Psy* सहनियमन
Copernican system *Ast* सूर्यमध्यवाद, कोपरनीकसवाद
Copper (Cu) *Chem* तांबु, कॉपर
Copy नक्ल, प्रत प्रतिकृति
Coracoid *Ana* असतुड [खभानी हासडी अने हानीना हाडकाने जोडनारू]
Coral *Geo* प्रवाळ
Cord *Med* नाळ
Cordate *Bot* हृदयाकार, तांबूलाकार
Core अतर्भाग, मध्यभाग
Coriaceous *Bot* चीवट, चर्मल
Coriander *Bot* धाणा, कोथमीर
Corium *Ana* चामडीतळ—vera अतर त्वचा
Cork *Bot* विधानकत्वचा, कॉर्क
Corm *Bot* घनतकद, वज्रकद, घनकद
Cormogens *Bot* प्रकाडवान वनस्पति
Cornea *Ana* कॉर्नीआ
[आंखना डोळानी परनो पारदर्शक पडदो]
Corneculate *Bot* स्वल्पशृंगी
Corneous *Bot* शिंगाकार
Cornute *Bot* शृंगोत्सेध
Corolla *Bot* पुष्पपत्र, फूलमणी, मुकुट
—tube *Bot* पुष्पनलिका
Corollary *Math* अुपसिद्धांत अुपप्रमेय
Coronate *Bot* मुकुटधारी, मुकुटित
Coronna *Ast* मुगट (तारामडळ)
Ana मुगट (ना जेवा अवयवो)
Bot फूलाग्र, पुष्पाग्र, पुष्पमुगट
Corpuscle *Phy* अणु, कण Blood—रक्ताणु, लोहीकण
Corpuscular theory of light *Phy* प्रकाशकणवाद
Correction सुधारो, शुद्धि, सुधारणा
Correlation *Psy* अन्योन्यसंबंध, परस्पर सबध
Corresponding सदृश, सवादी, तदनुरुप, अनुवर्ती—angle *Math* अनुकोण
Corrosive *Chem* क्षयकार, नाशकारी
Cortex *Bot* छाल, प्राथपट, दळपत्र, अतरछाल
Ana कवच, बाह्यक *Psy* मस्तिष्क पृष्ठभाग
Corundum *Min* कुरुन्द, कोरन्डम खनिज
Corvus *Ast* हस्त (नक्षत्र) *Zoo.* काक, कागडो
Corymb *Bot* वृहन्मंजरी, तोरो, समशिख चामर
Coryza *Med* सरदी, सळेखम, शैत्य
Cosecant *Math* कोटिच्छेदक, कोच्छेदन रेखा, कोसेकेन्ट, कोसेक [कोसाजिन
Cosine *Math* कोटिज्या, कोज्या, कोभूज
Cosmetic देहशोभक (पदार्थो) सुदरक
Cosmic *Phy* विश्वसबधी, वैश्विक—energy विश्वशक्ति—rays विश्वरश्मि, विश्वकिरण, कॉस्मिकरश्मि
Cosmos ब्रह्मांड, विश्व, सृष्टि
Cosmology सर्गमीमांसा, सृष्टिरचनाविद्या
Costa *Bot* मध्यरेखा *Med* पार्श्वास्थि, पांसळी
Costate *Bot* रेखावान
Cotangent *Math* कोटिस्पर्शक, कोटॅंजन्ट
Cotyledon *Bot* बीजपत्र, दळ, बीजदल
Cough *Med* खांसी, अुधरस
Whooping—शुद्दागियो

Counter काउन्टर, प्रति -action *Phy.* प्रतिक्रिया -balance *Phy.* प्रतितुला -clockwise अपसव्य, अवळुं, प्रतिघटीवत, वामावर्त -poise प्रतितोल, -ed समतुलित -weight धडो, प्रतितुलित वजन
Couple *N.* जोड, बळजोड *V.* जोडवुं
Course गति, चाल, प्रवाह, क्रम
Crab *Ast.* कर्कराशि *Bot.* कोठनुं झाड *Zoo.* दशपदीमाछली, कॅब
Cramming *Psy.* अर्थहीन पठन, गोखणपट्टी
Crane *Phy.* सूंडो *Zoo.* बगलो [लांबा पग, गरदन अने चांचवाळुं पक्षी]
Cranial nerves *Psy.* शीर्षज्ञान तंतु
Craniostomy *Med.* मस्तकवेध
Craniology मस्तकमापनविद्या
Cranium *Ana.* खोपरी, मस्तक, करोटि
Crater *Ast.* चषक, चरू (तारामंडळ)
Crator *Geo.* ज्वालामुख, अग्निमुख
Craving *Psy.* तृष्णा, लालसा, वासना
Crayon *Chem.* कॅयॉन, पेन्सिल, चित्रशलाका
Credulity *Psy.* भोळापणु, अतिविश्वास
Creek *Geo.* खाडी, खाजण, नाकण, वहोळियुं
Creeping *Bot.* भूसर्पिणी, विसर्पी
Creeper *Bot.* वेल, वेलो
Cremocarp *Bot.* अर्धफल, फाड, अडधियुं
Crenate *Bot.* कागरावाळुं, गोळदंतुर, चापदंतुर
Crepitus *Med.* कडकड अवाज
Crescent *Ast.* बीजचंद्र, कमानाकार, चंद्राकार
Crest शिखर, चोंच, चूडा, कलगी *Ana.* शेखर, पड -of wave तरंग शिखर, तरंगनी फूमकी [क्रीटेशीअस
Cretaceous *Geo.* चाकमय, चाकवाळुं,
Cretinism *Psy.* अपूर्ण शारीरिक वृद्धि
Cribrose *Bot.* चाळणी जेवो छिद्रोवाळुं
Cricket क्रिकेटनी रमत, गेडीदडा *Zoo.* तमरुं, कंसारी
Criminal *Psy.* गुनेगार *Law* फोजदारी
Criminology *Psy.* अपराधविज्ञान, गुनाविद्या
Crinite *Bot.* दीर्घकेशधारी
Crispate *Bot.* वाकडिया
Criterion *Psy.* कसोटी, धोरण, प्रमाण
Critic विवेचक, टीकाकार
Critical सीमान्त, विशिष्ट; विवेचनपूर्ण, टीकामय - point सीमान्तबिन्दु, क्रान्तिबिन्दु - situation कटोकटीवाळी परिस्थिति, अवधि, क्रान्तिस्थिति, परिसीमा
Criticism *Psy.* गुणदोषविवेचन, चर्चा, टीका
Croceous *Bot.* केसरीरंगी
Cross *N.* क्रुस, *V.* संकर करवो, संकरवुं *Adj.* सामो - breed *Bot.* संकरजाति, संकरप्रजा असपिंड संतति - examination *Law* उलटतपास - fertilisation *Bot.* संकर योजन objections सामावांधा - pollination *Bot.* परपराग संयोजन, परसेचन - section आडोछेद, आडोवाढ; मध्यछेद *Law* -suit सामोदावो - wire आडो चोरसतार, मध्यस्थसूत्र
Crown *Pol.* मुकुट, ताज, किरीट, राज, *Eco.* अर्धो शीलींग, *Med.* शीर्ष
Crucial निर्णायक
Crucible *Chem.* घाटकी, मूषा, मूस - support मूसनी बेसणी
Cruciform *Bot.* क्रुसाकार, स्वस्तिकाकार
Crude अशुद्ध, काचुं, असंशोधित - oil अशुद्धतेल, क्रूडतेल
Cruiser क्रुझीसर, युद्धनौका
Crumpled *Bot.* परिवेष्टित
Crusade *Pol.* धर्मयुद्ध, आग्रहपूर्वक प्रयास जेहाद
Crust *Geo.* भूपृष्ठ, भूपटल, भूकवच, *Bot.* पटल, कवच, आवरण
Crustacea *Zoo* कवची प्राणीवर्ग
Crustaceous *Bot.* कवचधारी
Cryptogamia *Bot.* गुप्तबीज, छन्नबीज, अपुष्प [वनस्पति]

Cryptopetalous *Bot* गुप्तपटल
Crystal *Chem* स्फटिक, रवो, पासो, दाणो
Crystalline पासादार, रवादार, दाणादार
Crystallisation *Chem* पासवणी, स्फटिकीकरण, दाणवणा
Cube *Math* घन —root घनमूल
Cubic *Math* घनीय, घन, घनाकार —equation घनसमीकरण —measure घनमान —contents घनमाप
Cucullate *Bot* फणाकार
Culm *Bot* साठो, तृणप्रकांड
Cultrate *Bot* छुरिकाकार
Culture *Psy* संस्कृति —epoch संस्कृतियुग
Cuneous *Ana* कीलक
Cup-shaped *Bot* चषकाकार
Cupule *Bot* प्याली, फलकपुटवाटिका
Cure (१) उपचार, दवा, औषधि (२) सुकववुं (३) पकववु Nature — निसर्गोपचार, कुदरती उपचार
Curiosity *Psy* जिज्ञासा, कुतूहल
Current प्रवाह —detector प्रवाहशोधक, वीजप्रवाहशोधक —reversor परिवर्तक Ocean — समुद्रप्रवाह
Curvature *Math* वक्रता, गोळाओ, आनति *Ana* वक्रिमा *Bot* वक्रता, वाक Centre of — वक्रता केन्द्र Radius of — वक्रता त्रिज्या
Curve *Math* वांक, वळांक, आलेख, वक्ररेखा
Curvilinear वक्रीय, वक्ररेखीय
Cushion ओशीकुं *Bot* फुलावो
Cusp *Math* स्कन्ध, वक्ररेखानो अणीचो भाग *Ana* अग्र
Cuspidate *Bot* कटकाग्र, सूक्ष्माग्र
Custard apple *Bot* सीताफळ
Cuticle *Bot* रक्षक त्वचा, *Med* बाह्यत्वचा
Cutin *Bot* चीकणो पदार्थ, क्युटीन
Cutinization त्वचानुं घट्टीकरण
Cutting छेदन *Bot* कलम, डाखळु
Cyaneous *Bot* अतिनील
Cyathium *Bot* वाटिका पुष्पव्यूह (थोर)
Cycle (१) पायगाडी, साओीकल (२) चक्र, क्रम, वर्तुल, पूर्णचक्र
Cyclic *Math* चक्रीय, क्रमीय, क्रमबद्ध
Cycloid चक्राभास
Cyclone चक्रवगोळ, साओीक्लोन, वायुचक्र, फरकु, हवानु भारे तोफान
Cyclosis *Bot* भ्रमण
Cygnus *Ast* हंसमण्डल [तारामंडल]
Cylinder *Math & Phy* नळ, नळो, भुंगळाकार, सीलिन्डर
Cylindraceous *Bot* वेलणाकार
Cymbiform *Bot* नौकाकार
Cyme *Bot* तोरो, पुष्पगुच्छ, पुष्पव्यूह, [स्तबक
Cymose *Bot* विभागित तोरा जेवी, स्तबकित परिमित पुष्पगुच्छ
Cynical मानवदोषदर्शी
Cystitis *Med* मूत्राशयदाह, बस्तिनो सोजो
Cystolith *Bot* स्फटिकपुंज
Cytology *Bot* कोशविद्या
Cytoplasm *Bot* कोशरस

D

Dacryelosis *Med* अश्रुनलीदाह — dacryolin अश्रुरस, डेक्रीओलीन
Dacryohemorrhea *Med* अश्रुरक्तस्राव
Dactyl *Ana* आंगळी, अंगुठो
Dactylology *Med* अंगुलसंकेतभाषा
Damp *Adj* आर्द्र, भीनु *N* भीनाश, भेज
Damping *Phy* स्तंभन, दोलननिरोध
Data } *Math* हकीकत, आंकडा,
Datum } तथ्य, सामग्री
Datum line अंकनरेखा, स्थितिरेखा

Day-dreaming *Psy.* जाग्रतस्वप्न, जाग्रत स्वप्नावस्था, दिवास्वप्न
Deacidificaton *Chem.* अम्लतानिवारण, निरम्लवणी वि-अम्लन, निष्क्रियकरण
Debar निषेध, मनाओी
Debase *Eco.* हीणववुं, हलकववुं, हलकुं करवुं
Debility कमजोरी, अशक्ति, नवळाओी
Debris *Geo.* शिलाचूर्ण
Decadence अरगति, अवगति, पडती
Decagon *Math.* दशभुज
Decagynous *Bot.* दश स्त्रीकेसरयुक्त
Decamerous *Bot.* दशभागी
Decandrous *Bot.* दशपुंकेसरधारी
Decantation *Chem.* नितारण, नितार
Decapitation *Med.* शिरच्छेद
Decapod *Zoo.* दशपादी, दशपगा
Decentralisation विकेन्द्रीकरण
Deceptive भ्रान्तिजन्य, भ्रान्तिमूलक
Decidua *Med.* गर्भकला – basalis *Med.* आधारगर्भकला
Deciduous *Bot.* गलनशील, खराउ, पान-खर, पतनशील, पश्चात्पाती
Decimal *Math.* दशांश, दाशमिक – fraction दशांश अपूर्णांक – point दशांश विन्दु
Decimeter डेसीमीटर, दशांशमापक
Decision *Psy.* निर्णय, निश्चय
Declaration जाहेरात, घोषणा, प्रतिज्ञा
Declension *Ast* अवरोहण, पतन
Declinate *Bot.* अेक बाजु नमती अथवा ढळती, अभिनत
Declination *Ast.* (१) विचलन (२) क्रांति, वांक (३) पतन, ढोळाव (४) स्खलन (५) दिग्क्षति, ध्रुवपात Circle of — *Ast.* अहोरात्रवृत्त, ध्रुव्यावृत्त – circle *Phy.* ध्रुवपातमापक
Decolourization *Chem.* रंगहरण, निस्ता-रवणी, निरंगाट, विरंजन
Decomposition विघटन, अपाकरण *Bot.* वियोजन, कोहवाट [पक्षाकार
Decompound *Bot.* अतिविभागित, बहु-
Decorum शिष्टाचार, सभ्यता
Decree हुकम, आदेश, *Law* हुकमनामुं
Decrement घट, घटाडो, अपक्रान्ति
Decrepitation *Chem* तडतडाट
Decumbent *Bot.* नीची नमती, पार्श्वरोही
Decurrent *Bot.* अधोगामी, अधोधावी, अधोवलम्बी [स्वस्तिकाकार
Decussate *Bot.* चोधार, स्वस्तिकरोही,
Deduction *Phil.* अनुमान, परामर्श *Arith.* बादबाकी *Geom.* अुपसिद्धांत
Deed (१) कार्य, कर्तव्य (२) खत, लेख
Defect भूल, दोष, न्यूनता, खोड
Defective *Psy.* अपूर्ण, दोषयुक्त, दोषित
Defence mechanism *Psy.* अबोध मनोरक्षण युक्ति
Defendent *Law* प्रतिवादी
Deficit खाध, न्यूनता, अपूर्णता
Definite निश्चित, नियत, स्पष्ट *Bot.* परिमित, नियमित, निर्दिष्ट
Definition *Psy. Geo.* व्याख्या, स्पष्टता
Deflagration *Chem* प्रज्वलन [तणखा सहित सळगाट]
Deflect *V.* वंकावुं *N.* वांक
Deflection *Phy.* विचलन, आवर्तन, अपवर्तन, वंकाण Angular – कोणीयवंकाण, कोणावर्तन
Deflexed *Pol.* नीची नमेली, – झूकेली, अधोवलंबी
Deflorate *Bot.* व्यतीतक्रियाकाल
Deformation विकृति, विरूपता
Degeneration *Zoo.* अधोगति, अपकर्ष, अवनति *Psy* भ्रंश, मानसिक अपकर्ष, क्षय, अवगति
Degree (१) पदवी, स्थान, दरज्जो (२) प्रमाण *Math.* (१) अंश, डीग्री (२) घात

Dehiscent *Bot.* विकसनु, फाटतु, फाटनार, स्फोटनशील
Dehydration *Chem* निर्जलन, जलहरण
Dehydrator *Chem* निर्जलक, जलहारक
Dehydrogenation *Chem.* निर्हाअीड्रोजन घणी, निर्हाअीड्रोजनन, डीहाअीड्रोजनेशन
Deism *Phil* अीश्वरवाद
Dejection विषाद, खेद, उद्वेग
Delactation *Med* धावणस्तंभन
Delete लोप करवो, लोप थवो
Deliberation *Psy.* विचार, विचारणा, मंत्रणा, विवेचन, समीक्षा
Delineation आलेखन, वर्णन
Delinquency *Psy* गेरवर्तन
Deliquescent *Bot.* अनेक शाखामय *Chem* भेजद्रावी, प्रस्वेद्य, पाणीशोषक, जलशोषक
Deliquescence भेजद्रवण
Delirium *Med* सन्निपात, वाचाळो
Delivery *Med* प्रसव, प्रसूति *Eco* सुपरत, सोंपणी, वहेंचणी —tube *Chem.* निकासणी, निर्गमनळी, विमोचननळी
Delphinus *Ast* धनिष्ठा (नक्षत्र)
Delta *Geo* नदीनुं मुख, डेल्टा *Math* डेल्टा
Delta Sagitta *Ast* पूर्वाषाढा (नक्षत्र)
Deltoid *Ana* त्रिकोणिक, अंसवेष्ट *Bot.* त्रिकोणाकार
Deluge प्रलय, जलरेल, जलप्रलय
Delusion *Psy.* विभ्रम, मोह, भ्रान्ति, आभास
Demagnetisation *Phy* विचुंबकन, विचुंबकीकरणी
Demand *Eco* मांग, मागणी
Dementia *Psy* चित्तभ्रंश, मनोह्रास
Demersed *Bot.* पाणीमां बूडेला
Democracy *Pol.* लोकशाही, लोकशासन, प्रजातंत्र, प्रजाशासन
Demography वसतीविद्या
Demonetisation *Eco* विचलण
Demonolatry *Phil.* असुरपूजा
Demonstration *Psy.* निरूपण, प्रदर्शन, प्रतिपादन
Demurrage *Com.* नुकसानी, डामरेज
Denate *Bot* दंतुर
Denary *Math.* दशमिक, दशमय, दशती
Denatured गुणरहित, गुणविकृत
Dendriform वृक्षाकार
Dendrite *Ana* लघुशाखा, लघुतंतु
Dendroid *Bot* वृक्षाकार
Dendrology वृक्षविद्या
Dendron *Bot* शिखातंतु
Deneb *Ast* बकपुच्छ (तारो)
Denebola *Ast* उत्तराफाल्गुनी (नक्षत्र)
Denominator *Math* छेद, हर, भाजक
Common —समच्छेद
Denotation *Psy* नाम, अभिधान
Dense (१) घन, घट्ट, जाडु (२) गाढु, घीच
Density *Phy* घनता, घटत्व, गुरुत्व
Absolute— निरपेक्ष॰ Specific — विशिष्ट॰ Vapour—बाष्प॰
Dental pulp *Ana* दंतमज्जा
Dentate *Bot* दन्तुर, दतुरित, दान्तावाळा
Denticulate *Bot.* सूक्ष्मदतुरित, दंताळ, लघुदंतुर
Dentifrice *Med* दंतमंजन
Dentine *Ana* दन्तिन, दन्ती
Dentistry *Med* दंतविज्ञान
Denture *Med* (दांतनुं) चोकठुं
Denudation *Geo* धोवाण, घसारो
Deodorant *Med* गंधनाशक, गंधहारक
Deoxidation प्राणवायुहरण, विओक्सवणी, ओक्सीजनहरण
Dependence अवलंबन, आश्रय
Depolarization *Phy* विध्रुवणी, विध्रुवण
Depolarizer *Phy* विध्रुवक

Deposit *Com.* अनामत, डीपोझीट *Phy.* रोप, ओप *Geo.* कांप, निक्षेप, मराण
Deposition कचरो, कादव *Law* जुबानी *Pol.* पदभ्रष्टता
Depressant *Med.* शुपशामक
Depression *Bot.* नतपृष्ट *Math.* अवनतांश *Ast.* अधरांश, नति *Geo.* खाडो, पोलाण, शुतार *Psy.* निराशावृत्ति, हतोत्साह, निरुत्साह, अवसाद, ग्लानि, दौर्मनस्य, शुदासीनता *Phy.* निम्नन, अवसाद — *Met.* तोफान, फरकुं constant— *Phy.* निम्नन स्थिरांक Angle of — *Math.* अवनतांशकोण
Derangement *Psy.* बुद्धिभ्रंश, चित्तभ्रम
Derivative साधित, व्युत्पन्न
Derm *Med.* त्वचा, चामडी
Dermatitis *Med.* चामडीनो सोजो
Dermatology *Med.* त्वचाविज्ञान
Dermatozoan *Med.* चर्मजन्तु
Dermis *Bot.* आंतरत्वचा, त्वचा
Descending अवरोही, अधोगामी, शुतरती, नीची शुतरती —axis *Bot.* निम्नाक्ष
Descent *Phy.* शुतार *Bio.* अनुवंश, वंशावतार
Description वर्णन
Desert *Met.* रण
Desexualisation *Bio.* विलिंगन, विलिंगवणी
Desiccation *Met.* सुकवणी, जलशोषण, शोषण
Desiccator सुकवणियुं, जलशोषित्र, डेसीकेटर
Design (१) योजना, रचना (२) घाट, आकृति
Desire *Psy* शिच्छा, शुत्कंठा, आकांक्षा, कामना, लालसा
Despotism *Pol.* आपखुदशाही, निरंकुशता, आपखुदसत्ता
Destructive *Bot.* संहारक, विनाशक *Chem.* नाशक, विच्छेदक-distillation *Chem.* विच्छेदक आसवन
Desugar विशर्करण
Desulphurisation *Chem.* विगंधकरण
Detailed तपसीलवार, विगतवार
Detection शोध,
Detector *Psy.* शोधक, संवेदक, वेदक
Determinism *Phil.* *Psy.* } नियतिवाद, निश्चयवाद
Deterioration विध्वंस, विकृति, बगाडो
Determinate *Bot.* नियमितव्यवस्था
Determination निश्चयन, निर्माण, प्रमाण-निर्णय
Detonation अधिस्फोटन
Deuterium *Chem.* ड्युटेरियम [भारे हाअीड्रोजन]
Deutoron *Chem.* ड्युटोरोन
Develop विकसाववुं Developer विकासक Development विकास-methods *Psy.* विकासपद्धति
Deviation *Psy.* भ्रंश, विचलन, अवगम, च्युति, स्खलन, शुन्मार्गगमन, विपथगमन
Devise योजवुं
Devitrification विकाचवण, काचहीनता
Devolution अपक्रान्ति
Dew *Met.* झाकळ, तुषार, ओस Dew point ओसांक, झाकळबिन्दु
Dextrorotation *Phy.* दक्षिणावर्तन, [दक्षावर्तन
Dextrin डेक्स्ट्रीन
Dextrose *Chem.* डेक्स्ट्रोझ *Bot.* बहिर्मुख
Diabetes *Med.* मीठीपेशाब, मधुमेह
Diabolic (१) दैत्य, आसुरी, दानवसंबंधी, (२) दुष्ट, (३) द्विअर्थी
Diabrotic *Med.* अतिदाहक
Diacoustics *Phy.* ध्वनिगतिविद्या = Diaphonics
Diacritical स्पष्टकारक, शुच्चारदर्शक
Diactinic rays प्रक्रिय रश्मि
Diadelphous *Bot.* द्विगुच्छी, द्विमातृ, द्विगुच्छभूत

Digestant *Med.* पाचनोत्तेजक
Digester *Chem.* पाचकपात्र, पाचित्र
Digit *Math.* अंक, कला, लेखा, स्थानांक *Med.* आंगळी, अंगुठो
Digitate *Bot.* करतलाकार
Digitigrade *Zoo.* आंगळापर चालनार प्राणी, अंगुलग [अुरा – पेटे चालनारा]
Digynous *Bot* द्विस्त्रीकेसरयुक्त, द्वियोनी, द्विवाहिनिक
Dihedral angle *Math.* द्वितलकोण
Dilate विस्तरवुं, विस्तारवुं
Dilation विस्तारण, वितनन, विस्फारण, फुलाण, फूलावो *Bot.* विस्फारण
Dilemma धर्मसंकट, अुभयतःपाश
Dilute *Chem.* मंद करवुं, मिश्र करवुं
Dilution मंदन, अवमिश्रण
Dimension *Math.* (१) परिमाण (२) विस्तार, आयतन (३) घात
Dimensional equation घातीय समीकरण
Dimerous *Bot.* द्विदल, द्विभागमय, द्विभागशील
Dimidiate *Bot.* दुभंगित, अर्धुं
Diminution ह्रास, नानवणी
Dimorphic *Chem* द्विरूपी, *Bot.* द्विरूपधारी
Dimorphism *Chem.* द्विरूपता *Bot.* द्विमूर्ति, द्विभेदिक
Dioecious *Bot.* भिन्नस्त्रलिंगी, अलगलिंगी
Diopter} Dioptre} *Phy.* डायोप्टर [चश्माना काचनो अेकम]
Dioptrics *Phy.* वक्रीभवनविद्या
Dioxide *Chem.* द्वि-ओक्साअीड, डायोक्साअीड
Dip *Phy.* नमन, आनति, नमावो –circle नमनमापक, आनतिवृत्त –needle नमनकांटो, आनतिसूची
Dipetalous *Bot.* द्विपत्रली
Diploid *Bot.* द्विगुणित, पूर्णसंख्या
Dipterous *Bot.* द्विपक्षी, बेपांखाळी
Diptheria *Med.* डिफ्थेरीआ

Dipolar *Phy.* द्विध्रुव
Direct *Adj.* प्रत्यक्ष, सीधुं, सरळ, ऋजु *V.* नियमवुं –current सरळ वीजप्रवाह, डी० सी० प्रवाह –combination प्रत्यक्ष संयोग, ऋजुसंयोग –image प्रत्यक्ष प्रतिमा, प्रत्यक्ष बिंब –impact प्रत्यक्ष संघात –method प्रत्यक्ष पद्धति, सरळ विधि, ऋजुविधि, सरल पद्धति –motion ऋजुगति –rays ऋजुरश्मि
Direction (१) सूचना, हुकम, निर्देश (२) दोरवणी, नियंत्रण, संचालन (३) दिशा, दिक्
Director circle *Math.* प्रधानवृत्त, परिचालकवृत्त, नियामकवृत्त
Disc चक्ती, चक्र, बिम्ब
Discernment *Psy.* विवेक, अवबोध, विवेचन
Disciform *Bot.* कर्णिकाकार
Discoidal *Bot.* कर्णिकासदृश, पडघीदार, कर्णिक, चक्राकार
Discharge विसर्जन, विभार, अुन्मोचन *Phy.* निर्विजकारो *Med.* स्राव *Law* मुक्ति, छूटकारो Acquittal – दोषमुक्ति, आरोपमुक्ति *Com.* रुखसद, कार्यमुक्ति, पदमुक्ति
Discipline शिस्त, नियमपालन, नियंत्रण, नियमन, व्यवस्था
Discolourization निरंगन, विरंगवणी
Disconnected असंबद्ध, असंतत
Discontinuity विच्छेद, असातत्य
Discord विसंवाद, दुर्मेळ [वादित्रता
Discordance स्वरविरोध, अपस्वर, विसं-
Discordant विसंवादी, असंगत, बेसूरुं
Discount वटाव, डिस्काअुन्ट
Discovery शोध, अुपलब्धि, आविष्कार, प्रकाशन, प्रसिद्धि
Discrete *Bot.* विभिन्न
Discriminant *Math.* निकर्ष
Discrimination *Psy.* (१) विवेकशक्ति, विवेक, परीक्षा (२) भेदभाव, भेदबोधन, Racial — *Pol.* रंगभेद
Disepalous *Bot.* द्विवृन्तकदलिक, द्विपर्ण

Dish रकाबी, थाली, डिश
Disinfectant *Med.* चेपनाशक, जंतुनाशक, रोगाणुनाशक [विभाजन
Disintegration *Phy.* विघटन, वियोजन,
Disintegrator *Phy.* वियोजक, खल, खलवटो [चक्राकार
Disk *Bot.* कर्णिका, आसन, चक्र – Discoid
Dislocation *Med.* लचक, स्थानांतर, संधिभंग, विसंधान [साधानुं छुटरी जवुं ते]
Disparity विषमता, असमानता, असंगति
Dispensary औषधालय, दवाखानुं
Dispersion *Bot.* विभाजन, विच्छेद, विक्षेपन *Phy.* अपकिरण Normal – नियमित अपकिरण
Displacement स्थानान्तर, अपगमन, विस्थापन, निरसन, खसेड, हडाव
Display प्रदर्शन, आडंबर
Disposition *Psy.* प्रकृति, स्वभाव
Dissected *Bot.* विभागित, भग्न, अतिखंडित
Dissection *Ana.* शवच्छेदन, अवयवछेदन
Dissepiment *Bot.* पट, पोल, खंड
Dissimilar असदृश, असमान, असम
Dissimilation *Bio.* अपचय, (अपक्रिया = Catabolism) [शक्तिक्षय
Dissipation अपव्यय,लय,क्षय,–of energy
Dissociation *Phy.* छूटाण, वियटन, सकलन-क्षय विच्छेद विघटन *Med.* विभाजन, पृथक्करण –theory विघटन सिद्धांत Thermal –तापीय विघटन, उष्मा विश्लेषण
Dissolvable *Chem.* द्रवणशील, विलीनशील
Dissolve *Chem.* द्रवयुं, विलीन करवुं-थवुं, ओगळवुं, ओगाळवुं [बेसूरता
Dissonance *Phy.* विस्वरता, बेसूरापणुं,
Distance *Math.* अंतर, दूरत्व, दूराओ Angular – कोणीय अंतर Focal – नाभ्यंतर
Distil *Chem.* आसववुं, अर्क पाडवो, ऊर्ध्वपातन, अर्क

Distillation *Chem.* ऊर्ध्वपातन, निस्यंदन, आसवन, अर्कनिर्यासन, तिर्यक्पातन *Bot.* पातन Destructive – विच्छेदक निस्यंदन Fractional – अंशिक, विभागीय निस्यंदन Steam – बाष्प निस्यंदन
Distilled water वराळेलुं पाणी, बाष्पितजल, बाष्पजल,
Distillery आसवनी भट्टी, फट, दारुनी भट्टी
Distinction (१) विशिष्टता, विलक्षणता, (२) भेद, भिन्नता
Distinguish जुदुं पाडवुं, लक्षित करवुं, भेदकरण [आमळो
Distortion *Phy.* विकरण, विकृति, विपथगमन,
Distractibility *Psy.* मानसिक व्यग्रता
Distributed वहेंचेलुं, वितीर्ण, वितरित
Distribution *Eco.* वहेंचणी *Bot.* विवसन [Production उत्पादन Consumption वापर, वपराश]
Disturbance *Met.* तोफान
Dithecous *Bot.* द्विपरागकोषीय
Diuretic मूत्रवर्धक, मूत्रोत्पादक [रोजिंदुं
Diurnal *Meteo.* दैनिक, रोजिंदु, दिवसनुं,
Divalent *Chem.* द्विसंयोजी
Divariant द्विपरिणम्य
Divaricate *Bot.* निरनिराळां
Diver मरजीवो, निमज्जक, डूबकीमार
Divergence अपसार, अपसरण
Divergent अपसारी, विगामी, अपगत
Diversity विविधता
Divided भागेलुं, विभक्त, विभाजित *Bol.* भग्न, खंडितपर्णी [भाज्य
Dividend *Com.* व्याज, डिविडन्ड *Math.*
Diving जलनिमज्जन, डूबकी
Divisibility विभाज्यता
Division (१) भागाकार, विभाजन, विभागणी (२) भागलो, विभाग, कोटी (३) गण, उपविभाग
Divisor *Math.* भाजक

Doctrine मत, वाद, सिद्धांत
Dodder *Bot.* आकाशवेल, आकाशवल्ली, अमरलता
Dogma दृढमत, मताग्रह
Dodecagon *Math.* द्वादशभुज, बारखुणियुं, बारद्ध्यी
Dodecagynous *Bot.* बार स्त्रीकेसरवाळुं
Dodecandrous *Bot.* बार पुंकेसरवाळुं
Dogstar *Ast.* लुब्धक तारो
Doldrum *Met.* निर्वातप्रदेश
Dolomite *Geo* डोलोमाओिट
Dominant प्रबळ, प्रभावी, प्रभावक
Dormant सुप्त, अव्यक्त, अप्रकट, गुप्त, अनुद्‌भूत, सुस्त — consciousness *Bio.* अव्यक्त चेतना, अप्रकट चेतना
Dorsifixed *Bot.* पृष्ठलग्न, पृष्ठयुक्त, अन्तरलग्न
Dorsal *Bot.* पृष्ठ, पीठनी बाजुनुं, पृष्ठभूत
Dorsum *Ana.* वासो, पीठ
Dose *Med.* मात्रा, अंश, भाग, डोझ
Dot बिन्दु, टपकुं
Dotted ducts *Bot.* लांछित स्थानको नलिकाओ
Double बमणुं, बेवडुं, द्विगुण, द्वि–, युगल — concave युगल अंतर्गोळ – बेवडो–
Doublet द्विक, युग्मक
Douche पिचकारी, डूश
Downstroke अनुस्रोत
Downy *Bot.* सुंवाळावाळवाळुं, नरमवाळवाळुं
Draco *Ast.* कालीय (तारामंडळ)
Drainage जलोत्सारण
Drastic कडक, सखत, जोरदार, प्रचंड
Draught *Met.* (१) दुष्काळ, दुकाळ (२) हवाजोर
Drawing रेखाचित्रण, आलेखन, चित्रकाम, चित्रकळा Freehand – हस्तालेखन Memory – अनुस्मरणालेखन, स्मृतिचित्रण
Dream *Psy.* स्वप्न – *Ego* स्वप्नचित्त, स्वप्नबोधात्मा
Drift मन्दगति, अपवहन
Drill शारडी
Drip *V* टपकवुं *N. Archi* निःसरण
Drive *Psy.* प्रेरण, स्वाभाविक प्रवृत्ति
Drooping *Bot.* अेकबाजु झूकती
Drop *N.* बिन्दु, टपकुं, पात, पतन
Dropper बिन्दुपाती
Dropping bottle बिन्दुपाती – कूपी - बाटली
Dropsy *Med.* जलोदर, जलसंचय, जलशोथ
Drosometer *Met.* झाकळमापक
Drug *Med.* दवा, औषध, भेषज
Drum *Ana.* पटल, डिंडिम, ढोल, भेरी
Drupe *Bot.* अष्ठिला, सख्तफल, अेकगर्भी
Dry (१) सूकुं, शुष्क (२) द्रवहीन, निर्द्रव
Drysprosium (Dy) *Chem.* ड्राअीस्प्रोसियम्
Dualism *Psy.* द्वैत, द्वित्व, द्वैध
Dubhe *Ast.* क्रतु (तारो)
Duct *Ana.* नाली, वाहिका, वाहक *Bot.* नलिका, स्थानक
Ductile प्रतन्य, तन्य, तणाउ
Ductility तन्तवता, प्रतन्यता, तणाउपणुं
Ductless gland *Ana* नालिकाहीन ग्रंथि
Dullness *Psy.* जाड्य, जडता
Dumping *Eco.* भावतोड, पीठपाड, मालवर्षा
Duodecimal द्वादशांश
Duodenum *Bot.* पक्वाशय *Med.* ग्रहणी, द्वादशानी, ड्युओडेनम
Duplex *Bot.* द्विघटकित
Duplex winding द्वैधवेष्ठन
Duplicate *N.* नकल, प्रतिरूप *V.* बमणुं करवुं
Durable टकाउ
Duramater *Med.* मस्तिकावरण
Duration कालावधि, मुदत, समय
Duramen *Bot.* मध्यभाग, अन्तर्गर्भ, सारभाग
Dustproof धूलचुस्त, धूलिजित

Dust storm *Met.* आंधि
Duster धूलियुं, मसोतु, डस्टर
Duty (१) कर्तव्य, धर्म (२) कर, जगात
Dwarf (१) नानुं, ठूंठुं (२) वामन, ठींगणुं
Dyad बे, जोड, द्वि-अणुक
Dye रंग, रंजक
Dynamic (१) गतिविषयक, चलगतिशील, वेगीलुं, प्रवैगिक, वेगवान – electricity चल विद्युत, चलवीज – friction चल घर्षण, गतिघर्षण – property गतिक धर्म – theory गतिशीलवाद, गत्यात्मकवाद
Dynamics वेगविद्या, चलनक्रिया, गतिविद्या
Dynamite स्फोटक, डायनेमाआईट
Dynamo वीजजनक, डायनेमो [शक्तिमापक
Dynamometer *Phy* वीजशक्तिमापक,
Dyne *Phy* बलांक, डाईन
Dypsomania *Med* मद्योन्माद
Dysentery *Med.* मरडो, आमरोग, कष्टअंत्र
Dysmenorrhoea *Med.* कष्टार्तव, कष्टऋतु
Dyspepsia *Med* बदहजमी, दुष्पाचन, कष्ट-पाचन
Dysuria *Med* मूत्रकृच्छ, मूत्रावरोध, कष्टमूत्र

E.

Eagle *Zoo* गरुड
Ear *Ana* कान, कर्ण, श्रवणेन्द्रिय, श्रोत्र *Bot.* कणसलुं –ache *Med* काननी पीडा, कर्णशूल –drum काननो पडदो, कर्णपटल –lap कानबूट –wax काननो मेल
Earth (१) पृथ्वी (२) भूमि, माटी –crust *Geo* भूकवच, भूस्तर – inductor *Phy* पृथिव्योपपादक – magnetism भूचुंबकत्व –metal *Chem* मृद्–धातु, माटीनी धातु –oil भूतेल, माटीनुं तेल, पेट्रोलियम –plates भूफलक – quake *Geo* भूकंप, धरतीकंप, भूचाल – surface *Geo.* भूपृष्ठ, पृथ्वीनी सपाटी – work माटीनी पाळ, मटोडीनो कोट, माटीकाम
Earthenware मृत्पात्र, माटीनां वासण
Ebb *Met* ओट, पडती [वल्केनाईट
Ebonite अेबोनाईट, कठणरबर,
Ebony *Bot.* सीसम, अबनूस, अेबनी
Ebracteate *Bot* छोतेली पांदडी विनानुं पुष्प, अविकसित पटलपुष्प, पुष्पपत्रविहीन
Ebullioscope क्षुत्क्लनदर्शक
Ebullition *Phy.* (१) क्षुत्क्लन क्रिया (२) ऊभरो, *Psy* ऊभरो, जोस, चित्तनी विकळता
Eburneous *Bot* हाथीदांत जेवुं सफेद
Ecbolic *Med.* शीघ्रप्रसवकारी
Eccentric *Math* (१) च्युतकेन्द्री, अपकेन्द्री, भिन्नकेन्द्री, (२) केन्द्रभ्रष्ट, असंकेन्द्र (३) विषमकेन्द्री –angle च्युतकेन्द्रकोण
Eccentrical wheel अपकेन्द्री चक्र
Echinate *Bot.* कांटावाळी, कंटकयुक्त
Echo *Phy.* पडघो, प्रतिध्वनि, अनुध्वनि
Echopraxia *Psy* कार्यानुकरणशीलता
Echolalia *Psy* शब्दानुकरणशीलता
Eclampsia *Med* गर्भाक्षेपरोग
Eclipse *Ast* ग्रहण, ग्रास Annular – वलयाकार-कंकणाकार ग्रहण Cycle of – ग्रहणचक्र Duration of – ग्रहणकाळ First contact of – स्पर्शकाळ Last contact of – मोक्षकाळ Lunar – चंद्रग्रहण Partial – खंडग्रास, अपूर्णग्रहण, आंशिकग्रहण Phase of – ग्रास Solar – सूर्यग्रहण Total – खग्रास, पूर्णग्रहण, पूर्णग्रास
Ecliptic *Ast* क्रांतिवृत्त, अयनवृत्त, सूर्यमार्ग Declination of a point of – क्रांतिभाग Nodes of – क्रांतिपात
Ecology *Bot* परिस्थितिविज्ञान, निवास-विद्या, स्थलविचार [अर्थकारण
Economics अर्थशास्त्र, अर्थविद्या, संपत्तिशास्त्र,
Economist अर्थशास्त्री, संपत्तिशास्त्री, धनशास्त्री
Ecostate *Bot.* नसहीन [पांदडुं]

Ecstasy *Psy.* भुल्लास, हर्षोन्माद, अत्यानंद
Ectoblast *Bot.* बाह्यत्वचा, बाह्यपड
Ectocardia *Med.* हृदयच्युति
Ectocolon *Med* बृहदंत्रनुं प्रसरण, ०नी च्युति
Ectoderm *Bot.* बाह्यपड, रोपावरण, बहिर्पड, बाह्य आवरण
Ectopia *Med* स्थानभ्रष्टता, स्थानच्युति
Ectoplasm *Bot.* बाह्य रस, बहिःप्रस, बाह्य फेन
Ectoscopy बाह्य दर्शन, बाह्य निरीक्षण
Ectozoa *Med* बाह्यत्वचाजन्तु
Eczema *Med* खुजली, खरजवुं
Edaphic *Bot* भूगर्भीय, मृदीय
Eddy *Met.* आवर्त, वमळ
Edentates *Zoo.* अदन्ती, हीनदंती, दांत विनानां प्राणी, दंतहीन
Edeology *Med.* जननेन्द्रिय विज्ञान [(२) धार
Edge (१) किनारो, तट (२) कोर, किनारी
Edible खाद्य
Edict राजाज्ञा, आज्ञालेख
Editor तंत्री, संपादक, अधिपति
Editorial अग्रलेख, तंत्रीलेख
Education *Psy* शिक्षण, केळवणी, संस्कार, अध्यापन Compulsory – फरजियात केळवणी – department केळवणीखातुं Elementary – प्राथमिक शिक्षण Free – मफत केळवणी–शिक्षण Moral – नैतिक शिक्षण Religious – धार्मिक शिक्षण Secondary माध्यमिक शिक्षण Vocational – धंधादारी शिक्षण, व्यवसाय शिक्षण
Educational psychology *Psy* शिक्षण विषयक मानसविद्या
Educationist केळवणीकार, शिक्षणवेत्ता
Effect परिणाम, असर, प्रभाव, फल
Effective असरकारक, कार्यक्षम, कार्यसाधक *Math.* फलकारक
Efferent *Ana* अपवाही, अपगामी, बहिर्गामी, बहिर्वाही –nerve *Psy* बहिर्वाही ज्ञानतंतु, अपवाही ज्ञानतंतु
Effervescence ऊभरो, फीण, बुदबुदाट
Effete वासियुं, नकामुं *Bot.* वंध्य
Efficient कार्यनिपुण, कार्यदक्ष, कार्यक्षम, कार्यकुशल
Efficiency *Psy.* कार्यदक्षता, कार्यक्षमता, कार्यसाधकता, साधकता –of machines यंत्रनी कार्यनिष्पत्ति
Effeminacy *Psy.* स्त्रैणभाव
Efflorescence *Bot.* पुष्पन, पुष्पोद्गम, श्रुतफूलन *Chem.* जलत्याग, जलनिर्गमन, प्रस्फोटन
Efflux प्रवाह, सरण
Effort *Psy.* प्रयास, यत्न, जोर, बळ, प्रयत्न
Effulgence प्रभा, तेज, वैभव
Effusion *Med.* स्राव, अवपातन *Phy.* अभिस्यन्दन, श्रुत्स्यन्दन
Egg *Bio* ईंडुं, अंड -albumen *Bio.* अंडश्वेति, सफेदी –shaped अंडाकार – shell अंडकवच
Eglandular *Bio.* अग्रंथिल, ग्रंथिविहीन
Ego *Psy* अहं, अहंभाव, अहंवृत्ति, हुंभाव, अहंपणुं, अहंता; जाग्रतात्मा – centric आत्मकेन्द्रित – ideal आदर्शआत्मा, आदर्श
Egoistic *Psy.* अहंभावी, हुंकारी, अहंवादी
Egoism *Psy.* अहंभाव, अहंकार, हुंपणुं, अहमहमिका
Egress निर्गम, निःसरण
Egret *Zoo* क्रौंच, बगलुं *Bot.* अनाजनी रूगी, दोढी
Ejaculatory duct *Ana.* शुक्रस्राविणी, शुक्रवाहिनी, वीर्यवाहिनी नलिका
Elaborate विस्तारपूर्वक, विगतपूर्ण, अतिश्रमसिद्ध, जटिल
Elastic *Phy.* स्थितिस्थापक, लचिक, लवचिक
Elasticity स्थितिस्थापकता, लचिकता –of demand *Eco* मागनी स्थितिस्थापकता
Elator *Bot.* रेणुप्रसारक
Elbow *Ana* कोणी, कर्पुर – joint कोणीनो सांधो, कर्पुरसंधि

Election *Pol.* चूंटणी, निर्वाचन, चुनाव Bye–पेटा-चूंटणी Direct – सीधी चूंटणी, प्रत्यक्ष॰ General – साधारण चूंटणी, सामान्य॰, देशव्यापी॰ Indirect – परोक्ष॰, अप्रत्यक्ष॰

Elector मतदार

Electorate *Pol.* मतदारमंडळ

Electric *Phy.* वीजविषयक, विद्युतविषयक – alternator वीज प्रत्यावर्तक–appliance वीज अुपकरण – arc वीज कमान, वीजचाप – atmosphere वीज वातावरण, विद्युतमंडळ – attraction वीजाकर्षण – battery वीज कोठी, वीजेरी, वीजकोष – bell वीजघंटडी –cable ॰तार –charge ॰भार –positive charge धनवीजभार – negative charge ऋणवीजभार – condenser ॰संचारक – conductor ॰वाहक – current ॰प्रवाह, ॰वाह – discharge ॰मोच –field ॰क्षेत्र – fluid ॰प्रवाही – furnace ॰भट्ठी – fuse ॰फ्युझ – generator ॰अुत्पादक, ॰जनित्र – heater ॰तापक, ॰चूलो – insulater ॰रोधक – light ॰प्रकाश – machine ॰यंत्र – oscillation ॰दोलन, विद्युतदोलन –potential ॰विभव – polarization ध्रुवाच्छादन –switch ॰बटन, ॰स्विच – transformer ॰परिवर्तित्र, ॰परिणामक – voltage ॰वॉलटेज, वीज विभव

Electrical *Phy.* वीजमय, वैजिक, अिलेक्ट्रीक –accumulator वीजसंघरित्र, –condenser वीजसंग्राहक – furnace वीजभट्ठी – induction वीजअुपपादन – resistance वीजप्रतिरोध

Electrically charged वीजभारवाही

Electricity *Phy.* वीज, वीजळी, विद्युत, तड़ित Atmospheric – आकाशवीज, अंतरिक्ष विद्युत Current – वहेती वीज Dynamic – चलवीज Frictional – घर्षण वीज Hydro – जलप्रपात वीज Negative – ऋण वीज Positive – धनवीज Static – स्थिर वीज Vitreous – काचीय वीज

Electrifiable वीजकावनीय

Electrification वीजकावणी, वीजवणी

Electrified वीजकावेलुं

Electro-analysis *Med.* वीजविश्लेषण

Electro-biology *Bio.* वीजजीवविद्या

Electro-chemical *Phy.* वीजरसायनीय – equivalent वीजरसायनांक

Electro-chemistry वीजरसायनविद्या Technical – औद्योगिक॰

Electrode *Phy.* वीजदंड

Electro-dynamics वीजगतिविद्या, वीजगतिविज्ञान

Electro-dynamometer *Phy.* वीजशक्तिमापक

Electrokinetics *Phy.* चलवीजशास्त्र

Electrolysis *Phy.* वीजविश्लेषण, वीजपृथक्करण

Electrolyte *Phy.* वीजद्रावण

Electromagnet *Phy.* वीजचुंबक

Electromagnetic induction *Phy.* वीजचुंबकीय अुपपादन

Electromagnetic radiation *Phy.* वीजचुंबकीय विकिरण

Electrometallurgy *Phy.* वीजधातुशोधन

Electrometer *Phy.* वीजमापक

Electro – motive force *Phy.* वीजचालक बळ, ई. अेम. अेफ. E. M. F.

Electron *Phy.* वीजाणु – theory वीजाणुवाद

Electro negative *Phy.* ऋणवीज

Electronic charge वीजकण-आवेश

Electrophorous *Phy.* वीजस्फुरक, अीलेक्ट्रॉफॅरस

Electroplating *Phy.* वीजढोळ चढामण, अिलेक्ट्रॉप्लेट

Electropositive *Phy.* धनवीज

Electroscope *Phy.* वीजदर्शक Gold leaf–सोनाना वरखनो वीजदर्शक Pith ball –गरना गोळानो वीजदर्शक
Electrosmosis वीज-अभिसरण
Electrostatics स्थिरवीजविज्ञान
Element *Chem.* तत्त्व, मूळतत्त्व, मूळपदार्थ, मूळ द्रव्य, रासायनिक तत्त्व *Phy.* महाभूत तत्त्व *Math.* पद
Elemental force मौलिकबळ, प्राकृतबळ
Elementary प्रारंभिक, प्राथमिक
Elevation *Ast.* ऊंचाओ, ऊन्नतांश, ऊन्नतस्थान, चढाण, ऊद्विक्षेप Angle of–ऊन्नतांशकोण, ऊन्नतकोण
Elevator ऊर्ध्ववाहक
Elephantiasis *Med.* श्लीपद, हाथीपग
Elimination *Math.* (१) अपनयन (२) निरसन [आयतवृत्त, विवृत्त
Ellipse *Ast.* दीर्घवृत्त, लंबवृत्त, अंडवृत्त,
Ellipsoid *Math.* लंबगोळ, दीर्घगोळ
Elliptic दीर्घवृत्ताकार, दीर्घवर्तुलाकार
Ellipticity *Phy.* अंडवृत्तीयता *Ast.* ऊपवृत्तता
Elongation *Ast.* प्रसार, प्रतान, लंबाण
Elucidation स्पष्टीकरण, विवरण
Elusive परिहारी, अस्थिर, छटकी जाय तेवुं
Emaciation *Med.* कृशता, दुर्बळता [अणुस्राव
Emanation *Med.* ऊद्भव, निःसृति, निःसारण,
Emarginate *Bot.* नताग्र, अंदर बेसली
Emasculate *Med.* खसीकरण [कोरवाळुं
Embalming शबरक्षा
Embargo अवरोध, प्रतिबंध, निषेध
Embedded निहित, न्यस्त, दबायेलुं
Ember अंगार, सळगतो कोयलो
Embolism *Med.* पेशीसमरोधन
Embrocation *Med.* मालीश, लेप, मालीशनी दवा
Embryo *Bio.* (१) गर्भ, भ्रूण (२) बीजगर्भ, अंकुर, गर्भांकुर, बीजांकुर, पुष्पगर्भ–sac *Bot.* गर्भकोष, बीजगर्भ
Embryology *Ana.* गर्भविद्या, गर्भविज्ञान
Embryonic area *Ana.* भ्रूणस्थान, गर्भक्षेत्र
Embryoscope गर्भ-भ्रूण-वृद्धिदर्शक
Embryotomy *Ana.* गर्भछेद, भ्रूणछेद
Emerald पन्ना, पानुं
Emergence *Phy.* निर्गमन, ऊन्गमन, बहिरागमन, *Bot.* त्वगुद्भव, त्वगुत्थित
Emergency आपत्ति, संकट, कटोकटीनो समय, अकस्मात [रश्मि, बहिर्गत रश्मि
Emergent ray *Phy.* निर्गम-किरण,–
Emersed *Bot.* पाणीमांथी बहार नीकळतुं
Emersion *Ast.* ऊन्मज्जन, आविर्भाव,
Emery अेमरी, रेखमाल [ऊन्मिलन
Emetic *Med.* अेमेटिक, वमनकारक
Eminence ऊन्नतभूमि, ऊच्चस्थान
Emission *Med.* ऊत्सर्ग, विमोचन, स्कंदन, निःसरण - spectrum स्कंदन वर्णपट [सामर्थ्य
Emissive power स्कंदन सामर्थ्य, निःसरण
Emollient *Med.* स्निग्धकार, सान्त्वक
Emotion *Psy.* ऊर्मि, भावना, भावोद्भव, आवेश, आवेग, चित्तक्षोभ
Empirical प्रयोगसिद्ध, अनुभवसिद्ध, अनुभवमूलक ['सिद्धांतमूलक' थी जुदुं] – formula प्रयोगनिर्णित सूत्र, प्रयोगसिद्ध सूत्र – method *Psy.* अनुभवसिद्ध पद्धति – psychology अनुभवमूलक मानसविद्या, प्रयोगसिद्ध मानसविद्या
Empiricism *Psy.* अनुभववाद
Emulation *Psy.* स्पर्धा [ओमल्शन
Emulsion *Med.* पायस, सान्द्रप्रवाही, सुमिश्रित प्रवाही, दुग्धद्रव, तेलपाणीमिश्रण,
Enable शक्य करवुं, शकवुं
Enact कायदो करवो, नियम रचवो
Enamel (१) वल्क, दन्तवल्क, (२) मीनो, मीनाकाम, अेनेमल
Enantio-morphous प्रतिलोमी, प्रतिबिंबी
Enantiotropic तापमैत्री, प्रतिवर्ती
Enarthrosis joint *Ana.* ऊदुखल सांधो

Encephalic *Med* मस्तिष्कसबंधी
Encephalon *Ana* मस्तिष्क, मगज
Encephalogy *Med* मस्तिष्कविद्या
Encircle घेरवु, परिवृत्त करवु
Enclosure समावरण, साथे मोकल्लेलु
Encroachment आक्रमण
Encrumbrance भार, बोजो, अंतराय
End *Psy* (१) अंत, छेडो, परिणाम, साध्य (२) आशय हेतु, अुद्देश (३) तात्पर्य, कार्य –correction अंत-संशोधन
Endarteritis *Med* धमन्यावरणशोथ, सोजो
Endemic *Med* स्थानिक, अेकप्रदेशीय, तद्देशीय, (Epidemic व्यापक)
Endless अनंत, सतत, निर्मर्याद –chain अन्तहीन शृंखल
Endoblast *Bio* गर्भान्तरपट
Endocardium *Ana* हृदयनु अंदरनु पड, हृदान्तर, हृदयान्तरपट
Endocarp *Bot* अंत कवच, अंदरनु फलनु ढांकण, अष्ठीला, अंत पेशी, जीण
Endochrome *Bio* कोषरंजक
Endocrine *Ana* अंत स्रावक [अन्तरास्तर
Endoderm *Bio* (१) अंतस्त्वचा अंतर्चर्म,
Endodermis *Bot* आंतरत्वचा, अंतस्त्वचा
Endogamy *Anth* अंतर्विवाह सपिंडविवाह
Endogen *Bot* अंतर्वर्धिष्णु
Endogenous अंतर्जात, अन्तर्भव अन्तर्वर्तिष्णु
Endolymph *Med* अन्तर्द्रव, अंतर्लसिका, अंतर्जल
Endometritis *Med* गर्भाशयावरणशोथ, सोजो
Endophyllous *Bot* पत्रवेष्टित, पत्रान्तर्पन्ति
Endoplasm *Bio* आंतरजीवरस, आंतररस
Endopleura *Bot* अंत बीजकवच, बीजान्तर्पट
Endosmosis *Bio* अंतराभिसरण, अंतराकर्षण अंतर्गमन
Endosperm *Bot* मगज, गर, आंतरगर्भ
Endospore *Bot* अंतरेंणु
Endostome *Bot* अंतस्तोम, अंतश्छिद्र
Endothelial *Ana* अंत पट [मापक
Endothermic *Phy* अुष्मासंग्राहक, ताप
Enema *Med* अेनीमा, बस्तिक्रिया
Energy *Phys* शक्ति, कार्यशक्ति, अुद्‌भव शक्ति, बल, बलशक्ति, कौवत, ताकात, Conservation – *Phy* शक्तिसंरक्षण, शक्तिसंचय Dissipation of – शक्तिविक्षेप, शक्तिनो अपव्यय Transformation of – शक्तिनु रुपांतर Atomic – परमाणुशक्ति Chemical – रासायणिक शक्ति Electrical – वीज शक्ति External – बाह्यशक्ति Heat – अुष्माशक्ति Kinetic – गमनशक्ति, चलनशील शक्ति Magnetic – चुंबकशक्ति चुंबकीय शक्ति Mechanical – यांत्रिक शक्ति, Mental – मानसिक शक्ति यन्त्रशक्ति Molecular – अणुशक्ति Potential – स्थितिशक्ति, स्थानापन्नशक्ति, शक्यशक्ति Radiant – विकिरणशक्ति
Engender अुत्पादन करवु, अुद्‌भववु
Engine *Mech* यंत्र, अेन्जिन, चलकल Fire – आगबंबो Gas – गॅसअेन्जिन Steam – वराळ अेन्जिन, वराळयंत्र, स्टीम अेन्जिन
Engineering यंत्रविद्या, शिल्पविद्या, निर्माण कळा, अीजनेरीविद्या Building – गृह निर्माण विद्या, अीमारत विद्या Chemical – रासायनिक शिल्प Civil – सिविल अीजनरी, मुलकी अीजनेरी, Electrical – वीज यंत्रविद्या Industrial – यंत्रोद्योग, औद्योगिक यंत्रविद्या Mechanical – यंत्रविद्या Mining – खनिज शिल्पविद्या Road – सडक अीजनेरीविद्या, मार्ग निर्माणविद्या
Engraving कोतरकाम अंकन – line रेखांकन – photo छायाचित्रांकन
Enlarge विस्तारवु – ment विस्तारण, विवर्धन, परिवर्धन
Ensiform *Bot* खड्गाकार, असि-आकार

Enteric *Med* आन्त्र, आन्त्रिक
Enteritis *Med.* आन्त्रशोथ, आन्त्रिक प्रदाह
Enterocele *Med.* अन्त्रवृद्धि
Enterprise *Eco* साहस, साहस अुद्योग
Entire अखंड, पूर्ण, अखंडित, अभिन्न
Entity *Phil* सत्त्व, पदार्थ, सत्ता, व्यक्ति, वस्तु
Entoderm *Ana* अन्त त्वचा
Entomology *Zoo* कीटपतंगविद्या, जंतुविद्या
Entomophagus *Zoo* जंतुभक्षक
Entomophily *Bot.* कीटपरागसिंचन, कीटाहतफलन, कीटपरागण
Entozoa *Zoo* अंतर्जीवक
Entrail *Med* अन्त्र, आन्त्र, आतरडुं [शक्ति
Entropy *Phy* अप्राप्यअुष्माशक्ति, अप्राप्य-
Entry प्रवेश *Com.* नोंध, दाखलो, लेख, अुल्लेख
Enunciation प्रतिज्ञा, निर्वचन, प्रतिपादन
General – साधारण प्रतिज्ञा Particular – विशिष्ट प्रतिज्ञा
Enuresis *Med* अनैच्छिक मूत्रस्राव
Envelope पाकीट, लिफाफो, कवर *Ast* आवरण, आच्छादन, वेष्ठन [परिस्थिति
Environment परिवेष्टन, परि-आवरण,
Envy *Psy.* अीर्षा, अदेखाअी
Enzyme पाचकरस, अुत्सेचक, किण्व
Eosinophile *Phys* आम्लकण, अीआसीनोफील
Ephedrine *Med* अेफीड्रीन [मुदती
Ephemeral *Bot* अल्पायु, नाशवत, टूंक
Ephemeris *Ast.* पंचांग
Epibasal *Bot* तलोत्तर अधितल
Epicalyx *Bot* बाह्यपुट, अुपपुष्पकोष
Epicarp *Bot* बाह्यफळ, फळनुं छोडुं
Epicondyle *Ana* अधिचक्रुक, भुजास्थिचक्रुक, हाथना हाडकाना छेडा अुपरनो अुपसेलो भाग
Epicranial *Ana* अधिमस्तकीय, शर्षीय,
Epicycle *Ast* अुपवृत्त, अुपचक्र [खोपरीनु
Epidermis *Bot* बाह्यत्वचा, अुपचर्म
Epidiascope *Phy* सर्वदर्शक दीप, अेपीडायास्कोप
Epidural Cavity *Ana.* बाह्यशिराल कोटर
Epigastrium *Ana* अुपजठर, अधिजठर प्रदेश [अुपजिह्वा, अधिकंठ
Epiglottis *Ana* अधिजिह्वा, पडजीभ,
Epigram मर्मवाक्य, सुवाक्य, सूत्र [शिलालेख
Epigraph *Arch* कोतरलेख, अुत्कीर्णलेख,
Epigraphy *Arch* कोतरलेखविद्या, अुत्कीर्ण लेखविद्या, प्राचीन लेखविद्या, शिलालेखविद्या
Epigynous *Bot* अूर्ध्वस्थ, अधिजात, गर्भशीर्ष
Epilation *Med* केशोच्छेद, केशनिःसरण
Epilepsy *Med* अपस्मार, फेफरु, मृगी, वाअी
Epilogue अुपसंहार, समाप्ति प्रकरण, परिशिष्ट, अितिलेख [दलजात
Epipetalous *Bot* अधोदल, दललग्न,
Epiphyte *Bot* वायुभक्षक वृक्ष, हवाजीवी वृक्ष वातोपजीवी
Epipterous *Bot* मथाळे पाखाळा
Episode अुपकथा, वार्ता, प्रकरण
Episperm *Bot* बीजकवच, अुपधान, बाह्यटाकण
Epistaxis *Med* नासिका रक्तस्राव, नसकोरी फूट [पटल, अुपस्तर
Epithelium *Ana* अुपचर्म, बाह्यचर्म, बाह्य-
Epizoon *Zoo* अुपजीवक
Epoch युग, काळ, विशिष्टकाळ, संस्मरणीययुग – making युगवर्ती, शकवर्ती
Epsom salt रेचक लवण, विलायती मीठुं, अेप्सम लवण
Equable समान
Equal समान, समतुल्य, बराबर Identically – सर्वांगीण तुल्य
Equaliser समकारक
Equitant *Bol.* आरूढ, पक्षारूढ

Equated time *Math.* समीकृत काळ
Equation *Math.* समीकरण Binomial – द्विपद० Differential – चलन०, अवकल० – of equinoxes *Ast.* संपात० Integral – अनुकल० Homogenous – समघातिक Polar – अक्षीय० Quadratic – वर्ग० Reciprocal – व्यतिहारी० Simple – अेकवर्णी०, शुद्धसमीकरण Simultaneous अनेकवर्ण० समकालीन० Symmetrical – समपक्षी०, समपदी० –of time काळ समीकरण
Equator *Ast.* विषुव, विषुवरेखा, विषुववृत्त, भूमध्यरेखा, भूकक्षा Celestial – व्योमकक्षा, खविषुवरेखा Magnetic–चुंबकीय विषुवरेखा
Equiangular *Math* समकोणिक, सदृशकोण, समकोणक
Equidistant समांतर, समदूरवर्ती
Equilateral *Math* समभुज, समबाहु, समबाजु – triangle समत्रिभुज, समत्रिकोण
Equilibrium समता, समतोलन, समतोल, समतोलता, समतोलस्थिति, सस्थिति, समतोलपणु Neutral – अखंडसमतोलन Stable – स्थायी समतोल – of energy शक्तिसमता, शक्तिनुं समतोलपणुं – of force बलतोलन, बलसमतोलन, बलसंतुलन
Equilibriant *Phy.* समतोलक
Equinoctial *Ast* विषुववृत्त, व्योमकक्ष, खविषुववृत्त – circle सायनवृत्त, खविषुवरेखा, खविषुववृत्त – colure आदिवृत्त – gales अयनमरुत – line विषुवरेखा, सायनरेखा – point संपातबिन्दु, विषुवक्रांतिपात, क्रांतिबिन्दु
Equinox *Ast.* संपात, विषुवसंपात, विषुव, अयन, समरात्रिदिनकाल Autumnal – शरदसंपात Vernal – वसंतसंपात Precession of – अयनचलन
Equipment अुपकरण, साधनमयता, सामग्री
Equipoise *Psy* साम्यावस्था, समता, समतुलत्व
Equipotential *Phy.* समशक्तिशील, समसंभाव्य
Equivalence *Chem.* समतुल्यता, समतुल्यता, समसंयोजकता
Equivalent (१) सम, तुल्य, पर्याय, समतुल्य, बराबर (२) तुल्यांक – of heat ताप तुल्यांक Chemical – रासायनिक तुल्यभार Electrical – वीज तुल्यांक Electrochemical – वीजरासायनिक तुल्यांक Mechanical – यांत्रिक० chemical – weight रासायनिकतुल्यभार
Equuleus *Ast* अश्वमुख
Equus *Zoo.* घोडो, अश्व
Era काळ, समय, युग
Erbium (En) *Chem.* अेर्बियम
Erect अुन्नत, अूर्ध्वस्थित *Bot.* सीधी, अुभी, [अुन्नत
Erg *Phy.* अर्ग, कार्यशक्तिनो अेकम, अेकग्राम वस्तुने अेक सेन्टीमीटर अेक डाअिनना बळथी खसेडवामां थतुं कार्य
Ergot *Bot.* अर्गट, गर्भाशयसंकोचक
Eridenus *Ast.* यमुना (तारामंडळ)
Erodent *Med* मांसदाहक औषध
Eriometer *Phys.* सूक्ष्मव्यास मापक
Erionthous *Bot.* अून जेवां फूल Eriophorous *Bot.* अूनधारी
Erosion *Geo* क्षय, घसारो, धोवाण
Erostrate *Bot* अतुंड, चांच वगरनुं
Erotism *Psy.* कामुकता, कामोत्तेजना, कामवासना, शृंगारवाद
Error भूल, भ्रान्ति, गलती, चूक, भ्रम, च्युति, प्रमाद Limit of – भूलनी सीमा Zero – शून्यभूल [Volcanic – ज्वालाद्ग
Eruption स्फोटन, उत्क्षेप, अुत्पात, प्रस्फुटन
Eruptive *Med.* प्रदाहक
Erythrocarpus *Bot.* लालफल
Erythrocyte लालकोष
Escalator गतिशील सीडी, अुदाहकसीडी

Escape valve *Phys* बाष्पद्वार, विमोचक द्वार
Escapement wheel विमोचक चक्र
Escribed circle *Math* बहिर्वृत्त
Esculent *Med* खावा योग्य, खावा जेवु
Esophagoscope *Med* अन्ननळी परीक्षायंत्र
Esophagostomy *Med* गलनळीछेद
Esoteric *Psy* गुप्त, गूढ
Essence सत्त्व, अर्क, सार
Essential आवश्यक, सारभूत, विशिष्ट
 – character विशिष्ट लक्षण
Ester *Chem* ॲस्टर, अीथरना जेवा कार्बन लवणवर्ग
Estimate (१) अंदाज (२) मूल्य, निरूपण
Estivation *Bot* पुष्पमुकुल विन्यास
Estrum *Psy* कामेच्छा, भोगेच्छा
Estuary *Geo* अुपनदी, खाडी, नाळुं
Etching *Chem* अम्ललेखन, तेजाबलेखन, काच के धातु अुपर कोतरकाम
Eternity *Phil* अनंतता, नित्यता, सनातनता
Ethane *Chem* अीथेन
Ether *Phy* अंतरिक्ष, अीथर, आकाशतत्त्व *Chem* (रासायनिक संयोजन) अीथर
Ethics *Psy* नीतिशास्त्र, सदाचारशास्त्र
Ethmoid *Ana* नासागत-अस्थि, भर्भर
 – bone त्रिपथास्थि, चालन्यास्थि, भर्भरास्थि
Ethnic *Ant* नृकुलसंबंधी, जातिकुलनु
 – factor जातिगुण
Ethnology नृकुलविद्या, मनुष्यकुलविद्या
Ethnology जातिलक्षणविद्या, आचारविद्या
Etiolation *Bot* हरितद्रव्यनाश, पांडुता
Etiology कार्यकारणविद्या, रोगनिदानविद्या, कारणमीमांसा
Eudiometer *Chem* वायुमापक, वायुशुद्धि [मापक, युडीओमीटर
Eugenics *Bio* सुप्रजननविद्या, सुसंततिविद्या
Eupnea *Med* सुश्वसन [Dyspnea कष्टश्वसन]
Europium (Eu) *Chem* यूरोपियम
Eutectic *Chem* सुगलनीय, परमगलनीय
 – mixture परमगलनीय मिश्रण-घोळ
 – temperature सुगलन तापबिन्दु
Evacuation *Phy* खालवणी, ठालवणी, शून्यीकरण *Med.* मलत्याग, मलोत्सर्ग
Evaluation मूल्यांकन, आकणी, मुलवणी
Evaporation बाष्पभवन, बाष्पायन
Even *Math* सम, समतल, युग्म, बेकी
 – number बेकी संख्या, युग्म संख्या
Event घटना, बनाव, प्रसंग Dependent – पराश्रयी घटना, सापेक्ष घटना Independent – स्वतंत्र घटना, निरपेक्ष घटना
Evergreen *Bot* पलाशी, चिरहरित, सदापर्णी
Eviction बहिर्नयन, बहार काढवणी
Evidence *Law* प्रमाण, साक्षी, पुरावो, साख, शाहेदी, शहादत
Evident स्पष्ट, व्यक्त
Evisceration अंतनिरसन, अुदर विदारण
Evolution अुत्क्रान्ति, विकास, समुत्क्रान्ति, सवृद्धि – ary विकासगामी
Exacerbation *Med* रोगप्रकोप, रोगलक्षण वृद्धि
Exact *Math* शुद्ध, सूक्ष्म, स्पष्ट *Phy* यथार्थ, बराबर, निश्चित, नक्की
Examination परीक्षा, तपास, परीक्षण, तपासणी, अन्वेषण, निरीक्षण – in chief *Law* सरतपास, मुख्य तपास Cross – अुलटतपास Re – फेरतपास
Example (१) अुदाहरण, दृष्टान्त (२) दाखलो
Excavator अुत्खनक, अुत्खनित्र
Excentre *Math* बाह्यकेन्द्र, बहिर्केन्द्र
Excentric बाह्यकेन्द्री, बहिर्केन्द्री, अपकेन्द्री
Exception *Phy* अपवाद, व्यतिक्रम
Excess आधिक्य, वधारो, अुपचय
Exchange (१) प्रतिदान, विनिमय, (२) अदला-बदली, ॲक्सचेंज (३) विनिमय स्थळ
Excircle *Math* बहिर्वृत्त

Excise *Pol* आबकारी, आतरिकजकात
Excision *Med* अुच्छेद, विच्छेद, काप
Excitation *Psy* अुद्दीपन, अुत्तेजन
Excoriation *Med* चर्मविदारण *Pol* सपत्तिविदारण [मळत्याग
Excrement, Excreta *Med* मळ, विष्ठा,
Excretion मळोत्सर्ग *Bot* विसर्जक पदार्थ
Excretory *Med* मळोत्सर्जक – duct *Zoo* अपनयन नळी, निष्कासन नळी
Excurrent *Bot* आगळपद्धत
Exercise *Math* प्रश्नमाळा, अनुशीलनीय अभ्यास *Med* , व्यायाम, कसरत *Psy* अभ्यासपोथी, मनोयत्न [बहिर्विर्धन
Exfoliation *Med* अस्थिस्फलन *Bot*
Exhalation *Ana* अुच्छ्वास
Exhaust *Phy* निष्कास, निर्गम, नि शेषन – pipe निर्गम नळी, अुच्छ्वास नळी – valve निर्गमद्वार, निर्गमपल्ल
Exhibition प्रदर्शन – room प्रदर्शन खंड
Exhibitionism प्रदर्शनवृत्ति, मयूरवृत्ति
Exine *Bot* बाह्यपट, बाह्यकवच
Existence *Phil* अस्तित्व, विद्यमानता, वास्तव्य, होवापण
Exocarp *Bot* बाह्यकवच
Exodermis *Bot* बाह्यत्वचा
Exogamy असगोत्र विवाह, विगोत्र विवाह
Exogenous *Bot* बहिर्वर्धिष्णु, बहिर्जात, बाह्यवर्धक [बहिस्सरण
Exosmosis *Bot* बहि प्रसरण, बहिराकर्षण,
Exosporium *Bot* बाह्यकवच
Exostosis *Med* अस्थिवृद्धि
Exothermic *Phy* अुष्माक्षेपक, तापक्षेपक [Endothermic अुष्माचायक]
Exotic *Bot* विदेशी, विजातीय
Expansion *Math* विकास, विस्तरण, विस्तृति *Phy* प्रसरण, प्रसार, विस्तार, वृद्धि, फुलाण, फुलावो Absolute – निरपेक्ष प्रसार Apparent – व्यक्तप्रसार Coefficient of – प्रसरणांक, प्रसारगुणांक Cubical – घन प्रसरण Linear – रेखीय प्रसरण Superficial – क्षेत्र प्रसरण, पृष्ठ प्रसरण
Expectation (१) अपेक्षा, आशा, धारणा (२) अवधि – of life जीवनावधि
Expedient (१) कार्यक्षम, कार्यसाधक (२) अुचित, अुपयुक्त (३) अुपाय, साधन, अुपकरण
Experience अनुभव, अनुभूति, प्रतीति, अनुभवजन्यज्ञान
Experiment प्रयोग, परीक्षा, प्रत्यक्ष अनुभव, अखतरो Crucial – मुख्य प्रयोग Control – निर्णायक प्रयोग
Experimental प्रयोगात्मक, प्रयोगसिद्ध, प्रायोगिक – pedagogy *Psy* प्रयोगात्मक शिक्षणविद्या – knowledge प्रयोगसिद्धज्ञान – science प्रायोगिक विज्ञान – value प्रायोगिक मूल्य
Explanation (१) विवरण, निरूपण, स्पष्टीकरण (२) समजूती, खुलासो
Exploration निरीक्षा, तपासणी, अन्वेषण
Explosion स्फोट, विस्फोटन, धडाको, भडाको
Exponent *Math* घातचिन्ह, घातांक, घात प्रकाशक
Exponential *Math* घातीय – calculus घातकलन – curve घातवक्र – equation घातसमीकरण – function घातफल – series घातश्रेणी – theorem घातसिद्धांत [विरेचन
Export *Eco* निर्यात, निकास – duty निकास
Exposition व्याख्यान, विवरण, स्पष्टीकरण
Exposure अुघाड, प्रकाशन, आविष्कार
Expression (१) अुक्ति, वाक्य, शब्दरचना (२) अुच्चारण, कथन, निवेदन, आविष्करण (३) प्रमाण, अनुभव, वचन *Math* राशि, पदी Binomial – द्विपदराशि, द्विपदी Compound – मिश्रपदी Cubic – घनपदी Linear – अुरेखपदी Monomial – अेकपदी Multinomial – बहुपदी, अनेकपदी Quadratic – द्विघाराशि, वर्गपदी Simple – शुद्धपदी Trinomial – त्रिपदी

Expressive (१) सूचक, दर्शक (२) अर्थवाही, अर्थप्रदर्शक
Expulsion निःसरण, निष्कासन
Exseccation *Med.* शोषण, सुकवणी
Extant विद्यमान, वर्तमान, प्रचलित
Extensibility परिमयता, विस्तृत्व, प्रसरणशक्ति, तन्यत्व
Extension विस्तार, वधारो, प्रतान
Extensor *Ana.* प्रसारक, प्रतानक
External बाह्य, बहिः – ear बाह्यकर्ण – trade बाह्यवेपार
Extinction अुच्छेद, नाश, लोप
Extine *Bot.* पराग बाह्यकोश, परागकणनुं बहारनु पड
Extipulate *Bot* अुपपर्ण रहित, अनुपपत्री
Extirpation अुन्मूलन, विच्छेदन
Extra-axillary *Bot.* कक्षबाह्य, बाह्यआक्षिक
Extrastellar *Bot.* स्तंभबाह्य
Extract सार, उतारो *Chem.* रस, सत्त्व, अर्क *Med.* क्वाथ, अर्क, निष्कर्ष, काढो
Extraction *Phy.* निष्कर्षण, आहरण *Med.* दांत कढामण
Extradition *Pol.* प्रत्यर्पण, मागणुं
Extraneous *Med.* विदेशी, असंबद्ध, बहारनुं
Extrapolation अतिक्षेप, प्रक्षेप, क्षेपक
Extravasation *Med.* अुत्सर्ग – of blood रक्तविस्तार
Extreme limit परमावधि, अंतिम सीमा
Extremes *Math* अंतिमपद, अंतिम सीमा
Extremity *Ana.* अंत, छेडो, शाखा
Extrinsic *Med.* आगंतुक, बाह्य
Extroversion *Med.* बहिर्लक्षण, बहिर्मुखन
Extrovert *Psy.* बहिर्मुखी, बहिर्वर्ती, बहिर्लक्षी
Exudation *Chem.* स्राव, स्रवन, स्यंदन *Bot.* अुत्सर्ग, गळ, गुंदर, क्षरवण *Med.* बहिस्वेद, प्रस्वेदन
Eye *Ana.* नेत्र, चक्षु, आंख – ball आंखनो डोळो, नेत्रगोल – bud *Bot* आंख, कळी – glass चश्मा, नेत्रकाच, चक्षुकाच – lashes पापण – lens चक्षुताल – lid पोपचुं – piece नेत्रकाच, नेत्रताल, अुपनेत्र, निरीक्षणकाच, आखियुं, दूरबीननो आंख नजीकनो काच – socket अक्षिगुहा, अक्षिकूप, आखनो गोखलो – specialist आंखनो खास दाक्तर, आंखनो निष्णात – spot नेत्रबिन्दु

F

Fabric (१) रचना, बनावट (२) वणाट, पोत, कापड
Facade *Arch.* मुखभाग, मुखद्वार
Face *Phy.* (१) मुख (२) बाजु, पार्श्व (३) पासो, फलक – of a crystal स्फटिकनो पासो – presentation *Ana.* मुखोदय
Facet *Phy.* पासो, पहेल, पासुं, कण, मुख, अनीक
Facial artery *Ana.* मुखगत धमनी
Facial paralysis *Med* मुखनो पक्षाघात
Facsimile प्रतिरूप, नकल
Fact तथ्य, हकीकत, खरी घटना
Factor कारण, बळ, घटक *Math.* गुण, अवयव, गुणक, खंड, कारक
Factorization *Math.* गुण विग्रह, अवयव विश्लेषण, गुण पृथक्करण
Factory फेक्टरी, कारखानुं
Faculty *Psy* शक्ति, सामर्थ्य, सहजशक्ति
Fade करमावुं, झांखुं पडवुं, विलय थवुं
Faeces मल, विष्ठा
Fahrenheit *Phy.* फाहरनहाओट (अुष्मांक)
Failure निष्फळता, अभाव, हानि, अनिष्पत्ति, विफलता – of current प्रवाह त्रुटि
Faith *Phil.* (१) श्रद्धा, विश्वास, निष्ठा, वफा (२) धर्म, संप्रदाय
Falcate *Bot.* चापाकार, दातरडाना जेवुं, [दात्राकार
Falciform ligament *Ana.* दात्राकारबंधन
Fallacy *Log.* तर्कदोष, कुतर्क

Fallopian tube *Ana* अंडवाहिनलिका, अंडवाहिनी, गर्भाशयनलिका, फॅलोपीअन नलिका
False dichotomy *Bot* मिथ्या द्विभाजन
False racemes *Bot* अपडून कलगी
False septum *Bot* खोटो पडदो
Falx *Ana.* दात्र, मगजनां आवरणनो दातीआ जेवो भाग – cerebri *Ana* दात्रिका, मस्तिष्कावरण – cerebelli *Ana.* लघु दात्रिका
Familiarity *Psy.* परिचय, निकटता
Family कुटुंब, परिवार *Bio.* वर्ग, वंश, कुळ, गोत्र, जाति *Math* श्रेणी, कोटि
Fan पंखो, फॅन Electric–वीजपंखो, वीजफॅन – light कलमदान
Fane *Arch* देवालय, मंदिर
Fang *Bio.* दंष्ट्रा, दाढ, विषदंत, झेरी दांत
Fantasy *Psy* (१) तरंग, विचार तरंग (२) उद्रेक, कल्पनाम, अतिशयता
Farad *Phy.* फॅरड, वीजसमावेशन अेकम, वीजसंचयशक्ति अेकम [Electric unit of capacity which one coulomb of electricity will charge to the pressure of one volt]
Farina *Bot.* पुष्परेणु, पराग *Chem* कांजी, भूसुं, थुलुं, लोट
Far point दूर बिन्दु
Fascia *Ana.* पटो, पेशक, आवरण, चामडी, पेशी, स्नायुपेशी *Ast* (मकोपर देखाता) पट्टा – bone *Ana* वदनास्थि – bulbi नेत्रगोळ आवरण Superficial – बाह्य आवरण
Fascicle *Bot* झुंडो, झुडो, गुच्छ, गुच्छो
Fat चरबी, मेद, वसा, स्निग्ध द्रव्य
Fatty जाडु, मेदमय, वसीय, चरबीवाळुं – acids चरबी तेजाब, मेद-अम्ल
Fatalism *Phil* दैववाद, नसीबवाद, प्रारब्धवाद, कर्मवाद, भवितव्यतावाद, भाग्यवाद
Father Complex *Psy* पितृग्रंथि
Fault भूल, अपराध, त्रुटि *Geo* स्तरदोष, स्तरभंग, तूट
Fauna *Zoo* प्राणिकुल, प्राणिजात
Faux (Fauces pl.) *Bot.* कंठग्रीवा
Faviolate, Favose मधपुडा जेवो
Favus *Med* मधुचक्राकार फोल्लो गांठग्रंथि
Feature लक्षण, चिह्न [ज्वरघ्न
Febrifuge *Med* ज्वरारि, ज्वरनाशक,
Febrile *Med* ज्वर संबंधी, ज्वरालु
Feculent *Med* मलपूर्ण
Fecundation *Bio* गर्भाधान, सफलीकरण
Fecundity *Bio.* प्रजनन शक्ति
Federation *Pol* समवायतंत्र, संघशासन
Feel *N.* स्पर्श Feeling लागणी, जाणप
Felis *Zoo.* बिल्ली जाति – catus वनबिलाडी – diardi काळो चित्तो – domestica घर बिलाडी – leo सिंह – pardus चित्तो
Fellow अध्येता
Felt कामळी, थापेलु ऊन, नमदो
Female स्त्री, नारी, स्त्री लिंगी – flower मादा फूल, स्त्री पुष्प – gamete स्त्रीपिंड – prothallus ॰ आदिअग
Femoral *Ana* ऊरू – जांघ संबंधी – artery ऊरूधमनी-रोहिणी – canal ऊरूनलिका = circumflex artery ऊरूवेष्टनी धमनी – nerve ऊरूनाडी [हाडकुं
Femur *Ana* जंघास्थि, ऊरूअस्थि, जाधनुं
Fenestra *Med* कर्णरंध्र, छिद्र, मुख, द्वार
Fenestrate अतिगवाक्ष, अतिछिद्रक
Fennel *Bot* वरियाळी
Fenugreek *Bot* मेथी
Ferment किण्व, विपाक प्रवर्तक
Fermentation *Bio* अुत्सेचन, आथो, विपाक, खमीर, अुभाण
Fern *Bot* हंसराज, फर्न, वर्णांग
Ferrochrome *Chem* फेरोक्रोम

Ferroconcrete *Chem* लोह सीमेन्ट, फेरोसीमेन्ट
Ferromagnetic *Chem* लोहचुंबकीय
Ferrotype *Chem* लोहमुद्रण, फेरोटाअीप
Ferrous sulphate *Chem* लोहसल्फेट
Ferrugeneous मडूर सदृश
Ferrum लोह
Fertile *Bot* फळद्रुप, बहुफळप्रद, बीजोत्पादक, बीज पेदा करनारु – fertilised सगर्भ, आहित Fertiliser फलद, खातर
Fertilization *Bot* फलन, फळीकरण, निषेचन *Zoo* गर्भाधान, गर्भाधान क्रिया – of ovum *Med* अंडफलन
Feudalism *Pol* सामंतशाही, गीरासदार शाही
Fever *Med* ज्वर, ताव, बुखार Bilious – पित्तज्वर Cerebro spinal – मस्तिष्क आवरण ज्वर, मगजना सोजानो ताव, मगज मज्जा ज्वर Enteric – आन्त्रिक ज्वर Low – जीर्णज्वर Relapsing – पुनरावर्तक ज्वर Remittent – अविराम ज्वर, सतत ज्वर Scarlet – आरक्त ज्वर, लाल बुखार Tertian – अेकांतरियो ताव, Typhoid – टायफॉयड ताव, आंत्रीय ज्वर, Typhus – टायफस ताव सन्निपात ज्वर
Fibre *Bot* रेसा, तंतु, तातणो, सूत्र, फाअिबर
Fibril *Bio* तंतुक
Fibrillose अल्परेसामय, अल्परेषक
Fibro *Med* सूत्रमय, तंतुमय – cartilage तंतुमय तरुणास्थि – फाअिबर जेवु कार्टिलेज – vascular tissue काष्टतंतुमयपेशी
Fibroid *Ana* सूत्रवत, तंतुवत
Fibrous *Ana* तंतुमय, रेसावाळु रेसादार, रेसामय, सौत्रिक, सूत्रवत् – arch *Ana* सौत्रिक मेहराब, सौत्रिक तोरण – root *Bot* जटामूल, तंतुमूल – sheath *Ana* सौत्रिक कोष – Tissue तंतुमूळ तंतुराति तंतुमयपेशी
Fibular *Ana* अनुजंघा, बहिर्जंघा – cellular tumour सौत्रिककोषार्बुद, कोषगड collateral ligament अनुजंघानुगाबंधन
Ficus *Bot* वड, वट, वडजाति – bengalensis – indica वड, न्यग्रोध – carica अजीर – glomerata अंबर, उदुम्बर – religiosa पीपळो, अश्वत्थ
Field क्षेत्र, भूमि, विस्तार, खेतर – book नोंधपोथी Electric – वीजक्षेत्र – of vision दृष्टिक्षेत्र-दृष्टिविस्तार
Filament *Bot* (१) तंतु, तातणो (२) केसर, दंड (३) अंशु, – lamp तंतुदीप, फीलामेन्ट लॅम्प
Filamentous Nebula *Ast* तंतुमय निहारीका
File (१) कानस (२) फाअिल, दुमार (३) पंक्ति
Filial *Psy* संतान संबंधी
Filiform *Bot* केसरआकार, सूत्राकार, तंतुसदृश
Filings *Phy* चूर्ण, भूको, (धातुनो) वहेर, चूरो
Filiorma papillae *Ana* कूर्चाकार
Fillet *Bot* बंध
Film (१) फिल्म, चित्रपट (२) पट, पडल (३) पोपडी, पड (४) तर (प्रवाहीमा) – of water जलपट
Filter *Phy* गळणी, गळणु
Filtration *Phy* गलन, गाळण, गळनविधि
Fimbria *Ana* अंगुलिप्रसर, चूर्णभाग – hyphocampi स्तंभमूलिका
Fimbriate *Bot* झालरदार
Financier *Pol* वसूलाती अधिकारी, कोशाध्यक्ष, नाणाशास्त्री
Finder प्रदर्शक, शोधक
Finial *Arch* कळश
Finite परिमित, समर्याद
Fire अग्नि, आग – ball *Ast* अग्नि गोलक, अग्निपिंड – brick अग्निजित ईंट – brigade फायर ब्रिगेड, आग फोज – engine आग बंबो – extinguisher अग्निशामक, आग

शामक – fly खद्योत, आगीयणमांन, शलभ, आगियो, प्रमाकीट – hydrant अग्निशामक-नल – proof आगरोध, अग्निरोध, अग्निजित, अदाह्य, अग्निरोधक – works दारूखानुं, आतशबाजी – worm आगियो कीडो

Firmament *Ast* नभमंडळ, व्योम, गगन

First aid *Med* प्राथमिक शुपचार, तात्कालिक सहाय-शुपचार

Fish culture *Zoo* मत्स्य संवर्धन

Fisson *Bio* विभाजन, कोषविभाजन, विखंडन

Fissiparous *Bio* भेदजन्य, भेदमूलक *Bot* विभाजनीय, विभागीवृत्ति [फाट

Fissure *Ana* चीर, विदर, *Geo* खाओ,

Fistula *Med* भगन्दर

Fistular } *Bot* नलिकाकार, फूंकणा जेवु,
Fistulose } पोकळ

Fitter फिटर, कारीगर, दुरस्तादार

Fivefoliate *Bot* पंचपना

Fixation *Chem* स्थायीभवन, *Psy* व्यासंग, सुस्थिति, *Bot* रोपण

Fixed *Math* निश्चित, स्थिर, स्थित – alkali *Chem.* स्थिर अल्क – oils *Chem* स्थित तेल – plane *Math* निर्दिष्ट समतल – point *Math* आकणी बिंदु, स्थिर बिंदु – stars *Ast* स्थिरतारा

Flabelliform *Bot.* ताडना पान जेवा आकारनुं, पखाकार

Flaccid *Med* ढीलुं, शिथिल, निर्बळ, कोमळ

Flagellata } *Zoo* कशांगी, तंतुपुच्छी, *Bot*
Flagelliform } केशतंतवाकार, चाबुकआकार

Flagellum *Bio* कशा *Bot* केश, लोम

Flake पड, थर, पोपडी [ज्वाला

Flame *Chem* अग्निशिखा, ज्योति, दीपशिखा,

Flash चमकारो, चमक (१) क्षणिक प्रकाश (२) स्फुरण – point *Phy* स्फुरांक, प्रज्वलनांक – spectrum *Ast* झलक रश्मिचित्र, स्फुरण वर्णपट [*Med* चपटी बस्ति

Flat *Ana* (१) चपट (२) सम – pelvis

Flattened चपगावेला, दबावेला (पृथ्वीध्रुव)

Flavescent *Bot* पीळाश जेवुं

Flea *Zoo* चांचड

Fleshy *Bot* मांसा जेवुं, मांसल

Flexible *Phy* नमनीय, आनम्य, लवचिक, अनुनेय

Flexibility *Phy* अनुनेयता, आनम्यता
Psy नमनीयता सुनम्यता

Flexion *Med* अवनमन, अवनमन, आकुंचन

Flexor *Bot* आकुंचक, आकोच *Ana* आकोचक – minimibrevis कनिष्ठा संकोचिनी हृस्वा – muscle संकोचिनी पेशी, नमनीपेशी – of the thigh midwifry ऊरु प्रसारणी पेशीओ [चाकीचुकी रीत

Flexuose, Flexuous *Bot* वांसमासा नमतां,

Flexure *Ana* आकोच, वक्रता, टेढापणु

Flicker *Phy* ज्मटमवुं, धुजवु – photometer कंपन दीप्ति-मापक

Flight शुड्डयन [डीवकाच

Flint चकमक, अरणि – glass फिलन्ट काच,

Float तरापो, बोयुं, प्लवमान पिंड, तरवुं

Floatation (१) प्लवनता (२) (नवी कंपनीनी) स्थापना

Floating तरतु, तरती, प्रतर, प्लवमान – assets चलमान मिलकत, ॰धन – body *Phy* प्लवमान पिंड, ॰वस्तु – ribs *Ana* छुटी पांसळीओ – deck ship तरतो घाट, तरतो डेक-kidney *Ana* छुटुं वृक्क, प्लवमान वृक्क

Floccose *Bot* झूलना गुच्छा जेवु

Flocculent शुनरूप, गुच्छवत

Flood भरती, पूर-gates पूरद्वार, पूररक्षक द्वार

Flora *Bot* वनस्पति कुल, जात, वनस्पति वर्णन

Floral envelopes *Bot* पुष्पावरण, कोश – formula पुष्पसूत्र – leaf पुष्पपर्ण, पुष्पपत्र, – symmetry *Bot* पुष्पसौष्ठव

Florescence *Bot* मंजरी, पुष्पोद्गम

Floret *Bot* फूलडो, पुष्पक, पुष्पिका, लघुपुष्प

Flow वहेण, प्रवाह, स्पन्दन, वहन
Flower *Bot* फूल, पुष्प – bud पुष्पकलिका, पुष्पमुकुल
Flowering plant सपुष्प वनस्पति
Flowerloss पुष्पहीन–plant अपुष्प वनस्पति
Flowers of sulphur *Chem* गंधकनां फूल, गधकरज
Fluctuation *Psy* सकल्प विकल्प, अस्थिरता *Com* (बजारनी) वधघट
Flue *Chem* धूम्रमार्ग, वाहिनी
Fluid *Phy* प्रवाही, द्रव, तरल
Fluidity *Phy* तरलता, द्रवता, प्रवाहीता
Fluorescence *Chem* प्रतिदीप्ति, प्रतिप्रकाशन प्रकाश स्फूर्ति, स्वय प्रकाशित, स्वयं रंगी
Fluorine (F) *Chem* फ्लुओरीन
Fluoroscope *Chem* प्रतिदीप्तिदर्शक
Flush (१) समपट्ट (२) पाणीथी धोवु (३) *Med* अरुणता (४) फाल
Fluviatile *Bot* नदीज
Flux *Phy* (१) प्रवाह, प्रवाहक (२) गलक, गलनशील *Med* स्राव, निसरण
Fly-trap leaves *Bot* माखीमारां पान
Fly-wheel *Phy* नियामक चक्र, गुरु चक्र, फलाय व्हील
Foam *Chem* फीण
Focal *Math* नाभि सबंधी, – नाभीय– केन्द्रस्थ, केन्द्रगत – chord नाभिजीवा – distance or length केन्द्र अतर, केन्द्र लंबाई – lines नाभिरेखा-केन्द्रिका – plane *Phy* केन्द्रतळ, नाभितल – point नाभि बिंदु
Focus *Math* *N.* केन्द्र, दहनबिंदु, किरण केन्द्र, नाभि *V.* केन्द्रित करवु, अेकत्र करवुं Conjugate *Phy* संयोगीकेन्द्र, अनुबद्ध नाभि Principal — मुख्यनाभि Real – वास्तविक नाभि Virtual – आभासकेन्द्र, मिथ्यानाभि
Foetus *Med* भ्रूण, गर्भ
Fog *Met* धूमस – bow *Met.* धूमस [धनुष
Foil *Chem.* पातळु, पतरं, वरख
Folds *Ana* करचलीओ circular – अनुवर्तुली॰ [त्मक, पानसरखुं
Foliaceous *Bot* पर्णसबंधी, पर्णमय, पर्णा-
Foliage *Bot* पल्लव, कुंपळ, नवपल्लव – leaf प्रामाणिक पत्री, प्रामाणिक पत्र, पल्लव
Foliate *Bot* पर्णावृत, पत्रमय
Foliation *Bot.* पल्लवीभवन, पर्णीभवन *Geo.* सदलता
Folio फोलियो
Foliolate *Bot* पर्णी Trifoliolate त्रिपर्णी
Foliose *Bot* पानना गुच्छा जेवो, पत्रमय
Folium vermis *Ana* मध्यपर्ण
Follicle *Ana* फोल्ली, ग्रंथि, कोथळी *Bot* गोणिका, डोडी, अेक स्फोटी, बीजकोषी, अेक स्फोटी फल
Fomentation *Med.* शेक, ताप
Fontanelle *Ana* पूयमार्ग, रंध्र, अवकाश, विवर anterior – पूर्व अवकाश, पूर्व विवर, ब्रह्मरंध्र posterior – पश्चिम अवकाश, शिवरंध्र
Foot पाद, पग, पगतळियु (२) बार इंचनु माप *Math* पद, पाद – bath *Med* पादस्नान – blower पाद धमण, पग धमण – light पाद प्रकाश, फूट लाईट – of perpendicular *Math* लबमूल, लबपाद – pound शक्तिनो अेकम, फूट पाउन्ड – rule फूटपटी
Foramen *Ana* रध्र, छिद्र, विवर –lacerum धमनी विवर, महाछिद्र – magnum पश्चात कपाळनु महाविवर – ovale अडाकार छिद्र, शुक्तिछिद्र, जांबु विवर – rotundum वृत्तरध्र, गोळछिद्र
Foraminose, Foraminulose *Bot* रध्रित, रंध्र वेधु
Force *Phy.* बल, शक्ति, प्रेरण, जोर Component of – बळघटक Effective – फळितबळ Field of – बलक्षेत्र Lines of – (चुबकीय) बळ रेखाओ Resultant

– परिणाम बळ – of compression समपीडन बळ – of expansion प्रसरण बळ – of gravity गुरुत्वाकर्षण बळ Parallelogram of – बळनो समान्तर चतुष्कोण – pump चोषक यंत्र, शुल्केपक यंत्र, फोर्स पम्प, दाबपंप, Unit of absolute – बळनो शुद्ध अेकम Unit of gravitational – बळनो गुरुत्वाकर्षक अेकम

Forced vibration *Phy.* प्रेरित कंपन

Forceps *Med* चीपीओ, पकड, सांडसी, सदंशिका

Forcing house उष्मागार

Fore अग्र – arm अग्रबाहु, अग्रभूजा – bone प्रकोष्ठास्थि – finger तर्जनी, प्रदेशिनी – head ललाट

Forecast आगाही, वर्तारो, भविष्यवाणी, पूर्व अनुमान, फोरकास्ट

Foreman फोरमेन, अग्रणी, मुखी

Forge *Phy. N* लुहारनी भठ्ठी, लोहसारी, अेरण. *V.* घडवुं

Fork *Phy.* कांटो, शूल, द्विशिख

Forked बे पाखी *Bot* शाखित, द्विशिख

Form (१) आकार, आकृतिरूप (२) प्रकार (३) घाट, रचना, बांधणी (४) पत्रक (५) फरमो – centre *Ana* आकारकेन्द्र

Formal औपचारिक, नियमानुसार

Formaldehyde *Chem* फॉर्म अल्डेहाअिड

Formal-haut *Ast* व्योम मत्स्य

Formalin *Chem* फॉर्मालिन

Formation *Chem* रचना, बनावट, घटना *Geo.* स्तररचना, स्तर संघात – of cells *Bot,* पेशीजनन, कोष संभव

Formative phrase *Bot.* सभवावस्था, निर्माण अवस्था, बाल्यावस्था, जननावस्था

Formula (१) संज्ञा, सूत्र (२) सूची (३) नूसखो (४) फोर्म्युला

Fornix तोरण, छत्रिका

Fossa *Ana.* खाडो, खांची, खात, खनि, खल, द्रोण, कोटर, निर

Fossil *Geo* (१) जीवावशेष, जीवशेष, अवशेष, फोसील, स्तरीभूत – अश्मीभूत, जीवशेष (२) निर्जीव, जड – *Bot.* शेलोद्भिज्ज, अश्मीभूत वनस्पति

Fossorial claw *Zoo.* खनित्र पंजो

Fraction *Math* (१) अपूर्णांक, भिन्नांक, भग्नांक (२) अंश, भाग

Fracture *Ana.* प्रभंजन, अस्थिभग्न – fever surg भंगज्वर – of the skull कपालास्थि भंग Comminuted – अवशीर्ण भंग Compound – संयुक्त भंग Extra Capsular – बहिर्कोषीय भंग

Fragment टुकडो, भाग, खंड, अंश

Frame (१) रचना (२) स्थिति (३) चोकठुं

Franchise *Pol.* मताधिकार Adult – प्रौढ मताधिकार

Free स्वतंत्र, मुक्त, स्वाधीन *Bot.* असंलग्न, छूटुं, विश्लिष्ट, स्वतंत्र – central परिधिज, छूटुं, मध्यस्थानी – electron मुक्त वीजकण, ◦वीजाणु – trade *Eco* मुक्त व्यापार, बीन जकाती व्यापार, अबाधित व्यापार – wheel स्वाधीन चक्र

Freedom *Pol* स्वतंत्रता, स्वातंत्र्य, आझादी, स्वाधीनता – of speech वाणी स्वातंत्र्य – of thought विचार स्वातंत्र्य

Freeze *Phy* ठरवुं, ठीजवुं, घनववुं, घनीभवन

Freezing-mixture *Phy* हिमकर मिश्रण, घनकारी मिश्रण, ठीजवण – point *Phy* ठारबिंदु, गलनबिंदु, घनीभवनबिंदु, हिमबिंदु, हिमांक, ठीजांक

Frenulum *Med* (होठनी) सेवनी

Frequency *Phy* वारंवारता, संख्या, आंदोलन संख्या, कंपसंख्या, कंपनावृत्ति – meter *Phy.* कंपनावृत्ति मापक

Friction *Phy.* घर्षण Angle of – घर्षण कोण Circle of – घर्षण वृत्त Co-efficient

of – घर्षणगुणक, घर्षणांक Kinetic – गतिशील॰ Limiting – सीमित॰ Rolling – चक्र॰ Sliding – विसर्पी॰ Statical – स्थित॰ – drive ॰गति – wheel ॰चक्र
Frictional घर्षण युक्त [रहित गरेडी
Frictionless घर्षण रहित – pulley घर्षण
Frigid *Phy.* ठंडुं, शीत, हिम *Psy.* निरुत्साही – zone *Geog.* शीत कटिबंध
Frigidity *Med.* (१) शीतळता, शैत्य (२) अुदासीनता
Fringe *Ana.* बाजु, कोर, छेडो, धार, झालर
Fringed *Bot.* झालरवाळी, झालरदार
Frond *Bot.* पत्रक, अपुष्पपर्ण
Front अग्रभाग, मुख Arch – मुखदर्शन
Frontal Bone *Ana.* ललाटास्थि, अग्रकपाल, पुरःकपाल – lobe ललाटखंड, अग्रिम पिंड – nerve ललाट ज्ञानतंतु – sinus ललाट कोटर, ललाट वायु कोटर – spine ललाट मणि [सीमांत
Frontier सरहद, सीमाडो, सीम, सीमा, अुपांत,
Frost *Phy.* हिम, तुषार, ठार – bite ठार खोजो
Fructify *Bot.* फळवुं, फळाववुं
Fructification *Bio.* फलन
Fructose *Chem.* फलशर्करा
Frugiferous *Bio.* फळाअु, फळवाळुं, फळवान
Frugivorous *Bio.* फळाहारी
Frustulose *Bot.* माळाना मणका जेवुं
Frustum *Math.* छिन्नाश
Frutescent *Bot.* क्षुपमय, जाखरा जेवुं
Fuel calorimetry अींधन तापमापन
Fugacious *Bot.* जलदी खरी जनार के नाश पामनार, शीघ्र पतनशील, अल्पजीवी
Fugitive *Med.* अस्थायी *Chem.* काचो *Gen* निराश्रित
Fulcrate *Bot.* अधिकावयवी (वडवाअी जेवी)
Fulcrum *Phy.* आलंब, आधारबिंदु, फलक, स्कंभा, फलक्रम *Zoo.* शृंगलंब *Ana.* आलंबिनी
Fulminating mercury विस्फोटक पारो – powder रंजक, विस्फोटक चूर्ण
Fumariaceae *Bot.* क्षेत्र पर्पटादि वर्ग, शाहतरा पित्तपापडा वर्ग
Fumarole *Geo.* धूम्ररंध्र, फ्युमरोल (ज्वालामुखीना शिखरमांनी तड, फाट के चीरो)
Fume *Chem.* धूप, धूम्र – chamber धूम्रकक्ष – cupboard धूम्रकोष्ठ, धूमाडियुं
Fumigate धूमाववुं, धूमाडाववुं, धूप देवो
Function *Gen.* कर्तव्य, धर्म, व्यापार, कार्य *Math.* परायत्त संख्या, फल, विधेय, वर्तन
Functional *Med.* क्रियात्मक, शरीरक्रियाजनित – disease शरीरक्रियाजन्यरोग – disorder शरीर व्यापार विकृति
Fund *Math.* पूंजी, कोष, भंडार
Fundamental मुख्य, मूलभूत, मूलात्मक, प्रधान, मूलगत, मौलिक, समूळी – interval मौलिक अतर – properties मूलभूत गुण – unit मूळ अेकम – research मूळभूत सशोधन, परमाणु संशोधन
Fundus *Ana.* जठर, कुहर, स्कध, अधोदेश, तलदेश – of uterus गर्भाशय मुंड, गर्भतुंबी
Fungus *Bot.* छत्रकजाति, फंगस *Med.* कुक्कुरमुत्था, छत्रिका, अर्बुद, फूग, रोगोत्पादक वनस्पति, कण्व
Fungology *Bot.* छत्रविद्या, फूगविद्या
Funicle *Bot.* नाळ, बीजनाळ, बीजबंधन
Funiculus *Bot.* नाभिनाळ, डिम्बनाळ, बीजनाळ, नाळ
Funnel *Chem.* (१) गळणी, गरणी, (२) धूमाडियुं Dropping – बिन्दुपात गळणी Separating – पृथक्कारक गळणी – form, – shaped *Bot.* गळणीआकारी
Furnace *Chem.* भट्ठी Blast – वायु भट्ठी Combustion – दहनभट्ठी Electric – बीजभट्ठी

Furor *Med* अुन्मत्तता, अुन्माद
Furrowed *Bot.* चास जेवु, लीटीवाळु
Furuncle *Med* फोल्लो, स्फोटक
Furunculus *Med* विस्फोटक, फोल्लो
Fuse *Chem* ओगळवु, अेकरूप करवु, पीगळवु (२) पलीतो, जामगरी (३) फ्युझ, वीजळीथी पीगळी जाय तेवो तार Fusible गलनीय Fusibility *Med* गलनीयता
Fusel oil *Chem* यवतेल, जवतेल, फ्युझल तेल
Fusiform *Bot* मल्लिकाकार, मुकुलाकार, त्राकाकार, मूलकाकार
Fusion *Chem* गलन, गालन, पीगळण *Bot* मीलन, सयोग, अेकीकरण Latent heat of – *Phy* लुप्त द्रवण ताप, – mixture *Chem* गलन मिश्रण, गालकमिश्र [Melting – गलन, पिगलन, Solution द्रवण]
Fusing point गलनबिंदु, गलनांक, (Melting point पिगळ बिंदु)
Futurism *Phil* भविष्यवाद

G

Gadfly *Zoo* घोडमाखी, अश्वमक्षिका
Gadolinium (Gd) *Chem* गॅडोलिनियम
Gain *Math* लाभ *Com* नफो, लाभ, फायदो
Galactic *Chem* पयन, दुग्धज *Ast* आकाशगंगासंबंधी – circle मदाकिनी वृत्त, आकाश गगा – pole मदाकिनी ध्रुव
Galactometer *Chem* दुग्धशर्करामापक
Galactophagous *Med* दुग्धोपजीवी, दूधजीवी, दूधाहारी
Galactose दुग्धशर्करा
Galactosis दुग्धनिःसरण, दूधझरण
Galaxy *Ast* तारामंडळ, ज्योतिर्माला मदाकिनी, आकाशगगा, स्वर्गगंगा
Galbalus *Bot* घटु आकारफल
Galbanum *Bot* बेरजो
Gale *Met* झुमवात, वावंटोळ
Galea *Bot* झामर, टोप
Galeate *Bot.* टोपाकार, कटाकार
Galena *Chem* काळु सीसु, गेलीना
Gall *Med* पित्त *Bot* माया – bladder *Ana* पित्ताशय, पित्तकोष, पित्तकोथळी – duct पित्तनळी – nut *Bot* मायफळ – stone *Med* पित्तपथरी, पित्तअश्म
Gallery (१) चित्रसंग्रह (२) गॅलरी
Galley *Ship* दडनौका *Print* गॅली
Gallic acid *Chem* मायाम्ल, गॅलिक अेसिड
Gallium (Ga) *Chem* गॅलियम
Galvanic battery *Phy* वीजकोठी, गेल्वेनीक बेटरी [जसत चढावेलु लोखड
Galvanised iron *Phy* जसतेलुं लोखड,
Galvanometer *Phy* वीजवाहमापक, वीजप्रवाह शोधक, वीजशक्तिमापक, गेल्वेनोमीटर
Galvanoscope *Phy* वीजवाहदर्शक, चलविद्युतदर्शक [रजालय
Gametangium *Bot* जातिकोषभंडार,
Gamete *Bot* प्रजननकोष, जननरज, गॅमीट
Gametophyte *Bot* पिंडवाहक, पिंडोत्पादक
Gamo *Bot* संयुक्त
Gamogenesis *Bot* समागमप्रजनन, समागमोत्पत्ति
Gamopetalous *Bot* सयुक्तदल, संयुक्त पत्री, जोडेलपादडीवाळु
Gamophyllous *Bot* अविभक्तपत्र
Gamosepalous *Bot* सकीर्णपत्री, युक्तच्छद, जोडेल पाखडीवाळु
Gamut *Mus* (१) स्वरसप्तक, सारीगम (२) पूर्ण विस्तार
Ganglion *Ana* गंड, नाडीग्रंथि, तंतुग्रंथि, तंतुचक्र, तंतुकद, मर्मग्रंथि, ज्ञानतंतुस्थान Cervical – कठनो ज्ञानतंतुकद

Gangrene *Med.* कोथ, विगलन, मासरोहवाण
Gap अंतर, फाणुं, गाउ, छिद्र, खोल
Garage वाहनघर, मोटरघर, गॅरेज
Garcinia Indica *Bot.* कोकम
Gardening *Bot.* बागवानी, अुद्यानविद्या, अुद्यानअुछेर
Gargle *Med* कोगळा करवा
Gargoyle *Arch* घोरियो
Garlic *Bot* लसण
Gas *Phy.* वायु, गॅस Air – हवागॅस, अेरगॅस Coal – कोलसावायु, कोलगॅस – generator गॅसजनक, गॅसजनित्र – holder वायुदानी, गॅसदानी – jar वायुपात्र – lamp वायुदीप, गॅसदीवो – meter वायुमापक, गॅसमापक – motor वायुयंत्र, गॅसमॉटर – retort वायुबक, गॅसबक
Gaseous *Phy.* वायवीय, वायुधर्मी, गेसी
Gasification *Phy* वायवीकरण, गेसुरणी
Gasolene *Chem* गॅसोलीन, पेट्रोल
Gastropoda *Zoo* जठरपदी, जठरपगुं, गोकळगाय
Gastralgia *Med* आमाशय वेदना, पाचाशयशूल, जठरपीडा
Gastric *Med.* जठरीय, जठरसंबंधी
Gastritis *Med.* जठरदाह, जठरक्षत
Gastrocolic *Med.* जठरशूल शूल
Gastroduodenal artery *Ana* जठरधमनी
Gastroenteritis *Med.* जठर पाचाशय – जठर शोथ – सोज
Gastrophreni ligament *Ana* जठरपटल बंध
Gastroplegia *Med.* जठर-पाकाशयनो लकवो
Gastrotomy *Ana* जठर छेदन
Gauge *Phy* माप – glass गेजग्लास Rain – वृष्टिमापक, वर्षामापक Water – जलमापक
Gauze (१) जाळी (२) जाळीदार कापड
Gear *Phy.* दाताळुचक, दंतचक्र
Geminate *Bot.* जोडका, बब्बे
Gemini *Ast.* मिथुन राशि
Geminorum *Ast.* पुनर्वसु
Gemma *Bot* कळी
Gemmation *Bot* खंडजनन
Gene *Bio.* जनीन, जनी, बीज (आनुवंशिक संस्कारनुं तत्त्व)
Geneology *Bio.* वंशावलि, पेढीनामुं, वंशवृक्ष, आवो
General साधारण, सामान्य, सार्वत्रिक
Generalisation *Phil* सामान्यकरण, व्याप्तिनिर्णय, सिद्धांतगमन
Generating *Phy* अुत्पादक – axis अुत्पादक अक्ष, जनन अक्ष – curve अुत्पादक वक्र – line अुत्पादकरेखा, जननरेखा
Generation *Bio.* (१) जनन (२) प्रजा, (३) सतति (४) युग, जमानो (५) पेढी Spontaneous – स्वयंजनन, आत्मजनन, स्वयंज, सहज Alternation of – जनन विपर्यय, असमजनन
Generative nucleus *Bot.* प्रजनक केन्द्र, जनन केन्द्र, अुत्पादक केन्द्र
Generator *Phy.* अुत्पादक, जनक, जनित्र
Generatrix *Geo.* जनिका
Generic *Bot.* जातिगत, सामान्य, कुटुंबवाचक
Genesis *Bot.* अुत्पत्ति, जनन, सृष्टि मंडाण
Genetics जननविद्या
Genio-glossus *Med* जीव्हापेशी, जीभपेशी
Geniculate *Bot.* घुटण माफक नमेलुं, घुंटण जेवुं, घुंटणाकार
Genital *Ana* जननेन्द्रिय – duct जननेन्द्रियनी नळी – genito femmoral duct अुरुप्रणिका
Genius *Phil* प्रतिभा, बुद्धिमत्ता
Genuflexion *Med.* घुंटण वाळवुं, जानुनमन
Genugra *Med.* जानुघात

Genus *Bio* जाति Species अुपजाति Family कुटुंब, गोत्र, वंश Order श्रेणि, समुदाय Class वर्ग

Geocentric *Ast* भूकेन्द्रीय, भूगत, भूकेन्द्रक

Geogony *Geol* भूरचनावाद, भूगर्भविद्या

Geography भूगोळ विद्या Commercial – व्यापारी॰ Physical – प्राकृतिक॰ Political – राजकीय॰

Geology भूविद्या, भूमिविद्या (Stratigraphy भूस्तरविद्या)

Geologist *Geo* भूवेत्ता, भूवैज्ञानिक, भूविज्ञानी

Geometric series *Math* गुणोत्तर श्रेणी, अुत्तरश्रेणी – progression *Math* गुणोत्तर श्रेढी, भूमिति श्रेढी, अुत्तरश्रेढी – mean *Math.* गुणोत्तर मध्यक

Geometry भूमिति, रेखागणित Solid – घनभूमिति Synthetic – सश्लेषिक भूमिति

Geophysics भूभौतिक विद्या

Geothermometer *Geo* भूगर्भ अुष्मामापक

Geotropism भूवर्तित्व, भूवर्ती घटना

Germ मूळ, अंकुर, बीज, कारण *Bio* बीजाणु, जीवाणु, बीजांकुर, जनु – cell बीजकोष, गर्भजनुकोष, जनककोष – nucleus बीजकोषकेन्द्र – tube जननलिका

Germanium (Ge) *Chem* जर्मेनियम

Germicide *Med* जंतुनाशक

Germinal *Bio* बीजविषयक – apparatus *Bio* बीजविधान – epithelium *Med* जननअधिपट, जननअुपचर्म – layer *Bio* बीजस्तर, गर्भपटल

Germination *Bio* जनन, अंकुरोद्भवन, बीजांकुरण (बीज-अंकुरण), बीजोद्भेद

Germplasm *Bot.* मूळबीज, अुत्पादकरस, बीजरस, मूलांकुररस

Gestation *Med.* गर्भाधान, गर्भाधारण

Gesticulation *Psy* अंग-विक्षेप, अिशारा

Gesture संकेत, अिशारा, हावभाव, चेष्टा

Geyser (१) (आअिसलेण्डमां) गरम पाणीना झरा (२) गरमपाणी करवानुं यंत्र (३) जल अुष्मक (४) वीज अुनामणियुं

Gibbous *Bot.* गोळावाळो, पिंडाकार

Giddiness *Med.* चक्कर, फेर, तम्मर

Gild *Chem* सोनानो ढोळ, गिलीट करवुं, ओपवुं

Gill *Zoo* चूंअी, माछलानी श्वासेन्द्रिय, जळफलोम, झालर

Gilvous *Bot* धुमर नारंगी रंगनो

Ginger *Bot.* आदु, अदक Dry – सूंठ

Gingivitis *Med.* पेढासोज, अवाळासोज

Giraffe *Zoo* जीराफ, लंबग्रीव

Gizzard *Zoo* पेपणी, जठरग्रंथी, पक्षीजठर, पक्षीनी होजरीमां चाववानो कोठो

Glabrate } *Bot* वाळ के रुंवाटी विनानो
Glabrascent } सुंवाळो भाग

Glacial *Phy* हैम, हिमरुप, हिमवत, हिमानी – period *Geo* हिमयुग

Glacier *Phy* हिमप्रवाह, हिमनदी, हिमसहति, जगम हिमक्षेत्र

Gladiate *Bot* खड्गाकार, तरवाराकारी

Gladiolus *Ana* मध्यवक्ष अस्थि, छातीनुं वचलु हाडकु

Gland *Ana* ग्रंथि, रसपिंड *Bot* कुप्पिपिंड Lymphatic – लसिका ग्रंथि Endocrine – अंतःस्रावक॰ Pineal – पीनीअल॰ शुक्र॰ Pituatory – पिच्युटरी॰ श्लेष्म॰ Thyriod – कंठ॰

Glandulose *Bot.* कुप्पिओवाळु, चीकणा सखत वाळवाळु

Glareose *Bot* पथरामां अुगतु

Glass (१) काच (२) काचप्यालो (३) पारदर्शक

Glaucoma *Med.* झामर, आंखनो अेक व्याधि

Gleet *Med* परमीओ, मधुप्रमेह, मधुमेह

Glene *Med* नेत्रकोटर, नेत्रकूप, आंखनुं गोलक

Glenoid *Med.* विवरसदृश, गोखलाकार
Glider सरतुं विमान, ग्लाओीडर, ओंजिन वगरतुं विमान, विनओंजिनी विमान
Globe गोळ, गोळो *Zoo.* गोलक [माथाळां
Globicephala *Zoo.* गोळकपाली, गोळ
Globin *Chem.* ग्लोबिन
Globose *Bot.* स्थूलाकार, गोळाकार
Globular *Phy. Geog.* गोळाकार, वर्तुलाकार, गोळीय [बिन्दु, दाणा, बुंद, गोळी
Globule *Bio.* गोलक, गोलिका *Med.*
Globulimeter *Bio.* गोलकमापक
Glocludiate Bot. रुमुल, वांसी अणीवाळा
Glomerate *Bot.* गुच्छादार, गुम्फक
Glossa *Med.* जीभ
Glossalgia *Med.* जीभपीडा
Glossary शब्दसंग्रह, शब्दकोष, निघंटु
Glossitis *Med.* जीभसोज, जीभदाह
Glottis *Med.* श्वासमार्ग, स्वरद्वार, कंठद्वार, जिह्वाळी [शोथ – सोज
Glottitis *Med.* स्वरद्वारप्रदाह, कंठद्वार–
Glow worm *Zoo* खद्योत, आगियो कीडो
Glucose *Chem.* द्राक्ष शर्करा, ग्लुकोझ
Glue *Chem.* चामरस, ग्लु, सरेस
Glumaceous *Bot.* छोतरा जेवुं, फोतरा जेवुं
Glume *Bot.* छाल, फोतरा, कुशकी
Gluteal *Ana.* नितंबनुं – artery नितंब धमनी – muscle नितंबपेशी, नितंबस्नायु
Gluteus *Ana.* नितंबपेशी – maximus muscle – गुरुनितंब पेशी, गरिष्ठापेशी – medius नितंब मध्यपेशी – minimus लघुनितंबपेशी – region नितंब प्रदेश
Gluten *Chem.* घउंनुं प्रोटीन तत्त्व, ग्लुटेन
Glycerine *Chem* ग्लीसरिन, मधुक
Gnat *Zoo* मच्छर, डांस
Gnathopoda *Zoo.* हनुपादी, दशनपादी
Gnomon *Ast.* शंकु, कीलक, अुन्नताशदंड
Gnomonic projection *Ast.* शंकुप्रतिमा

Goal *Phil* (१) अुद्देश, हेतु, आशा (२) अंतस्थान, आशावधि, साध्य, मद्दद भावना *Sports* गोल
Godown *Eco.* गोदाम, वखार, गोडाअुन
Goitre *Med.* गलगंड, गंडमाला, कंठमाळ
Gold (Au) *Chem.* सुवर्ण, सोनुं, ऑरम
Gonad *Bio* प्रजननग्रंथि
Gonidium *Bot.* स्वयंभव, रेणु
Goniometer *Math.* घनकोण मापक
Gonion *Ana* घोण
Gonorrhoea *Med.* प्रमेह, परमियो, परमो
Goods Eco. वस्तु, माल, पदार्थ – *train* मालगाडी, मारखानुं
Goodwill *Com.* शुभेच्छा, ग्राहक संबंध, शाख
Goose *Zoo.* हंस, बतक
Gorilla *Zoo.* गोरिलो वांदरो
Gossypine *Bot.* तंतुमय, रुमय
Gossypium *Bot.* रु, कपास
Gout *Med.* संधिवा, वातरोग
Government *Pol.* सरकार Central – मध्यस्थ सरकार Provincial – प्रांतिक सरकार
Governor *Pol* गवर्नर, प्रांतपति, सूबो, हाकेम *Phy.* गतिनियामक, नियामक, गवर्नर *Mec.* गवंडर [अंडाशय
Graafian follicle *Bot.* स्त्री बीजकोश,
Grade (१) प्रकार (२) कोटि, कक्षा (३) वर्ग
Gradient *Met.* ढोळाव, टोळाश, अुतराण *Math.* नतिमात्रा, अवतर, अुतार
Graduate ग्रेज्युअेट, स्नातक Post – अनुस्नातक
Graduated *Phy.* अंकित, आरेखु, आकायाळुं, क्रमांकित
Graft *Bot.* कलम
Grain कण, दाणा, धान – market दाणाबजार, दाणापीठ – merchant कणियो, दाणानो वेपारी, दाणावाळो

Graminivorous *Zoo* तृणजीवी, तृणभक्षी
Gramophone स्वरलेखक, थालीवाजुं, ग्रामोफोन
Granary *Eco* अन्नकोश, धान्यभंडार, कोठार
Granulation *Ast* दाणादार समुदाय *Med* पोपचाना दाणा
Granule *Bot.* नानो दाणो, कणिका
Grape *Bot* द्राक्ष – sughr द्राक्षशर्करा, द्राक्षनी साकर
Graph *Math* रेखालेखन, आलेख, बिन्दुरेख, ग्राफ, रेखांकन
Graphology अक्षर सामुद्रिक, अक्षरविद्या *Math* लेखनविद्या, आलेखविद्या
Graphometer *Math* कोणमापक
Graphophone *Phy* नादलेखक यंत्र
Graphospasm *Med* हाथनो कप्वायु
Grass-hopper *Zoo* तीड, तीतीघोडो
Grating जाळी, रेखापट्टी, ग्रेटिंग, वर्तन, पट Diffraction – विकिरण जाळी
Gratuitous निष्कारण, निःप्रयोजन, अहेतुक, स्वयंप्रेरित (२) मफत, विनामूल्य
Gravel *Geo* कांकर, कांकरी, मरडियो
Gravimetric भारमापक, वजनमापक – analysis भारबद्ध विश्लेषण, तोलयुक्त०, Gravimetry भारमिति, तोलमिति
Gravitation *Math Phy.* गुरुत्वाकर्षण
Gravity *Phy* गुरुता, गुरुत्वाकर्षण, अभिकर्ष Centre of – *Phy* गुरुत्वमध्यबिंदु, भारकेन्द्र, भारनाभि
Gray *Phy* राखोडियो, धूसर
Grease *Chem* चरबी, मेद, मास
Great Bear *Ast* सप्तर्षि
Greater inequality *Math* अधिगुणोत्तर
Greatest common measure *Math* दृढभाजक, महत्तम साधारण भाजक, गुरुत्तम साधारण अवयव
Green algae *Bot* लीली शेवाळ, लील, अल्गी
Green vitriol *Chem* हीराकसी
Gregarious instinct *Psy* यूथवृत्ति, यूथ स्वभाव, समूहवृत्ति, संघवृत्ति
Grey matter *Ana* राखोडी रंगनुं मगजद्रव्य
Grid *Phy* जाळी, ग्रीड Electric – बीजवाहक संस्था [चांपण *Med* चूंक
Gripe *Zoo* गीधपक्षी *Mech* चाप,
Griseous *Bot* धूसर, नीलधूसर
Gristle *Ana* तरुणास्थि, कोमळ हाडकुं
Groin *Ana* जांघ, वंक्षण, ऊरुसंधि
Groove चीरो, खांच, गर्ता, खात
Gross (१) स्थूळ (२) ग्राम्य, अशिष्ट *Com* (१) कुल (२) १४४ नंग, ग्रुस
Ground glass *Chem* आधळो काच, घसेलो काच
Group समूह, संघ, जूथ – assurance सामुदायिक वीमो, समूह वीमो – mind *Psy* जूथ मानस, सामुदायिक मन, गणमानस
Growth वृद्धि, विकास, संवर्धन
Grus *Ast* बक (तारामंडळ)
Guard cell *Bot* संरक्षक कोष
Guard of honour पोलिस सलामी
Guide भोमियो, मार्गदर्शक, राहबर
Guilty दोषित, अपराधी, तकसीरवार
Guinea worm *Med* नारु, वाळो
Gulf *Geog* अखात, अुपसागर
Gullet *Ana* अन्ननलिका, निगल
Gum (१) अवाळु (२) गुंद, गुंदर
Gustatory *Med* स्वादेन्द्रिय संबंधी, रस संबंधी – pore स्वादरन्ध्र
Gut *Ana* आंतरडुं, अन्नमळी
Gutta *Med* बिन्दु – percha रबर
Guttate *Bot* धाबादार, धाबावाळु
Gymnocarpus *Bot* नग्नफली
Gymosperm *Bot* नग्नबीज
Gynaeceum *Bot* स्त्रीकेसर व्यूह, रजालय, अंडकोश, अंडाशय
Gynaecology *Med* स्त्रीरोगविज्ञान
Gynobase *Bot* स्त्रीकेसर कर्णिका

Gynophore *Bot* स्त्रीकेसरधारीदड, गर्भाशयनी डीटी

Gypsum *Chem* चिरोडी, जीपसम

Gyrate *Bot* कुंडलित चक्राकारी धुंचलुवळेल

Gyration चक्रावर्तन, चक्रगति भ्रमण, फूदडी

Gyroscope भ्रमणदर्शक

Gyrose *Bot* चक्राकार, फूदडी आकारी

Gyrostat *Phy* चक्रगति स्थापक, भ्रमण गतिस्थापक

Gyrus *Ana* तरंग, वलय

H

Habenula *Ana* हर्यरश्मि, लगाम

Habit *Psy* (१) वर्तन, शील, प्रकृति (२) टेव, आदत *Bot* रहनसहन, स्वरूप, आचरण

Habitat *Bio* जन्मस्थान, निवास, स्थानक, रहेठाण

Habromania *Med* दर्पोन्माद, आनंदोन्माद, हरखघेला

Hachures *Geog* भूरेखा, [नकशामां] ढाळरेखा

Hackle *Mech* पशेगी दताळी, दातालुं ओजार

Haemachrome *Med* लालरंग, रक्तरंग, रक्तवर्ण

Haemacyte *Med* रक्तकण

Haemacytometer *Med* रक्तकणमापक

Haemadynamics *Med* लोहीभ्रमणविद्या, रक्ताभिसरणविद्या, रक्तगतिविद्या

Haemagogue *Med* रक्तनिगारक

Haemanalysis *Med* रक्तविश्लेषण

Haematic *Med* रक्तसबंधी

Haematin *Chem* रक्तद्रव्य, हिमेटिन

Haematinometer *Med* रक्तसत्त्वमापक, हीमेटिनमापक [हिमेटाईट

Haematite *Min* लोहअश्म, लोहखनिज,

Haematoglobin *Med* रक्तकणरंजक

Haematology *Med* रक्तविद्या लोहीविज्ञान

Haemotoscope *Med* रक्तकणदर्शक

Haematosis *Med* रक्तोत्पत्ति रक्तशरण

Haematospectroscope *Med* रक्तकण रंगपटदर्शक

Haematotherapy *Med* रक्तकणचिकित्सा

Haematozoa *Med Bio* रक्तजीवक

Haematuria *Med* लोहीमूत्र, रक्तप्रमेह

Haemeralopia *Med* रताधळापणु, रतोंधता [कणक, हिमोग्लोबिन

Haemoglobin कणरंजक, रक्तरंजक, रक्त

Haemorrhage रुधिरस्राव, लोहीस्राव, रक्तस्राव

Haemorrhoids रक्तार्श, हरस, क्षरता मसा

Hafnium (Hf) *Chem* हाफनियम

Hailstorm *Met* करावृष्टि, बरफनुं तोफान

Hair *Bot Med* (१) वाळ, केश, रोम, लोम (२) रुवांटी – bulbs *Ana* वाळनां मूळ, केशमूळ – follicle *Zoo* केशरन्ध्र, रोमकूप – spring वाल, वालकमान (घडियाळनी)

Halation *Phy* तेजोमडळ, प्रकाशमडळ

Haliography सिंधुवर्णन, सिंधुविद्या, समुद्र वर्णन

Halitus *Med* निश्वास, बाष्प

Halley's comet *Ast* हेलीकेतु

Hallucination *Psy* (१) विभ्रम, भ्रमणा, व्यामोह, आभास (२) विपर्ययज्ञान (३) वशीकरण, नजरबंधी

Halo तेजोमंडळ, प्रभामडळ, तेजकुंडाळुं परिवेष, परिधि

Halogen *Chem* हेलोजन [क्लोरिन, ब्रोमिन फ्लुओरीन अने आयोडिन ए तत्त्वोनो वर्ग]

Haloid *Chem* (१) लवणमय, लावणिक, (२) तेजोमय

Halophyte *Bot* खारनी – खारी – वनस्पति, सैंधवीय वनस्पति

Haloscope *Ast* तेजोमडळ दर्शक, तेजदर्शक
Hamal *Ast* अश्विनी (नक्षत्र)
Hamarthritis *Med* ग्रथिवात, सधिवा, रक्तसंधिवात
Hamate *Ana* वक्रास्थि, फणधर *Bot* हुकवाळु
Hand (१) हाथ (२) हथेळी (३) लेखक, कार्यकर्ता – bag हाथथेली – cuffs हाथकडी – loom हाथसाळ – note हाथचिट्ठी – pump हाथपप – saw हाथकरवत
Handicraft *Eco* हाथकाम, हाथप्रयोग, हाथकळा
Hangar जहाजघर, विमानशाला, हगार
Hanstorcium *Bot* चूषणी, परोपजीवीना मूळ
Haploden *Zoo* ओकदती
Hard (१) कठण, दृढ, सगीन (२) मुश्केल (३) कठोर – water कडक पाणी, साबुना शक्पाणी, अफेनद अल
Hardening *Chem* – of oil तेलथीजवण – of steel पोलाद उपर पाणी चढाण
Hardness *Chem* कठणपणु कठोरता *Min* कठिनता – अंक
Harelip *Med* तुटेलो होठ, ओष्ठभेद
Harmonic *Phy* स्वरित, संवादी, समतरगी *Mus* तालबद्ध, समस्वर *Math* हरात्मक, स्वरित – engine *Phy* समतरगीयंत्र – function हरात्मकफल, समतरंगी फल – *motion सवादीगति* – *progression Math* हरात्मक श्रेढी, स्वरित श्रेढी – proportion हरात्मक प्रमाण – ratio संवादित गुणोत्तर, संवादित निष्पत्ति, स्वरित गुणोत्तर – series हरात्मक श्रेणी अनुगुण श्रेणी, स्वर श्रेणी – division अनुगुणछेद
Harmonics स्वरशास्त्र, स्वरविद्या
Harmonograph *Phy* स्वरालखक, संवादिता, आलेखक, समता-आलेखक
Harmonometer *Phy* स्वरमापक संवादितामापक
Harmony समता, समतोलन, सवादिता, सुसगतता, मेळ
Hastate *Bot* भालाकार, शूलाकार
Hatchway *Ship* दादर, (वहाणनो) फाळको
Haustoria *Bot* चोषकमूल, शोषकमूळ
Hawk *Zoo* बाजपक्षी, शकरो
Hawker फेरियो
Hazy *Chem* झाखु, धुमसी
Head (१) माथु, शिर, शीर्ष, कपाल, खोपरी (२) मगज (३) टोच (४) मुख्य माणस, वडो *Adj* मुख्य, वडो *Bot* पुष्पशेखर, फूलनी टोच – *of a comet* धूमकेतु शिखा, केतु शिखा – quarter वडु मथक, मुख्य मथक
Head-phone शिरकान हेडफोन
Health *Med* तदुरस्ती, आरोग्य, स्वास्थ्य – resort आरोग्य धाम
Hearing श्रवण *Law* सुनावणी
Hearsay evidence *Law* कर्णोपकर्ण पुरावो, लोकवायका
Heart (१) हृदय, रक्ताशय (२) रहस्य (३) मध्यस्थान – beat हृदयनो धबकारो, धड कारो – burn अम्लपित्त छातीदाह छातीमां बळतरा – disease हृदयरोग – failure हृदयबंध – shaped *Bot* हृदयाकार, पदाभाकार Palpitation of the – हृदयस्पदन, पाल्पिटेशन
Heat *Phy* गरमी, ताप, उष्मा, उष्णता *Med* Absorption of – गरमीशोषण, उष्माशोषण Atomic – परमाणुउष्मा Latent – गूढ गरमी, गुप्त उष्मा Equivalent of – उष्मातुल्यांक Specific – विशिष्टउष्मा Transmission of – उष्माप्रसरण Unit of – उष्मांक
Heater चूलो, सगडी, तापणी, तापक, हीटर
Heaven *Ast* आकाश *Phil* स्वर्ग
Heavenly bodies *Ast* खगोलपदार्थ, खगोलगण

Heavy वजनदार, भारे, गुरु – metals भारे धातुओ [सीसुं, लोढुं, ताम्र] – oils भारे तेल – water भारे पाणी
Hebetude *Med.* मनोमंदता, मंदमानस, बुद्धिमंदता
Hedonism *Phil.* सुखवाद, समाज सुखवाद
Heel *Ana.* अेडी, पानी
Heifer *Zoo.* वाछरडुं
Height *Math* अूंचाअी, अुच्छ्राय, अुच्चता – above sea level *Geog.* दरिआअी सपाटीथी अूंचाअी
Helcology *Med.* व्रणविज्ञान
Heliac *Ast.* सौर, सूर्य विषयक
Helianthus *Bot.* सूर्यमुखी जाति
Helicoid *Bot* अंतरवकाक्ष, कुंडलाकार
Helicopter *Phy.* अुच्चारोही विमान
Helio-centric *Ast.* सूर्यकेन्द्री, सूर्यकेन्द्रक – chrome वर्णछाया चित्र, रंगचित्र
Heliolatry सूर्यपूजा
Heliometer *Ast.* सूर्यमापक, सूर्यबिंबमापक
Helioscope *Ast.* सूर्य दर्शक
Heliostat *Ast.* सूर्यदर्पण, तारास्थापक यंत्र, हिलियोस्टाट
Helio-tropic *Bot.* सूर्यानुवर्ती, सूर्योन्मुख, प्रकाशानुवर्ती, सूर्यमुखी
Helium (He) *Chem.* हिलियम
Helix पेच, आवर्त *Zoo* आवर्ती *Ana* धनु, कुंडली बाह्यकर्ण, सर्पिल
Helm *Ship* नौकाकर्ण, सुकान
Helminth *Med* परोपजीवी कृमि
Helvous *Bot* आछा पीळा रंगवाळुं
Hemicarp *Bot.* अर्धफल
Hemicrania *Med.* आधाशीशी, शिरार्धशूल
Hemicyclic *Bot* अर्धचक्रीय [अर्धांगवा
Hemiplegia *Med.* पक्षाघात, लक्वो,
Hemiptera *Bot.* अर्धपर्णी, अधपांदडाळुं
Hemisphere *Ast Geog.* गोळार्ध, अर्धगोळ
Hemitropus *Bot.* अर्धनम्र, अडधुंवळेल
Heptalgia *Med.* यकृतवेदना
Hepatitis *Med.* यकृतदाह
Heptad *Chem.* सप्तक, सप्तयंधक
Heptagon *Math.* सप्तकोण, सप्तभुज
Heptagynia *Bot.* सप्त स्त्रीकेसरी
Heptamerous *Bot.* सप्तविभागी, सात भागाळुं
Heptandria *Bot.* सप्तपुंकेसरी
Heptaphyllous *Bot.* सप्तपर्णी, सात पादडाळुं
Heptapody *Zoo.* सप्तपादी, सातपगुं
Heptavalent *Chem.* सप्तयोजी, सप्त शक्तिक
Herb *Bot* वर्षायु वनस्पति, तृणादि औषधि
Herbarium *Bot.* वनस्पति संग्रह, औषधि संग्रह [फलाहारी
Herbivorous *Zoo* खडखाअु, तृणजीवी,
Hercules *Ast.* चोरी (तारामंडळ) [दोळाकृति
Herd यूथ, टोळुं – instinct *Psy.* यूथवृत्ति,
Heredity वंशपरंपरा, जातिपरंपरा, अनुवंश संस्कार *Bot.* आनुवंशिकता, अन्वय, परंपरा प्राप्ति
Hermaphrodite *Bio.* अुभयलिंगी, अर्धनारीनर
Hermatic *Phy.* हवाबंध, वायुरुद्ध, वायुबद्ध, वायुदृढ
Hernia *Med.* अंतर्गल, सारणगाठ, अन्त्रवृद्धि
Heron *Zoo* क्रौंच, बगलु
Herpes *Med.* दद्रु, विसर्पिका
Herpestis *Bot.* ब्राह्मी, मंडुकी
Herpetology *Zoo* अुरगविद्या
Herpetoid *Zoo* अुरगाकार
Hesperidium *Bot.* नारंगफल
Hesperus *Ast* शुक्रेन्दु, शुक्रनो तारो
Heteroblastic *Bio.* विषमकोषी
Heterocarpus *Bot.* विषमफली, द्विविध फलधारी
Heterodont *Zoo.* विषमदंती

Heterodox *Phil.* विषमवादी, विधर्मी, अनुनवाणी, नवीनतापूजक
Heterogamous *Bot.* भिन्नजातीय, विषम- [जननकोषी
Heterogamy *Bio.* विषमपिंड संयोग
Heterogeneous *Math.* विभिन्न जाति, मिश्र *Phil.* मिश्र जातीय, विषम जातवाळुं *Bot.* भिन्न प्रकारनुं, जुदी जुदी जातवाळुं
Heteromorphic *Chem.* विभिन्नरूपी, विषमरूपी
Heteropathy *Med.* विषमशुपचार
Heterophyllous *Bot.* भिन्नपर्णी, विषम- [पर्णी
Heteropoda *Zoo.* विषमपादी
Heterosporous *Bot.* विषमरेणुक
Heterotrophic *Bot.* परभोगी, भिन्नजीवी, परोपजीवी
Hexagon *Math.* षट्कोण, छखुणियुं
Hexahedron *Math.* षट्फलक, षट्भुज
Hexamerous *Bot.* छभागाळुं, छभागयुक्त
Hexapod *Zoo.* षट्पादी, छपगुं
Hexapterous *Bot.* छपांखाळुं, छपांखवाळुं
Hexavalent *Chem.* षट्योगी
Hiatus *Ana.* छेद्र, भुख
Hibernation *Phil.* निष्क्रियजीवन, – स्थिति *Med.* हिमशयन, सुषुप्तावस्था
Hiccough *Med.* हेडकी
High ऊंचुं, श्रेष्ठ, मुख्य, वडुं, वरिष्ठ, अति – blood pressure अति लोहीदाब – court वरिष्ठ अदालत, वडी अदालत, हाअीकोर्ट – frequency अतिकंप – current अतिवेग प्रवाह – jump ऊंचकूदको – pitch ऊच्च स्वर, तारस्वर – power lense ऊंचा नंबरनो लेन्स, अति सन्धान – tension battery अतिदाब बेटरी – tension current अतिदाब प्रवाह
Highest common factor *Math.* गुरुतम साधारण भाजक – measure ग॰ सा॰ माजक
Hilar *Bot.* चांदलाळुं, चांदलावाळुं
Hilum *Bot.* मध्यबिन्दु, बीजकेन्द्र *Ana.* नाभि, द्वार, मुख
Hinge (१) मजागरु (२) नरमादा (३) आधार
Hip *Ana.* नितंब, श्रोणि, कूल्ला – *bath* कटिस्नान – bone नितंबनुं हाडकुं – joint वंक्षणसंधि
Hippocrepiform *Bot.* घोडाना डाबला [जेवुं, अश्वपादाकार
Hippology अश्वविद्या
Hippopotamus *Zoo.* जळघोडो
Hippuric acid *Chem.* अश्वमूत्राम्ल, हिप्पुरिक अेसिड
Hippurite *Zoo.* अश्वपुच्छी, घोडपुंछाळुं
Hirsute *Bot.* तृणलोमश
Hispid *Bot.* कंटकितरोमश, कांटा जेवा वाळवाळुं
Histogenesis *Bot.* पेशीजनन
Histology *Bot.* सूक्ष्म शरीरविद्या, सूक्ष्म व्यवच्छेदविद्या, सूक्ष्मकोष शरीरविद्या
Hoarseness *Med.* स्वरभंग
Hoary *Bot.* धुम्ररंगी, राखरंगी
Holdfast *Bot.* पकड
Holmium (Ho) *Chem.* होलमियम
Homobaric *Chem.* समभारिक
Homocentric *Phy.* समकेन्द्री
Homodermic *Med.* समचर्मी
Homodont *Zoo.* समदन्ती
Homodromous *Bot.* अेकदिशागामी, अेकमार्गी
Homoezoic *Zoo.* समजीवी
Homogamous *Bot.* समलिंगी, अेकलिंगी [पुंपवाळुं
Homogeneous अेकरूपी, समजातीय, अेकरस, सजातीय, अेकजातीय *Math.* समजातीय *Chem.* सधर्मी
Homogenesis *Bio.* समप्रजनन, सजातीय [जनन
Homogenial *Bot.* समांगी
Homologous तुल्यभागीय, समभवी, समरूपी, समतुल्य

Homology साधर्म्य, रचनासाम्य, सजातीयता *Med.* संस्थानसाम्य [अेकाकार, अेकरूपी
Homomorphous *Bio. Med.* समानाकार,
Homoptera *Zoo.* समपत्री
Homosporous *Bot.* समरेणु, समरेणुक
Homotypic division *Bot.* समविभाजन, सरखी वहेंचणी, समवहेंचणी
Honour टेक, शाख, स्वाभिमान
Hooded *Bot.* फणाकार [*Geo.* स्तरखंड
Horizon *Ast.* क्षितिज, दृष्टिमर्यादा, दिगंत
Horizontal *Phy.* समक्षितिज, क्षैतिज, क्षितिज समांतर, – line क्षितिजरेखा, आडी-लाअीन, आडीरेखा – parallax *Ast.* क्षितिजलंबन – plane समान्तर तल, क्षितिज-तल – section आडो छेद
Hormone *Bio.* अंतःस्राव, होर्मोन
Hornet *Zoo.* मोटोभमरो
Horometry *Ast* काळमिति, काळमापन विद्या
Horripulation *Med.* रोमांच, कंपारी, रोमकंप [हॉर्सपावर
Horsepower *Phy.* अश्वशक्ति, अश्वबल,
Horse-shoe magnet *Phy.* अश्वनाळ चुंबक
Hortensis *Bot.* अुद्यानीय, वाडीने लगतुं
Horticulture *Bot.* अुद्यानकला, बागवानी
Hospital *Med.* अिस्पिताल, रुग्णालय, सारवारखानुं
Host यजमान *Bot.* आश्रयदाता, रक्षक पोषिता
Hostel छात्रालय, होस्टेल
Hot गरम, अुनुं, तप्त – air engine तप्तवायु अेन्जीन – blast गरम हवानो प्रवाह – house तापगृह – water bag गरम पाणीनी कोथळी – थेली
Hour कलाक – circle *Ast.* होराचक्र – glass कलाकशीशी, रेतीनी घडियाळ
Hull *Ship.* वहाणनु खोखुं, तळियुं, ढोळ, सढ
Humanity मानवता, भूतदया, मानवप्रेम, मानवबंधुभाव
Humeral *Ana.* बाहु विषयक, भूजविषयक
Humerus *Ana.* भूजास्थि, बावडानुं हाडकुं
Humid *Phy.* भेजवाळुं, आर्द्र, भीनाशवाळुं
Humidity *Phy.* आर्द्रता, भेज, भीनाश Relative – सापेक्ष॰
Humour (१) हास्यप्रकृति, प्रकृति (२) हास्य-रस, नर्मवाक्य *Med.* शरीरना रसादि – कफ, वात, पित्त
Hump *Zoo.* खूंध
Humus ह्युमस, जमीननुं प्राणिज तत्त्व, ॰अस्तनिज तत्त्व, ॰कार्बन तत्त्व
Hurricane *Met.* आंधी, वावाझोडुं
Husk *Bot.* छालुं, तुश
Hyades *Ast.* रोहिणी [स्वच्छ
Hyaline } *Bot.* काचवत, पारदर्शक,
Hyaloid } *Phy.*
Hybrid *Bio.* वर्णसंकर, संकरप्रजा
Hydra *Ast.* आश्लेषा (नक्षत्र) *Zoo.* जलव्याल
Hydragogue *Med* जलरेचक
Hydrant पाणीनो बंबो, पाणीसंचो [मरक्युरी
Hydrargyrum (Hg) *Chem.* पारद, पारो,
Hydrated जलान्वित, पाणीवाळुं [Dehydrated जलविहीन]
Hydraulic जलप्रेरित, जलगामी, जलात्मक, जलशक्तिचलित, हायड्रोलिक – crane हायड्रोलिक सुंढो, जलोच्चालक – motor जलयंत्र – press जलदाबक
Hydraulics जलशक्तिविद्या, प्रवाहीशक्तिविद्या
Hydrazine *Chem.* हायड्रेझीन
Hydride *Chem.* हायड्राअीड
Hydrocele *Med* अंडवृद्धि, वधरावळ
Hydrocephalous *Med.* कपालजलोदर
Hydrochloric acid *Chem.* मीठानो तेजाब, हाअीड्रोक्लोरिक तेजाब-अेसिड
Hydroelectricity *Phy.* जलवीज, जलविद्युत
Hydrogen (H) *Chem.* हाअीड्रोजन – ion हायड्रोजन आयन
Hydrogenate हाअीड्रोजनवुं

Hydrokinetics *Phy* जलगति शक्ति-विज्ञान, जलशक्ति विज्ञान
Hydrology जलविद्या
Hydrolysis *Chem.* जलविश्लेषण, पाणी-पृथक्करण
Hydrometer *Phy* द्रवतुला, जलसाद्रता-[मापक
Hydropathy *Med* जलोपचार
Hydrophobia *Med.* हडकवा, जलद्वेष
Hydrophyte *Bot* जलवनस्पति, जलज-वनस्पति
Hydroscope जलघटिका, जलघडियाळ
Hydrostatics *Phy* जलस्थिति विद्या
Hydrotropism *Chem. Bot.* जलानुवर्तित्व, जलोन्मुखता
Hydrous जलीय, जलयुक्त
Hydryzoa *Bio.* जलजीवक
Hyetology *Met.* वृष्टिविज्ञान, ऋतुविद्या
Hyetometer *Met* वर्षामापक, वृष्टिमापक
Hygiene *Med.* आरोग्यविद्या, स्वास्थ्यविद्या, तदुरस्तीविद्या, आरोग्य विज्ञान
Hygrograph *Met* आर्द्रतालेखक, भेजलेखक
Hygrometer *Phy.* आर्द्रतामापक, भेजमापक
Hygroscope *Phy.* आर्द्रतादर्शक, भेजदर्शक
Hyloplasm *Bio* काचरस
Hymen *Med.* योनिपटल, योनिपडदो
Hymenoptera *Zoo* जाळपत्री
Hyoglous *Med* जिह्वातोरण, जीभपेशी
Hyoid *Ana* जीभास्थि, कंठास्थि अपटु
Hyper अति, अतिरिक्त – aemia अतिरक्त सचार – bola *Math* अतिपरवलय, परव-लय – fine अतिसूक्ष्म – sensitive अति लागणीवश
Hypnotism *Psy.* समोहन, संमोहनविद्या, [मोहनिद्रा
Hypo अधि, क्षुप, अल्प, अधर *Chem.* हाभिपो, सोडीअम हाअिपोफोस्फेट
Hypocotyl *Bot.* अधराक्ष, दलाक्ष, संधि
Hypodermis *Ana* अध त्वचा
Hypogeal *Bot.* अधोभूमि, भूपृष्ठाधर
Hypoglossal *Med.* अधोजिह्वा
Hypotenuse *Math* कर्ण
Hypothesis अनुमान, कल्पना, वाद, संकेत, [सिद्धान्त
Hypsometer *Phy* अुच्चतामापक
Hysteria *Med.* मूर्छा, अुन्माद, हीस्टीरीआ
Hysteritis *Med.* गर्भाशयदाह
Hysterotomy *Med.* गर्भाशयछेदन

I

Ice *Phy* हिम, बरफ – age *Geo* हिमयुग – bag *Med.* बरफकोथळी, आअीस बॅग – berg हिमशिला, बरफनो डुंगर – proof *Phy.* हिमजित
Ichthyology *Zoo* मत्स्यविद्या
Ichthyosaurin *Zoo* मत्स्यादि वर्ग
Icicle हिमकण
Iconography मूर्तिविद्या
Iconolatry *Phil* मूर्तिपूजा
Icosandrous *Bot* वीसपुंकेसरयुक्त
Ictus solis *Med* लू, सूर्याघात
Idea *Psy* (१) विचार, ख्याल, भावना (२) अुद्देश, अभिप्राय (Thought तर्क, विचार-प्रक्रिया Imagination कल्पना]
Ideal *Phil* आदर्श, ध्येय, भावना
Identical *Math* अेकरूप, अेकात्मिक, पर्यायिक
Identity *Math* पर्याय, अेकात्मता *Phil.* साम्य, सारूप्य, तादात्म्य
Ideology *Phil.* आदर्शवाद, विचारविज्ञान, [विचारसरणी
Idiocy *Med* बुद्धिहीनता, निर्बुद्धता, मंदबुद्धित्व
Idio – विचित्र, निजि, स्व, स्पष्ट [निजु
Idioelectric वीजव्य, वीजळीवाळु थअी शके
Idiosyncracy विचित्रता, विलक्षणता *Med* देहप्रकृति, प्रकृति
Idiot *Psy* बोत, बायो, जड, ठोठ, बुद्धिहीन, अक्कलहीन
Igneous *Geo* आग्नेय, अग्निज, अग्निकृत

Ignition *Chem* ज्वलन, प्रदीपन, सळग
- point *Chem* ज्वलनांक, सळगबिंदु, ज्वलनबिंदु

Iguana *Zoo* पाल्ला घो

Ileo hypogastric nerve *Ana* बस्तिजघानिका ज्ञानतंतु

Ileo inguinal nerve *Ana* वक्षणी, वक्षणोपस्थिका ज्ञानतंतु

Ileo pectineal line *Ana* श्रोणिफपाल भागास्थि रेखा

Iliac *Ana* जघन, कटि - artery जघनधमनी
- bone जघनास्थि - border जघनधारा
- circumflex कटिरंभेगी fossa जघन दर
- region जघन, - क्रोल, - श्रोणि - प्रदेश
- spine जघनस्पाळ, नितंबभाग

Ilium *Ana* अल्लान, श्रोणिअस्थि, श्रेणीभम

Illation *Psy* तर्क, अनुमान, अनुमति

Illegal *Law* कायदा विरुद्ध, गेरकानूनी

Illiterate निरक्षर, अभण

Illuminate *Phy* अुजासवुं

Illumination *Phy* रोशनी, प्रकाश, दीप्ति, अुजास, तेज Unit of - प्रकाशनो अेकम, प्रकाशाक, अुजासाक, अुजासनो अेकम

Illusion भ्रम, माया, आभास

Illustration (१) अुदाहरण, दृष्टांत (२) चित्र

Image *Phy* आकृति, प्रतिबिंब Inverted - अुलटुं प्रतिबिंब Multiple - प्रतिबिंबमाळा Real - साचुं प्रतिबिंब Virtual - आभासी प्रतिबिंब

Imagery कल्पित चित्र, कल्पना सृष्टि

Imaginary *Math* कल्पित, काल्पनिक
- number काल्पनिक संख्या [तर्कशक्ति

Imagination *Psy* कल्पना, प्रतिभादृष्टि,

Imago *Zoo* पतंगावस्था, कीटनाथी पतंगनी छेल्ली अवस्था

Imbecile *Psy* निर्बळ, गांडो

Imbecility *Psy* गांडपण, बुद्धि दौर्बल्य, मननी निर्बळता

Imberbis *Bot* वाळविहीन

Imbibe ग्रहण करवु, शोषवु, पीवु, चुसी लेवु

Imbibition *Bot* शोषण, ग्रहण

Imbricate *Bot* आच्छादित, क्रमातिशायी

Imitation *Psy* अनुकरण, अनुसरण

Immaculate *Phil* अपौरुषेय, शुद्ध

Immanent *Phil* अन्तर्गत, अन्तरस्थ

Immarginate *Bot* किनारीहीन

Immensity अमेयता, अतिविस्तृति

Immersion *Phy* निमज्जन, डूबन *Ast* युतिभेद, निमिलन *Phil* निमग्नता, तल्लीनता

Immobility *Phy* स्थिरता, जडता, अचळता

Immolation बलीदान, भोग, नाश

Immovable (१) स्थावर (२) अचेष्ट
- property स्थावर मिलकत - joints *Ana* अचेष्ट संधिओ

Immunity *Med* (१) मुक्ति, निर्भयता, रक्षण (२) रोगक्षमता

Immutability *Phy* अविकारीता अविकार्यता

Impact *Phy* संघात, आघात

Impacted *Med* आबद्ध

Impalpable *Phy* अवेद्य

Imparinnate *Bot* असमपक्षभूत, अयुग्म पक्षाकार

Imparity *Psy* विषमता, असाम्य

Impenetrability *Phy* निर्भेद्यता, अभेद्यता

Impennate *Bot* अपक्ष, विपत्री

Imperceptible *Psy.* असंवेद्य, अलक्ष्य

Imperceptibility *Phy* असंवेद्यता, असवेदिता

Imperfect *Psy* अपूर्ण, न्यून *Bot* अेकलिंगी

Imperfection *Psy* अपूर्णता, न्यूनता

Imperforate *Bot* अछिद्री, छिद्रविहीन, अवेधित

Imperialism *Pol* साम्राज्यवाद, शाहीवाद
Impermeable *Phy.* अभेद्य, अगम्य, अवेध्य
Impersonal *Phil* अकर्तृक, अव्यक्तिगत, परोक्ष – god निर्गुण ब्रह्म
Impervious *Phy.* अप्रवेश्य, दुष्प्रवेश्य, निरंध्र
Impetus *Psy.* (१) संवेग, आवेग (२) शुत्तेजकबळ, प्रेरकबळ
Implacental *Bio* अपराहीन, नाळहीन
Implicit गर्भित, अन्तर्गत *Math.* गूढ, अस्पष्ट
Imponderability *Phy.* भारविहीनता
Imponderable *Phy.* भारविहीन
Import *Eco* आयात *Lang.* अर्थ *V.* आयात करवुं, आयवतुं – duty आयातजकात
Impost *Eco* जकात, दाण, कर, वेरो *Arch* थामलानी जे कमान शुपर ओमारतनो आधार होय छे ते
Imposthume *Med.* विद्रधि ॲब्सेस, गुमडुं
Impound *Law* (१) जप्त करी राखवुं (२) वाडामां राखवुं, डब्बामां पूरवुं
Impregnation *Bio.* गर्भाधान
Impressed (force) *Math* प्रयुक्त (बल)
Impression संस्करण, आवृत्ति *Psy.* संस्कार, प्रत्यय, छाप, प्रतीति
Impulse धक्को, वेग, आघात *Psy* आवेग (लागणीनो), धक्को, प्रेरणा, ऊर्मिवेग, संवेग, आवेश, मैवेद – blow *Math.* संवेदघात
Impulsive force *Math* संवेदबल, वेगबल
Impurity मेल, अशुद्धि, कस्तर
Inactive निष्क्रिय, शिथिल, मंद
Inadequate अपर्याप्त, अपूरतुं
Inane *Bot* वंध्य, रिक्त, शून्य, निष्फल
Inanimate *Bio* निर्जीव, अचेतन, जड, अचर
Inanimation *Med.* शून्यता, निःसत्त्व
Inequilateral *Bot.* असमबाहुवाळुं
Inarticulate अस्पष्ट, वाचारहित, मूगुं *Zoo* असंधित, सांधारहित

Inborn *Bio* सहजात, स्वाभाविक, सहज
Incandescent *Chem.* शुष्माधवल, प्रज्वलित, तापदिप्त
Incanous *Bot* कोमल सफेद वाळवाळुं
Incarnate *Bot* मांसरंगी, *Gen.* सदेही
Incense धूप
Incentre *Math.* अंत केन्द्र, अंतर्मध्य
Inception प्रारंभ, बीजारोपण, शरूआत
Incestuous *Bio* गोत्रगामी
Inch तसु, श्चिच
Incidence *Phy* आपातन, संपात Angle of – *Phy* आपातनकोण, आपातकोण – of taxation करसंपात
Incident ray *Phy* आपातकिरण
Incineration *Chem.* भस्मीकरण
Incinerator *Chem* भठ्ठी
Incipient आरंभनुं, शरूआतनुं
Incircle *Math.* अंतर्वृत्त
Incised wound *Med.* छिन्नक्षत
Incisiform *Zoo* कर्तदंताकार
Incision *Med* छेदन, छेद, काप, नस्तर
Incisor *Ana.* छेदक दांत
Inclinable *Phy.* नमनशील, नम्य
Inclination वलण, वृत्ति, झोक, झुकाव, ढाळ, नति – of an orbit *Ast.* कक्षानो झुकाव
Inclined *Phy* नत, झुकेलुं – plane ढाळ, नतफलक
Inclinometer *Phy* नतिमापक, झुकावमापक
Included angle *Math* अंतर्गतकोण, अंतर्भूतकोण
Incoherence *Chem* असंयोग, असंलग्नता, असंबंध
Incombustible *Chem* अदाह्य, अदहनीय
Incommensurable *Math.* असमापवर्तनशील, अतुल्य, असमान, दुर्मेय, असदृश
Incommutable अपरिवर्तनीय

Incomparable अनुपम, अद्वितीय
Incompatible असंगत, विरुद्ध, अयुक्त, विरुद्धधर्मी – *Log* विरुद्ध, अयुक्तपद
Incomprehensible *Phil.* अज्ञेय, गूढ, अगम्य
Incompressible *Phy* असंकोचनीय, अदबनीय
Incongruous असंगत, असंबद्ध
Incrassated *Bot* स्थूल, स्फीत
Incrustation *Geo* पोपडो, थर
Incubation *Med.* रोगसंक्रमण, परिणमन, (अंड) सेवन
Incubator समतापपेटी, *Bio* संवर्धनगृह
Incubus *Med* भयानक स्वप्न, कुस्वप्न
Incumbent *Bot* अवलंबी, नमेला, ढळेलां
Incurved *Bot.* आकुंचित, अंतरवक्रित
Incus *Ana* स्थूणास्थि, ओरणी, द्विभुजअस्थि
Indefinite अनियत, अनिश्चित, अपरिमित
Indehiscent *Bot* अस्फोटक, अस्फुटित, अविकासी
Indelible *Chem* (१) अक्षय, अमार्ज्य (२) पाकुं
Indestructibility *Phy* अविनाशिता, अनाश्यता
Indeterminate *Bot.* अनिश्चित, अनियमित
Indeterminism *Phil* अनियतिवाद
Index अनुक्रमणिका, सूचि *Math* (१) दर्शक, सूचक, घातचिह्न, देशना (२) निदर्शक, अंकनिदर्शक (३) संख्या, कांटो, अंक Alphabetical – कक्कावारी• – finger तर्जनी – of reflection परावर्तन अंक – of refraction वक्रीभवनअंक
Indication निशानी, सूचना, लक्षण
Indicator प्रदर्शक, सूचक, कांटो
Indigenous *Bio* देशज, तळपदी, स्वदेशी, मुल्की, वतननु, स्थानिक
Indigestible *Med* अपथ्य, दुष्पच, अपाचनीय
Indigo *Bot.* गळी
Indirect *Phy* (१) अप्रत्यक्ष, परोक्ष, गौण (२) विषम (३) अप–, अव–
Indiscernible *Psy.* अिंद्रियागोचर, अिंद्रियातीत
Indissolubility *Chem* अद्राव्यता
Indistinct *Phy.* अस्पष्ट, अव्यक्त, अस्फुट
Indium (In) *Chem.* अिन्डियम
Individual *N.* व्यक्ति *Adj.* (१) वैयक्तिक, व्यक्तिगत (२) छूटुं, अलग, निराळुं
Individualism *Pol.* व्यक्तिवाद, व्यक्तिस्वातंत्र्यवाद
Individualist *Pol* व्यक्तिवादी, व्यक्तिस्वातंत्र्यवादी
Indivisible *Phy* (१) अभाज्य, अविभाजनीय (२) सळंग, अखंड
Indolent *Psy.* आळसु, सुस्त, निरुद्योगी, निरुद्यमी
Induced प्रोत्साहित, अुपपादित, प्रेरित, प्रेषित, प्रवर्तित, प्रयुक्त, प्रभावित, अनुनीत–current *Phy* प्रेरित प्रवाह, अुपपादित,प्रवाह, प्रोत्साहित प्रवाह – movement *Bot.* प्रभावित गतिविधि, प्रेरित हलनचलन
Inductance *Phy.* अुपपादन, प्रोत्साहन, अपवाह, अपवाहन, अनुनय
Induction *Phil* आगम, आगमन (Deduction निगमन), व्याप्ति विचार, व्याप्ति व्यापार *Phy* (१) प्रेषण, प्रेरण, प्रवर्तन (२) अपवाह, अपवाहन, विभावन – coil प्रेरणवलय, प्रेषणवलय, अिंडक्शन कॉअिल
Inductimeter *Phy* अुपपादकतामापक
Inductive *Phy.* प्रवर्तक, अुपपादक, आवाहक *Phil* प्रमाणात्मक, कारणात्मक, अनुमानात्मक
Indumentum *Bot.* रोमश
Indurate *Med* कठण, दृढ
Induration काठिन्यकरण
Indusium *Bot.* पुंजच्छेद, भूर्ज

Industrial *Eco* औद्योगिक – court *Law* औद्योगिक अदालत
Industrialism *Eco* यन्त्रोद्योगवाद
Industrialist *Eco* उद्योगपति
Inelastic *Phy* अस्थितिस्थापक, अलचिक, अस्थिचिक
Inequality असाम्य, असमानता, विषमता
Inert *Phy* जड, मंद, गतिशून्य, अचेतन, अचळ
Inertia *Phy*. (१) जडता, निष्क्रियता (२) गुरुत्वधर्म (३) आलस, शिथिलता, अकर्मशीलता
Inevitable अनिवार्य
Inexpansible *Phy* अविस्तार्य
Inextensible *Math* अप्रसार्य
Infallibility *Phil* अक्षतता, भूलरहितता, अपतनशीलता, अच्युतता
Infanticide शिशुहत्या, बालहत्या
Infantile शैशव, बालिश
Infection *Med* चेप, रोगसंचार, संक्रमण
Infectious *Med* चेपी, सांसर्गिक, संचारी (Non infectious निश्चेपी)
Infecundity *Med* वंध्यता, वांझियापणु
Inference *Log* अनुमान, अनुउक्ति Deductive – निगमनात्मक॰ Inductive – आगमनात्मक॰
Inferential *Phil* आनुमानिक, तर्कसिद्ध
Inferior नीचेनुं, उतरतुं *Bot* अधःपुष्पी, अधःस्थित
Inferiority complex *Psy* लघुताग्रंथि, अल्पताग्रंथि, आत्मोभाव, अपकर्षग्रंथि
Infertile *Bot*. वंध्य, वांझियुं
Infiltration *Med* सूक्ष्म छिद्रोमां प्रवेश
Infinite *Math* (१) अनंत, असीम, अमर्याद (२) अवाच्य – ness अनवच्छिन्नता अनंतता
Infinitesimal *Math* अत्यल्प, अतिसूक्ष्म, क्षुद्रातिक्षुद्र – calculus *Math* अणुकलन, अत्यणुकलन
Infirm दुर्बळ निर्बळ, क्षीण
Inflammable *Chem* दहनशील, ज्वालाग्राही
Inflammation *Phy* (१) दाह, दहन, प्रज्वलन *Med* (२) प्रदाह, सोजो, सोज, शोथ
Inflammatory प्रदाहिक – gangrene *Med* शोथयुक्त कोथ
Inflated *Bot* फुलेलुं
Inflation *Phys* आध्मान, वातपूरण *Eco* फूलावो, फुगावो
Inflexed *Bot* अन्तर्नमित, अंदर वळेलुं
Inflexible *Phy* अनम्य, अनावर्ज्य
Inflection विभक्ति, रूप, रूपांतर *Music* स्वरभेद, चढ उतर स्वर *Phy* वक्रीभवन (प्रकाशनुं) मरडाट
Inflorescence *Bot* (१) पुष्परचना, पुष्पव्यूह, मंजरी, महोर (२) पुष्पाधान, पुष्पविन्यास (३) पुष्पनिकाम Cymose – परिमित पुष्पव्यूह Racemose – अपरिमित पुष्पव्यूह, कलगी जेवी पुष्परचना
Inflow अंतःप्रवाह, अंतःस्राव
Influence (१) प्रभाव, लागवग (२) गुण, असर, बल
Influenza *Med* श्लेष्मज्वर, इन्फ्लुएन्झा
Influx वृद्धि अंतःप्रवाह, अंतःस्रवण
Informal अविधिसर
Infra orbital *Ana* अधोनेत्र
Infra red पाररातुं, रक्तनिम्न
Infra trochlear अधोडमरु, अधोरक्त
Infrangible *Phy* अभंग, अभंजनशील, अतुटाउ, अभंगुर
Infructuous निष्फळ, फळासु *Bot* अफळासु
Infundibulum *Bot* कर्णिका *Ana* वायुकोष फनेलाकार
Infundibuliform *Bot* गळणीआकार,
Infusion *Med* कस, रस, भींजण–कावो, क्वाथ
Infusoria *Zoo* मद्यायजंतु *Med* सूक्ष्म देही जंतुओ
Ingot *Chem* लगडी, गठ

Ingraft *Bot* कलम करवी
Ingredient *Phy* घटक द्रव्य, अग साधन
Ingress *Ast* सक्रांति, वेध, प्रवेशकाळ
Inguinal *Ana* अुरु जघा संधि सबधी, वक्षण संबधी – ligament *Ana* वक्षणीबधन
Inhalation *Ana* श्वसन, श्वास, अतश्वास, नास
Inherent स्वाभाविक, नैसर्गिक, सहवर्ती, कुदरती
Inherited *Bio* आनुवशिक, वारसे अुतरेलुं, परंप्राप्त, वशपरंपरित [निषेध
Inhibition *Psy* निरोध, रोकाण, अवरोध,
Initial (१) प्रथम, आदि, आद्य, प्रारंभिक (२) आद्याक्षर, प्रथमाक्षर (३) टूकी सही
Initiation दीक्षा, संस्कार [अिन्जेक्शन
Injection *Med* अत क्षेप, पिचकार,
Injunction *Law* मनाअी हुकम, मनाअी फरमान
Injury जखम, अीजा, व्यथा
Inlet अतर्मार्ग, प्रवेशद्वार, अदरद्वार – valve अतर्गत वाल्व – पटल
Inlier *Geo* अत स्थित खडक
Innate *Bot* (१) अध स्पर्शी, अतर्जात (२) सहज, स्वाभाविक नैसर्गिक, जन्मगत
Innervation *Ana* नाडीविभाजन *Phys* नाडीशक्ति *Psy* नाडीसवेदन
Innominate *Ana* अनामिका
Innovation नवोत्थान, सुधारो, नवीनता *Bot* नवोफणगो, नवांकुरण
Inoculation *Med* रसीमुकाम संचारण, निवेशन, सूचिकाभरण
Inoma *Med* तनुमय, अर्बुद
Inorganic *Chem* अकार्बन, खनिज, जड, अचेतन, अजैव – matter *Geo* निर्जीव द्रव्य
Inosculation *Ana* अग्र-सयोग-सधान, शिरासयोग [शील
Inoxidisable *Chem* अनॉक्साय्य, अदहन
Inquisitive *Psy* जिज्ञासु, जाणवाने आतुर
Inradius *Math* अत त्रिज्या
Insalubrious *Med* अवगुणकारी, रोगकारी
Inscribed *Math* अत लिखित – circle अतर्वृत्त [शिलालेख, ताम्रलेख
Inscription *Arch* लेख, कोतरलेख,
Inscrutable *Phil* अज्ञेय, अगम्य [षट्पदी
Insect *Zoo* जीवजतु, कीटक, कीटपतग,
Insecticide *Med* जन्तुविनाशक
Insectivorous *Bot* कीटाहारी, कीटभोजी
Insensible *Phil* (१) अीन्द्रियपार, अीन्द्रिय अगोचर (२) अचेतन (३) बेवकूफ
Insensitive लागणीहीन, जड, मूढ, कमतेज
Inseparable अभेद, अखड
Insertion *Bot* प्रवेशन, निवेशन, संयोगस्थान
Insight *Psy* आतरदर्शन, तत्त्दृष्टि, अुडुज्ञान
Insipid *Chem* स्वादरहित, मोळु फिक्कु, असार
Insolation सूर्यपुट, तडकामण, सूर्याघात
Insolidity *Phy* अघनता, नापायादारी
Insolubility *Chem* अद्राव्यता
Insomnia *Med* अनिद्रा, अूघनाश
Inspectionism *Psy* दर्शनवृत्ति
Inspiration प्रेरणा *Ana* श्वसन
Instant क्षण
Instantaneous तत्काळ
Instinct *Psy* सहजस्फुरणा, सहजबुद्धि, कुदरती प्रेरणा, नैसर्गिकबुद्धि सहजवृत्ति, हैया अुकलत (intuition) [सस्था
Institute (१) सहिता, कायदो, नियम (२)
Institution सस्था
Instrument *Math* साधन, अुपकरण, यत्र
Insufficiency अुणप, कमी
Insulated *Phy* (१) रोधित, अलग करेल (२) निर्वीजित (३) निर्वाहक, रोधक
Insulation *Phy* रोधन, अवाहक, विक्षेप
Insulator *Phy* वीजरक्षु, निवाहक
Insurance *Com* वीमो

Intangible अस्पर्श्य, अस्पर्शग्राह्य
Integer *Math* पूर्णांक, अभिन्न, अखंड
Integral calculus *Math* चलराशिकलन, समाकलन
Integration संघात, संपूर्ति, ऐकीकरण
Integument *Ana* आवरण, पड *Bot.* छाल, पड, आच्छादन
Integumentary *Ana* चामडीसबंधी
Intellect *Psy* बुद्धि
Intelligence *Psy* विवेकबुद्धि, विचारशक्ति, समजशक्ति
Intemperance *Phil* अभिग्रह, अजितेंद्रियता *Phy* प्रचंडता, तीव्रता, प्राबल्य, तीक्ष्णता, प्रखरता, विपुलता, वैपुल्य
Intention *Phil* उद्देश, हेतु, आकांक्षा, आशय, इरादो
Inter (१) मध्यस्थ, विराम, आतर (२) अिन्टर
Interarticular ligament *Ana* सधि अतरबंधन – बंधक
Interaxilary *Ana* गालना हाडकाओनी वच्चेनु
Intercalary अधिक, वचमा वधारेलु अधिकमास *Bot* आतर्जातीय – growth आतर्वृद्धि
Intercalation अधिकता
Intercarpal bone *Ana* मणिबंध अस्थि
Intercellular *Bot* आतरकोषीय – cavities आतरकोषीय कोटर [गतिभग
Intercept गाळो, आतर्छेद, रोकाण, गतिरोध,
Intercession *Phil* (१) मध्यस्थता (२) परार्थ प्रार्थना (३) गतिरोध, गतिभग, अटकाव
Interclavicular ligament *Ana* अक्ष कातराल स्नायु
Intercostal *Ana* पांसळी वच्चेनु – artery पांसळी वच्चेनी धमनी – nerve • ज्ञानतंतु – space • अतर – vein • शिरा
Interdependence *Bio* अन्योन्याश्रय
Interdigital *Ana* अंगुलीमध्यवर्ती
Interest (१) रस (२) व्याज
Interference (१) व्यतिकरण, समाघात, अथडाट (२) दरमियानगीरी, दखलगीरी, नडतर (३) निग्रह, प्रमोष – of light प्रकाश निग्रह, • प्रमोष
Interior *Geo* पेटाळ, गर्भ, अन्तर
Interior angle *Math* अन्तर्कोण – planet *Ast* अन्तर्ग्रह
Interlocution संवाद, समाषण
Intermedial cutaneous nerve *Ana* अुरुमध्यगा चर्मीय ज्ञानतंतु
Intermisson विश्रामकाळ
Intermittent *Phy* सविच्छेद, आतरियो, विषम, सविराम, तूटक
Intermontane *Geog* गिरिमध्यस्थ
Internal आभ्यन्तर, आतरिक, अतरीय, अतस्थ – bisector *Math* अतर्द्विभाजक – ear अत श्रोत्र अत कर्ण – ratio *Math.* अतर्गुणोत्तर – ly touching अत स्पर्शी
International *Pol* आंतरराष्ट्रीय
Internode *Bot* पर्व, कातळी, ग्रंथिमध्य भाग, पेशी
Interpetiolar *Bot* आतरनालीय
Interprovincial *Pol* आतरप्रांतीय
Interossei *Ana* अस्थि अतर – ligament • बंधन [आंतरक्षेपण, क्षेपक
Interpolation प्रक्षेप निक्षेपण, निवेशन,
Inter radial किरणोनी वच्चेनु, त्रिज्या वच्चेनु
Interrelated परस्पर संबंधित – संबद्ध
Interrupted प्रतिबद्ध
Interruptor Phys भजक खोळंबो, क्रमभग
Interruptedly pinnate *Bot* असमान पर्णान्तरित [आतरछेद
Intersection *Math* प्रतिच्छेद, परस्पर छेद,
Interstellar *Ast* तारामध्यवर्ती, आकाशस्थ – space *Ast* तारामध्यावकाश
Interstice फाट, छांप, चीरो

Intertropical *Geog.* क्रांतिवृत्तांतर्गत
Interval (१) अंतरित, अंतःस्थगाळो, अवकाशान्तर (२) अिन्टर्वल, आरामसमय (३) कालान्तर, अरमो, मुदत, काळ
Interventric क्षेपकांतरिका
Intestinal artery *Ana.* आंत्रिकाधमनी
Intestinal obstruction *Med.* बद्धान्त्र
Intestine *Ana.* अंत्र, आंतरडां
Intine *Bot.* अंतःकवच, अंतरावरण
Into (×) *Math.* गुणित, गुणाकारचिह्न
Intolerance असह्यता, असहिष्णुता
Intonation स्वरभेद
Intoxicatian नशो [नीचली बाजु
Intrados *arch* आरकांनी अंदरनी अथवा
Intrafoliaceous *Bot.* पत्रान्तर्वर्ती
Intramammary *Ana* अंत स्तनी
Intramercurial *Ast.* रविबुधातर्गत, रविबुधांतर [अण्वांतर्गत
Intramolecular *Phy.* अण्वातरिक,
Intravenous अंतर्शिरीय
Intrinsic निज, आत्मीय, स्वकीय, अंतर्गत
Introrse *Bot.* आंतर्भेदी, अंतर्मुखी, अंतरस्फोटी
Introspection *Psy.* अंतरदर्शन, अंतर्दृष्टि, अंतर्ज्ञान, अंतरावलोकन, आत्मपरीक्षण
Introsusception *Med.* अंत्रान्तरोध
Intruse *Bot.* अंदर दबायेलुं
Introvert *Psy.* अंतर्मुखी
Intuition *Psy.* सहजज्ञान, अंतर्ज्ञान, अुपब्धि, अंतःप्रज्ञा, अंतःस्फुर्ति, स्फुरण, स्फुर्ति, हैया अुकलत
Intumesce *Med.* सूजवुं, फूलवुं
Inundation *Geo* (१) प्रलय, जळप्रलय (२) रेल, पूर [(२) निर्विकल्प
Invariable *Math.* (१) नियत, स्थिर, दृढ
Inventive शोधक, सर्जक, विधायक, योजक
Inverse *Math.* विपरीत, व्यस्त – ratio व्यस्त प्रमाण
Inverted अुलटावेलुं, अंधुं
Invertebrate *Bio.* पृष्ठवंशविहीन, करोडरहित
Invisible अदृश्य, दर्शनातीत [अीस, बीजक
Invoice *Com.* भरतियुं, आवाहपत्र, अिन्वॉ-
Involuntary अनैच्छिक – muscle *Ana.* स्वाधीनपेशी, अनैच्छिकपेशी
Involucre *Bot.* अुपकोषयक्ति
Involute *Bot.* वक्रकेन्द्री, अंदर वळेलुं
Involution अंतर्क्रान्ति, अंदरवळण *Math.* घातविधि
Iodine *Chem.* आयोडिन
Ion *Phy.* आयन, बीजायन, जलबीजायन – ize आयनवुं – ization आयनीकरण, आयनीभवन, आयनन [छेदन
Iridectomy *Med.* अुपताराछेदन, कनीनिका-
Iridiscent *Phys.* मेघधनुष्यरंगी, अनेकरंगी
Iridocele *Med.* अुपतारावृद्धि
Iridodonesis *Med.* अुपतारा प्रदाह, अुपतारार्बुद
Iridium (Ir) *Chem.* अिरिडियम
Iris *Ana.* कनीनिका, आंखनी कीकी, अुपतारा; मेघधनुष्य [कादाह
Iritis *Med.* आंखनी कीकीनो सोजो, कनीनि-
Iron (Fe) *Chem.* आयर्न, लोखंड Cast – बीड, भरतरनुं लोखंड Magnetic – लोहचुंबक Pig – काचुं – घरड लोढुं Wrought – घडतरनुं लोढुं –age *Geo.* लोहयुग
Irradiation *Phy.* अुद्दीपन, अुत्किरण
Irrational *Phil.* बुद्धिहीन, निर्बुद *Math.* करणीगत, अमूलद – equation करणी समीकरण – expression *Math.* करणी पद
Irregular (१) अनियमित (२) विषम, विरुप *Bot.* नियम विरुद्ध, असमंजस
Irreversible अपरिवर्तीय, अटळ, अखंड
Irrigation (१) नहेरकाम, आबपाशी (२) जलसेचन [अुत्तेजना (२) चिढ़ीआपणु
Irritability आवेगशीलता *Psy.* (१) चळ,
Irritant *Med.* प्रदाहजनक, कोपजनक, अुद्दीपक, क्षोभक

Irritation (१) अुद्वेग, संताप, कोप (२) लाय, झाळ, दाह (३) अुत्तेजना

Ischium *Ana* कुकुन्दरास्थि, आसनास्थि

Iso – स, सम – bar, – ric *Met* समभार-रेखा, समभारक [नकशा अुपर हवानुं सरखु दबाण होय तेवा स्थळोने जोडनारी रेखा] –bare *Chem* ०वजनी, ०भारीयतत्त्व – bilateral *Bot* ०द्विभुज, ०पृष्ठी –cheimal *Met* समशीतरेखा, समान ठंडकदर्शकरेखा – chromatic *Phy* समवर्णी, अेकरंगी-chronous *Hts* समकालीन, तुल्यकालीन – clinical *Phy* ०पातरेखा – diabatic *Phy* ०तापग्राही – diametric *Phy.* ०व्यासी – dynamic *Phy* ०वली – gamy *Bot* ०युति – geotherm *Geo* ०भूतापरेखा –gonic lines *Math* समकोणीरेखा – hyet *Met* समवर्षारेखा – mer *Chem* समावयवी, तुल्यावयवी [अेकज रासायनिक तत्त्वनां जुदां रूप] – meric समघटक – merous *Bot* समानखडयुक्त, चक्रवाही पुष्प, समसंख्याक – metric *Chem* सम-परिमाणित–morphism *Chem* समरूपी –therm *Met* समअुष्मारेखा, समोष्ण रेखा, समतापरेखा – thermal समोष्मिक, समतापीय

Isolation (१) विच्छिन्नदशा, विविक्तता (२) अळगापणु, अेक्लन, अेकलवायापणु

Isosceles *Math* समद्विभुज, समद्विबाहु – triangle समद्विभुज त्रिकोण

Isostaminous *Bot* समसख्याक पुंकेसरपुष्पी

Isostatic *Phy* समस्थैर्य

Isotonic *Chem* समशक्तिक, समतनी

Isotope *Chem* समस्थानिक

Isotrope *Chem* समगुणी

Isotropic *Chem* समस्थितिधर्मी

Isthmus *Geog* संयोगीभूमि, भूसंधि *Ana* संधानक

Itch *Med* खुजली, खस

Item रकम

Ivory हाथीदांत, गजदंत

J

Jack नानो अुगडो जॅक

Jackal *Zoo* शियाळ, शृगाल

Jacket कवर, जॅकेट *Bio* कवच

Jackscrew *Ship* अुमकलाम, चूडीदार जॅक जॅकस्क्रु, भारेवजन अुठावनार यंत्र

Jar कुंभ कलश, बरणी पात्र, जार

Jasper *Chem* संगयशव, सूर्यकांत पत्थर

Jastroppa curcus *Bot.* जमालगोटो, रतनजोत

Jaundice *Med* कमळो

Jaw *Ana* जडबुं हनु

Jejunum *Ana* मध्यांत्रक, अुत्तरक्षुद्रान्त्र

Jelly जेली सान्द्रद्रव्य, अवलेह

Jenbanaceae *Bot* किराताद्विवर्ग

Jet धार, शेड, सर

Joinery *Arch* जोडकाम

Joint संयुक्त, जोडायेलु *Ana* संधि, सांधो *Bot* सांधा – variation *Math.* सहभेद – capsule *Ana* संधिकोषग्रंथि Contraction of – संधिसंकोचन Stiffened – अचलसंधि

Jointed *Bot* सांधेदार

Jolly boat *Ship* विहारनौका, विहारतरणी

Joule *Phy* जूल, अुष्मा शक्ति अंक

Journal *Com.* नोंध, रोजमेळ *Jour* वर्तमानपत्र, सामयिक चोपानियु Journalism वृत्तविद्या, पत्रकारित्व

Jove *Ast* बृहस्पति, गुरू

Judgment *Law* चुकादो, फेंसलो, विधान, निर्णय *Psy* विवेकशक्ति, तोलनशक्ति

Juglans regia *Bot* अखरोट
Jugular *Ana* कंठीय, कंठसंबंधी
 – foramen *Ana.* कंठविवर – ganglion कंठगुच्छ – nerve कंठचेतनी [जोडी)
Jugum *Bot.* युग्म, जोडी (unijugate एक-
Juice *Bot.* रस
Julaceous *Bot.* चंमरी जेवुं [जंकशन
Junction *Geo.* संगम, संधिस्थान Rail –
Juncture वेळा, समय, टाकणुं, अणीप्रसंग
Jupiter *Ast.* बृहस्पति, गुरु
Jurisdiction *Law* हकूमतप्रदेश, अधिकार-प्रदेश, — क्षेत्र
Jurisprudence *Law* न्यायविज्ञान, कानून – विज्ञान, धाराशास्त्र, कायदाशास्त्र, न्याय्यतत्त्व
Justice *Law* (१) न्याय (२) न्यायमूर्ति
Justification न्याय्यीकरण, समर्थन
Jute *Bot* शण, ज्यूट [सानिध्य
Juxtaposition *Chem.* संनिधि, समीपता,

K

Kainite *Min.* केनाअीट, खनिज प्रकार
Kala-azar *Med.* काला-आझार [तावनी जात]
Kaleidograph *Phy.* बहुरूपलेखक
Kaleidophone *Phy.* बहुरूपध्वनिक
Kaleidoscope *Phy* बहुरंगदर्शक, बहुरंगियुं
Kalium (K) *Chem* कालियम्, पोटाशियम्
Kaolin *Chem.* सफेद माटी, केओलिन
Karyokinesis *Bio.* कोशेशभाजन, कोश-केन्द्रविभाजन
Karyoplasm *Bio* कोशेशरस [कोशेशकक
Karyosome *Bio* कोशेशकाय, कोशेशसूत्र,
Katabolism *Bio* अपक्रिया, अपचय [Anabolism सर्जकक्रिया, चय Metabolism परिक्रिया]
Kataplaxy *Zoo* अलीकमूर्च्छा
Katastate *Bio* अपद्रव्य
Kathode *Phy* ऋणोद, ऋणध्रुव (Anode धनोद, धनध्रुव) – rays *Phy.* ऋण किरणो
Kation *Phy* ऋणायन (Anion धन आयन)
Keel *Ship* (१) वरडो, नौतल, पीठ, वहाणनुं तळीयुं (२) घरण *Bot* तरणि, तलदंड, नौका
 Keeled नौकाकार, तरणियुक्त
Keloid *Med.* चर्मार्बुद
Kelp *Chem* शैवाभस्म [दरियाअी वनस्पतिनी आयोडिनजनक राख]
Ken (१) दृष्टिमर्यादा, दृष्टिविस्तार (२) जाण, खबर
Keratoid *Bio* शृंगाकार, शृंगसमान
Keratome *Med* कृष्णमंडलकर्तक
Keratometer *Med.* कृष्णमंडलमापक
Kermesine *Bot.* लाल कीरमजीरंग
Kernel सारतत्त्व, हार्द, मुद्दो *Bio.* (१) बीज (२) ठळीओ, मींज (३) मावो, मगज, गर्भ
Ketone *Chem.* किटोन
Key (१) कुंची, चावी, कळ (२) समजूति, खुलासो – board कळपट, कुंचीनुं पाटियुं Discharging – मुक्तक कळ Reversing – परिवर्तक कळ – note (१) मुख्य सूर, वादीस्वर (२) मुख्य विषय – stone *Arch.* मुख्य आधार, कळशिला [कमानमांनो वचलो पत्थर]
Kidney *Ana.* वृक्क, मूत्रपिंड, गुर्दे – bean *Bot.* अडद – worm *Zoo* गुर्दकृमि – shaped *Bot.* मूत्रपिंडाकार, अडद जेवा आकारनुं
Kiln भट्ठी
Kilo *Phy* किलो, सहस्र, हजार – cycle किलोसाअीकल – dyne किलोडाअीन – erg किलो-अर्ग – gram / gramme } किलोग्राम, सहस्रग्राम – grammeter किलोग्राममापक – meter किलोमिटर, सहस्रमीटर – volt सहस्र-वॉल्ट, किलोवॉल्ट [वॉल्ट–वीज दबाणनो

अेकम] – watt किलोवॉट, सहस्रवॉट [वॉट-बीज शक्तिनो अेकम]
Kin, Kine *Phy* वेगांक [संस्कार
Kinaesthesis *Ana* स्नायुज्ञान, स्नायु-
Kinaze *Chem* किण्वद [विगविज्ञान
Kinematics *Phy* गतिविद्या, गतिविज्ञान,
Kinemometer *Phy* गतिमापक
Kinetic *Phy* गतिक, कियात्मक, गति-आत्मक – energy गतिशक्ति, कियात्मकशक्ति – friction गतिकघर्षण – gas theory गतिक-वायुवाद
Kinetics *Phy* गतिभेदविद्या [दर्शक
Kinetoscope गतिदर्शक, चलदर्शक, चलचित्र
Kind (१) जात, जाति (२) प्रकार, रीति *Psy* मायाळु
Kindle *Phy* सळगाववु, प्रज्वलित करवु
Kindred समजातीय, समान, सगोत्री
King राजा, नृप – dom *Zoo* सृष्टि, कोटि *Pol* राज्य – fish *Zoo* राजमत्स्य – fisher *Zoo* कलकलीओ *Ast* कृत्तिका – rail *Zoo* राजसारस, चित्रसारस – vulture गृध्रराज, गीध
Kite पतंग *Zoo* समळी, समडी *Math* निभुज
Kleptomania *Psy* चौर्योन्माद, चोरवानी टेव [जानुढांकण, जानुआवरण
Knee *Ana* घुंटण, जानु, गुल्फ – cap
Knife edge चप्पुनी धार, क्षुरधार
Knob गढ, गट्टे
Knot (१) जग्ग, गाठ, गूच ग्रंथि (२) नाविक माअील Reef – रीफग्रंथि Surface – शल्यग्रंथि
Knotty गूचवाळु, कठिन, विषम
Known quantity *Math* ज्ञातराशि
Koch's bacillus *Med* क्षय, जीवाणु, कॉक जीवाणु
Kryometer शैत्यमापक
Krypton (Kr) *Chem* किप्टन
Kymograph *Phy* रक्तभारलेखक

L

Label चिट्ठी, नामपत्र, नामपट्टी, लेबल
Labia *Ana* ओष्ठ, होठ
Labial *Zoo* होठ संबंधी *Bot* होठाकार
Labiate *Bot* ओष्ठित, होठाकार
Labiateae *Bot* तुलसीवर्ग, तुलसीकुल
Labiatiflorous *Bot* होठ जेवा फूलवाळु, होठफूलाळु ओष्ठपुष्पित
Labile *Phy* सस्पर्क
Labiograph ओष्ठचलनलेखक
Labium *Bot Zoo* ओष्ठ, अधर – major *Midw* बृहत्ओष्ठ – minor क्षुद्रओष्ठ, भगोष्ठ [शाळा
Laboratory *Chem* प्रयोगशाळा, रसायन
Labour महेनत, श्रम, मजूरी वैतरु, परिश्रम *Midw* प्रसव प्रसूति – in face presentation मुखदर्शन – intransverse presentation आडुं दर्शन Skilled – कुशळ मजूर, शिक्षित मजूर Unproductive – व्यर्थ-अनुत्पादक महेनत Unskilled – अकुशल मजूरी, वैतरु
Labyrinth *Anat* अंत:कर्ण, श्रवणांतर्पुट, गहन, कुहर, भूलभूलामणी
Labyrinthici *Zoo* चक्रवर्ती (मत्स्य) वर्ग
Labyrinthodont *Zoo* कुटिलदंती (जाति)
Lac *Chem* लाख
Lacerate *Bot* फाडवुं, चीरवु, विदारवुं, सुझाडवुं चीरितधार
Lacerated *Bot Zoo* विदारित
Lacertilia *Zoo* जेष्ठादि (वर्ग)
Lacewing *Zoo* तनुपत्री
Lachesis strigatus *Zoo* नीलसाप
Lachrymal *Ana* अश्रुजनक, अश्रुस्रावक, अश्रुउत्पादक, अश्रुसंबंधी – artery आश्रवी

धमनी · – bone अश्रुपीठास्थि – duct अश्रुनलिका, अश्रुवाहिनी, आंसु नीकळवानो मार्ग – fossa अश्रुदल – gland अश्रुपिंड अश्रुग्रंथि – notch अश्रुपीठखात – sac अश्रुधारिका- थेली
Lachrymose *Bot.* अश्रुक
Lacimate ligament अंतर्गुल्फिक्स्नायु
Laciniate *Bot.* अनियमितपर्ण, सांकडा अनियमित भूणियावाळुं
Laciniated *Bot.* झालरवाळुं, कांगरीवाळुं
Lacinula *Bot. Zoo* भंगुरक
Lacquer रोगान, वारनिश
Lactarius *Bot.* क्षीरी, दूधेली फूग
Lactation दुग्धोत्पादन, दुग्धोत्पादनकाळ, दुधकाळ
Lacteal *Anat.* दुधवाहिनी, पयःस्विनी
Lactescence *Bot.* क्षीरस्राव, दुधस्राव
Lactic acid लॅक्टिक ॲसिड, दुग्धाम्ल, तक्राम्ल (गु)
Lactiferous gland *Ana.* दुग्धपिंड, [दुग्धग्रंथि
Lactodensimeter दुधघनतामापक
Lactometer दुग्धमापक, दुधमापक
Lactoscope दुधदर्शक
Lac'ose *Chem* दुधशर्करा
Lactus *Bot.* दूध जेवुं सफेद
Lacuna *Biol.* (१) अंतर्गाळ (२) शून्यस्थान
Lacunose *Bot.* छिद्राळु, छिद्रपूर्ण
Ladder like *Bot* सोपानाकृति
Ladle कडछी, पळी, पळो, डोआओ, दर्वी
Lag *V.* पाछळ पडवुं, मंद पडवुं *N.* विलंब, मंदन
Lageniform *Bot.* गतरा जेवुं
Lagging *Mech* आवरण, आच्छादन
Lagoon *Met* खाडी, छाछरुं तळाव, लेगुन
Lambda संवबिंदु
Lamella *Bot.* पड, थर, पत्री Lamellate पडमय [फलक, दल, पटल, पातळुं पड
Lamina *Geo.* पड, थरवु, पातळुं पड,
Lamp दीवो, दीप, दीपक, लॅम्प Arc – आर्कलॅम्प, चापदीप – black काजळ Flameless – ज्योतहीन॰ Incandecent – तापोज्ज्वल॰, इन्केन्डेसन्ट॰ Safety – निर्भय॰, आगरोक॰
Lanate *Bot.* ऊनवाळुं, ऊन जेवा तंतुवाळुं
Lanceolate *Bot* भालाकार
Lancet *Ana.* शलाका, नस्तर, अस्त्र, लॅन्सेट.
Land जमीन, क्षेत्र, भूमि – breeze जमीनवायु, किनारानो पवन – crab *Zoo.* भूकर्क – lord *Eco.* जमीनदार, जमीनमालिक – mark सीमाचिह्न – scape दृश्यचित्र, दृश्यचित्र – slip भूपात, भेखडपड – tortoise *Zoo.* भूकूर्म
Lanolin *Chem.* ऊनतेल, लेनोलिन
Lantern दीवो, फानस Magic – जादुई फानस, चित्रदर्शक यंत्र
Lanthanum (La) *Chem.* लॅन्थेनम
Lanu-ginous *Bot.* रुमय, ऊनमय, मलोम
Laparoscopy *Med.* उदर परीक्षा
Laparotomy उदर छेदन [हीराघसु
Lapidary मणीयार, हीराज, पेल पाडनार
Larboard *Naut.* नौ वामभाग
Large-intestine *Ana.* स्थूलान्त्र, बृहदन्त्र (गु) – caloric *Phys.* महाकॅलॉरी – lymphocyte *Ana.* बृहतलसी अणुक – toe अंगुठो [भ्रूण
Larva बर्बर, भियळ, लारवा, अमेरु स्वजीवी
Laryngeal *Ana.* कंठ्य स्वरयंत्रिकी – cavity कंठगुहा nerve स्वरिणी नाडी – obstruction *Sur.* कंठरोध
Laryngograph *Ana.* कंठनाळी लेखक
Laryngotomy *Med.* कंठनाळ छेदन
Larynx *Ana.* हड, कंठनालिका, शब्दनालिका, शब्देन्द्रिय
Lasianthus *Bot* ऊन जेवुं फूल
Late मोडुं, भूतपूर्व, मामी

Latent *Phy.* गुप्त, अव्यक्त, अप्रगट, अंतर्हित, गुप्त – bud *Bot.* गुप्तकलिका, विलीनकलिका – energy *Phy* गुप्तशक्ति – heat गुप्त ऊष्मा – heat of fusion पीगळण — गलननी गुप्त ऊष्मा – heat of vaporization बाष्पायननी गुप्त ऊष्मा – image गुप्त प्रतिमा

Lateral *Ana.* पार्श्व, पार्श्विक, अभिपार्श्व – root *Bot.* ऊपमूळ

Latex *Bot.* क्षीर, दुध, श्वेतरस

Lath *Eng.* पट्टी, चीप, पट्टवाणु, छापरे जडवानो पट्टासो [भ्रमि, खराद, सराण, लेथ

Lathe *Mech.* कुंद, संघाडो, चरख, सेघाड,

Lather फीण

Laticiferous *Bot* दुग्धरसवाहिनी, दूधवाही

Latifolius *Bot.* पहोळा पानवाळु

Latitude पहोळाओ, छूट, स्वतंत्रता *Geog.* अक्षांश, अक्षरेखा, अक्षवृत्त, विषुववृत्तथी अंतरनो अंश Ascending – आरोही अक्षांश Celestial – खगोलीय अक्षांश Parallel of – अक्षांश वृत्त [नाभिलंब

Latus rectum *Math.* ऊर्ध्वभुज,

Laudanum अफीणनो अर्क, लॉडेनम

Laughing gas हास्यवायु, निश्चेतस्वायु – नाओट्रस ओक्साओिड

Lava *Geo* लावा, भूरस

Lavigate *Bot* स्निग्ध

Law कायदो, कानून, नियम, सिद्धान्त, सामान्यीकरण – of conservation of energy शक्तिसंरक्षणनो नियम – of conservation of mass जड संरक्षणनो॰ – of constant proportion स्थायी प्रमाणनो॰ – of inverse square व्यस्त वर्गनो॰

Layer *Geo.* थर, स्तर

Layout विस्तारनिर्णय

Lax ढीलुं, बंधनरहित *Bot.* छूटा छूटां, छूटक

Lead (Pb) *Chem* लेड, सीसुं Black – ग्रेफाअिट Red – सिंदुर White – सफेदो

Leader *Pol.* नेता, आगेवान, अग्रणी, नायक – ship नेतागीरी, नेतृत्व, आगेवानी *Jour.* अग्रलेख, तंत्रीलेख

Leaf *Bot.* पर्ण, पत्र, पान, पांदडुं – apex पाननी टोच, पर्णाग्र – base पादडानुं मूळ, पत्रमूळ, पर्णतल – footed पर्णपादी, पानपगुं, पादडपगुं – insect पर्णकीट, पांदडाना जंतु, कीडा – let पर्णिका, पत्रिका, ऊपपर्णदल – mosaic पत्रचित्र, पत्ररचना – stalk पानदांडी, पर्णदांडी – trap पर्णचाप

League (१) त्रण गाऔलनुं अंतर (२) संघ

Leap day अधिदिन (२९मी फेब्रुआरी) – year अधिदिन वर्ष

Least common multiple *Math.* लघुतम साधारण अवयवी, लघुतम साधारण भाज्य, लघुतम

Leather चर्मल, चामडुं [ऊर्ध्वगामी तत्त्व

Leaven (१) खमीर (२) ऊदात्तशील तत्त्व,

Leech *Zoo.* जळो

Leeward *Met.* वातविमुख

Left *Ana.* ऊत्तर, डाबुं, वाम – auricle वाम ग्राहककोष्ठ – common carotid artery वाम महामात्रिका धमनी – sympathetic gland वाम अनुकम्पी ग्रंथि ओडानाडी – ventricle वामक्षेपक

Legend (१) दंतकथा, कहाणी, लोकवार्ता, (२) वर्णन, चित्रवर्णन [परागीकरण

Legitimate pollination *Bot.* औरसी

Legume *Bot* (१) शिंबिका, शिंबा, शिंग (२) पडदो, राफडो (३) कठोळ, दाल वगेरे द्विदळ धान्य, शिंबी धान्य (Cereals शुकधान्य)

Leguminous *Bot.* शिंबिजातीय, द्विदळ धान्य

Lemma *Math.* अवलंबन ऊपप्रतिज्ञा

Lemuridae *Zoo* लीमरवंश

Lewcos *Bot* श्वेत • [तरंग लंबाओ

Length *Math.* लंबाओ, दैर्घ्य, wave –

Lens *Phy.* तारक, ताल, काच, लेन्स, यवाकृति काचे *Ana.* दृष्टिमंडळ, दृष्टिमणि Aperture of a – लेन्सनो व्यास Concave – अन्तर्गोल–नतोदर लेन्स Convex – बहिर्गोल उन्नतोदर लेन्स Cylindrical – नलाकार॰ Magnifying – अभिवर्धक॰, सूक्ष्मदर्शक॰ Spherical – गोलीय॰

Lentical *Bot.* किण, हवादार छिद्र, वल्कछिद्र

Lenticle *Geol.* किणस्तर

Lenticular *Phys.* किणाकार, तारकाकार, तालीय – nucleus *Anat.* तालाकार केन्द्र

Lentil *Geol.* किणस्तर *Bot.* मसुर, द्विदल अन्न

Leo *Ast.* सिंह – minor *Ast.* लघुसिंह

Leontocephalus *Zoo.* सिंह कपाली

Leontodon *Bot.* सिंहदंती

Leontopodium *Bot.* सिंहपदी [चित्रव्याघ्र

Leopard *Zoo.* दीपडो, चित्तो, चित्रक,

Lepis *Bot.* भींगडां, Lepidote भींगडावाळुं, शल्की Lepidoptera शल्कपत्री, भींगडा जेवा पादडावाळा

Leptocephalic *Zoo.* सूक्ष्मकपाली (मत्स्य)

Leptome *Bot.* आहारपेशी, अन्नरसवाहिनी, सूक्ष्म

Leptos मृदु, नाजुक

Leptophyllous *Bot.* मृदुपत्रमय

Less, Lesser लघु, लघ्वी

Leucanthus *Bot.* श्वेतपुष्पी

Leucocyte *Ana.* श्वेतकण – white blood corpuscle श्वेताणु, रक्तीय श्वेताणु

Leucocytosis *Ana.* श्वेतकणवृद्धि

Leucoma *Med.* फूलुं, श्वेतनेत्र

Leucoplasts *Bot.* रंगहीन जीवपिंड – श्वेतकण [घटाडो

Leucopoenia श्वेतकणह्रास, धोळाकणनो

Leucorrhea *Med.* श्वेतप्रदर, श्वेतस्राव

Leukaemia श्वेतकण पांडुरोग

Level सपाट, पाट, सम, समता, समरेख, समसूत्र, ओकसरखुं, सपाट, समपट भूमिका, समभूमि, समतळ *N.* समपट दर्शकयंत्र, लेवल – error *Ast.* तलभ्रम

Leveller समच्छेदक, समतासाधक

Lever *Mech.* उच्चालक, उच्चालन दंड, तुलादंड, लिवर

Levorotation *Phy.* प्रतिभ्रमण, वामभ्रमण

Levulose *Chem.* फळशर्करा

Liability *Math.* ऋण, देणुं, देवुं,

Liassic age *Zoo.* कर्कटयुग

Liber *Bot.* छाल, अंतर्छाल, *Gen.* (पुस्तक) लेखनछाल – cell काष्टकोष

Libido *Psy.* तन्हा, जीवनप्रवाह, जिजीविषा; कामवासना, विषयासक्ति, कामेच्छा

Libra *Ast.* तुला (राशि)

Libra A (अल्फा)–विशाखा

Lichen *Bot.* लील, सूकरी, छडीलो, पथ्थरफूल

Licorice *Bot.* जेठीमध

Lid आवरण, अक्षिपुट, पोपचुं, पिधान – cell *Bot.* छदकं प, पिधानकोष

Life (१) जीवन, जिंदगी, जन्मारो (२) जीव, जीवित (३) चैतन्य, प्राण (४) आयुष्य, आयु – belt जीवनपट्टो, प्राणरक्षकपट्टो, लाओफबेल्ट – boat, ॰मछवो-बोट – buoy ॰तुंबडुं, बॉय – history जीवनक्रम, जीवनवृत्तांत उत्तचालक

Lift लिफ्ट – *pump Phy.* उत्तचालक यंत्र, पंप

Ligament *Ana* अस्थिबंधन, संधिबंधन

Ligature *Ana.* बंधन, पाटो

Light हलकुं, विलासी, अल्पभार, लघु; प्रकाश – house दीवादांडी, दीपकगृह – year *Ast* प्रकाशवर्ष

Lightning *Phy.* तडित, सौदामिनी, मेघवीज – conductor तडितग्राहक, मेघवीजवाहक Falling of – तडितपात, वीजपात

Ligneferous *Bot.* काष्ठजनक

Ligneous *Bot.* काष्टसदृश, काष्ट जेवुं कठण

Lignin *Bot.* लिग्निन, काष्टद्रव्य
Ligulate *Bot.* पट्टकाकार, पदाकार, जीभाकारी
Like *V.* गमवुं, पसंदपडवुं *Adj.* सम, समान, समगुण, सजातीय, सदृश – faces *Math.* समगुख [पुष्पदलप्रान्त
Limb *Ana.* अवयव, अंग *Bot.* मुखचक्र,
Limbate *Bot.* किनारीवाळुं
Limber *Ship.* नार
Lime *Chem.* चूनो *Bot.* आम्लक, लींबुनुं झाड – stone चूर्णपाषाण, चुन
Limit मर्यादा, हद, सीमा, मुद्दत, सीमान्त
Limited मर्यादित, सावधिक, सान्त, नियमित, नियत *Law* परिमित, लिमिटेड (कंपनी)
Limitation समयावधि, कालावधि, अवधि-नियम
Limiting अंतिम, सीमावश – point अंतिम बिन्दु – position सीमास्थिति, सीमावस्था – ratio अन्तिम प्रमाण – value अंतिम मूल्य, अंतिममान [अपार
Limitless अमर्यादित, निरवधि, अन्तररहित,
Line लीटी, चरण, पंक्ति, हार; हद, सीमा, मर्यादा; मार्ग, रस्तो, पेढी *Math.* रेखा, लीटी – of action कार्यरेखा – of combination संधानरेखा – of force बलरेखा – of impact संघातरेखा Straight – सीधीरेखा, सुरेखा Curved – वक्ररेखा
Lineage वंश, कुल, ओलाद
Lineal वंशपरंपरागत – descendent वंशकार
Linear *Math* सीधु, रैखिक, रेखारुप, रेखाकार, रेखात्मक *Bot.* रेखाकार (२) एक-घात – dimension *Math.* रेखामान – magnitude रेखापरिमाण – motion रेखागति, सीधीगति – perception रेखादर्शन
Lineate *Bot.* समान्तर रेखाओवाळुं
Linen *Bot.* शण *Anat.* तंतुतत्त्व
Lineolate *Bot.* रेखाकित
Lingual *Ana.* जीभसंबंधी *Lang.* मूर्धन्य, मूर्धस्थानी – artery जिह्वाधमनी – gyrus जिह्वातरंग – papellae स्वादांकुर – tonsil जिह्वाग्रंथी [प्रसर
Lingula *Anat.* लघुमस्तिका जिह्वा, जिह्वा
Lingulate *Bot.* जीभाकारी जिह्वाकार
Liniment लेप, अभ्यंजन
Link अंकोडा, सेतु, संधि, कडी, शृंखला – motion शृंखलागति
Linotype रेखामुद्रण, लिनोटाइप
Lipoma *Surg.* वसार्बुद
Lipomatosis Surg. वसाविस्तृति
Liquefaction *Phy.* प्रवाहीकरण, द्रवीभवन, तरलीकरण
Liquid तरल, द्रव, प्रवाही पदार्थ, द्रववस्तु, द्रवपदार्थ, रस [करवो
Liquidate (१) फडचो करवो (२) निकाल
Liquorice *Bot* जेठीमध
Litharge *Chem.* मुरदारसिंग, लिथार्ज
Lithate *Chem.* अश्मरित
Lithium (Li) *Chem.* लिथियम
Lithograph शिलालेख, शिलामुद्रण
Lithology शिलाविद्या
Lithophyte *Bot.* शिलाद्रुम
Lithosphere *Bot.* शिलागोळ, शिलावरण, भूमी आवरण
Lithotomy *Med.* अश्मरी छेदन, लिथोटोमी
Litmus *Chem.* लाक्षाज, लिटमस, रत्नज्योत
Litre, Liter *Phy.* लिटर
Little Bear *Ast.* ध्रुवमत्स्य [तीरस्थ
Littoral *Bot.* समुद्र किनारा पर थतुं,
Liver *Ana.* यकृत, पित्ताशय, काळजुं, जीगर
Livid *Bot.* सीसाना रंग जेवुं, फीकुं [क्षारजल
Lixiviation *Chem.* क्षालन Lixivium
Lizard *Zoo.* गरोळी, गिलोडी, सरट
Load *Ph.* भार, बोजो
Loadstone *Chem.* लोहकांत, अयस्कांत, लोहचुंबक पथ्थर, चुंबकपाषाण

Lobe *Ana.* (१) पिंड, पाली, पालिका (२) काननी बूट *Bot.* खंड, विच्छेद, खुलिया
Lobster *Zoo* करचलो, जींगा, लोबस्टर
Lobule खानां, कंडिकाओ कर्णचुचुक – of ear *Ana.* कर्णपाली
Lobus centrolis *Anat.* शलभिका पुंड
Local स्थानिक, नजीकनुं – analgesia स्थानिक संमोहन – government स्थानिक सरकार – time स्थानिककाळ, स्थानिक समय – train स्थानिक गाडी, लोकलगाडी, लोकलट्रेन [व्यवहार
Locomotion स्थानान्तरगमन, चलन,
Locular *Bot.* खानावाळुं, खंडवाळुं
Loculus *Bot.* गर्त, गर्माशयनुं-खानुं, – खंड
Locus *Math* पथ, बिन्दुपथ, स्थान – standi स्थानाधिकार
Locust *Zoo* तीड [मंजरी
Locusta *Bot.* घासनी नानी चमरी, तृण-
Loess *Geo.* लोभेस, माटीस्तर, मृत्तिकास्तर
Logarithm *Math.* लघुगणक, लाघवांक घातगणन, लोगारियम
Logarithmic लघुगणकीय, लॉगार्यमिक – curve ० वक्र, – series ० श्रेढी
Log sine लाज्या – tangent लास्पर्शक
Logical सयुक्तिक, न्यायसमत, तर्कशुद्ध, न्यायानुसारि [व्यापारशास्त्र
Logic न्यायशास्त्र, तर्कशास्त्र, प्रमाणशास्त्र, बुद्धि-
Loin कटि केड, कमर
Loment *Bot* समान्तर स्फोटी
Longitude *Ast.* रेखांश, रेखांशवृत्त, रखांक
Longitudena भ्रूमुंस्थान, लम्ब, अनुलंब, भ्रूमुं
Long jump *Gen.* हनुमानकूदको, दीर्घकूदको
Long sight दीर्घदृष्टि, दूरदेशी
Longus capites दीर्घशिरस्कापेशी, शिरपूर्वदंडिकापेशी
Longus colli दीर्घग्रीविका पेशी
Loop गाळो, पाश, फासो, चलप्रदेश, चक्रावृत्ति – hole छिद्र, छींडु, छटकबारुं बाकुं
Loose शिथिल – ढीलुं
Loquacity वाचालता, बहुभाषिता
Loss हानि, घटाडो, घट, नुकसान, क्षति – of time विलंब, कालव्यय
Lotion *Med.* धावन (औषध), द्रवण, लोशन
Louse *Zoo.* जु, युका
Low निम्न, अधःस्थ, अधः.नीचेनु
Luben *Ast.* विशाखा (नक्षत्र)
Lubricant *Geo.* स्नुंगण, लीसक
Lubrication तेल पुरवुं, स्नुंगवणी, लीसण, तैलीकरण, तेलपूरण, घर्षण निरोध, स्नेहाजन
Luciferous प्रकाशमान, दीप्तिकर, प्रकाशद
Lumbago कटिवेदना, कटिशूल, कमरनी वेदना
Lumbale *Ana.* मूर्ध्वकटि [कटिस्थ
Lumbar *Ana.* कटिदेश, कुक्ष, कटि कटिक,
Luminary (१) प्रकाशमानग्रह के तारा (२) तेजस्वी पुरुष, तेजपुंज [ज्योति
Luminosity *Phy.* दीप्ति, प्रकाशमयता,
Luminous प्रकाशमय, स्वयंप्रकाशी, ज्योतिर्मय, दीप्तिमय
Lump राशि, पिंड, गट्टो
Luna *Ast.* चंद्र *Chem.* रुपुं, चादी
Lunar *Ast.* चांद्र, चंद्रमसी, सौम्य, चंद्र संबंधी – crater *Ast.* चंद्रज्वालामुख – distance *Ast.* चंद्रान्त – month चांद्रमास – table चंद्रसारिणी – year चांद्रवर्ष – bone चंद्राकार अस्थि
Lunate *Bot.* अर्ध चंद्राकार
Lung फुप्फुस, फेफसुं
Lunisolar *Ast.* चांद्रसौर
Lunulate *Bot.* चापाकार, अर्धचंद्राकार
Lunule *Bot.* अर्धचंद्रक
Lupus *Ast.* वृक (तारामंडळ) *Med.* त्वचारोग
Lust *Psy.* कामवासना, कामेच्छा; मोह – for money धनमोह – for power सत्तामोह
Lustre चळकाट, दीप्ति, तेज, कांति, झळकाट
Lutescent *Bot.* पीळाश पडतुं

Lutecium (Lu) *Chem.* ल्युटेशियम
Lycopodium *Bot.* सीताहार, स्थूलपाद, (शेवल) मुद्गल
Lye Chem. क्षारोदक, क्षारजल
Lymph *Physio.* लसिका, लीम्फ, श्लेष्म, शरीरमां वहेतुं जलमय द्रव्य, रस
Lymphatics *Phys* लसिकावाहिनी, रसायनिओ
Lymphocyte *Ana.* लसीकाणु
Lymphoid *Ana.* गोळकण
Lyra *Ast.* स्वरमंडळ (तारामंडळ)
Lyrate *Bol.* वीणाकार, राअीना पान जेवुं
Lythricae *Bot* दाडिमादि वर्ग

M

Machination दावपेच, प्रपंच
Machine यंत्र, संचो, सांचो
Machinery साचाकाम, यंत्रसामग्री, यंत्रसाहित्य, यंत्रव्यवस्था
Macrobiosis *Bol.* बृहतजीवन
Macrocephalous *Ana* बृहतकपाली, महाकपाली, मोटा माथाळुं [समष्टि
Macrocosm *Ast* बृहतसृष्टि, विश्व, ब्रह्मांड,
Macrodont *Med.* बृहतदंती, मोटदंतु
Macrophyllous *Bol.* बृहतपर्णी, मोटपांदडाळुं
Macropod *Bol.* बृहदपत्री, मोटपत्री, बृहदमूली, मोटमूळी *Zoo.* बृहतपादी, मोटपगुं
Macrospore *Bol.* बृहतबीजकण, भ्रूणकोष
Macula *Ast.* लांछन, कलंक
Maculate *Bot.* लांछित, डाघवाळुं
Madder *Chem* मजीठ
Maggot *Zoo* कृमि
Magic जादु – lantern चित्रदर्शकयंत्र
Magistrate *Law* न्यायाधीश, मॅजिस्ट्रेट
Magma *Geo.* भूरस
Magnesium (Mg) *Chem* मॅग्नेशियम
Magnet *Phy* लोहचुंबक, चुंबक, लोहकान्त, आकर्षक, मॅग्नेट Artificial – कृत्रिम, बनावटी, नकली चुंबक Bar – चुंबकपट्टी, चुंबकसळी Electro – वीजचुंबक, विद्युतचुंबक
Horse-shoe – नाळचुंबक, घोडानाळचुंबक
Natural – कुदरती चुंबक, नैसर्गिक चुंबक
Saturated – तृप्त चुंबक, संतुष्ट चुंबक
Temporary – हंगामी॰, अल्पजीवीचुंबक
Permanent – कायमी॰, स्थायीचुंबक
Magnetic चुंबकीय, चुंबकशील, आकर्षक, चुंबकविषयक – amplitude ॰ विस्तार – attraction ॰आकर्षण, खेंचाण – balance चुंबकीयतुला – current चुंबकप्रवाह – declination चुंबकीय दिक्पात – dip चुंबकीय आनति – elements चुंबकीय तत्त्वो – equator चुंबक विषुववृत्त – field चुंबक क्षेत्र – keeper चुंबक रक्ष, चुंबकत्वरक्षक – line of force चुंबक बळरेखा – materials चुंबक पदार्थ – meridian चुंबक रेखांश – moment चुंबकीय आवर्तनबळ, चुंबकनी चात्रमात्रा – needle चुंबक-सोय, चुंबककांटो – pole चुंबकध्रुव – resistivity चुंबकावरोध – storm चुंबकीय तोफान, चुंबकीय वावाझोडुं
Magnetism चुंबकत्व, चुंबकविज्ञान, मॅग्नेटिझम
Animal – मोहनविद्या, आकर्षणशक्ति, प्राणी आकर्षणशक्ति – induced ऊपपादित चुंबकत्व – terrestrial भूचुंबकत्व
Magnetization *Phy* चुंबकन, चुंबकावणी
Intensity of – चुंबकमान, चुंबकननी तीव्रता
Magnetize *Phy.* चुंबकाववुं
Magnetized चुंबक ऊद्दीप्त, ऊद्दीप्त आकर्षण, चुंबकित, चुंबकावेल
Magneto-electric चुंबकीयविद्युत, चुंबक-वीज, चुंबकवैजिक
Magnetograph *Phy* चुंबकत्व लेखक

Magnetometer *Phy.* चुम्बकत्वमापनयंत्र, चुंबकीयबलमापक

Magnification परिमाणवर्धन, परिवर्धन, मोटवणी, मॅग्निफिकेशन

Magnificent अतिशोभित, देदीप्यमान, भव्य तेजस्वी, जाजरमान, जाज्वल्यमान, मोटवेल

Magnify मोटुं बतावचुं, मोटववुं, मोटवावुं, Magnified मोटवेलुं, मोटुं

Magnifying मोटवतो – power मोटवशक्ति – glass विपुलदर्शककाच – lens बृहतदर्शककाच

Magnitude *Math* परिमाण, मान, महत्ता, विस्तार, कद, महत्व

Maia *Ast.* चुर्णिका (तारो)

Main मुख्य, प्रधान, मूळ

Mains मुख्यतार, मुख्यनळ, मुख्यवाहक

Maintain (१) प्रतिपादन करवु (२) निभाववु, पाळवुं, पोषवु

Major *Math* मुख्य, प्रधान, दीर्घ – arc दीर्घचाप,– axis दीर्घअक्ष, – chord *Mus.* मुख्यस्वरमेळ *Math.* दीर्घज्या, पूर्णज्या – premise पूर्वपक्ष, व्याप्ति वाक्य, – term साध्यपद, उत्तमपद, मुख्यपद

Majority (१) पुख्तउमर (२) बहुमति, अधिकसंख्या, मेजोरिटी [वशविधान

Maladjustment दुर्व्यवस्था, कुव्यवस्था *Psy*

Mal administration *Pol.* गेरवहीवट, अंधेर कारभार

Malachite मेलेकाईट, तांबानी माटी – खनिज

Malady *Med.* व्याधि, रोग, विकार

Malaria *Med* टाढियो ताव, शीतज्वर, मेलेरीआ

Malformation दुर्घडतर, अंगविकृति

Malignant *Med* जीवलेण, भयंकर, मृत्युभीतिप्रेरक

Malleable *Phy* मृदु, टिपाउ, घातसह

Malleability *Phy* मृदुता, टिपाउपणुं आघातवर्धनीयता

Mal nutrition *Ana* पोषणविकार, अपूर्ण पोषण, दुष्पोषण

Mal practice दुर्वर्तन, दुराचरण, गेररीति

Malt जवना खीरा – आथवणमाथी बनतो पदार्थ, मॉल्ट – sugar, maltose, जवसाकर, माल्टॉझ – liquor जवनो दारु

Mammal *Bio* धवडावनारा, – सस्तन स्तनधारी – स्तनपायी – आचळवाळा, – थानवाळा प्राणी [abcess स्तनव्रण

Mammary gland *Ana* स्तनग्रंथि –

Mammillary line *Ana* स्तनरेखा

Mammonism धनलोलुपता

Man मनुष्य, मानवी, माणस, पुरुष, आदमी, इन्सान, मनुष्यजाति

Mandate *Pol.* आदेश, आज्ञा, हुकम

Mandible *Ana* जंभास्थि, हन्वस्थि, जडबानुं हाडकुं

Manes पितृलोक, पितृओ, वडवाओ

Manganese (Mn) *Chem* मॅन्गेनीझ

Mania *Med* उन्माद

Manifest *V* व्यक्त थवुं, प्रत्यक्ष थवुं, प्रकाशमां लाववुं, प्रसिद्ध करवु, *Adj* व्यक्त, प्रकाशित, आविस्कृत, प्रगट

Manifestation व्यक्तीभवन, आविष्करण, आविर्भाव, प्रत्यक्षीभवन, प्रकटीभवन, प्रादुर्भाव

Manifesto जाहेरनामुं, ढंढेरो Election – चूटणीनामुं

Manifold अनेक, बहुरुप, नानाविध

Manipulate *Chem.* बनावट करवी, हाथ चालाकी करवी *Acc* मेळ लावी मूकवो

Manipulation *Phy.* हस्तविधान, कुशल विधान, दक्षप्रयोग *Acc* हिसाबमेळ

Manna *Chem. Med* माना, अमृतमय पदार्थ [विशेषता

Mannerism *Psy* अेकरीतिसेवन, वर्तन

Manometer *Phy* वायुदबाणमापक, मेनोमिटर, हवादाब मापक [मापकज्योत

Manometric flames वायुदबाण-

Mantissa *Math.* अपूर्णभाग, अपूर्णांक, मिशांग
Mantle वेष्टन, आवरण बत्ती, मेन्टल
Manual (१) हाथसंबंधी, हाथनुं (२) हस्तग्रंथ, हाथपोथी लघुग्रंथ, मार्गदर्शक – dexterity हस्तकौशल्य हस्तलाघव – labour शारीरिक श्रम, अंगमहेनत, जातमहेनत, हाथमहेनत – skill हाथकमाल, हस्तकला – training हस्तकळानी तालिम, हस्तकलाशिक्षण
Manufacture *V.* बनाववुं, *N.* बनावट – er कारीगर, बनावनार, शिल्पकार, शिल्पी, उत्पादक – tory कारखानुं, कार्यालय
Manuscript हाथप्रत, मूळप्रत, हस्तप्रत
Marble आरसपहाण, संगेमरमर, लखोटो
Margin (१) धार, किनार, कोर (२) सीमा, मर्यादा *Eco* गाळो, नफो
Marginal *Eco.* सीमांतिक, प्रतिस्थ – productivity सीमांतिक उत्पादनशीलता, प्रतिस्थ-उत्पादकता – notes टांचण – consciousness *Psy.* सीमाबोध
Margosa *Bot.* लीमडो
Marine दरियाई – insurance दरियाई बीमो – mercantile वेपारी वहाणवटुं
Mariner's compass *Geog.* होकायंत्र, दिशादर्शक यंत्र
Maritime समुद्रसंबंधी, दरियाई, समुद्रविषयक [Coastal सागरकांठानुं, दरियाकांठानुं]
Mark लक्षण, चिह्न, लक्ष्य, वेध्य; गुण, अंक *V.* आंकवुं, चिह्न मूकवुं
Markab *Ast.* पूर्वाभाद्रपद (नक्षत्र)
Market *Eco* बजार, चौटुं; पीठ, पीठुं, बजार पीठ, खपत, वेचाण, बकरो, Grain – दाणापीठ, कणपीठ
Marking nut भिलामो
Marl *Geo.* चीकणी माटी
Maroon किरमजी रंग
Marrow *Med.* गर, मज्जा, Bone – [अस्थिगर
Mars *Ast.* मंगल, भौम
Marsh *Geo.* पंकिल, मेथाण
Martyr शहीद
Marvel कौतुक, चमत्कार, चमत्कृति; आश्चर्य
Masculine protest *Psy.* पुरुष प्रतिस्पर्धा
Masked प्रच्छन्न, गुप्त, छद्मवेशी
Masochism *Psy.* स्वपीडनप्रियता, आत्मपीडनरति, स्वपरितापप्रियता-प्रीति
Mass *Phy.* वजन, भार, परिमाण *Eco.* पिंड,राशि, पिंडमात्रा *Eco.* पिंड,राशि, ढगलो; *Pol.* समूह, टोळुं, जनसमूह, लोकसमुदाय; जनता; टोळुं – psychology लोकमानस, संघमानस, जूथमानस – production जथ्थाबंधी उत्पादन
Mast *Ship.* वहाणनो डोल, वहाणनो कूवो, सढो, कूपदंड, डोलकाठी
Mastic, Mastich *Chem.* राळनी जातनो गुंदर, कोल, रुमी मस्तकी
Mastoid process *Ana.* कर्णमूल वृद्धि
Masurium (Ma) *Chem.* मसुरियम
Materia medica औषधिगुणधर्म शास्त्र, औषधिगुणशास्त्र, भावसंहिता
Material *Adj.* भौतिक, द्रव्यविषयक, प्राकृतिक, स्थूल, मुख्य *N.* साधन, सामग्री, सेभार, उपादान वस्तु – cause उपादान कारण – world भौतिकसृष्टि, स्थूल जगत – medium स्थूल माध्यम
Materialism *Phil. Psy.* भौतिकवाद, जडवाद, अनात्मवाद, पार्थिववाद, स्थूलवाद, प्रकृति कारणवाद, नास्तिकवाद
Materialist *Phil.* भौतिकवादी, जडवादी, पार्थिववादी, स्थूलवादी
Materially *Phil.* तत्वत:, सारत:, वस्तुत:
Maternity *Med.* मातृपद, प्रसूति – home प्रसूतिगृह, सुवावडखानुं
Mathematics गणितशास्त्र, गणितविद्या
Matriarchate *Phil.* मातृराज्य, मातृसत्ता
Matter *Phy.* द्रव्य, वस्तु सार, पदार्थ Indestructibility of – पदार्थनी अविनाशिता States of – पदार्थनां रूप

Maturation division *Bot* पक्वविभाजन
Mature प्रोढ, पक्व, पाकेत, ठरेल, पाकट
Maxilla *Ana* कपोलास्थि
Maxim *Phil* सूत्र, व्यवहारसूत्र
Maximum अधिकतम, महत्तम, गुरुत्तम
Mean *Math* (१) मध्य, मध्यम, मध्यमान, मध्यपरिमाण (२) सरेराश, सरासरी Arithmetic – समानान्तर मध्यमान, चय श्रेढी मध्यम Geometric – गुणोत्तर मध्यमान, श्रुत्तर श्रेढी मध्यम Harmonic – हरात्मक मध्यमान, स्वरश्रेढी मध्यम – solar day *Ast* सरेराश सौरदिन – variation *Psy* मध्यपरिमाण, भेदमध्यपरिमाण
Means साधन, श्रुपकरण
Measure (१) माप, तोल (२) परिमाण, संख्यामान (३) मापक – glass *Phy* अंकित पात्र, मापपात्र – tape मापपट्टी Greatest common – गुरुत्तम साधारण अवयव दृढभाजक
Measurement माप, मापणी [श्रुपाय
Measures *Geo* पड, थड *Pol* पगला,
Measuring cylinder *Phy* औपेलो नळी, मापनलिका अंकित नळाकार
Meatus *Med* विवर गुफा, कुहर, सुरग, द्वार External auditory – बाह्यकर्ण
Mechanic मिकेनिक, यांत्रिक, शिल्पी, कारीगर, यन्त्रकार
Mechanical *Phy* यंत्रगत, यन्त्रविषयक, यान्त्रिक – advantage यान्त्रिकलाभ – equivalent यान्त्रिक तुल्यांक – equivalent of heat यांत्रिक श्रुष्णता तुल्यांक
Mechanics यंत्रविद्या, यंत्रविज्ञान, गतिविद्या
Mechanisation यन्त्रीकरण, यन्त्रवणी
Mechanism (१) यंत्ररचना, क्रियाविधि (२) तन्त्र योजना, रचना, घधारण
Medal चद्क, मेडल
Medial *Ana* मध्यस्थित, मध्यस्थ, अभिमध्य
Median *Math* मध्यगा, मध्यगत *Psy* मध्य – nerve *Ana* मध्य ज्ञानतंतु मध्यनाडी
Mediation मध्यस्थता, दरमियानगीरी
Mediator मध्यस्थ
Medical औषधविषयक, वैद्कीय – jurisprudence वैद्कीय व्यवहारशास्त्र, न्यायवैद्यक
Medicine औषध, औषधशास्त्र, औषधविद्या
Medieval *His* मध्यकालीन, मध्ययुगी
Medifixed *Bot* मध्यलग्न
Mediocre मध्यम, साधारण, सामान्य
Meditation *Phil* ध्यान, चिंतन, मनन
Medium *Ed* माध्यम, वाहन, वाक्भाषा, *Phy* आधार, साधन, आश्रय, वाहक *Psy* मध्यगत, मध्यम
Medulla *Ana* मज्जा *Bot* गाभो, गर गीर
Medullary canal *Ana* अस्थिमज्जानाली
Meeting सभा, मीटिंग Extra ordinary – असाधारण० General – साधारण० Public – जाहेरसभा Special – खास०, विशेष०
Megalomania *Psy* महद्भावना श्रुन्माद
Megaphone *Phy* ध्वनिवर्धक महाध्वनिक, मेगाफोन
Megaspore *Bot* महारेणु, महद् रज
Megrez *Ast* अत्रि (तारो) [शोकोन्माद
Melancholia *Psy* विषाद, खेदोन्माद,
Meliorism *Phil* श्रुन्नतिवाद, श्रुद्धारवाद (Optimism आशावाद Pessimism निराशावाद Evolution श्रुत्क्रांतिवाद)
Melliferous *Bot* मधुप्रद, मधुजनक
Melody *Mus* संगीतमाधुर्य, स्वरमाधुर्य स्वर-मीठाश
Melting *Phy* पीगळवु, गलन – point गलनबिंदु – pot गलनपात्र, मूसा, मूस [Fusion point पिगळबिन्दु गलनबिन्दु]
Membrane *Ana* आवरण त्वचा, अनुत्वचा, पडदो, Flexible – नमनीय पडदो Semi permeable – अर्धभेद्य पडदो

Memorial स्मारक, यादगीरी
Memory *Psy* स्मृति, याददास्त, यादशक्ति, स्मरणशक्ति – drawing अनुस्मरणालेखन
Meninges *Ana* , मस्तिष्क आवरण, मस्तिष्क पेशी [मिनिनजाअीटिस
Meningitis *Med* मस्तिष्क आवरणदाह,
Meniscus *Phy* बीजचंद्राकार, अर्धवर्तुलाकार, नवचंद्राकार
Menopause *Med* रजोनिवृत्ति, ऋतुनिवृत्ति
Menorrhagia *Med* ऋतुस्राव, अत्यार्तव
Menostasis *Med* आर्तवावरोध, आर्तवरोकाण
Menses *Med* रजोदर्शन, आर्तव, मासिक, ऋतुधर्म Menstruation मासिक धर्म, ऋतुस्राव, दस्तान, ऋतुस्राव
Mensuration *Math* मितिशास्त्र, मापकरण, क्षेत्रमिति, क्षेत्रविद्या, मापन विद्या, परिमिति, माप, मापणी, क्षेत्रफल
Mental *Psy* मानसिक, मन सबधी, मनोगत – hospital गाडानी चिकित्साल पागल खानु
Mentality *Psy* मनोवृत्ति, मानस
Mercantilists *Eco* वेपारवादी
Mercurial चपळ, चंचळ *Chem* पारदमय, पारदात्मक, पारावाळु
Mercury (Hg) *Chem* पारो, मर्क्युरी *Ast* बुध (ग्रह)
Merge लय पामवु, विलोपन पामवु
Merger जोडाण, विलीनीकरण, अेकीकरण
Mericarp *Bot* अर्ध फाडफल [धाणा, जीरुं, वरियाळी वगेरे वर्गनी वनस्पतिना फूलनु अेक फाडियु]
Meridian *Ast* याम्योत्तर – ध्रुवसयोगी रेखा, शुत्तरदक्षिण ध्रुवरेखा, दिगरेखा मेरीडीअन, शिखर, टोच, पराकोटि, रेखांश
Meridional *Ast* दक्षिण तरफनु
Meristematic *Bot* विभाजित, भाग पडेला – cell *Bot* नवनीत कोष, वर्धमानपेशी, वृद्धिशील कोष
Mermaid *Zoo* मत्स्यकन्या, जलकन्या
Mermis *Zoo* अळसियो
Merope *Ast* मेघयति (तारो)
Mesentery *Ana* अन्नबध, मध्यान्न
Mesh छिद्र, जाळी
Mesmerism *Psy* प्राण विनिमय, वशीकरण विद्या, मेस्मेरिझम
Mesoblast *Bio* मध्यपुट, वचलु पड
Mesocarp *Bot* मध्यावरण, मध्याच्छादन, मध्यपेटक, मध्योल्व, वचलो गर्भ [मध्यान्त्र
Mesocolon *Ana* पुरीततबध, स्थूलान्त्र,
Mesoderm *Bot* मध्यत्वचा, मध्यचर्म, मध्यपड
Mesogastric *Ana* मध्यजठरीय
Mesophloeum *Bot* मध्य अथवा लीली छाल, अंतर्छाल [प्रतात कोष
Mesophyll *Bot* पुरणपेशी, पेशीजालनु पुरण,
Mesopodium *Bio* मध्यपत्र, मध्यपदी
Mesozoic *Geo* मध्यजीवनकाळ
Metabolism *Ana* जीवनक्रिया, रसपाक, परिक्रिया, चयापचय [*Ana* पाणिशलाका
Metacarpal *Ana* करभसंबधी – bones
Metacarpus *Ana* करभ, पञ्जानुं हाडकुं
Metacentre Math अुपकेन्द्र
Metagenesis *Phil* परिवृत्तजनि, अतर्जनन
Metallic धातुज, धातु सबधी, धात्विक, धातुजेवु
Metallograph धातुमुद्रा, धातुमुद्रण
Metallography धातुवर्णन विद्या
Metalloid अुपधातु
Metameric *Chem* विधर्मगुणी, विधर्मअंगी
Metamorphic *Chem* परिवर्तनशील, रुपान्तर सबधी, परिवर्तीत, रुपान्तर पामेलुं
Metamorphosis *Psy Chem* परिवर्तन, रुपान्तर, कायापलट
Metaphysics *Psy* अध्यात्मविद्या, परमार्थ शास्त्र, आत्मतत्त्वविज्ञान, तत्त्वशास्त्र [अरिष
Metatarsal bones *Ana* पादशलाका

Metazoa *Bio.* बहुकोषी प्राणी; (Protozoa आद्यप्राणी, अेककोषी)

Metempsychosis *Phil.* जन्मान्तर, [पुनर्जन्म, देहान्तर

Meteor *Ast.* खरतो तारो, ज्ञुल्का

Meteoric *Ast.* ज्ञुल्काविषयक, ज्ञुल्कोत्पन्न

Meteorite *Ast.* ज्ञुल्काश्म, ज्ञुल्कापाषाण

Meteorology हवामानविद्या, वायुचक्रविद्या, वायुमंडलविद्या, वायुविद्या, वायुविज्ञान

Meteorologist वायुशास्त्री, हवामानशास्त्री, वायुमंडलशास्त्री, वायुचक्रशास्त्री

Meter / Metre } मिटर, मापक, माप, मान, मात्र, मात्रा

Method विधि, पद्धति, रीति, प्रकार, प्रक्रिया

Methodically पद्धतिसर, यथानियम, विधिसर

Methodology पद्धतिशास्त्र, पद्धतिविद्या, विधिशास्त्र

Metric system मिटर पद्धति, मेट्रिक पद्धति

Metrometer *Med.* गर्भाशय मापकयंत्र

Metronome *Mus.* तालमापक, तालमापिनी, मेट्रोनोम

Micro सूक्ष्म

Micro-analysis *Phy.* सूक्ष्म पृथक्करण — balance *Phy.* सूक्ष्मभारमापक

Microbe *Bot.* सूक्ष्मजीव, सूक्ष्मजंतु

Microbiology *Bio.* सूक्ष्मजीवविद्या

Microcephalus *Ana.* सूक्ष्मकपाली

Microchronometer *Phy.* सूक्ष्मकाळमापक

Microcosm *Phil.* व्यष्टि, पिंड, सूक्ष्मपिंड, सूक्ष्मसृष्टि, सूक्ष्मजगत

Micrology *Bio.* जंतुविद्या, जंतुशास्त्र

Micrometer *Phy.* सूक्ष्ममापक

Microphone सूक्ष्मशब्दग्राहक; ध्वनियंत्र, ध्वनिवर्धक; माअीक्रोफोन

Micropyle *Bot.* बीजरंध्र, बीजछिद्र, सूक्ष्मछिद्र, रेणुमार्ग, बीजपथ, छिद्र

Microscope *Phy.* सूक्ष्मदर्शक, माअीक्रोस्कोप

Micro — spectroscope *Phy.* सूक्ष्मरंगपटदर्शक, सूक्ष्मरंगपटविभाजक, सूक्ष्मरश्मिविभाजक

Microspore *Bot.* सूक्ष्मरेणु

Mid मध्य — day मध्याह्न, बपोर — declination मध्यक्रान्ति — heaven मध्याकाश — rib *Ana.* वचली पांसळी *Bot.* मध्यरेखा, मध्यशिरा

Middle man *Eco.* दलाल, आडतियो, [वेपारी

Midwife *Med.* दाअी, सुयाणी

Migration *Pol.* स्थानान्तर गमन, भ्रमण, विदेशगमन, निर्गमन

Milestone मार्गसूचक शिला, मार्गस्तंभ

Milk दूध — fever प्रसूतिज्वर — teeth दूधिया दांत

Mill (१) घंटी, चक्की (२) कारखानुं (३) मिल Water — जळचक्की, पाणीनी चक्की Wind — पवनचक्की

Millenium *Math.* सहस्रक

Millepede *Zoo.* सहस्रपदी, हजारपगुं

Millepere *Bot.* सहस्ररंध्री (प्रवाल)

Milligram ग्रामसहस्रांश, मिलिग्राम

Millimeter मिटर सहस्रांश, मिलिमिटर

Million मिलीअन, दशलक्ष

Milter *Zoo.* माछलो, माछलानो नर

Mind *Psy.* मन, बुद्धि, अंतःकरण, मनोभाव Conscious — बाह्यमन, चेतनमन, जाग्रतमन Sub-conscious — सुप्तमन, आंतरमन, चेतनातीतमन, सूक्ष्ममन Unconscious — अचेतन, अजाग्रत — blindness *Psy.* मानसिक अंधता — deafness *Psy.* मानसिक बधिरता — reading *Psy.* मनोवांचन

Mine खाण, सुरंग — r खाणियो

Mineral खनिज, भूगर्भोत्पन्न — water क्षारीयजल (सोडावॉटर वगेरे) — kingdom खनिजसृष्टि, खनिजवर्ग — oil खनिजतेल

Mineralogy खनिजविद्या, खनिजशास्त्र

Miniate *Bot.* मयालेथी चीरायेलुं, चीरायली टोपी जेवुं

Miniature *Phy.* लघुप्रतिमा

Minima *Math.* अल्पतम
Minimum *Math.* न्यूनतम, लघुतम, अल्पतम, अल्पतमांश, मिनिमम
Mining खननविद्या – lease खननपट्टो
Minor *Math* गौण, सामान्य, अप्रधान, लघु *Law* सगीर – chord गौणस्वरमेळ
Minority (१) सगीर. अवस्था (२) लघुमति, नानो पक्ष
Minute टूंकवर्णन *Ast.* मिनिट, पळ *Math* कळा – book सभापोथी, सभावही, कार्यपोथी, मिनिटबूक
Miocene *Geo.* मध्य सांप्रतकाळ
Mira *Ast.* तिर्मिंगल (तारो)
Mirage मृगजल, मृगतृष्णिका, मरिचिका, झांझवा
Mirak *Ast.* पुलह (तारो)
Mirror *Phy.* दर्पण, काच, चाटलुं, अरीसो, आयनो Concave – अन्तर्गोळ-अवनत दर्पण Convex – बाह्यगोळ-उन्नत, बहिर्गोळ दर्पण Plane – समतलदर्पण Spherical – गोळीय दर्पण
Misanthrope *Phil.* मानवद्वेषी, जनशत्रु
Miscarriage *Med.* गर्भपात, गर्भस्राव, फसुवावड – of justice न्यायनुं दुर्गमन, अन्याय
Miscellaneous परचूरण, संकीर्ण
Miscibility *Chem* मिश्रणीयता
Misnomer अपसंज्ञा, अपनाम
Misology *Phil.* तर्कद्वेष
Misprint दुर्मुद्रण, मुद्रणदोष
Mission *Phil.* धर्मप्रचारक संस्था, विशिष्ट-कर्तव्य, धर्मकार्य, जीवनकार्य, मिशन – ary प्रचारक, प्रचार परायण, मेशधारी, संस्कृति-वीर, दीक्षित, धर्मशील, आदेशवाहक, धर्म-प्रचारक, धर्मजीवी
Mist *Met* धूमस, धूम्मर
Misunderstanding गेरसमजूती, गेरसमज
Mithridate विषभंजन, झेरनो उतार
Mizar *Ast* वसिष्ठ
Mneme *Psy* स्मरणतत्त्व
Mnemic *Psy.* स्मरणविषयक
Mnemonics *Psy* स्मृतिसुधारणकळा
Mobile *Phy.* जंगम, गतिशील, चंचळ, गति-गम – ity गतिशीलता, चाचल्य, हलनशीलता
Mob psychology *Psy.* संघमानस, जनवृत्ति
Mode (१) प्रकार, विधि, रीति (२) फेशन
Model आदर्श, प्रतिमा, नमूनो, आकार, आकृति
Modern आधुनिक, अर्वाचीन, नवीन
Modicum *Phy* अल्पांश, लव, लेशमात्र
Modification *Bot. Phy* रुपान्तर, फेरफार, परिवर्तन, विकार
Modulation *Mus.* स्वरभेद, स्वरलय, सूर नियंत्रण, सूर बदलवो, स्वरयोजन, ध्वनिसंयमन
Modulus *Math* मध्यगुणक, नियतगुणक, मापांक
Moisture *Phy. Bot.* आर्द्रता, भीनाश, भेज
Molecular *Phy.* अणुसंबंधी, अणुविषयक, अणुक, आणविक – arrangement अणु-रचना-व्यूह – attraction अणुजन्य आकर्षण – force अणुबल – constitution अणु-बंधारण-रचना – motion अणुगति – weight अणुभारांक
Molecule *Phy.* अणु
Mollusc *Bot.* मृदुकाय
Molybdenum (Mo) *Chem* मोलिब्डेनम
Moment क्षण, निमिष, मात्रा, दूवो, (दूरता× वजन) – of force बळनी चाकमात्रा, बळ मात्रा, चाकमात्रा=गतिमाप – of inertia जडतानी चाकमात्रा
Momentum *Phy* वेगमान, वेगस्थ, संस्कार, आवेग, प्रभाव, गमता, वेग, ओघ, (वजन×गति=)वेग – of force बलप्रभाव – of inertia जडत्व प्रभाव Statical – स्थितिबलप्रभाव
Monoceros *Ast.* शृगाश्व (तारामंडळ)

Monad *Chem.* अेकमात्री, अेकयोजी
Monadelphous *Bot.* अेकगुच्छ, अेकगुच्छी, अेकश्लेष, अेकगुच्छभूत
Monandria *Bot.* अेक पुंकेसरवाही, अेकलिंगी
Monandrous *Bot.* अेकपुंकेसरवाळुं
Monatomic *Chem. Phil.* अेकांणुक, अेक परमाणुक
Money *Eco.* धन, नाणुं Legal tender – मुख्यनाणुं Subsidiary – क्षुपनाणुं Token – साकेतिक नाणुं
Moniliform *Bot.* वेरला के माळा जेवुं, मालाकार [अेक तत्त्ववाद
Monism *Phil.* अद्वैत, प्रकृतिवाद, अद्वैतवाद,
Monocarpellary *Bot.* अेकगर्भकोषवाळुं
Monocarpus *Bot.* अेकवारियुं, सकृतफलदायी, अेकयोनि
Monochlamedeous *Bot.* अेकांशुक, अेकवर्तुल, अेकपरिच्छद, अेकाच्छादित
Monocline *Geo* अेकपक्षीनमन
Monocotyledon *Bot.* अेकबीजपत्र, अेकबीजदल, अेकभ्रुणपत्र, अेकदल, अेकदल वनस्पति, शूकधान्य
Monœcious *Bot.* अेकजातीय, अेकसदन, अेकप्राहिक –[नर अने मादा फूल अेक ज वनस्पति अुपर जुदा जुदा]. अेकनिवासी
Monogamy अेकपत्नीवाद, अेकस्त्रीवाद
Monogony अेकोत्पत्ति, अयोनिजनी
Monogynous *Bot.* अेकयोनिपुष्प, फक्त स्त्रीकेसर अेकलुंज होय अेवुं पुष्प
Monomerous *Bot.* अेकभागी [Dimerous *Bot.* द्विभागी]
Monometallism *Eco.* अेकधातु चलण
Monopetalous *Bot.* अेक पांखडीवाळो
Monoplane *Phy.* अेकपांखी विमान (Biplane दोपांखी विमान)
Monopodial *Bio.* अेकपादी, अेकपगुं
Monophobia *Psy.* अेकान्तवासभय
Monopoly *Eco.* अेकाधिकार, अेकहथ्थु सत्ता, अीजारो, मोनोपॉली
Monosepalous *Bot.* अविभक्तवृन्तदल, अविभक्त पुष्पकोशी
Monosporous *Bio.* अेकरेणु
Monosyllable अेकाक्षर, अेकस्वर, अेकाच (पाणिनी) [अेकजातीय; नित्स, कंटाळावाळुं
Monotonous अेकसूरुं, अेकस्वरी, अेकधारुं,
Monotype अेकमुद्रा, मोनोटाअीप
Monovalent *Chem.* अेकशक्तिक, अेकयोजक, अेकमूल्यक Monovalence अेकयोजकता
Monsoon *Met.* वर्षाऋतु, चोमासु, मोसमी पवन, वर्षावाही पवन, नैऋत्य वायु, मोन्सून – crop चोमासानो पाक, खरीफ पाक – depression वर्षामांद्य [चित्तवृत्ति
Mood *Psy.* वृत्ति, मनोदशा, मनोभाव, प्रकृति,
Moon *Ast.* चंद्र, शशांक Full – पूर्णिमा, पूनम New – अमावास्या, अमास Phases of the – चंद्रकला, चंद्रलेखा
Moraine *Geo.* हिममळ, पथ्थरवाळो प्रदेश, पथराळ प्रदेश Colateral – पडखानो हिममळ Medial – मध्यय० Terminal – अंतिम०
Moral *Phil* नैतिक, पाठ, सारांश, सार – courage नैतिक हिंमत, नैतिक धैर्य, आध्यात्मिक शौर्य – force नीतिबळ, नीतिप्रभाव – sentiment नीतिभावना
Morals *Psy.* नीति, नीतिशास्त्र; आचरण
Morass कळण, पोची भीनी जमीन
Moratorium *Eco.* ऋणमोकूफी
Morbid *Psy.* विकारी, भावनाहत, अस्वस्थ, रोगिष्ट, बंधियार, रोगी, दुषित
Mordant *Chem* रंगबंधक, रंगस्थापक, रंगरखुं; रंग पाको करनार द्रव्य
Moron *Psy.* अल्पमति, मूढ
Morphia *Chem.* अफीणसत्त्व, घुघुवार
Morphology *Bot.* आकारवर्णन, आकारविद्या, शरीराकारशास्त्र, बाह्यरूपविद्या, देहरचना,

आकारविचार, आकृतिविज्ञान, अंगसंस्थान, क्षुद्भिदाकृतिविज्ञान
Morse key मोर्सनी कळ, मोर्सनी चावी
Morse sounder टकटकियुं
Mortality मरणाधीनता, मर्त्यता, मरणप्रमाण – table मरणप्रमाणना कोठा, मृत्युप्रमाण मृत्युकोष्टक
Mortar चूनो-रेती, चूनानो कोल, मॉर्टर
Mortar and pestle खलडट्टो, खलबत्तो, खायणी पराळ, खायणो, मुसली
Mortgage *Law* गीरो – deed गीरोखत Mortgagee गीरवीदार – Mortgagor गीरो मूकनार [मारवी ते
Mortification *Chem.* धातुमारण, धातु
Mosquito *Zoo* मच्छर, डांस – curtain मच्छरदानी [कस्तुरगंधी
Moschate *Bot* कस्तुरी जेवी सुगंधीवाळुं,
Moss *Bot* शेवाळ, लील [अणुरेणु
Mote *Bot* कण, कणु, रजकण, रज, रेणु,
Mother माता, मातृ – cell *Bot.* जननकोष्ठ – complex मातृग्रंथि, मातृवृत्ति – liquor जननद्रावण, मूळद्रावण, मातृद्रव – of pearl छीप, सीप – spots लाखु, तल – tongue मातृभाषा
Motion *Phy* गति, चलन *Pol* प्रस्ताव, दरखास्त Accelerated – *Phy* – वर्धित-वर्धमानगति Capillary – *Phy.* केशीयगति Circular – *Phy* चक्राकारगति Oscillatory – डोलनगति Perpetual – अविरतगति, शाश्वतगति Relative – सापेक्षगति Retrograde – विलोमगति, वक्रगति Rotatory – परिभ्रमणगति Vertical – ऊर्ध्वगति
Motivation *Psy* प्रेरणा, प्रेरकहेतु
Motive *Psy* हेतु, प्रवर्तक हेतु, प्रेरकहेतु, हेतुबल, चालक – force बल, शक्ति – power चालकशक्ति
Motor मोटर – car मोटरगाडी *Psy* गतिकारक, गतिजनक Air – वायुयंत्र – aphasia *Psy.* अवाचकता – nerve *Ana.* क्षुद्वाहकतंतु, प्राणवाहकतंतु, गतितंतु, क्रियातंतु, प्रेरकतंतु, चेष्टावाही तंतु – organ *Ana.* क्षुद्वाहक अवयव – areas चेष्टाक्षेत्रो
Motorium *Psy.* गतितंतुसमूह, शरीरगतितंत्र कारक तंत्र [घाट, आकार
Mould *Bot.* फुग, मरम मटोडी *Meta* बीबुं,
Moulding *Arch.* वळुं, ढाळण, मोल्डींग, घडाण
Moult *Zoo.* कांचळी
Moulting *Zoo* पींछा खरवा, चामडी क्षुतारवी, खाल क्षुतारवी कांचळी क्षुतारवी
Mountain *Geo* पर्वत – chain पर्वतमाळा, गीरिमाळा – group पर्वतसमूह – range पर्वतश्रेणी – system पर्वतसंस्थान
Mouth *Ana* मुख, मों, मोढुं – piece मुखभाग, मुखपत्र
Movable जंगम, चल, गतिशील – property जंगम मिलकत [*Pol.* चळवळ, आंदोलन
Movement *Bio* हलनचलन, चलन, गमन
Mucilage *Ana* गुंदर, श्लेष्मा, मेद, क्लेद, स्नेह, चिकास, लही
Mucor *Bot.* फूग
Mucous *Ana.* क्लेदमय श्लेष्मल
Mucronate *Bot.* कुंठितकल्प, कांटा जेवी अणीवाळी
Mucronulate *Bot.* अल्पकंटकाग्र [श्लेष्म
Mucus *Med* (१) क्लेद, आम, जळस (२) कफ,
Multacapsular *Zoo.* बहुपुटी
Multangular *Bot.* बहुकोणीय
Multicellular *Bot* बहुकोषी, बहुपेशीमय
Multicipital *Bot.* बहुशीर्षक
Multicostate *Bot* बहुपर्शुक
Multifarious बहु प्रकारना, नानाविध, विविध, नानारूप *Bot* बहु हारवाळुं
Multifid *Bot* अतिविभाजित, बहुछेदान्वित
Multilocular *Bot.* बहुगर्तक, बहु कोषवाळुं, बहुकोठी, बहुपटी

Multinominal *Math.* बहुपदी, बहुराशि – equation बहुपदी समीकरण – theorem बहुपदीसिद्धांत
Multiparous *Bio.* बहुप्रसवा, बहुफला
Multiple *Math.* बहुगणित, गुणक, गुणाकार, गुणोत्तर, भाज्य, अवयवी *Psy.* गुणक, संघफळ – echo *Phy.* गुणक पडघो, गुणक प्रतिध्वनि Lower common – लघुतम साधारण अवयवी – personality बहुरुपजीवी [*Math.* गुणाकार
Multiplication *Bot.* वंशवृद्धि, बहुलता
Multiplier *Math.* गुणक
Multitude बहुजनसमूह, संघ, टोळु, समूह, गण
Multivalence *Chem.* बहुमूल्यत्व, बहुयोजकत्व, बहुयोजनशक्ति [ऐहिक
Mundane *Phil.* लौकिक, पार्थिव, सांसारिक,
Municipality शहेरसुधराओ
Mural भींत ऊपरनुं दीवाल ऊपरनुं – painting भींतचित्र, भित्तचित्र, भित्तिचित्र
Muriatic acid *Chem.* मीठानो तेजाब, लवणाम्ल, हाओड्रोक्लोरिक ओसिड
Muricate *Bot.* सख्त ऊद्‌गमोवाळी, कंटकित
Muriform अिंटाकार, अिष्टकाकार, अिंटना आकारनुं
Murkab *Ast.* पूर्वाभाद्रपद (नक्षत्र)
Murmur मर्मर, मंदध्वनि, मर्मध्वनि; गुंजन, झीणो सुर, गणगणाट
Musca *Ast.* भरणी (नक्षत्र)
Musci *Bot.* शेवाळ
Muscle *Ana.* स्नायु, मांसपेशी, पेशी
Muscology *Bot.* शैवलविद्या, लीलविद्या
Muscular *Ana.* स्नायुविषयक, स्नायुसंबंधी – force स्नायुबळ – sense *Psy.* स्नायुज्ञान, बळ संवेदनशक्ति – system स्नायुसंस्थान
Museum संग्रहस्थान, अजायबघर [भूछत्र
Mushroom *Bot.* छत्रक, बिलाडीनो टोप,
Musical संगीतमय, मीठो, सुश्राव्य, सुस्वर – instrument संगीत ऊपकर, वादींत्र, वाद्य – scale स्वरग्राम, स्वरसप्तक – sequence स्वरक्रम – sound संगीतमय शब्द, श्रुतिओ
Musk *Bot.* कस्तुरी – bag कस्तुरीकोष – cat कस्तुर मार्जार, कस्तुरी बिलाडी – deer कस्तुरिकामृग
Mutability *Phy.* विकारशीलता, अस्थैर्य
Mutable *Phy.* विकारशील, विकासशील, अस्थिर, विकारी
Mutation *Phy.* फेरफार, गुणविकृति, गुणविकास *Bot.* आकस्मिक परिवर्तन, परिवर्तन, नवोद्‌गम, नवगुणोद्‌गम – *Psy* विक्रिया
Muticous *Bot.* बुठ्ठ, अणीवगरनुं
Mutilation अंगछेदन
Mutism *Psy.* अवाचकता, मूकता
Mutual अन्योन्य, परस्पर, अरस्परस, पारस्परिक – induction ऊपपादन
Muzzle बंदूक नळी – velocity मुख अभिवेग
Mycelia *Zoo.* भूव, तंतुजाल, मिसीपुंज
Mycelium *Bot* भूछत्र, भूछत्रतंतु, मिसीतंतु
Mycology *Bio.* सूक्ष्मजीवविद्या, मिसीविद्या
Myoblast *Ana.* स्नायुपुट
Myocardium *Ana* हृदय स्नायु
Myoid *Ana.* स्नायुक
Myology *Ana.* स्नायुविद्या, स्नायुविज्ञान
Myoneme *Bio.* स्नायुपड, मासलपड
Myopia *Med.* अल्पदृष्टि, टूंकी नजर, निकट दृष्टि, लघुदृष्टि
Myosin *Ana.* स्नायुद्रव्य, स्नायुकिन, मायोसिन
Myriad *Math.* दशसहस्र
Myriapoda *Zoo.* बहुपाद प्राणी
Myrobolan *Bot.* हरडे
Myrrh *Bot.* हीराबोळ, बोळ
Mysterious power *Phil.* गूढशक्ति
Mystery *Phil.* रहस्य, गुह्यभेद, गुप्तवस्तु, गहनता, अगम्यतत्त्व, गूढतत्त्व

Mystic *Phil* अगम्यवादी, गूढवादी, रहस्यवादी, योगी [रहस्यवाद, अतीन्द्रियवाद, योगदर्शन

Mysticism *Phil* गूढतत्त्ववाद, अगम्यवाद,

Myth *Phil* कल्पितकथा, दंतकथा, पुराण कथा, परीकथा [कथाविद्या

Mythology *Phil* दंतकथाविद्या, पुराणविद्या

N

Nader *Ast* अधोबिन्दु, पातालबिन्दु अध स्वस्तिक

Naiad जळदेवी *Zoo* मत्स्यनो अेक वर्ग

Naive सरळ, भोळु निष्कपटी

Naked नग्न, व्यक्त, स्पष्ट *Bot* अनाच्छादित, आच्छादन रहित – eye नरी आंख, सादी आंख – flower प्याली वगरनुं फूल – seed plants नग्नबीजवनस्पति [डोकी, बोची

Nape of the neck *Med* गरदन,

Napiform *Bot* भ्रमराकार, सलगम आकार

Naphtha *Chem* नाफ्था नखतेल, घासतल

Naphthalene नाफथेलीन

Narcissm *Psy* आत्मप्रेम स्वपूजा, स्व कामासक्ति शिशुभाव, बालिशभाव

Narcissus *Bot* नरगेस

Narcosis *Med* निरःसंवेदन, मूर्छा, घेन *Psy* चेतनाना, अचेतपणुं

Narcotic *Med* निद्रादायी, निद्राजनक ऊंघदायी घेनी, मादक

Narine *Ana* नासिका संबंधी

Narrative method *Psy* वर्णनपद्धति

Nasal *Geo* नाकसंबंधी, नस्य, अनुनासिक

Nascent (१) नवजात, जायमान (२) अपजात, अनुद्भूत (३) नवीन, ताजुं, प्रगटतुं – state नवजातअवस्था

Nasology *Med.* नासिकाविद्या, नाकशास्त्र

Nath *Ast* अग्नि तारो (वृषभमां)

National – debt *Eco* राष्ट्रीय ऋण – income राष्ट्रीय आवक, राष्ट्रीय आमदानी – wealth राष्ट्रीय संपत्ति

Nationalisation *Eco* राष्ट्रीयकरण

Nationalism *Pol* प्रजाभाव, राष्ट्रीयता, राष्ट्रवाद, राष्ट्रीयवाद, प्रजाभिमान, प्रजास्मिता,

Nationality *Pol* राष्ट्रीयता

Native *Gen* नैसर्गिक, देशी, खनिज, सहज प्राकृतिक, स्वाभाविक

Nativism *Psy* सहज ज्ञानवाद

Nativity *Ast* जन्म, जन्मकाळ, उत्पत्ति, प्रादुर्भाव *Pol* जन्मस्थान

Natural प्राकृतिक, कुदरती नैसर्गिक, स्वाभाविक, सहज, योग्य, उचित – cosine *Math* प्राकृतिक कोटिज्या – history प्रकृति वृत्तांत, सृष्टि वृत्तांत – laws प्रकृति नियम, कुदरती कानून – number प्राकृत संख्या, अग्रह संख्या – order प्राकृत वर्ग, सहजवर्ग – resources कुदरती संपत्ति, प्राकृतिक साधन सामग्री, नैसर्गिक संपत्ति – science प्रकृति विज्ञान, सृष्टिविज्ञान – selection *Bio* नैसर्गिक पसंदगी कुदरती पसंदगी, प्राकृतिक पसंदगी, सहज वरणी नैसर्गिक वरणी – sine प्राकृत ज्या, प्राकृतिक ज्या [करण

Naturalisation *Pol* नागरीकरण, देशीय

Naturalised – plant *Bot* स्थापित छोड – citizen *Pol* अंगीकृत नागरिक, स्थायी नागरिक

Naturalist प्रकृतिज्ञ, प्रकृतिवेत्ता निसर्गवेत्ता

Naturopathy *Med* निसर्गोपचार, कुदरती उपचार [बकारी, मोळ

Nausea (१) फेर, चक्कर (२) वमन, उलटी,

Nautical *Ship* नौकासंबंधी, नौकाविषयक, नाविकसंबंधी सामुद्रिक, दरियाई – almanac नौपंचांग, नाविकपंचांग

Naval *Gen.* दरियाई, सामुद्रिक, नाविक – base नौकास्थान – craft नौकायान – force जलसेना, नौसेना, नौकासेना दरियाई लश्कर, दरियाई सैनिक बल

Navel /*Gen.* नाभि, डूंटी – string नाभिनाल, नायडो, गर्भनाडियो
Navicular *Bot.* नौकाकार, नावाकार
Navigable *Ship.* नौकागम्य, नाव्य
Navigation नौयान, नौगमन, नौविद्या, नौकाशास्त्र (Shipping वहाणवटुं – कला)
Navy नौसमूह, नौकासमूह, वहाणनो काफलो, युद्ध नौकासमूह, नौकानियमनखातुं
Nealogy *Bio.* बालप्राणीविज्ञान
Neap tide *Ast.* अल्पतम भरती
Neb नाक, अणी, पक्षीनी चांच
Nebula *Ast.* निहारिका, ज्योति : पुंज, धूमसमूह, धूमपुंज Spiral – कुंडलाकार निहारिका
Nebular theory *Ast.* निहारिका सिद्धान्त
Nebulous *Ast.* निहारवत्, अभ्रमय *Gen.* झाखु, अस्पष्ट
Neck *Ana.* कंठ, गळुं, ग्रीवा, गरदन, नाळचुं – shaped *Bot.* मालाकार
Necrology *Med* मृत्युतालिका, मृत्युगणना
Necromancy *Phil.* भूतविद्या, ओलम, प्रेतविद्या; पिशाचविद्या
Necrophobia *Med.* मृत्युभय
Nectar अमृत, सुधा, मधु
Nectariferous *Bot.* मधुमय, मधुकोषमय
Nectary *Bot* मधुकोष, माधुरी, मधुगंड, मधुग्रंथि
Needle सूचिका, सोय, कांटो – shaped *Bot.* सूचिकाकार [प्रत्याख्यान
Negation *Gen.* अभाव, निषेध, निर्भाव,
Negative *Gen.* निषेधक, निषेधात्मक, अभावरूप, नकारयुक्त, अभावात्मक, नकारात्मक *Psy.* नकार *Phy. & Math.* ऋणात्मक, ऋणदर्शी – angle ऋणात्मककोण, – खुणो – electricity ऋणविद्युत – form नकाराकृति – index ऋणात्मकचिह्न, घातांक – photo उलटुं चित्र, नेगेटीव – pole ऋणध्रुव – – quantity ऋणसंख्या, ऋणराशि
Negativism *Psy.* निषेधशीलता, निषेधवृत्ति
Neglect बेदरकारी, प्रमाद, उपेक्षा, अनादर, बेपरवाओी, असावधानता
Neighbourhood *Gen.* सामीप्य, पडोश
Nemoral, Nemorose *Bot.* गुहावासी
Neodymium (Nd) *Chem.* नियोडीमियम
Neolithic age *Geo.* नवपाषाणयुग, नवशैलयुग
Neolyte *Chem.* नवाश्म
Neomania *Psy.* नवासक्ति, नावीन्योन्माद
Neon (Ne) *Chem.* नियोन, रासायनिक तत्त्व – light नियॉन दीवा, लाओीट
Neopathy *Med.* नवव्याधि, नवीनउपद्रव
Neophyte *Gen.* नवशिष्य, शिखाउ, नवधर्मी
Nephology *Met.* मेघविद्या, वादळविज्ञान
Nephoscope *Met.* मेघगतिदर्शक
Nephritis *Med.* गुर्देदाह, वृक्कदाह, मूत्रपिंडदाह, किडनीनो सोजो [समुद्रदेव
Neptune *Ast.* नेप्च्युन ग्रह, वरुण *Myth.*
Nerve *Ana* मज्जातंतु, ज्ञानतंतु, नसतंतुरेखा, नाडी *Psy.* धैर्य, धृति, मन स्थैर्य *Bot.* नस Auditory – श्रुति तंतु Motor – प्रेरक तंतु, उद्वाहक तंतु, चालकतंतु Sensitive – संवाहकतंतु Sensory – ज्ञानतंतु – cell ज्ञानतंतुकोष – centre ज्ञानतंतुकेन्द्र – fibres *Psy.* शिरातंतु – ganglion ज्ञानतंतुग्रंथि – impulse *Psy.* मज्जातंतु वेग, शिरावेग – plexus ज्ञानतंतु चक्र – substance ज्ञानतंतु रस, ज्ञानतंतु द्रव्य – tissue *Bot.* मज्जा
Nervose *Bot.* स्पष्ट नसोवाळुं
Nervous *Anato.* नाडीसंबंधी, ज्ञानतंतु विषयक; नबळामनतुं, नर्वस, आशुक्षोभ – apparatus ज्ञानतंतुसाधन – energy ज्ञानतंतुबळ – system *Ana. Psy.* ज्ञानतंतुचक्र, नाडीतंत्र, नाडीतंत्रसंस्थान, ज्ञानतंतु संस्थान, ज्ञानतंतु व्यवस्था, मज्जातंतु मंडळ – flow ज्ञानतंतुप्रवाह – connection ज्ञानतंतु मार्ग, ज्ञानतंतु संबंध

Nervousness *Psy.* मनदौर्बल्य, मानसिक नबळाअी, गभराटपणुं, नर्वसनेस, सुलभक्षोभ
Nescience *Gen.* अविद्या; अभाववाद
Nestotherapy *Med.* अुपवासचिकित्सा, लंघनविद्या
Net *Gen. N.* जाळ, पाश *Com. Adj.* चोक्खुं, शुद्ध, अशेष, वास्तविक, खरुं – circulation *Eco.* चोक्खो फेलावो – earnings *Eco* चोक्खुं अुत्पन्न, चोक्खी पेदाश – income *Eco.* चोक्खी आवक
Netted-veined *Bot.* जाळीदार
Nettle *Bot.* कौंवच
Neural *Ana.* नाडी संबंधी, ज्ञानतंतु विषयक
Neuralgia *Med.* ज्ञानतंतुशूल, नजलो, माथानो दुखावो, नर्वस दुखावो
Neurasthenia *Med.* चित्तदौर्बल्य, ज्ञानतंतुओनी नमताकात
Neurility *Med.* नाडीप्रवहन
Neuron *Psy.* नाडीकण पुच्छ, नाडीकणपाद, ज्ञानतंतुपुंज; नाडाक्ष, नाडीकोष
Neurosis *Med* ज्ञानतंतु रोग, चित्तदाह, चित्तरोग, चित्तक्षोभ *Psy.* नाडीवेदना, नाडीव्याधि
Neurotic *Psy* नाडीव्याधिग्रस्त, मानसिक व्याधिग्रस्त [नान्यतर
Neuter *Gen.* नपुंसक, अपुंसक, अलिंगी,
Neutral *Gen.* तटस्थ, अुदासीन, समभावात्मक, निष्पक्ष, शिथिल, अकर्मक *Bot.* नपुंसक, शमित – body तटस्थ तत्त्व, तटस्थ संस्था – flower नपुंसक पुष्प – line तटस्थ रेखा – point तटस्थ बिंदु [करवुं
Neutralise *Chem.* शमवुं-शमाववुं, तटस्थ
Neutralisation *Chem.* निष्क्रियभवन, शमन
Next पासेनुं, पार्श्वस्थ, संनिहित [संबंध
Nexus *Phil.* संबंध, गांठ, मेळ *Psy.* परस्पर
Nickel (Ni) *Chem.* निकल
Night *Gen.* निशा, रात्रि – blindness *Med.* रतांधळापणुं – mare रात्रिअश्विका, रात्रिसंतापक, अनिष्ट स्वप्न – shade भोंयरींगणी, कंटकारिका
Nigrescent *Bot* काळाश पडतुं
Nihilism *Phil.* नाशवाद, नास्तिवाद, शून्यवाद
Niobium (columbium) (Nb) *Chem.* नायोबियम (कोलम्बियम)
Nipple *Ana.* डींटडी, स्तनाग्र, चूचुक, निपल *Gen.* टोटी, धावण
Nitid *Bot.* चकचकित, तेजस्वी
Nitrogen *Chem.* नाअीट्रोजन
Nival *Bot* बरफमां के बरफ पासे अुगतुं
Niveus *Bot.* बरफ जेवुं सफेद
Noctambulation / Noctambulism *Phil.* निद्रामां चालवुं ते, निद्राचरण, निद्राभ्रमण
Nodal *Ast.* पातविषयक, ग्रंथिविषयक
Nodding *Bot* मथाळेथी नमेलुं, नीचे झुकेलुं
Node *Ana.* ग्रंथि, गाठ, गंड, गठ्ठो, पात *Ast.* अचलबिन्दु, स्थिरबिन्दु, स्थिरप्रदेश, पात, ग्रहपात, संपात *Bot.* पर्व, पर्णग्रंथि, पत्रग्रंथि, ग्रंथि, गांठ – of the equator क्रांतिपात; संपात, – of an orbit क्षेत्रपात Ascending – राहु, अुच्चपात Descending – केतु, निम्नपात
Nodose *Bot.* ग्रंथियुक्त, गांठाळुं
Nodule *Bot.* कंदलक, गांठो, गंडक, अर्बुद
Noesis *Psy* केवळ बुद्धिव्यापार, अतीन्द्रियातीत ज्ञान
Noetic *Phil* बुद्धिज, ज्ञानीय, बौद्धिक, बुद्धि व्यापार संबंधी [घोषणा
Noise अवाज, निनाद, शोर, घोष, घोंघाट,
Nomadic भ्रमणशील, जंगम, रखडु
Nomenclature परिभाषा, नामपद्धति, *Bot.* नामाभिधान
Nominal नाममात्र, नामविषयक, शाब्दिक, नामनुं [निमणूकपत्र
Nomination *Pol.* निमणूक, – paper

Nomology *Phil.* नियम विद्या, अनुगम शास्त्र, आचारन्याय [कोणक्षेत्र
Nonagon *Math.* नवकोण, नवभुज, नव-
Non-chordates *Bio.* अपीठ दंडी
Non-conductor *Phys.* अवाहक
Non-convergent *Phys.* असंसृत
Non-crystalline *Chem.* अस्फटिक
Non-ego *Phil.* अनात्मा, अनहं, अहंरहितपणुं
Non-electric *Phys.* अवैद्युत, अवैजिक
Non-essential organs *Bot.* गौणकोष
Non-harmonic *Math.* अस्वरित, असंवादित
Non-homogenous equation *Math.* विषमघातीय समीकरण
Non-intervention *Gen.* बिनदरमियानगीरी, निर्हस्तक्षेप, वच्चे न पडवानी नीति
Non-living *Bot.* जड, निर्जीव [विहीन
Non-luminous *Phys.* अप्रकाशी, प्रकाश-
Non-magnetic *Phys.* अचुंबकीय, चुंबक विहीन
Non-metal *Chem* अधातु
Non-metallic *Chem.* अधातुव, अधातुविषयक, अधातवी
Non-mobile *Bio.* निश्चल, स्थिर
Non-productive *Eco.* अनुत्पादनशील, अुत्पत्तिविहीन, गेरपेदाशी, निर्लाभ
Non-reactive *Chem.* अप्रतिक्रियाशील, प्रतिक्रियाहीन
Non-resistance *Phys* अप्रतिरोध
Non-sexual *Bio.* अलिंग, अलिंगी, अजातीय, अजातिनेय [अविकारशील, स्थिर; अव्यय
Non-variant *Math.* अपरिवर्तनशील,
Non-volatile *Chem.* अवाष्पपरिणामी, स्थिर
Norm *Psy. Phil.* धोरण, प्रमाण; आदर्श, प्रकार
Normal *Gen.* साधारण, समधारण; हंमेशनुं; योग्य, योग्यप्रमाण, स्वधर्मी, धोरणसर, आदर्श, प्रमाणसर, सप्रमाण, प्रमाणमय *Math.* लंब, लवरूप लीटी, मुख्यलंब, अवलंब – acceleration *Phys.* सप्रमाण प्रवेग – dichotomy *Bot.* सप्रमाण द्विभाजन, वास्तविक शाखोद्भेद – reaction *Chem.* सप्रमाण प्रतिक्रिया, स्वधर्मी प्रतिक्रिया – solution *Chem.* सप्रमाण द्रावण, समधारण द्रावण – pressure *Phys.* सप्रमाण दबाण, यथोचित दबाण – temperature *Med.* सप्रमाण अुष्मामान, यथोचित अुष्मामान Ab – *Gen.* विप्रमाणी, Sub – *Gen.* अपधारण, अल्पधारण, अल्पप्रमाणी, विषमधारण [अर्थशास्त्र
Normative economics *Eco.* नीतिप्रधान
North *Gen.* अुत्तर, – east औशान – light ओतर प्रकाश, अुमेरु ज्योति – pole अुत्तर ध्रुव – star ध्रुवनो तारो – west, वायव्य
North-seeking pole *Phys.* ओतरातो ध्रुव
Nose *Ana.* नासिका, नाक, घ्राणेंद्रिय, – leaf नासपत्र, नासिकापत्र Bridge of – नासिका सेतु [वर्गीकरण विद्या
Nosology *Phil.* रोगनिदान शास्त्र, रोग-
Nosophobia *Psy.* व्याधिभीति, रोगभय
Nostalgia *Gen.* घरघेलछा
Nostril *Ana* नसकोरु, नासिकारंध्र
Notate *Bot.* विविधरंगी, बिंदुलांछित, टपकाटपकावाळुं
Notation *Gen.* लेखन, अंक, अंकन, संकेत, संख्या संकेत, संकेतक्रम, अंकन्यास, सरणी, *Mus.* सारीगम, संगीतलेखन, स्वरलिपि, संगीतलिपि
Notch *Gen.* खाच, फाट; छेद, काप
Note *Gen.* नोंध, *Mus.* सूर, स्वर *Eco.* नोट, चलणनी नोट Convertible – *Eco.* परिवर्तनीय नोट, रोकडगारी नोट Deep – *Mus.* मंद्रस्वर Fundamental – मूळ स्वर, मुख्यस्वर High – तारस्वर, अूंचोसूर Key – प्रधान सूर, वादी स्वर Low – हलको स्वर Simple – शुद्ध स्वर

Notification आहेरात, प्रसिद्धिपत्रक
Notion *Gen. Psy.* विचार, कल्पना; भावना; भास, तर्क
Noumenon *Psy.* सत्यघटना, सत्यवस्तु
Nozzle *Gen.* नासाग्र, मुख, अग्रभाग, नाळचुं
Nucamentaceous *Bot.* नानां बीज जेवु
Nucellus *Bio.* बीजदेह *Bot.* आदि बीजनुं मुख्य अंग
Nuchal *Ana.* ग्रीवा संबंधी [बीजाकार
Nuciform *Bot.* आछ जेवुं, बीजना जेवुं,
Nuclear *Med.* केन्द्रीय, नक्लीअर – arrangement केन्द्रीय संयोजन – membrane *Bot.* चिदुत्वक्, कोषेशस्तर, चिदणुकला, केन्द्रपटल [कोषशक
Nuclein *Bot.* नुक्लीअीन, कोषेष्रिन, चिदणुक,
Nucleolus *Bot.* केन्द्रबिंदु, नाभिक
Nucleons *Phy.* केन्द्रकणो
Nucleus *Phys.* केन्द, केन्द्रक *Bio.* कोषेश, बीज, गर्भ, गर्भकण, बीजक, केन्द्र; कणिका, अंतबिंदु, केन्द्र, जीवतत्त्वना केन्द्र, मूलबिंदु *Psy.* चिदणु *Ast.* नाभि, केतुनाभि
Nucule *Bot.* बीजडां, वर्मलक
Nudicaulis *Bot.* नग्नकाड
Nudiflorous *Bio* नग्नपुष्पी
Nugget *Gen.* लगडी, पाट
Nullify *Gen.* नकामुं करवुं, निर्बल करवुं, छेदन करवुं
Null-point *Math* शून्य बिन्दु, अविक्षेप बिन्दु, समता बिन्दु
Number *Math.* अङ्क, संख्या, राशि *Psy.* – concept संख्याविचार, संख्याबोध Abstract – अमूर्त संख्या, निरपेक्ष संख्या Composite-विभाज्य संख्या Compound – मिश्र संख्या, युक्त संख्या Concrete – विशिष्ट संख्या, सापेक्ष संख्या, विशेष संख्या Even – बेकी संख्या, युग्म संख्या Fractional – भिन्न संख्या, अपूर्णांक Integral – पूर्णांक Irrational – करणीगत, वर्गमूल Mixed – मिश्र संख्या Natural – नैसर्गिक संख्या, प्राकृतिक क्रमांक Negative ऋणात्मक॰ Prime – मौलिक संख्या, अविभाज्य संख्या, निर्गुण संख्या, निरवयव संख्या Whole – पूर्णांक, पूर्ण संख्या
Numeral *Math* संख्यांक, आंक, संख्यादर्शक [गणना
Numeration *Math.* संख्या, परिमाण,
Numerator *Math.* अंश, भाज्य, गुणक
Numerical *Math* संख्यासूचक, संख्याविषयक, संख्यात्मक – coefficient संख्यात्मक गुणांक – equation संख्यात्मक समीकरण – table आंक, अंककोष्टक – value संख्यामान, सांख्यमूल्य
Numismatics सिक्कविद्या, मुद्राविद्या, मुद्रापरीक्षणविद्या, सिक्का तपासणी, सिक्काविद्या
Nummulitic *Geo.* नुम्मुल जंतुना अवशेषनो बनेलो, टंकाश्म
Nurse *Med.* नर्स, परिचारिका, सेविका Wet – धात्री, मातृका
Nurture *Psy* पोषण, शिक्षण
Nut *Bot.* गुठी, गोटी, शींग, दाणा, सुक्कुं फळ, कपाली, वर्मल, फल, काष्ठत्वचधारी Chest – चेस्टनट Ground – भोंयशींग, मगफळी Wal – अखरोट – cracker सूडी – meg जायफळ – shell *Bot.* बीज कवच, काचलुं *Gen* टूंकाणमां; टूंकमां
Nutant *Bot.* झुकतुं, नमेलुं
Nutation *Ast.* नमन, अभिनमन, विचलन, स्पंद, स्पंदन – of axis अक्षस्पंद, अक्षस्पंदन, Lunar – चन्द्राभिनमन Solar – सूर्याभिनमन
Nutrition *Med* पोषण, संवर्धन, खोराक
Nutritional status पोषणस्थिति
Nyctalopia *Med* रतांधता, रतांधळापणुं, नक्तांधता

Occultation *Ast* युति, ग्रास
Occultism *Phil* रहस्यविद्या, योगविद्या, गूढतत्वविद्या
Occultist *Phil* गूढज्ञ, गुह्यवादी, गहनवादी
Occupation (१) कबजो (२) धंधो, रोजगार, व्यवसाय, वृत्ति *Ast* व्यापन, अवकाश स्थिति
Occurrence बनाव, घटना, अुपस्थिति, हकीकत
Oceanography समुद्रविद्या, समुद्रविज्ञान
Ocellate *Bot* बिंदुयुक्त, मोरपींछ जेवु
Ochrea *Bot* पुसरीय
Ochroleucos *Bot* पीळास लेतो सफेद रंग
Ocreate *Bot* परिवेष्टक युक्त, खोळीयुक्त, परिनाल, परिकांड, पुंखपत्र
Octagon *Math* अष्टकोण, अष्टभुज
Octagynous *Bot* आठ स्त्रीकेसरयुक्त
Octahedral *Chem* आठपासियु *Math* अष्टफलक
Octamerous *Bot* आठभागवाळु
Octandrous *Bot* आठपुंकेसरवाळुं
Octant *Math* अष्टमांश
Octave अष्टक, स्वराष्टक, स्वरसप्तक
Octopod *Bio* अष्टपदी, आठपगु
Octopus *Bio* अष्टभुज, दृढ़पाश, ऑक्टोपस
Octroi दाण, जगात, चुंगी
Ocular *Med* आंखसंबंधी, नेत्रविषयक, चाक्षुष प्रत्यक्ष
Oculate *Bot* अक्षिआकार
Oculis *Med* नेत्रवैद्य, आंखनो दाक्तर
Odd विचित्र, विषम, अेकी – number *Math* अेकीसंख्या, विषमसंख्या
Odometer *Phy* दूरत्वमापक, दूरतामापक
Odontalgia *Med* दंतवेदना, दंतशूल
Odontologist *Med* दंतवैद्य, दंतवेत्ता
Odontology *Med* दंतविज्ञान
Odor *Chem* गंध
Odoriferous *Chem* गंधमय
Odorless *Chem* गंधहीन
Oedepus complex *Psy* मातृकामना, पितृविरोधी मानृ [अन्ननलिका
Oesophagus *Ana* अन्ननळी, अन्ननल,
Office bearer पदाधिकारी, होद्देदार
Officinal *Bot* दवामां वपरातुं अने तेथी दुकानोमां वेचातुं विधिसर, *Pol* शासनमान्य, राजमान्य
Offset *Bot* फांग, लघु मूलनी शाखा
Oil तेल, स्नेह – cake खॉळ – engine *Phy* ऑअील अेन्जिन, तेलयंत्र – gas तेलवायु, ऑअीलगेस, – gland *Bio* तैलग्रन्थि – mill घाणी – painting तैलचित्र
Ointment *Med* मलम, अंजन, अभ्यंजन
Olein तेलसत्व, ओलीन
Olfactory *Med* गंधवाही, गंधवह, गंध ग्राहक, घ्राणेन्द्रिय संबंधी *Psy* गंधग्राहक, गंधवाहक – nerve *Psy* नासिकातंतु – sensation *Psy* गंधसंवेदन
Oliganthous *Bot* अल्पपुष्पी
Ombrometer *Met* वर्षामापक
Omega अत्याक्षर, अंत, अिति
Omission अुपेक्षा, वर्जन, अतिक्रम
Omnivorous *Bio* सर्वभक्षी, सर्वभोजी
Omphalic *Med* नाभिसंबंधी
Onometopoetic रवानुकारी, अुच्चारानुसारी
Onychia *Med* नख पीडा
Ontogemy *Bot* व्यक्ति अनुशीलन
Ontology *Phil* वस्तुविद्या, वस्तुस्वरूपविद्या
Onus of proof *Law* पुरावानो बोजो
Ooze *V* झरवु, नितरवु, स्रवुं *N.* स्रवण, स्राव, गाळण
Opacity *Ast* अपारदर्शकता
Opaque *Phy* अपारदर्शक, प्रकाशामेद्य, किरणरोधक – glass अपारदर्शक काच, झांखो काच, आंधळो काच [खुल्ली पॉलिसी
Open cheque *Com* खुल्लो चेक – policy

Opening छिद्र, बारूं, प्रवेशद्वार [ग्लास
Opera glass *Phy.* बेनाकी दूरबीन, ऑपेरा-
Operation कार्यप्रवृत्ति, व्यापार *Med.* ओपरेशन, शस्त्रक्रिया, कापकूप, वाढकाप, नस्तरक्रिया *Psy* व्यापार, क्रिया *Math.* विधि, प्रक्रिया Fundamental – *Math.* मूळभूत विधि, मुख्यक्रिया Military – सैन्य चलन
Operculate *Bot.* ढांकणावाळुं
Operculum *Bot.* ढांकण
Ophiuchus *Ast* भुजंगधारी (तारामंडळ)
Ophthalmic *Med.* नेत्रविषयक, आंख-संबंधी, चाक्षुष [चिकित्सा, नेत्रविज्ञान
Ophthalmology *Med.* नेत्रविद्या, नेत्र
Ophthalmoscope *Med.* नेत्रपरीक्षक, नेत्र-दर्शक [निर्णय, राय
Opinion मत, अभिप्राय, विचार, मन्तव्य
Opponent विरोधी, प्रतिपक्षी, प्रतिरोधी
Opposite अभिमुख, संमुख, विपरीत, विरुद्ध – angle *Math.* अभिमुखकोण, समुखकोण, विपरीतकोण – force विरुद्ध बल – side संमुखरेखा, सामी बाजु – vertical angle अभिकोण
Opposition विरोध, विपक्षता, प्रतिक्रिया, प्रतियोग *Pol* सरकार विरोधी पक्ष, विरोधी पक्ष
Optherapy *Med.* ग्रंथिचिकित्सा
Optician दृष्टिवेत्ता, चश्मावाळो, ऑप्टिशीअन
Optic nerve *Ana.* दृष्टिनो ज्ञानतंतु, नेत्रतंतु [चक्षुखंड
Optic thalamus *Ana.* दृक्खंड, मगजनो
Optimism *Phil.* आशावाद, प्रवृत्तिमार्ग, सर्वशुभवाद, आशादृष्टि – ist आशावादी, सर्वशुभवादी
Optimum *Eco* (१) अधिकतम, उत्तम (२) सुयोग्य, योग्यमान, औष्टमान
Optional मरजियात, ऐच्छिक, वैकल्पिक
Oratory वक्तृत्व, वाक्चातुर्य, प्रवचनकौशल्य
Orb *Ast.* गोळो, बिंब, मंडळ, वृत्त, चक्र
Orbate *Bot.* चक्राकार, मंडलाकार
Orbicular *Bot.* मंडलाकार
Orbit *Ast.* कक्षा, भ्रमणकक्षा, ग्रहपथ, ग्रहमार्ग *Med* नेत्रगुहा, अक्षिकोटर, अक्षिकूट, आंखनो गोखलो
Orchestra समूहवाद्यसंगीत
Orchialgia *Med.* अंडकोष वेदना
Orchid फुलरो
Order *Bot.* वर्ग, गण, परिवार *Com.* ऑर्डर, खरीदीनो हुकम *Math.* क्रम, श्रेणी, घात *Phil.* व्यवस्था, परंपरा, मार्ग, रीति, परिपाटी *Pol.* हुकम, व्यवस्था Ascending – आरोह, चढती मांजणी – cheque धणी-जोगचेक, नामजोगचेक, ऑर्डरचेक Descending – अवरोह, ऊतरती मांजणी Law and – कायदो अने व्यवस्था Natural – नैसर्गिक क्रम, नैसर्गिक वर्गीकरण, अनुलोम Reverse – ऊलटोक्रम, प्रतिलोम [क्रमागत
Ordinal *Math.* क्रमदर्शक, क्रमवाचक,
Ordinary सामान्य, साधारण – general meeting *Law* सामान्य सभा, साधारण॰ – *resolution* सामान्य ठराव, सामान्य प्रस्ताव
Ore *Geo* काची धातु, खनिज, अशोधित धातु
Orexis *Psy.* ऊर्मि, प्रेरणा
Organ महावाद्य, वाजिंत्र, मुखपत्र *Ana. Bio.* अवयव, गात्र, अंग, इन्द्रिय
Organic *Chem Bio.* इन्द्रिय संबंधी, सेन्द्रिय, सावयव, सजैव, जीवनसंबंधी, प्राणिज, सकार्बन, ओर्गेनिक – chemistry कार्बन रसायण – compounds कार्बनसमास, कार्बन संयोजन – disease अंगभूत रोग – process शरीर अंदरनी प्रक्रिया, शरीरांतर्गत व्यापार – relation अंगांगीभाव – remains प्राणी अवशेष, जीवअवशेष – sensation जीवनव्यापारनी लागणी
Organisation व्यवस्था, संगठन, संयोजन

Orgnnism *Bio* जीव, प्राणी
Organogenesis *Bot* ज्ञिन्द्रीयविकासशास्त्र, प्रयंगविकासशास्त्र [अिन्द्रिय विज्ञान
Organography *Bot* वनस्पतिअिन्द्रियवर्णन,
Organology *Med* शरीरयंत्रविज्ञान, अिन्द्रियविज्ञान
Orgasm सकोच, रतिसङ्कुचा
Orientnl पौर्वात्य, पूर्वदेशीय, प्राच्य
Orientation *Phil* दिग्ज्ञान *Phys* दिग्स्थिति, दिग्स्थान नियोजन *Med* आकलन शक्ति *Psy* परिस्थितिग्रहणशक्ति
Orifice *Ana* छिद्र, मों, मुखद्वार छेद छिद्र
Origin मूल आरभ, अुत्पत्ति *Bio* जाति बीज हेतु
Original असल आद्य, मूल, मौलिक, स्वतंत्र, अपूर्व, प्रथम शोधित, सर्जनात्मक स्वकल्पित, स्वत कल्पित
Originality मौलिकता, सर्गशक्ति अपूर्वता, अपूर्वबुद्धि, नवोत्पादकशक्ति, रचनाशक्ति, अुत्पादकशक्ति
Originator प्रवर्तक प्रारभक, योजक, अुत्पादक
Orion *Ast* भरत मृग (हरणी)–नक्षत्र
Ornithology *Bio* पक्षीविद्या, पक्षीविज्ञान
Orology पर्वतविद्या [अुच्च, सरल, लब
Ortho – अूभु सीधु रुस्तत अूर्ध्वनु ग्रीक रूप
Orthocarpus *Bot* सरल फलवान, सीधा फलवाळु [लबकेन्द्र
Orthocentre *Math* लबसगम, लंबबिन्दु
Orthocephalic *Zoo* अूर्ध्व कपाळी
Orthodox रुढिचुस्त, प्राचीनमताग्रही पुराणपथी जूनवाणी
Orthogonal *Math* समकोनीय, मूळकोनीय, जाल – projection *Math* समकोनीय अभिक्षेत्र जालप्रक्षेप
Orthopsychiatry *Psy* वर्तनमीमासा
Orthostichous *Bot* सरल-सीवन [कोष
Orthotropus *Bot* अूभुं-सीधु सरलमुख, डिब

Oscillation *Phy* आदोलन, आस्पदन, आस्पद, कंपन, दोलन, झुलणु, गतागत स्थिति, दोलन *Eco* वधघट Centre of – दोलनकेन्द्र
Oscillator *Phy* आदोलक, कपक
Oscillatoria *Bot* दोलन शैवाल
Oscillatory motion *Phy* दोलनगति
Oscillograph *Phy* दोलनलेखक, कपलेखक
Osmium (Os) *Chem* ओस्मियम
Osmosis *Bot* प्रणोदन रसगाळण, रसाकर्षण
Osmotic pressure *Chem* द्राव्यनु दबाण, प्रसरणदबाण
Osseous *Ana* अस्थिमय *Bol* अस्थिसदृश
Ossicle *Ana* अस्थिक, कर्णास्थि
Ossification *Ana* अस्थिभवन
Osteograpy *Ana* अस्थिवर्णन
Osteology *Ana* अस्थिविद्या, अस्थिविज्ञान
Osteopathy *Ana* अस्थिरोगनिवारणविद्या
Osteotomy *Med* अस्थिछेदन
Otalgia *Med* कर्णशूल, काननो दुखावो
Otic *Med* कानसंबधी, कर्णविषयक
Otitis *Med* कर्णप्रदाह
Otography *Med* कर्णवर्णन
Otopathy *Med* कर्णरोग
Otoscope *Med* कर्णदर्शक
Outcrop *Geo* अनावृत्तवश विवृतभाग
Outgrowth *Bot* बहिरुद्भेद
Outlet बहिर्मार्ग, निर्गममार्ग [अपेक्षा
Outlook *Gen* दृष्टि, विचारदृष्टि अवेक्षण,
Output *Eco* अुत्पन्न पेदाश, निपज [कार
Oval *Math* अडाकार, अंडाकृति दीर्घवर्तुला
Ovaritis *Med* अडाशय प्रदाह
Ovary *Bio* अडाशय, बीजाशय अडग्रथि
Ovate *Bot* अण्डाकार, गोलाकार
Overcapitalisation *Eco* मूडीनो अतिरेक
Overhaul (१) पुनर्रचना (२) परीक्षण, सपूर्ण निरीक्षण
Overlap ढंकाओ जवु ढाकी देवु अतिव्यापवु

Over-load अतिभार [अुपेक्षवुं, अवगणवु
Overlook अुपेक्षा करवी, अवगणना करवी,
Over-production *Eco* अतिपेदाश
Oversight दृष्टिदोष, प्रमाद, नजरदोष
Oversoul अतिजीव, परमात्मा
Overstep अतिक्रमण करवु
Overtone *Mus* अतिस्वर, अनुरण, चढती श्रुति, गौणस्वरो
Over valuation *Eco* अतिमूल्यांकन, भाव-चढाव
Oviduct *Ana* अंडमार्ग, अंडवाहक नलिका
Ovoid *Bot* अंडाकार
Ovule *Bio* अंडक, बीजअंड
Ovum *Bio.* अंडकोष, रज, मातृबीज, आर्तव
Oxidation *Chem* ओक्सडवणी, भस्मीभवन, भस्मीकरण
Oxygen (O) *Chem* ओक्सीजन, प्राणवायु

P

Pabulum *Med.* आहार, खाद्यवस्तु, गोराक, शुभम खोराक
Pace *Phy* वेग, चाल, गति [कानी
Pachycephaly *Med* स्थूलशीर्षता, स्थूल-
Pachyderm *Med.* स्थूलचर्मी, जाडी चाम डीवाळु
Pachyemia *Med.* स्थूलरक्तता
Pachymeter *Med* स्थूलतामापक
Pachyotia *Med* स्थूलकर्णता
Pacification शमन, शामन, शांति
Paediatrics *Med.* बालरोग विद्या, बाल-वैदुं, बाळवैदक, शिशु चिकित्सा
Pain दुःख, वेदना
Pair जोडी, युग्म, युगल, जाडवु, मेल, मेळजी
Paleaceous *Bot.* छोतरां के पातरांवाळुं
Paleated *Bot* परिच्छन्न [लागीपेशी
Palisade *Bot* कठरो, स्तमपंक्ति *Bot*
Palaeobotany *Bot* प्राचीन वनस्पतिविद्या
Palaelogy प्राचीनवस्तुविद्या, पुराविद्या
Palaeontology प्राचीन प्राणीविद्या, अवशेष विज्ञान, प्राचीन जीवविद्या
Palaeozoic आदिजीवयुग, प्रथमजीवयुग
Palate *Ana* तालु, तालु
Palatoplasty *Med* तालु शस्त्रक्रिया
Palladium (Pd) *Chem* पेलेडियम
Palm *Ana* करतल, हस्ततल, हथेळी *Bot* ताड नारियेळी, खजूरी [सदश, पंजाकार
Palmate *Bot* करतलाकार, करभूत, हस्त
Palmatipartite *Bot.* करतल विभिन्न, करतल कटाव [करतल विच्छिन्न
Palmatisect *Bot* हथेळी पेठे कपायेलो,
Palmistry हस्तसामुद्रिक [स्पष्ट
Palpable *Phil* स्पर्श्य, स्पर्शज्ञेय, स्फुट,
Palpitation *Med* हृदय स्पंदन, धाक, धडका, स्फालन, पाल्पिटेशन
Pan-African *Pol* सर्व आफ्रिका ऐक्यवाद
Pan Islamism *Pol* सर्वमुस्लिमऐक्यवाद, समस्त मुस्लिमवाद
Panacea *Med* सर्वरोगऔषधि, महाऔषध
Panasthenia *Med* सर्वांगी दुर्बलता
Pancreas *Ana* पेनक्रियास, क्लोम, क्लोम ग्रंथि, स्वादुपिंड, शुद्रक, मांसगोळ
Pangenesis सर्वसंसृति जनिजननवाद (Blasto-genesis, वलिकाजननवाद)
Panicle *Bot.* विभागित पुष्परचना, चामर, सयुक्त मंजरी सयुक्त सर्दकि [पुष्परचना
Panicled, Paniculate *Bot* विभागित
Pannose *Bot* बून जेवा वाळथी आच्छादित
Panorama सर्वांगीदर्शन, सर्वदर्शन, विशाळ दर्शन, दृश्यपट, विस्तृतदृश्य, दृश्यविस्तार
Pantalgia *Med* सर्वशरीरवेदना
Pantheism *Phil* सर्वदेववाद, विश्वदेववाद
Pantology विश्वविज्ञान, विश्वविद्या
Papery *Bot* कागळ जेवा पातळा
Papilionaceus *Bot* पतंगियाना आकारवाळु, पतंगाकार

Papilla *Med* अंकुर, पिम्पिका, स्तनाग्र
Papyraceous *Bot.* कागळ जेवु
Parabola *Math* परवलय, अनुवृत्त, समोत्सार
Paraboloid *Math* घनपरवलय, घन समोत्सार
Parachute विमानछत्री, पेरेशुट
Paracme *Med* ह्रास, शिखरपार
Paradox विरोधाभास, विपरीताभास असत्याभास, अयुक्ताभास, अयुक्ति
Paragraph पेरेग्राफ, फकरो, परिच्छेद, कंडिका
Parallax *Phy* लवन, स्थानभेद, दृष्टस्थानभेद
Parallel *Math* समांतर – latitude *Geog* अक्षांशवृत्त, अक्षवृत्त – line समांतर रेखा – of latitude *Geog* समांतर वृत्त – veined *Bot* समान्तरशिरा
Parallelogram *Math* समान्तरचतुर्भुज, समान्तरबाहु चतुष्कोण, समचतुर्भुज
Paralysis *Med* पक्षघात, लकवो
Parameter *Math* परमिति
Paramoecium *Zoo* पापडिया जीवाणु
Paramorphism *Geo* परिवर्तन, रूपांतर
Paramount सर्वोपरि, सर्वोत्तम [विभ्रम
Paranoia *Med* बुद्धिह्रास, अपबुद्धि, मन
Paranthelion *Met* परप्रतिसूर्याभास
Paraphasia *Psy* अयथार्थ भाषण
Paraphyses *Bot* शेवाळना पुंकेसरो साथे मळी गयेला पुंकेसर तंतुओ
Paraphora *Med* मानसिकह्रास
Parasite बेठाखाउ, परोपजीवी, परजीवी, परभोजी, पराश्रयी
Parchment चर्मपत्र, सूक्ष्मचर्म
Parenchyma *Bot* प्रधानपेशी, समपरिमाण, पेशीजाल मृदुधातु गर्भतंतु
Parentalism *Psy* पितृभाव [मिथ्यासूर्य
Parhelion *Ast* सूर्याभास, रविप्रतिमा,
Parietal *Bio* शीर्षावरण, शीर्षीय, मध्यास्थि *Bot* भाजुनुं, पार्श्वीय
Paripinnate *Bot* युग्म पक्षकार, समपक्षभूत, समतल्पक पक्षाकार
Parotid gland *Med* अुपकर्णी ग्रंथि
Parted *Bot* विभागित
Parthenogenesis *Bio* असंयोगीजनन, अयोनिसंभव, अशुक्रजनन [देशीय, अपूर्ण
Partial पक्षपाती *Math* आंशिक, अेक-
Particle *Phy* कण, अणु, रज, रजकण
Particular अमुक, विशिष्ट, अुद्दिष्ट, अेकदेशी, असाधारण *Math* विशिष्ट, वैशेषिक
Partite *Bot* विभागित, विभक्त
Partition विभाग, विच्छेद, परिच्छेद, आडो पडदो, आड, विभाजन, वहेंचणी *Bot* विभाग
Partitive विभागदर्शक
Partnership deed *Law* भागीदारीनुं खत
Passive अुदासीन, अक्रिय, निश्चेष्ट, अप्रतिकारशील, स्थिर, ग्रहणशील
Passion *Psy* मनोभाव, आवेग, आवेश, तीव्रभाव, तीव्रभिच्छा, अनुराग, मनोविकार, राग
Passive *Psy* निष्क्रिय
Patella } *Bot* घूंटणनी ढांकणी – Patelliform } अेना जेवु [हक्क
Patent *Bot* अुघाडु पधरातु *Com* पेटन्ट,
Path मार्ग, रस्तो – of a planet *Ast* कक्षा
Pathogenic *Med* रोगजनक, अुपद्रवी, रोगोत्पादक
Pathology *Med* रोगनिदानविद्या, रोगोत्पत्तिविद्या, चिकित्साविद्या, निदानविद्या
Pattern नमूनो, प्रतिरूप, प्रतिमान, पॅटर्न
Pauciflorous *Bot* अल्पपुष्पी
Paucity न्यूनता विरलता अभाव, अल्पता
Pause विराम
Pavo *Ast* मयूर (तारामंडळ)
Peculiarity विशेषता विशिष्टता, स्वाभिगत, विशिष्ट धर्म
Pedagogy शिक्षणशास्त्र
Pedal पदिक
Pedigree वंशावलि, वंशवृक्ष, पेढीनामुं

Pegasus *Ast* भाद्रपद (नक्षत्र)
Peltate *Bot* ढालाकार, छत्राकार
Pelvis *Ana* बस्तिप्रदेश, बस्ति प्रदेशना अस्थि
Pencil *Math* शकु, पींछी, शलाका – of rays *Phy* किरणशलाका
Pendulous *Bot* लंबित, दोलित, लटकतुं, लंबीय
Pendulum *Phy* लोलक, दोलक Bar – पट्टी लोलक Compensated – शुद्ध लोलक Compound – बेधारी लोलक Conical – शंकुगति लोलक Simple – सादुं लोलक
Penetrability *Phy* भेद्यता
Penetration प्रवेश, भेदन
Pennate, Pinnate *Bot* पींछाकार
Pentachord *Mus* पांच तारो
Pentad *Met* पचवाडियु
Pentagon *Math* पचकोण, पंचभुज
Pentahedron *Math* पचफलक
Penumbra *Phy* खडछाया, शुपछाया, अपूर्णछाया
Pepsin *Ana* पाचक द्रव्य, पेप्सिन
Perception *Phil* संवेदन, शुपलब्धि, ज्ञान, बोध, विवेक, अनुभूति, दर्शन, प्रमा, सविकल्पज्ञान
Percolation *Phy* टपकण, प्रस्रवण
Percussion *Med* समाघात, आघात
Perennial अविरत, सतत, निरंतर, नित्य *Bot* वर्षायु, बारमासी, बहुवर्षायु, दीर्घजीवी, बहुवार्षिक
Perfection संपूर्णता, सिद्धि, शुत्कृष्टता, परिपूर्णता
Perfect number *Math* पूर्णसख्या, पूर्णांक
Perfect square *Math* पूर्णवर्ग
Perforation वेध, छिद्र, काणु, वेधन
Performance test *Psy* मानसक्रिया निकर्ष, कार्यशक्ति परीक्षा
Perfunctory शुपरचोटियु, निरुत्साही
Perianth *Bot* परिकोष, पाखडी चक्र
Pericardium *Ana* हृदाशय, परिहृद
Pericarp *Bot* परिफल, छाल
Pericranium *Ana* परिरोटि
Pericycle *Bot* परिचा
Perigon *Math* पूर्णकोण
Perigonium *Bot* परिकोष
Perigynium *Bot* परियोनि, परिजनिका
Perihelion *Ast* रविनीच, निम्नरविबिन्दु
Perilymph *Ana* परिलसिका
Perimeter *Math* परिमित, परिघमापन, परिमापन, सीमासूत्र, परिदर्शिनी
Periosteum *Ast* पर्यस्थि
Periphery *Math* परिघ, घेरावो, नेमि
Periscope *Phy* परिदर्शक, पेरिस्कोप
Permit रजाचिट्ठी, परवानगीपत्र, परमिट
Peristalsis *Ana* परिसंकोच
Peritonium *Ana* अन्त्रवेष्टन, परितन
Permanency स्थायीत्व, स्थिरता, नित्यता
Permeability *Phy* पारकता, प्रवेशशीलता
Permeable *Phy* पारक, प्रवेशशील, [Impermeable अपारक, अप्रवेश्य, अप्रवेशशील Semi – अर्धपारक]
Perisperm *Bot* बहिरावरण, बहिर्धातु, गर्भ आवरण
Permutation *Math* अनपाश, गणितपाश
Perpendicular *Math* लब, लबक, सिधु, शुभु
Perpetual अखड, अविरत, नित्य, शाश्वत, सतत, कायमी
Perseverance खत, चीवट, काळजी
Perseveration *Psy* सतत प्रयत्न, प्रयत्न सातत्य, विचारपुनरावृत्ति, शुत्तरपुनरावृत्ति
Persistent leaf *Bot* संहतपर्ण, स्थायीपत्र
Person मनुष्य, जन, व्यक्ति
Personal अगत, व्यक्तिगत – equation *Psy* व्यक्ति प्राधान्य – unconscious व्यक्तिगत गुप्तमन, व्यक्तिगत अबोध मानस

Personality *Psy.* व्यक्तित्व, प्रतिभा, स्वत्व, स्वभाव, अस्मिता
Personate *Bot.* तालवीय, अविकासी ओष्टवाळो, पिहिनगल; पररूपी
Perspective यथादर्शन, यथार्थदर्शन, परिवीक्षण दृष्टिफलक, दिग्दर्शन चित्र
Perspicacity स्पष्टता, सूक्ष्मदृष्टि
Perseus *Ast.* ययाति (तारामंडळ)
Perspiration परसेवो, घाम, प्रस्वेद, स्वेद
Perulate *Bot.* भिंगडायुक्त
Perversion *Psy.* परिवर्तन, विकृति
Pervert *Psy.* परिवर्ती, परिवृत, विकृत मनस्क
Pessimism निराशावाद, दुःखवाद
Petal *Bio.* पटल, पादडी, दल, दलपत्र, पटल-दल, पाखडी [पत्रदंड
Petiole *Bot.* कांड, वृन्त, दंड, पत्रनाल,
Petitio principii साध्य स्वीकार, अन्योन्याश्रय, सिद्धसाधन
Petrification *Phy.* अश्मीभवन, प्रस्तरीभवन
Petrology *Geo.* पाषाणविद्या, शिलाविद्या
Phagocyte *Bio.* हिंस्रकण, श्वेतकण, भक्षककोष
Phalange *Ana.* वेढो, व्यूह, अंगुल्यस्थि
Phanerogamus *Bot.* सपुष्पवनस्पति, सपुष्पक, सपुष्प, वानस्पत्य, प्रकटजनीन
Pharmacopia औषधिविज्ञान [गलनाली
Pharynx *Ana.* फॅरींक्स, कंठनाली, ग्रसनिका,
Pharyngalgia *Med.* कंठनालीपीडा
Pharyngoscopy *Med.* कंठनालीपरीक्षा
Phase *Geog.* कला, बालकला, घटा
Phekda *Ast.* पुलस्त्य (तारो)
Phenomenon घटना, दृश्य, बनाव, प्रतीति, लक्षण *Psy.* आभास
Phenology *Met.* ऋतुपरिवर्तनविद्या
Philology भाषाव्युत्पत्तिशास्त्र, व्युत्पत्तिशास्त्र
Philosophical तत्त्वज्ञान विषयक, दार्शनिक, तात्त्विक [दर्शन
Philosophy फिलसूफी, तत्त्वज्ञान, तत्त्वशास्त्र,

Phlebion *Med.* शिरा, नस
Phlebology *Med.* शिराविद्या
Phlegmatic *Psy.* मंदस्वभावी, आळसु
Phlebitis *Med.* शिरादाह
Phlegm *Med.* श्लेष्म, कफ
Phloem *Bio.* अधःरसवाहिनी, रसवाहिनी
Phonetics स्वरशास्त्र, उच्चारणशास्त्र
Phonograph *Phy.* फोनोग्राफ, स्वरलेखक
Phonometer *Phy.* स्वरमापक
Phorology *Med.* रोगवाहकजंतुविज्ञान
Phosphorus (P) *Chem.* फॉस्फरस
Photo-chemistry प्रकाशरसायन
Photograph फोटोग्राफ, छबी, फोटो, प्रकाशलेखन, चित्रलेखन
Photometer *Phy.* प्रकाशमापक, दीप्तिमापक
Photometry *Phy.* प्रकाशमापन
Photo-synthesis *Bot.* प्रकाशसंश्लेषण, सूर्यानुग्रह
Phrenology मस्तकविद्या, शिरसामुद्रिकविद्या
Phycology *Bot.* समुद्रवनस्पतिविद्या
Phyllodium *Bot.* पत्राकारदंड, युक्तदंडी, पत्रनाल, पर्णांकुरक
Phyllome *Bot.* पर्णनुं काम बजावतां अंगो
Phyllotaxis *Bot.* पर्णरचना, पर्णक्रम, पत्रसंगठन, पत्रावलि, पर्णमिलनप्रकार
Physic *Med.* औषधिशास्त्र, उपचारशास्त्र
Physical भौतिक, प्राकृतिक, पार्थिव, सृष्टिविषयक – geography प्राकृतिक भूगोळ, भूतलविद्या – quantity भौतिक परिमाण
Physician *Med.* वैद्य, उपचारक, चिकित्सक, तबीब, हकीम
Physics भौतिकशास्त्र, पदार्थविज्ञान
Physiocrats *Eco.* निसर्गवादी
Physiognomy मुखसामुद्रिक, मुखाकृतिविद्या, मुखाकृति
Physiolatry प्रकृतिपूजा
Physiography प्रकृतिवर्णन, पृथ्वीवर्णन, भूतलवर्णन – भूपृष्ठविचार

Physiology शरीरव्यापारविद्या, देहधर्मविद्या
Picture चित्र, चित्रालेखन Pen – शब्दचित्र, कलम चित्र – gallery चित्रालय, चित्रशाळा, चित्रसंग्रह
Pigment रंग, वर्ण, रंजक, रंगन *Bot* वर्णमूल Primary – मूलरंग Secondary – मिश्ररंग [वाळथी आच्छादित
Piliferous *Bot* केशतंतुयुक्त, त्वचावरण,
Pillar *Ship* खुवा *Eng* स्तंभ [पाओलॉट
Pilot सुकानी, नियामक, नेता, कर्णधार, विमानी,
Pinna *Bot* (पाननो) प्राथमिक विभाग
Pinnacle शिखर, टोच
Pinnate *Bot* अेकमग, पींछा जेवो, पक्षाकार, पर्णाकृति, पिच्छाकृति – vein *Bot* पक्षशिरा
Pinnatified *Bot* पांछापेठे छीछरां कपायलो, पक्षकर्तन पिच्छाकार कपाव, छिन्नपक्ष
Pinnatisect *Bot* पींछा पेठे कपायलो, अतिखंडित
Pinnisect *Bot* पक्षखंडित [दर्शक, नेता
Pioneer प्रस्थापक, प्रारंभक, अग्रेसर, मार्ग
Pisces *Ast* मीन
Piscium Zeta *Ast* रेवती (नक्षत्र)
Pisiform *Bot* वटाणाकार
Pistil *Bot* स्त्रीकेसुर, गर्भकेसर, मातृकेसर
Pitch *Phy* स्वर, स्वरमान, सुर, स्वरकोटि, वचगाळो, अंतर High – अुच्चस्वर, तार स्वर Low – नीचो स्वर, मंदस्वर
Pituitory gland *Ana* पोषकग्रन्थि
Pivot *Phy* आवर्तन-कीलक
Placenta *Ana* ओर
Plane *Math* समक्षेत्र समतल, – ५ geometry क्षेत्रभूमिति समतलभूमिति, सरलभूमिति – trigonometry क्षेत्र त्रिकोण मिति समतलत्रिकोणमिति
Planning *Eco* आयोजन
Planet *Ast* ग्रह
Planetarium *Ast* ग्रहगतिदर्शक
Plant *Bot* छोड, वनस्पति
Plasma रस, प्राणरस
Plastic *Phy* सुनम्य, मृदु, आकारद, संस्कारग्राह्य, प्लास्टिक *Bot* खाद्योपयोगी (पदार्थ) – mind *Gen* संस्कारयोग्य मन
Plasticity *Geo* घटनक्षमता *Psy* संस्कार्यता
Plastid *Bot* रंजक द्रव्यकण, वर्णधारक
Platinum (Pt) *Chem* प्लेटिनम
Platoon plan *Psy* प्लॅटून पद्धति
Plausible सत्याभासी
Play *Psy* रमत, खेलन – way in education *Psy* खेलनशिक्षणपद्धति
Pleasure principle *Psy* सुखवाद
Plebiscite *Pol* प्लेबिसाअीट, प्रजामत
Pleides *Ast* कृत्तिका (नक्षत्र)
Pleiopetallus *Bot* घणी पांखडीवाळो
Pleomorphism *Bot* बहुरूपिता
Pleura *Ana* फुप्फुसावरण, परिफुप्फुस, फेफसानो पडदो
Plexus *Ana* नाडीचक्र, चक्र, जाल
Pliable मृदु, नरम, वलनशील [रंगवाळो
Plumbeous *Bot* नागरंगी, सीसानाजेवा
Plumb-line ओळंभो, ऊंव
Plumose *Bot* पींछा जेवा
Pluralism *Pol* बहुमताधिकार पद्धति
Plurilocular *Bot* बहु पोलवाळो
Plus *Math* वत्ता, धनचिह्न, सहित
Plutonic rock आग्नेय शिला
Pneumatic *Phy* हवाअी, हवा संबंधी, वायुमय, वायुपूर्ण, हवापूर्ण *Med* श्वास संबंधी – tyres हवाअी टायर
Pod *Bot* शिंग, शिम्बी
Poietic *Psy* सर्जक, अुत्पादक
Point बिंदु, अणी, अंक अग्र, टपकु *Law* मुद्दो – of application लागबिंदु – of incidence आपातबिंदु आपात स्थान – of suspension आधारबिंदु

Pointless *Bot* अणी वगरनु, स्लावीहीन
Polar *Phy* ध्रुवविषयक, ध्रुवीय, ध्रुवस्थित, ध्रुवप्रदेशीय – circle ध्रुववृत्त
Polarimeter ध्रुवतामापक
Polaris *Ast* ध्रुव (तारो)
Polarity *Phy* ध्रुवता, ध्रुवाभिमुखता
Polarization *Phy* ध्रुवाण, ध्रुवीभवन – of light प्रकाशनु ध्रुवाण Electric – वैजिक ध्रुवाण
Polarize ध्रुववु Polarizer ध्रुवक, ध्रुवावनार
Pole *Phy* ध्रुव, धरी, अक्ष – strength ध्रुवमान
Policy holder वीमादार
Politics राजनीतिशास्त्र, राजकारण
Pollen *Bot* पराग, रज – grains पराग रज, परागकण, रेणु – growth *Bot* परागवृद्धि
Polleniferous *Bot* परागरजधारित
Pollen mass *Bot* सयुक्त पराग, रेणुपिंड, परागपिंड [परागसयोगिकरण
Pollination *Bot* परागनयन, सेचनक्रिया,
Pollonium (Po) *Chem* पोलोनियम
Pollux *Ast* पुनर्वसु (नक्षत्र)
Poly adelphous *Bot* बहु गुच्छभूत, बहु श्रेण, बहुगुच्छी बहुगुच्छ
Polyandrous *Bot* बहु पुकेसरोवाळुं, बहु पुकेसरी *Gen* बहुपतिना (रिवाज)
Poly-carpic *Bot* बहुवर्षायु (Perenial)
Polychasium *Bot.* वर्तुलशाखासस्थान, बहुशाखी
Poly-chromatic बहुरंगी
Poly-cotyledonous *Bot* बहुदली
Polygamous बहुलिंगी, बहुपत्नीवाळी, बहु पत्नी (रिवाज) *Bot* मिश्रसदन, बहुजातीय, अनियतगृह
Polygon *Math.* बहुकोण, बहुभुज
Polyguria *Med* बहुमूत्र
Polygynous *Bot* बहुस्त्रीकेसरयुक्त *Ant* बहुस्त्रीनो(रिवाज)
Polyhedron *Bot* बहुफलक
Polymeric *Chem* बहुघटक
Polymerous *Bot* बहुगुच्छभूत, बहुअवयवी
Polymorphism *Chem* बहुरुपता
Polymorphous *Bot* विविधाकारयुक्त
Polypetalous *Bot* विभक्तपांखडीओवाळो, वियुक्तदल, बहुदल, बहुपन्ली
Polyphyllous *Bot* बहुदल, अनेकपर्णी
Polypod *Zoo* बहुपाद
Polysepalous *Bot* वियुक्तच्छद, अलग पुष्पवाह्य कोषयुक्त
Polyspermous *Bot* बहुबीजयुक्त
Polysporous *Bot* बहुछिद्र
Polystelic *Bot* बहुस्तभी
Polysymmetrical *Bot* बहुसमरुप, बहु समप्रमाण
Polytechnic बहुकलाविषयक कलाभवन, हुन्नर शाळा
Pomiferous *Bot* पोमधारी, फलधारी
Porosity *Phy* छिद्रमयता, सछिद्रता
Porrect *Bot* अति विस्तृत
Portability वहनीयता, सुवाह्यता
Portal *Ana* यकृत सबधी लीवर संबंधी – circulation याकृत रस सवहन द्विकेशी अभिगरण – system याकृतीय रक्तवाहन सस्थान – vein याकृतशिरा
Porous *Bot* छिद्रल, सछिद्र छिद्राळु
Positive धन, धनात्मक, प्रत्यक्ष, निश्चित, नि सदेह सुदृढ सस्थापक, भावात्मक *Psy* निश्चित, दृढ, असंदिग्ध, वास्तविक
Positivism *Phil* व्यक्तवाद निरीश्वरवाद, निश्चितवाद, कोंटवाद
Possibility शक्यता, संभाव्यता, संभव
Post टपाल, डाक थांभलो – man टपाली – office टपालघर, डाकघर, पोस्ट ऑफिस

Posterior पाछलनुं, अनुगामी, अनुस्थित, *Bot.* पाछळनो भाग – nerve root *Ana.* पाछळनुं नाडीमूल, – pole पाछळनो ध्रुव
Posterity अनुज
Post-graduate अनुस्नातक [मरणोत्तर परीक्षा
Postmortem examination *Med.*
Postscript ताजाकलम, अनुलेखन
Postulate स्वतःसिद्ध सूत्र, स्वीकृतपक्ष, संकेत सूत्र, स्वीकृतकृत्य, स्वीकृतसिद्धान्त
Posture अंगस्थिति, अंगविन्यास; आसन
Potassium (K) *Chem.* पोटाशियम
Potency *Psy.* शक्ति, बल
Potential *Phy.* स्थितिमान, सामर्थ्य, कार्यशक्ति, कार्यसंभाव्यता, गूढसंभाव्य, अव्यक्त – differdnce स्थितिमाननो फेर, शक्तिभेद, सामर्थ्यभेद – energy स्थितिमान शक्ति, स्थानोद्भूत शक्ति, स्थानापन्न शक्ति, अवस्था शक्ति
Potentiality आंतरिक शक्ति, शक्यता
Pouch *Bol.* बहु नानी शिंग जेवुं फल, तुंदुल
Power *Phy.* शक्ति, बल, सामर्थ्य, *Math.* घात – urge *Psy.* सत्तालोभ Candle – बत्तीशक्ति, केन्डल शक्ति, केन्डलपावर Horse – अश्वशक्ति [प्रयोगसिद्ध
Practical व्यावहारिक, वास्तविक, प्रायोगिक,
Practice अभ्यास, महावरो, टेव, टेवणी, प्रेक्टीस [व्यवहारप्रमाण पद्धति
Pragmatic *Psy.* व्यवहारलक्षी – method
Pragmatism *Phil.* क्रियावाद, कृत्यवाद, व्यावहारिकतावाद, व्यवहारदृष्टिवाद [मियम
Praseodymium (Pr) *Chem.* प्रेझीयोडी-
Preamble प्रस्तावना, पूर्वभाग [पूर्वगामी
Precedent पूर्वप्रमाण, पूर्वदृष्टांत, दाखलो,
Precession *Ast.* अग्रगति, अयनगति – of equinoxes *Ast* विषुवायन, संपाताग्रगति, अयनचलन [स्पष्टता, यथार्थता
Precision चोकसाअी, सूक्ष्मता, सुनिश्चितता,
Precipitate *Chem.* अवपात, कदन, गाळ, कणीपात, प्रेसिपिटेट, कणीपादवी
Precosity *Psy.* अकालपक्वता, बालप्रौढता
Preconscious *Psy.* बोधपूर्व, पूर्वबोधक्रिया
Predicate अुद्देश्य, विधेय, विशेषण
Predisposition *Psy.* प्रावण्य, पूर्वप्रेरणा
Predominant प्रधान, विशिष्ट
Preference अभिरुचि, पसंदगी; प्रदिम्य
Prehistoric *His.* प्रागैतिहासिक
Prejudice पूर्वग्रह, पूर्वनिपात, वहेम
Premise *Phil* हेतु, आधारभूतवाक्य, प्रतिज्ञा, विधान, साधन, पूर्वपक्ष [आगाही
Premonition *Psy.* पूर्वबोध, पूर्वसूचन,
Prenatal जन्मपूर्व, प्रसूतिपूर्व
Preparation बनावट, तैयारी [किंमत
Presentworth *Math.* तत्कालधन, रोकड-
Press प्रेस, मुद्रणालय; दाबयंत्र
Pressure *Phy.* दबाण, दाब, नोदन, पीडन, प्रेशर – gauge दबाणमापक, प्रेशरगेज
Presumption कल्पना, अनुमान, संभव
Presupposition पूर्वकल्पना [निवारण
Prevention अटकाव, रोकाण, प्रतिरोध,
Primary मुख्य, मूळ, प्राथमिक, मौलिक – – colour मुख्यवर्ण, मूळरंग – planets मुख्यग्रह, मूळग्रह
Prime मुख्य, शुद्ध *Math.* दृढ, अविभाज्य *Eco* मूळ, मुख्य, प्राथमिक – cost *Eco.* मूळखर्च, प्राथमिक खर्च, अुत्पादन किंमत
Primeval असलनुं, पूर्वकालीन, प्रारंभकालीन, प्राथमिक काळनुं [मिक, जंगली, आद्य
Primitive असली, पुराणुं, जूनुं, मूळ, प्राथ-
Primordial आद्य, अग्रज
Principal मुख्य, प्रधान, मूळ, आचार्य
Principle *Phil.* तत्व, मूळतत्व, नियम, सूत्र, सिद्धांत
Priority अग्रपद, प्रथमस्थान, प्रायोरीटी
Prism *Phy.* त्रिपार्श्व, बिलोरी काच, हीराकाच, प्रीझम, त्रिकोण काच

Prismatic *Bot.* पाधादार, त्रिपार्श्वाकार
Probability संभवितता, संभाव्यता
Problem प्रश्न, दाखलो, हिसाब, विवादविषय, विषय, प्रमेय, *Psy.* प्रश्न, प्रतिपाद्य – child *Psy.* दुर्बोध – कष्टज्ञेय – मुझवतुं – बाळक
Problematic संदिग्ध, प्रश्नात्मक, अनिश्चित, विवादास्पद, विवादशील
Proboscis *Bio.* सूंढ, अग्रनासिका
Procedure विधि, क्रिया, क्रियापद्धति, प्रक्रिया, रीति, विधान
Proceylon *Ast.* प्रभास (तारो)
Procreation *Bio.* प्रजनन, जनन
Procumbent *Bot.* भोंयसरशी
Prodigy *Psy.* असाधारण बुद्धिमान, अद्‌भुत-बुद्धिसंपन्न
Producer *Eco.* अुत्पादक
Product फळ, निपज *Math.* गुणाकार
Production *Eco.* अुत्पन्न, अुत्पादन, अुपज Mass – जथ्थाबंधी अुत्पादन – on large scale – विशाळ पाये अुत्पादन – on small scale नाने पाये अुत्पादन [अुत्पत्तिकारक
Productive *Eco.* अुत्पादनशील, अुत्पादक,
Profile बाजुनुं दृश्य, अेक पार्श्व
Profit-sharing *Eco* नफा-वहेंचणी
Progenitor *Bio.* प्रजनक, पुंपूर्वज
Progeny प्रजा, संतति
Prognosis *Med.* पूर्वज्ञान, निदान
Progress वृद्धि, अुत्कर्ष, अुन्नति, विकास, प्रगति
Progression *Math.* श्रेढी Arithmatical – गणित श्रेढी, समांतर श्रेढी, चय श्रेढी Geometrical – भूमिति श्रेढी, अुत्तर श्रेढी Harmonic – स्वरश्रेढी, अंशश्रेढी, हरात्मक-श्रेढी Musical – आरोह अवरोह
Progressive taxation *Eco.* वर्धमानकर
Project प्रबंध, प्रयोग, कार्ययत्ना – method प्रयोगपद्धति [दूरवेधी
Projectile *Ast.* पतनमार्ग, पतनक्षेत्र, प्रक्षेपक,
Projection *Math.* प्रक्षेप, प्रत्यालेख, आलेखन, आरोपण
Proletariat श्रमजीवी, मूडीहीन [बहुफली
Prolific *Bio.* बहुप्रजोत्पादक, बहुसंततिवाळी,
Prominence प्राधान्य, अगत्य, अग्रस्थान
Proof *Math.* प्रमाण, साबिती, अुपपत्ति *Gen.* कसोटी, ताळो, परीक्षा; प्रूफ, छापेली काची नकल
Propaculum / Propagulum } *Bot.* वाववा माटे दरु, रोपवा माटे तैयार थयेल छोड
Propagation *Phy.* प्रसर्जन, प्रस्तरण, प्रस्नार, प्रसार, प्रवर्तन, प्रसरण, विस्तरण
Propeller *Phy.* गतिप्रेरक, पंखो, प्रणोदक, प्रोपेलर [प्रावीण्य
Proponsity *Psy* वळण, अभिराग, प्रवीणता,
Property *Chem.* गुण, स्वभाव, गुणधर्म *Gen* मिलकत [निषेधक
Prophylactic *Med.* रोगनिवारक, रोग-
Proportion प्रमाण, परिमाण, धोरण
Proportional representation *Pol.* सप्रमाणप्रतिनिधित्व, प्रमाणसरखुं प्रतिनिधित्व
Proposal दरखास्त, प्रस्ताव, अुपन्यास, योजना
Proposition *Phil.* प्रतिज्ञा, सिद्धांत, मुख्य ठराव *Psy.* अुपन्यास, निर्देश, प्रस्ताव
Propriety औचित्य, अुचितता
Prosenchyma *Bot.* लंबवर्धक पेशीजाल, प्रलंब कोष तंतु, आयतकोष्ठ, तंतुमयपेशी
Prosenchymatous *Bot.* प्रगटकायिक
Prospectus योजनापत्र, अुद्देशपत्र, माहितीपत्र, प्रोस्पेक्टस, बोधपत्र, सूचिपत्र
Prostate *Ana.* पुरस्थित
Prostrate *Bot.* विनम्र, भोंय सरसुं पथरातुं
Protandrous / Proterandrous } *Bot*, शुक्र पूर्व, अग्रज पुंकेसर, लिंगपूर्व,
Protected trade *Eco.* संरक्षित वेपार
Protection duty *Eco.* संरक्षण कर, संरक्षण जगात

Proteranthous *Bot.* પાન આવતા પહેલાં ફૂલ આવવું

Proterogynous, Protogynous *Bot.* અગ્રજ ગર્ભકેસર, રજઃપૂર્વ, યોનિપૂર્વ, રજોપૂર્વ; સ્ત્રીકેસરો વહેલાં પાકી જાય તે

Prothallium, Prothallus *Bot.* પૂર્વશરીર, પૂર્વદેહ, અનુસમાંગ

Protoplasm *Bio* જીવરસ, જીવનરસ, જીવનમૂલ ચેતનરસ, સચેતનદ્રવ્ય, પ્રોટોપ્લાઝમ

Protoplast *Bot.* જીવિત કોષાંગ

Prototype *Bio.* પૂર્વપ્રતિમા, પૂર્વાદર્શ

Protractor *Math.* કોણમાપક

Protuberance *Bot.* ક્ષુદ્ગમ

Provisional *Gen.* હંગામી, કામચલાઉ, અલ્પકાલીન

Prow *Ship* નૌકા, અગ્રભાગ

Proximity *Gen.* સાંનિધ્ય, સામીપ્ય

Pseudo *Gen. Bot.* કૃત્રિમ, ખોટું, બનાવટી, મિથ્યા

Pseudo-carpus *Bot.* મિથ્યાફલ

Psuedo-pod *Bot.* અસતપાદ

Psuedo-podia *Bio* કૃત્રિમપાદી, ખોટા પગ

Psyche *Psy* મન ચિત્ત, ચેતના

Psychiatry, Psychotherapy *Psy.* માનસોપચાર વિદ્યા, માનસરોગવિજ્ઞાન, માનસરોગચિકિત્સા, મનોરોગનિદાન, વિકૃત માનસવિદ્યા

Psychic *Psy.* આધ્યાત્મિક, આત્મીય, માનસિક – censor *Psy.* માનસિક નિયામક – conflict *Psy.* મનોવિમર્દ – determinism *Psy.* માનસિક નિયતિવાદ – energy *Psy.* મનોબલ, માનસિક શક્તિ – force *Psy.* આધ્યાત્મિક બળ, માનસિક બળ

Psycho-analysis *Psy.* માનસ વિશ્લેષણ, માનસ પૃથક્કરણ વિદ્યા, ચિત્ત પૃથક્કરણ વિદ્યા, માનસ પૃથક્કરણ

Psychogenesis *Psy.* માનસિક જીવન વિકાસક્રમ

Psychology *Psy.* (૧) માનસશાસ્ત્ર, મનોવિદ્યા, મનોવિજ્ઞાન, ચિત્તવિદ્યા, ચેતનવિદ્યા (૨) મનોવ્યવસ્થા Child – બાળમાનસ, બાળમાનસવિદ્યા Group – સમુદાય માનસ, ગણમાનસ [ગાંડપણ, ઘેલછા

Psychosis *Psy.* ચિત્તભ્રમ, ચિત્તક્ષોભ,

Pteris *Bot.* પાખ

Pterygoid *Ana.* દ્વિપત્ર, પક્ષસમ, પક્ષવત્ –bone પક્ષાકાર અસ્થિ – canal દ્વિપત્ર માર્ગ – fissure દ્વિપત્રકોણ

Pubescent *Bot.* રુંવાળી, રુંછાળ જેવું, રોમશ – bone ભગાસ્થિ

Public arch *Ana.* ભગ ધનુ [કરજ

Public debt *Eco.* રાષ્ટ્રીય ઋણ, રાષ્ટ્રીય

Pugnacity *Psy.* યુયુત્સાવૃત્તિ, યુદ્ધપ્રિયતા

Pulley *Phy.* ગરગડી, પૂલી

Pulmonary *Ana.* ફેફસાસંબંધી – artery ફેફસાની ધમની – vein ફેફસાની શિરા

Pulsation *Med.* નાડ, કંપ, સ્પંદ, સ્પંદન, ધબકારો, થડકારો

Pulse કઠોળ *Med.* નાડ, નાડી, સ્પંદ, કંપ – rate નાડના ધબકારા – wave નાડના તરંગ, સ્પંદતરંગ

Pulvinate *Bot.* ઓશીકા આકારનું

Pulvinus *Bot.* વૃન્તગ્રન્થિ, ડાળી ગાંઠ

Pumule *Bot.* આદિપત્ર

Punctate *Bot.* ચિહ્નિત, છિદ્રિત

Puncture કાણું, છિદ્ર, વેધ, પંચર

Pupil શિષ્ય *Ana.* કીકી, આંખની પૂતળી, આંખનો તારો

Purchasing power *Eco.* ખરીદશક્તિ

Purpose હેતુ, કારણ, ધ્યેય

Purposive *Gen* હેતુપૂર્વક, સહેતુક, હેતુપૂર્ણ *Psy.* હેતુપુરઃસર, હેતુપ્રેરિત

Purposivism *Psy.* વર્તનસહેતુકત્વવાદ

Pussilus. *Bot.* કમજોર અને નાનું, અત્યલ્પ

Putamen *Bot.* सखत फळु कवच
Putrefaction *Bot.* सडो, पूतिक्रिया
Putrid *Gen* पूत, सडेलु
Pygmaeus *Bot.* ठींगणुं
Pylorus *Ana* जठराघोमुख
Pyramid *Ana* शंकु, *Gen* पीरामीड – al *Bot.* शकु आकार, खाभाकार
Pyriform *Bot.* जामफल आकारनु
Pyrite माक्षिक, Iron – लोह माक्षिक Lead – सीसक माक्षिक
Pyrometer *Phy* ऊष्मामापक
Pyxidate *Bot* ढाकणयुक्त
Pyxidium } *Bot* शीर्षस्फोटी, ढाकण
Pyxis }

Q

Quackery *Med* कूटवैदु
Quadrangle *Math.* चतुष्कोण, चतुर्भुज, चोकठु चोक
Quadrant *Math.* चतुर्थभाग, वर्तुलपाद, चरण, चोथियु *Ast* तुरीययंत्र, सूर्ययंत्र
Quadratic *Math* वर्ग, वर्गसबंधी, वर्गात्मक, द्विघात – equation वर्गसमीकरण, द्विघात समीकरण – expression द्विघात व्यंजक – surd वर्गात्मक करणी, वर्गकरणी
Quadrifoliate *Bot* चारपत्री
Quadrilateral *Math* चतुर्भुज, चतुष्कोण – pyramid चतुर्भुज स्तूप
Quadruped *Zoo* चतुष्पाद, चोपगु
Quadruple *Math* चतुर्गुण, चोगणु
Qualification लायकात, योग्यता, गुण
Qualitative गुणविषयक, गुणनिर्णायक गुण सबंधी, गुणदर्शक, गुणात्मक, गुण विशिष्ट, जातिविशिष्ट – analysis गुणपृथक्करण, गुण विश्लेषण – variation *Zoo* गुणात्मकचलन, गुणात्मक विभिन्नता [स्वरुप, लक्षण
Quality (१) गुण, धर्म, मात्र (२) स्वभाव,
Quantity *Math* राशि, रकम, सख्या *Phy* परिमाण, जथ्थो, प्रमाणभाग, मात्रा, परिमिति *Log* प्रदेश Arbitrary – अविहितराशि Known – व्यक्तराशि Negative – ऋण• Physical – भौतिक राशि Unknown – अव्यक्तराशि
Quantum *Phy* प्रमाण, भाग, अंश, कण, पुंज, मात्रा, सख्या, परिमाण — of energy शक्तिपुंज — of time कालपुंज
Quarantine सूतक, विसर्ग
Quarterly त्रैमासिक, त्रिमासी
Quartile चतुर्थांश, मध्यमान
Quarto चोपेजी
Quartz स्फटिक क्वार्ट्झ [Flint चकमक]
Quaternary तुरीय, चतुर्मूलक, चतुष्परमाणक *Geo* चतुर्थयुगनु, मनुष्ययुगनु
Quaternity चतुर्मूर्ति, चोकडी
Quest *Phil* शोध, तपास, अन्वेषण
Question प्रश्न, सवाल — paper प्रश्नपत्र, सवालपत्रक
Questionaire प्रश्नावलि, प्रश्नमाळा
Quines-cent अव्यक्त, सुप्त, अजागृत
Quietism *Psy* निवृत्तिमार्ग, निवृत्तिवाद, शांतिवाद
Quinnate *Bot* पंचदल
Quinquennial पंचवार्षिक
Quorum *Pol* कार्यसाधक संख्या, कोरम
Quota *Eco* हिस्सो, भाग, अंश, प्रमाण, कोटा
Quotient *Math* भागाकार, भाग, भागफल, लब्धि, फल

R

Rabic *Med.* जलांतक रोग विषयक
Race (१) वंश, जाति, कुळ, ओलाद, प्रजा, वंशपरंपरा, संतति (२) शरतदोड
Raceme *Bot.* कलगी, मंजरी, सदंडिक
Racemose *Bot.* अेकत्रर्घ्यक्ष, मंजरीयुक्त
Rachialgia *Med.* मेरूदंडवेदना
Rachigraph *Med.* मेरूदंडलेखक, मेरुदंड-प्रदेशलेखक
Rachis *Med.* पृष्ठवंश *Bot.* पुष्पमंडप, [पुष्पदंड
Radial *Ana.* अरीभूत, अरीय परिवर्धित, हस्तास्थि संबंधी
–artery हस्तधमनी, अरत्निक धमनी
–muscle हस्तस्नायु, अरत्निक स्नायु
Radian *Math.* त्रिज्याकोण, आर
Radiant *Phy.* (१) श्रुज्जवल, तेजस्वी (२) विकेरित, प्रसरित, विकेरक – energy विकेरित शक्ति, प्रसरित शक्ति – heat विकेरित श्रुष्मा, प्रसरित श्रुष्मा – light विकेरित प्रकाश, प्रसरित प्रकाश
Radiate *Phy.* विकेरवुं, विकेरावुं
Radiation *Phy.* विकिरण, प्रसरण, अंशुप्रसरण, किरणोत्सार – of energy शक्ति-विकिरण – heat श्रुष्मा-विकिरण – light प्रकाश-विकिरण
Radiator *Phy.* विकेरक, श्रुत्सारक, प्रक्षेपक
Radical मूलगत, समूळुं; मौलिक, स्वाभाविक *Pol.* श्रुद्दामवादी, क्रान्तिकारी, श्रुच्छेदक *Bot.* गूळपत्र *Math.* करणीआत्मक मूलभूत – axis मूलाक्ष, करणीअक्ष – Centre मूलकेन्द्र, करणीकेन्द्र – sign मूलचिह्न, करणीचिह्न
Radicant *Bot.* वहिर्मूल
Radicle *Chem.* समासनुं अंग, समासांग *Bot.* भ्रूलभ्रूण, आदिमूल, मूलांकुर
Radio-active *Phy.* विकिरणधर्मी, किरणोत्सर्गी, किरणोत्सारी [रेडियोअेक्टीवीटी
Radio-activity विकिरणधर्म, किरणोत्सार,
Radio-chemistry रेडियमरसायण
Radio-graphy रेडियमआलेखनविद्या
Radiometer *Phy.* किरणमापक
Radiophone रेडियोफोन
Radium (Ra) *Chem.* रेडियम
Radius *Math.* त्रिज्या, व्यासार्ध, अर – of curvature गोळाभीनी त्रिज्या, वर्तुल त्रिज्या, – vector नाभित्रिज्या
Radix *Math.* मूलांक
Radon (Rn) *Chem.* रेडोन
Rain *Met.* वर्षा, वरसाद, वृष्टि – bow मेघधनुष्य, अिन्द्रचाप, काचबी – fall वृष्टिपात, वरसाद – gauge वर्षामापक, वृष्टिमापक
Range विस्तार, मर्यादा, हद; हार, माळा, पंक्ति; लंबाण, अंतर – of mountains पर्वतनी हार, गिरिमाळा
Rarefication *Phy.* आछ्यट, विरलीकरण, तन्वीकरण
Rate दर, भाव – of exchange *Eco.* हूंडियामणनो दर
Ratio *Math.* प्रमाण, अंश, गुणोत्तर, अनुपात, निष्पत्ति Compound – संयुक्त अनुपात, संयुक्तप्रमाण Constant – अचल अनुपात, अचल प्रमाण – of greater inequality अेकाधिक गुणोत्तर – of less inequality अेकोन गुणोत्तर [संबंधान्वेषण
Ratiocination *Psy.* तर्क, अनुमान,
Rational तर्कसिद्ध, बुद्धिसिद्ध, कारणसिद्धि, बुद्धिगम्य *Math.* अकरणी, मूलद – equation अकरणीसमीकरण – expression अकरणीपदी – function अकरणीफल
Rationalisation *Phil.* कार्यकारणपद्धति कारणप्रकाशन *Eco.* यंत्रीकरण
Rationalism *Phil.* तर्कप्रमाणवाद, बुद्धिवाद, कार्यकारणवाद, हेतुवाद, कारणवाद
Rationing मापबंधी

Raw material *Eco* काचो माल
Ray *Phy* किरण; रश्मि Convergent– कन्द्रगामी किरण Cosmic –विश्वकिरण, विश्व रश्मि Divergent – केन्द्रापगामीकिरण, Reflected – परावृत्तकिरण, X – क्ष किरण
Reaction प्रतिक्रिया, प्रत्याघात विक्रिया, विपरिणाम, तीव्र हुमलो (रोगनो) Chemical – रासायनिक प्रतिक्रिया
Reactionary *Pol* प्रत्याघाती
Reagent *Chem* कसोटियु, प्रतिकर्ता
Realisation *Phil* अनुभवसिद्धि, प्राप्ति, प्रत्यक्षीकरण Self – आत्मसाक्षात्कार, आत्मलाभ, आत्मदर्शन
Realism प्रत्यक्षवाद, वस्तुवाद, वास्तववाद, यथार्थदर्शनवाद, बाह्यार्थ सत्यवाद
Reality वास्तविकता, वस्तुता, वस्तुत्व, वस्तुस्थिति, सत्यता, तत्व, तथ्य, खरापणु
Realty *Law* वास्तविक सपत्ति, स्थावर मिलकत
Ream रीम, ४८० ताव [कारण
Reason (१) तर्क, बुद्धि विचार, प्रज्ञा (२)
Reasoning तर्कव्यापार, अनुमान, बुद्धिव्यापार, विचारव्यापार
Reassurance *Com* फेरवीमो, पुनर्वीमो
Rebate *Com* वळतर, घटाव, छूट, कपात, रीबेट
Rebound *Phy* प्रतिघात, उत्पतन उछाळो
Receipt *Com* पहोंच, पावती, रसीद
Receiving flask *Phy* झीलणु, झीलणपात्र
Receptacle *Phy* पात्र, आधार, आशय, आधान *Bot* फूलबेसणी, पुष्पासन
Receptive ग्रहणशील, ग्राहक, धारणक्षम ग्राही *Bot* परागउत्सुक, धारणा-उत्सुक [रजा
Recess (१) गुप्तस्थान, विरामस्थान (२) छुटी,
Recessive प्रच्छन्न, सुप्त
Reciprocal *Math* व्युत्क्रम, व्यस्त, प्रतियोगी *Phil* अन्योन्य, परस्पर, व्युत्क्रम, विनिमित, — term व्युत्क्रमपद, उत्तरक्रम
Reciprocity परस्पर बंधनपणु, पारस्परिकता, परस्परता [अंगीकार, स्वीकार, प्रतिपत्ति
Recognition *Phil* अभिज्ञा, ओळख,
Recoil *Phy* प्रत्याघात, आचको, सकोचन परापतन, प्रत्यावर्तन
Recollection सस्मरण, स्मृतिकार्य, सभारण
Recomposition *Phy* पुन सयोजन
Record नोंध, कार्यनोंध, *Mus* स्वरनोंध, स्वरलेखन, *Gen* रेकर्ड, थाळी
Recorder नोंधक, लेखक स्वरालेखक
Rectangle *Math* समकोण, समचतुष्कोण, आयत, जात्यचतुष्कोण, लबचोरस
Rectified *Chem* शुद्ध, गाळेलु, शोधित
Rectilinear *Math* सीधी लीटीनु, सरल रेखात्मक, समरेखात्मक, सुरेख
Rectitis *Med* मलाशयदाह [सरळता
Rectitude *Psy* सत्यशीलता, आर्जव,
Rectum *Ana* मळाशय, गुदामार्ग, मळमार्ग
Recurrence पुनरावर्तन, पुनर्घटना, पुनरावृत्ति, प्रत्यावृत्ति
Recurring *Math* आवर्त आवृत्त
Red Army *Pol* लाललश्कर, बोल्शेविक सेना
Red corpuscle *Med* रक्ताणु, रक्तकण
Redeemer *Phil* तारक, त्राता, उद्धारक
Reducing agent *Chem* वि ओक्सावक
Reductio ad absurdum *Log* अनिष्टापत्ति
Reduction *Math* लघुकरण, अपवर्त, घटाडो, *Phil* अपचय, विकर्षण विदोहन, न्यूनीकरण, सारणक्रिया *Chem* वि ओक्सवणी प्राणवायुहरण
Re-echo *Phy* प्रतिध्वनि, पडघानो पडघो
Reed *Phy* पतरी, सोटी पातळी लाकडी वगेरे सरकट *Mus* स्वरपट्टी, जीभ [सडक
Reef *Geo* खराबो, खडक Coral – परवाळानो
Reference निर्देश, संबध, सूचन, उल्लेख, निवेदन, इशारो, उदाहरण, सदर्भ

Reflection *Phy.* परावर्तन, प्रतिबिंबन, प्रतिबिंब *Psy.* विचारचिंतन, चिंतन, मनन
Total – *Phy.* पूर्ण परावर्तन
Reflector *Phy.* परावर्तक, प्रतिबिंबक, प्रतिपालक दर्पण, रीफ्लेक्टर
Reflex *Phy.* परावर्तित, परावर्ती, प्रत्याघाती –action परावृत्तव्यापार, अहेतुक प्रतिक्रिया – movement परावृत्त गति, प्रतिचर्या
Reflux *Geog.* ओट, परावर्त, पाणीनो ञुतार
Refraction *Ast.* वलन *Phy.* वक्रीभवन, वक्रीकरण [वक्रभावी अंक, वलनांक
Refractive index *Phy.* वक्रीभवनांक,
Refractometer *Phy.* वक्रतामापक, वक्रीभवनमापक
Refractory *Phy.* वक्रगतिमान *Med.* हठीलुं, दुःसाध्य, असाध्य *Chem.* दुर्द्राव्य, अद्राव्य [ठारपेटी, रेफ्रीजरेटर
Refrigerator *Phy.* ठारक, ठारियुं, शीतक,
Refugee *Pol.* शरणार्थी, निराश्रीत
Refutation *Phil.* खंडन, प्रत्यादेश
Regard संबंध, अपेक्षा; लागणी, मान
Regeneration *Phil.* पुनरुत्थान, पुनर्जनन, संजीवन, पुनरुत्पत्ति, पुनर्वृद्धि, नवजीवन
Region प्रदेश, विषय, क्षेत्र, भाग, प्रांत
Regional प्रादेशिक, प्रदेशगत, प्रांतीय
Registrar महामात्र, रजिस्ट्रार
Regression परावर्तन, प्रतीपगमन, पाछी गति
Regular *Math.* सम, सुसंगत, नियमित, सक्रम
Regulation नियम, कायदो, नियंत्रण
Regulator नियामक, नियंत्रक
Regulus *Ast.* मघा (नक्षत्र) [ञूलटी
Regurgitation *Med* प्रत्यावर्तन, ञूलटगति,
Reinforce जोरपकडवुं. जोर आपवुं
Rejuvenation *Med.* पुनर्यौवनप्राप्ति, नवजीवनप्राप्ति
Relapse *Med* पुनराक्रमण, फेरहुमलो
Relative (१) सापेक्ष, तुलनात्मक (२) संबंधी –density सापेक्ष घनता, घटता – value सापेक्ष मूल्य [सापेक्षवाद
Relativity *Phy.* सापेक्षता, सापेक्षत्व,
Relaxation विसरण, प्रसरण, शिथिलीकरण शिथिलता [वीजप्रवाहवर्धक
Relay *Phy.* (१) रीले (२) वीजवेगवर्धक,
Remainder *Math.* शेष, बाकी, अवशिष्ट
Remedy *Med.* ञुपाय, ञिलाज, ञुपचार, औषध, चिकित्सा, प्रतिकार
Remote दूरनुं, दूरवर्ती
Renaissance *Phil.* ञुदय, नवजनन, पुनरुत्थान, पुनरुदय, पुनरुद्धार
Renal *Ana.* गुर्दसंबंधी, वृक्कीय
Rent *Eco.* साथ, गणोत, भाडुं
Repair समारकाम, दुरस्ती
Repellant *Phy.* प्रतिक्षेपक, प्रतिवारक
Repercussion प्रत्याघात, आघात *Mus.* अनुनाद
Reporter वृत्तांतनिवेदक, रीपोर्टर
Representation *Pol.* प्रतिनिधित्व
Representative प्रतिनिधि
Repression निरोध, दमन, नियंत्रण
Reproductive *Bio.* ञुत्पादक, जनक, पुनरुत्पादक – function •क्रिया, •गुण, •धर्म – organ ञुत्पादक अवयव, जननेन्द्रिय
Reptiles *Zoo.* ञुरग
Repulsion *Phy.* प्रत्याघात, प्रतिघात, प्रतिसारण, अवसरण, अपाकर्षण, विकर्षण, प्रत्याकर्षण, प्रतिकर्षण, हठाण
Republic *Pol.* प्रजासत्ताक, प्रजातन्त्र
Research संशोधन, अन्वेषण, पर्येषण
Resemblance सादृश्य, साम्य, सरखापणुं, मळतापणुं
Reservation (१) निग्रह, अपवाद, मर्यादा, शरत (२) संरक्षित वस्तु, संरक्षण
Reservoir भंडार, आगार, आशय, होज, टांकुं
Residual अवशिष्ट, बाकीरहेल, शेष

Residue अवशेष, शेष
Resistance *Phy.* रोधकता, प्रतिरोध, विरोध, प्रत्याघात, रोधन, अवरोध
Resistiveness *Psy.* प्रतिरोधशीलता
Resolution *Pol.* ठराव, निश्चय, निर्णय *Phy.* विगठन, विश्लेषण – of forces बळोनुं विगठन, बळोनुं विश्लेषण •पृथक्करण
Resonance *Phy.* अनुनाद, प्रतिनाद, अनुध्वनि, नादवृद्धि, प्रतिकंपन, पडघो, गुंजन, रणकार
Resonator *Phy.* अनुनादक, प्रतिकंपक, नादवर्धक, गुंजक
Respective अन्योन्य, सापेक्ष, क्रमानुसार, [वाराफरती, पोतपोतानुं
Respiration *Ana.* श्वासोच्छ्वास, श्वसनक्रिया
Respiratory system *Ana.* श्वसनक्रिया, श्वसनपद्धति
Responsible Government *Pol.* जवाबदार राज्यतंत्र, जवाबदार सरकार
Result *Math.* फळ, परिणाम *Phil.* विपाक, निष्कर्ष, निगमन फळ
Resultant *Phy.* फलित, परिणमित, परिणामरूप *Math.* लब्धि, फळ; फलित, लब्ध – force *Phy.* फलितबळ, परिणमितबळ परिणामबळ – velocity फलितवेग, समासवेग, परिणामवेग
Retardation *Phy.* वेगघट, वेगक्षति, वेगक्षीणता, मंदवेग, मंदगति, गतिरोध, निरोध
Retention ग्रहणधारणा, परिग्रहण, अवधारण
Retentivity *Psy.* परिग्रह, धारण-शक्ति
Retentive memory *Psy.* परिग्रहित स्मृति, तीव्र यादशक्ति
Reticulate } *Bol.* जालमय, जालाकार
Reticular
Retina *Ana.* अक्षिपट, नेत्रपट, नेत्रजाल, जालपट, मूर्तिपट, पूतळी, दृकफलक
Retinoscopy *Med.* अक्षिपटपरीक्षा, नेत्रपटपरीक्षा
Retort *Chem.* बकयंत्र, बकपात्र, रीटोर्ट [– stand बकनी घोडी
Retraction *Ana.* पराकर्षण, प्रतिकर्षण
Retrograde *Phy.* अपगामी, अधोगामी, प्रतिक्रमणशील, प्रतीपगामी, प्रतिगामी, वक्र – motion *Ast* वक्रगति, प्रतीपगति, अपगमन
Retrospective पश्चाद्दर्शी, प्रत्यवलोकी, सिंहावलोकी
Return *Eco.* मळतर, लाभ, *Pol.* पत्रक, विवरण पत्रक Constant – सरखुं मळतर Diminishing – घटतुं मळतर Increasing – वधतुं मळतर
Retuse *Bot.* खाचवाळुं
Revelation *Phil.* स्वयंदर्शन, अंत:स्फुरण, आत्मदर्शन, आविष्कार, प्रकाशन, दर्शन
Revenue *Pol.* महेसूल, आवक Land – जमीनमहेसूल – minister महेसूलप्रधान
Reverse विपरीत, विपर्यय, व्यतिक्रांत, विलोम; पृष्टभाग
Reverberate पडघो पाडवो, प्रतिघोषवुं
Revival *Phil.* पुनर्जीवन, पुनर्गमन, संजीवन – of memories स्मृतिसंजीवन, स्मरण संजीवन
Revolution *Ast.* भ्रमण, परिभ्रमण, परिक्रमण, प्रदक्षिणा, आवर्त, चक्र. *Pol.* परिवर्तन, विप्लव, क्रान्ति, राज्यक्रान्ति, ऊथलपाथल
Rhegma *Med.* अस्थिभंग
Rhenium (Re) *Chem.* र्‍हेनियम
Rheometer *Phy.* वीजप्रवाहमापक, प्रवाहमापक
Rhephore *Phy.* वीजवाहीतार
Rheoscope *Phy.* वीजप्रवाहदर्शक
Rheostat *Phy.* विद्युतनियामक, वीज नियामक
Rheum *Ana.* श्लेष्म, वा
Rheumatic *Med.* श्लेष्ममय, संधिवातसंबंधी
Rhinal *Ana.* नासिकाविषयक
Rhinoceros *Zoo.* गेंडो, नासशृंगी
Rhinologist *Med.* नासिकाशास्त्री
Rhinoscope *Med.* नासिकादर्शक

Rhizome *Bot.* गांठामूळी
Rhizo-poda *Bio.* मूळपगुं, मूळपादी
Rhodium (Rh) *Chem.* ऱ्होडियम
Rhomboid *Math.* विषमचतुर्भुज, विषम-बाजुचतुष्कोण [चतुष्कोण
Rhombus *Math.* समचतुर्भुज, समबाजु
Rhythmical *Mus.* तालबद्ध, संवादी, वीचि-रुप, लयबंध, दोलनमय [नस, रेखा, शिरा
Rib *Ana.* पासळी, पर्शुका, पार्श्विका *Bot.*
Rickets *Med.* बाळशोष, शुष्कास्थि, सुखतान
Rigel *Ast.* बाणरज (तारो)
Right angle *Math.* समकोण, मूलकोण, काटखूणो – angled triangle समकोणी त्रिकोण, मूलकोणत्रिकोण, जात्यत्रिभुज
Rigidity कठिनता, दृढता, अमृदुता; नियम-बद्धता; नक्करता, कठणाश
Rim कोर, किनारं, धार, घेरावो
Rind *Bot.* छाल, चामडी, त्वचा
Ring (१) वींटी, वलय, कडी (२) रणकार, रणको – of Saturn *Ast.* शनिवलय –worm *Med.* दादर, दराज, दद्रु
Rivet खीली, जड, कीलक, लविंग, रीवेट
Rock *Geo.* शिला, पाषाण, प्रस्तर, खडक Arenaceous – रेतीवाळो • Argillaceous – माटीवाळो • Calcareous – चूनावाळो • Igneous – आग्नेय, अग्निकृत• Metamorphic – विकृत • Sedimentary – जळकृत • – oil घासतेल – salt सींधव, खनिज मीठुं
Rocket अग्निबाण, हवाई, रॉकेट
Rodent *Zoo.* ऊंदर
Rolling friction *Phy.* लोलघर्षण
Root *Bot.* मूळ *Math.* मूल, पद, बीज Aerial – *Bot.* हवामूळ Breathing – श्वासग्राही• Climbing – पकडीने चडनार• Cube – *Math.* घनमूल Fibrous – रेषा• सूत्र• Square – *Math.* वर्गमूल Tap – खीलामूळ Tuberous – कंदाकार•
Rootlet *Bot.* मूळियुं, लघुमूळ
Rostellum चाच
Rotation चक्रभ्रमण, परिभ्रमण
Rotundate वृत्ताकार
Rubidium (Rb) *Chem.* रुबिडियम
Rudder सुकान, नौकर्ण, कर्ण, रडर
Rudimentary अपूर्ण विकसित, काचुं
Rule शासन, नियम – of three *Math.* त्रैराशिक, त्रिराशि – of Law कायदानुं शासन
Ruler (१) शासक, राज्यकर्ता (२) मापपट्टी, मापिका, फूटपट्टी, आकणी
Runner *Bot.* भूप्रसारी
Rust काट, मेल
Rut चीलो, केडी, घरड
Ruthenium (Ru) *Chem.* रुथेनियम

S

Sabulose *Bot.* रेतीमा ऊगनारुं
Sac *Med.* कोथळी, थेली, पुट, कोष [आकारनुं
Saccate *Bot.* पुटाकार, तुंदिल, कोथळी
Saccharose *Chem.* साकर, शर्करातत्व
Saccule *Ana.* लघुपुट, पेशिका
Sacral *Ana.* त्रिकोण, त्रिकास्थि संबंधी – nucleus त्रिकोणग्रंथि, त्रिकग्रंथि
Sacrum *Ana.* त्रिकोणास्थि, पृष्ठवंश अस्थि
Sadism *Phil.* परपीडनप्रीति, परपरिताप प्रियता
Safeguard *Pol.* संरक्षण
Safety सलामती, सुरक्षितता – lamp *Phy.* अभयदीप, निर्भयदीवो, रक्षितदीवो, खाणियो दीवो [षाढा – signia उत्तराषाढा
Saggitarius *Ast.* धनराशि — delta पूर्वा-
Salacity *Med.* कामवासना, स्त्रीलंपटता
Sale *Eco.* वेचाण — deed वेचाणखत, Public — जाहेरवेचाण Retail — छूटक वेचाण Wholesale — जथ्थाबंध वेचाण
Salinometer *Chem.* लवणतामापक

Saliva *Ana* लाळ
Salivary *Ana* लाळनु — duct लाळवाहिनी — gland लाळग्रंथि, लाळपिंड, लाळपूग
Salt *Chem* लवण, मीठु
Salus *Med.* स्वास्थ्य, आरोग्य
Salve *Med* मलम, लेप, शामक, अुपशामक
Salvation *Phil.* मुक्ति, मोक्ष — army मुक्तिफोज, मुक्तिसेना
Samara *Bot* पांखवाळु, ठेडावाळु पक्षधारी
Samarium (Sm) *Chem.* समेरियम
Sample *Eco* नमूनो, वानगी
Sanction हुकम, अनुमति, आज्ञा, परवानगी
Sanguification *Med* रक्तोत्पादन, रक्त जनन [रियम
Sanatorium *Med* आरोग्यभवन, सेनेटो
Sanitary आरोग्यसंबधी, स्वास्थ्यसबधी, आरोग्यवर्धक — science समाज आरोग्यविज्ञान
Saponification *Chem* साबुकरण, साबवणी
Saprodentia *Med* कृमिदंत, दांतनो सडो
Saprophyte *Med* मृतभक्षी शवजीवी
Sarcology *Med* मांसविद्या
Sarcosis *Med* मांसवृद्धि
Satellite *Ast* अुपग्रह, अनुचर, अनुगामी
Satiation of wants *Eco* जरूरियातोनी संतृप्ति
Satisfied (equation) *Math* चरितार्थ
Saturated *Chem* संपृक्त, तृप्त, संतृप्त, परिपूर्ण — solution तृप्तद्रावण, संपृक्तद्रावण, परिपूर्णद्रावण, संतृप्त
Saturation संपृक्तता, सपृक्ति, संतृप्ति, परितृप्ति — current संतृप्ति प्रवाह — point संपृक्तबिन्दु, संतृप्तिबिन्दु, संतर्पणबिन्दु, परिपूर्ण स्थिति
Saturn *Ast* शनि (ग्रह)
Saturn's ring *Ast* शनिवलय [वासना
Satyriasis *Psy* अतिकामोन्माद, तीव्र काम
Saving *Eco* बचत, संचय — accounts बचतखातां — deposits बचतथापण
Scalariform *Bot* सोपानाकार, पगथिया आकारी
Scale *Ast* तुलाराशि *Bot* शून, वल्क, शल्क, कवच *Phy* परिमाण, माप, प्रमाण *Math.* मापपट्टी, तुला, त्राजवु, कांटो *Mus* स्वरारोह, Large — स्थूलपरिमाण, विशाळधोरण *Adj* मोटा पाया पर Small — सूक्ष्म परिमाण, नानु धोरण, *Adj* नाना पाया पर — beam तुलादंड, त्राजवानी दांडी — drawing सप्रमाण आकृति, सप्रमाण नक्शो — leaf *Bot* शल्कपत्र — pan पल्लुं, त्राजवु — wing शल्कपत्री
Scalene *Math* विषमभुज — triangle विषम त्रिकोण, विषम त्रिभुज
Scalp *Ana* खोपरी, क्षौर्य
Scan सूक्ष्म निरूपण करवुं, विश्लेषण करवु
Scandium (Sc) *Chem* स्केन्डियम
Scape *Bot* पुष्पध्वज, मूळनो पुष्पदंड, स्कंध
Scapula *Ana* खभानु हाडकु, स्कन्धास्थि, अंसफलक
Scarcity न्यूनता, अछत, खेंच, तंगी
Scatophage *Bio* मलभक्षी, मलाहारी
Scatoscopy *Med* मळविद्या, मळविज्ञान
Scattering *Phy* परिक्षेपण, विखेरणी — of light प्रकाश परिक्षेपण, प्रकाशनी विखेरणी — of sound शब्द परिक्षेपण
Sceptic *Phil* संशयवादी शंकावादी, संदेहात्मा, संशयात्मा, सर्वशंकी, शंकाळु, अश्रद्धाळु
Sceptre *Pol* राज्यदंड, राज्यसत्ता
Scheat *Ast* मापद, विगीषण (तारो)
Schedar *Ast* जमदग्नि (तारो)
Schedule सारणी, परिशिष्ट [शुक्रान्तियोजना
Scheme योजना, युक्ति — of evolution
Scholasticism पांडित्यवाद [पंथ
School (१) शाळा (२) संप्रदाय, पंथ, शाखा,
Sciagraph, Sciagram छायाचित्र, छाया केमरन [ट ग्राफो
Sciaticia *Med* जांघिक स्नायु, जांघनो

Science विज्ञान, शास्त्र
Scientific वैज्ञानिक, शास्त्रीय [विज्ञानशास्त्री
Scientist वैज्ञानिक, विज्ञानी, विज्ञानवेत्ता,
Scintillate *Phy* चमकारवु, तुटकरीते प्रकाश प्रसरवो, चिनगारवु स्फुलिंगवु
Scintillation स्फुलिंगक्रिया, चिनगारी
Scion *Bot* कलम
Sclerotitis *Med* अक्षिपटल प्रदाह
Scorpio *Ast* वृश्चिक – clippers अनुराधा – eye ज्येष्ठापारिजात – sting मूलनक्षत्र
Screen *Phy* पडदो
Scrofula *Med* कंठमाळ, गंडमाळ गलगंड
Scrotocele *Med* अंडवृद्धि
Scrotum *Ana* वृषण अंडकोष
Sculpture शिल्प, मूर्तिविधान, मूर्तिकला, कोतरकाम, नकशीकळा
Scurvy *Med* रक्तपित्त
Sea दरियो, समुद्र सागर – animal दरियाई प्राणी, जळचर – level *Met* दरियाई सपाटी
Search शोध, अन्वेषण, *Law* झडती
Sebaceous *Ana* मेदुर, मेदस्वी – gland मेदुरग्रंथि मेदस्वीग्रंथि
Secant *Math* छेदनरेखा छेदक
Seclusion *Phil* एकांतस्थान, एकांतवास
Second (१) बीजु (२) सेकन्ड (३) विकला, पळ
Secondary गौण, अप्रधान माध्यमिक – causes गौणकारणो coil गौणगूंचळु – colour गौणवर्ण मिश्रवर्ण
Secretariat *Pol* शासकालय तंत्रालय मंत्रागृह, सेक्रेटरीएट
Secretion स्राव झरण निस्सार
Section खंड, भाग विभाग, खांडु *Bot* काप, छेद *Law* कलम Horizontal – आडो छेद Vertical – ऊभो छेद
Sectional विभागीय, आंशिक – head विभागीय वडो, खातानो ऊपरी
Sector *Math* वृत्तखंड, द्वैत्रिज्य
Secular लौकिक, ऐहिक, बिनकोमी, बिनमजहबी
Security (१) सलामती (२) जामीनगीरी (३) खात्री
Sedimentary *Geo* जळकृत, पंकमय
Sedentary Med निषिष्ट, बेठाडु
Sedition राज्यद्रोह, देशद्रोह
Seed *Bot* बी, बियु बीज *Med* वीर्य, शुक्र, धातु – coat बी उपरनु आवरण, बीजकवच, बीजपेटी
Seer *Phil* द्रष्टा, ऋषि
Segment *Math* खंड, विभाग, वृत्तखंड, अवधाचाप – of a circle वर्तुळखंड, वृत्तखंड
Segmentation *Bio* विच्छेदन, विभाजन
Segregation विलग्नीकरण, वियोजन, विश्लेषण – of characters *Bot* गुणधर्म विश्लेषण
Seismograph *Met* भूकंपलेखक, धरतीकंप लेखक
Seismology भूकंपविद्या, धरतीकंपविद्या
Selection पसंदगी संवरण Natural – *Bot* कुदरती पसंदगी नैसर्गिक पसंदगी
Selective absorption *Phy* विशिष्ट शोषण
Seleniscope *Ast* चन्द्रदर्शक
Selenium (Se) *Chem* सेलेनियम
Selenology *Ast* चन्द्रविद्या
Self *Phil* आत्मा जीवात्मा जाते, पोते स्व,स्वय – acting स्वचालित – acquired स्वोपार्जित – centred स्वकेन्द्री, स्वार्थी आत्मपर्याप्त – conjugate *Math* स्वप्रतिबद्ध – conscious स्वभानी आत्मभानी – consciousness अहमान – control आत्मसंयम, संयम, स्वनियमन – determination आत्मनिर्णय, स्वनिर्णय – government स्वराज्य स्वशासन – help स्वाश्रय – induction स्वयप्रेरणा – pollination स्वपरागसिंचन, आत्मपरागण – realisation आत्मसिद्धि, आत्मानुभूति आत्मसाक्षात्कार – supporting स्वावलंबी

Semblance *Phil.* सादृश्य, अनुरूपता, आभास [शुक्रशोधक
Semen *Med.* शुक्र, वीर्य — improver
Semi अर्ध, अर्द्ध
Semicircle *Math.* अर्धवृत्त, वृत्तार्ध
Semidiameter *Math.* व्यासार्ध
Semilunar *Ast.* अर्धचंद्राकार
Seminal vesicle *Ana.* वीर्याशय, शुक्राशय, रेताशय
Semination *Bio* बीजाधान, गर्भाधान
Seminiferous *Bot* बीजधारी [दौर्बल्य
Senility *Med* घडपणनी नबळाओ, जरा-
Sensation सनसनाटी, संक्षोभ *Psy.* लागणी, संवेदन, वेदन, संज्ञा, संस्कारवेदन, बोधना
Sense ज्ञानेन्द्रिय, ज्ञानेन्द्रियशक्ति, ज्ञानसंज्ञा, बुद्धि, समज, मतलब, अभिप्राय — less बुद्धिहीन, चेतनाहीन — of hearing श्रवणेन्द्रिय, — of taste स्वादेन्द्रिय
Sensibility समजशक्ति, ज्ञानग्रहणशक्ति, संवेदनशक्ति, संवेदनशीलता
Sensitive (१) अर्थग्राही, विषयग्राही, सचेतन (२) *Psy* ऊर्मिप्रधान, सतेज, लागणीप्रधान *Phy.* शीघ्रग्राही, सूक्ष्मग्राही [ग्राहकशक्ति
Sensitivity संवेदनशक्ति, समजशक्ति, अर्थ-
Sensory *Psy* ज्ञानविषयक, संवेदक, संज्ञावाही, चेतनाग्राही, मनोग्राही, ऐन्द्रिय, अिन्द्रिय प्रेरित, संवेदनाग्राही — area संवेदनक्षेत्र, संज्ञाक्षेत्र — nerve — संवेदनतंतु, संज्ञावाहीतंतु, ज्ञानतंतु
Sensual अिन्द्रियविषयक, विषयासक्त
Sentient *Ana* संवेदनशील, अनुभवशील
Sentiment भावना, आवेश, मनोभाव, मनोवृत्ति
Sepal *Bot* वज्रपादडी, वृन्तदल, वज्रपत्र
Separation वियोग, विश्लेष, भिन्नीकरण
Separatist अलगतावादी, विभक्तवादी
Septate *Bot* सातखंडी, सातभागी
Septennial सप्तवार्षिक
Septet सप्तक
Septum *Ana* विटप, पडदो, पडदी
Sequence अन्वय, अनुक्रम, पौर्वापर्य
Series *Math.* श्रेणी, सारणी *Phy.* माला, हार, पंक्ति Arithmetical — चयश्रेणी, योगश्रेणी Geometrical — गुणोत्तरश्रेणी, भूमितिश्रेणी Harmonical — स्वरश्रेणी
Serious गंभीर
Serology *Med.* रक्तविज्ञान
Serrate *Bot.* दातावाळुं, दन्तुरित, दंतुर
Serum सीर, जल, रस, रक्तरस
Set square *Math* काटखुणियुं
Settlement समाधान *Pol.* वसाहत *Eco* जमीन महेसूलनी आकारणी [कामना
Sex (१) जाति, लिंग, लिंगभेद (२) कामवृत्ति,
Sexology कामशास्त्र
Sextant *Math* षष्ठांशमापक, कोणमापक
Sexual जातिगत, मैथुनी, संयोजिक, लैंगिक, विषय संबंधी, जातिनेय, कामुक
Sexuality जातिनेयता, कामुकता, विषयासक्ति
Shadow *Ast* छाया, प्रतिछाया
Shape आकृति, आकार, रूप
Share *Eco* हिस्सो, शॅर Deferred — आखरी व्याजवाळी शॅर, डीफर्ड शॅर Ordinary — सामान्यशॅर Preference — व्याजधारीशॅर, प्रेफरन्सशॅर
Sheath, Shell कवच
Shipbuilding वहाणनी बांधणी [शास्त्र)
Shipping वहाणवटु (Navigation नौका-
Shoars *Ship* सामा
Shock आघात, आंचको
Shooting star *Ast.* उल्का
Short टूंकुं, ह्रस्व, लघु — hand लघुलिपि, मिताक्षरी, टूंकाक्षरी, टूंकलिपि — sight निकटदृष्टि, टूंकदृष्टि, टूंकीदृष्टि,
Shoulder *Ana* स्कन्ध, खभो — bone स्कन्धास्थि, खभानु हाडकुं — joint स्कन्धसंधि

Shunt *Phy* आडवाहक पार्श्ववाहक
Siderial *Ast* नक्षत्रसंबंधी, नाक्षत्रिक
Sieve tube *Bot* चालनी नलिका [दर्शक
Sigmoidoscope *Med* अुत्तरगुदारचना
Sign सही, *Math* संज्ञा चिह्न *Ast* राशि
Zodiacal – राशिचिह्न, राशिचक्र
Significance सूचकता, सूचना अर्थ, महत्व, अर्थसूचन
Silicon (Si) *Chem* सिलिकन
Silver (Ag) *Chem* सिल्वर, रूपु, रजत
Similar समान, सम तुल्य, सदृश, सरूप
Simile अुपमा, दृष्टान्त
Similitude *Math* साजात्य, साम्य Centre of – साजात्य बिन्दु Line of – साजात्यरेखा
Simple सरळ सादु, शुद्ध, सुगम, साधारण – hurt साधारणव्यथा – interest सादु व्याज – imprisonment सादी कद – leaf *Bot* सरळपण, सादु पान, शुद्धपर्ण
Simplify सादुरूप आपवु, सरळ बनाववु
Simulation अनुकरण, नकल करवी
Simultaneous समकालीन *Math* योग पदिक, अनेकपदी – equation अनेकपदी समीकरण
Sine *Math* ज्या
Sinker *Phy* डुबाणु [सींकींग फंड
Sinking fund *Eco* बचतफंड, डुबतफंड,
Sinuate *Bot* वक्र, वाक्वाकवाळु
Sinus *Bot* खाचो, कोटर, छिद्र, कुहर, विवर
Siphon वाकीनळी, वक्रनळी
Sitology आहारविद्या, खोराकविज्ञान
Situation वस्तुस्थिति परिस्थिति
Size परिमाण, कद, माप, परमाणु [माळखु
Skeleton *Ant* हाडपिंजर *Gen* खोखु,
Sketch रेखाचित्र, रूपरेखा
Skew *Math* विषमतली वक्ररेखा वांकु
Skill कुशळता, निपुणता पटुता, चातुर्य
Skin चामडी, स्पर्शेन्द्रिय
Skull *Ana* खोपरी, करोटि
Slang अपभाषा, ग्राम्यभाषा, अशिष्टभाषा
Slant *Math* तिर्यक
Sliding friction *Phy* पादघर्षण
Slope ढाळ, ढोळाव, अुतार, नति
Small नानुं, अल्प, लघु – circle लघुवृत्त – intestine नानुं आंतरडुं [पणु
Sociability *Psy* मिलनसारपणु मळतावडा
Socialisation समाजीकरण
Socialism *Pol* समाजवाद, समानवाद, समाजसत्तावाद, समष्टिवाद – ist समाजवादी
Society समाज, जनता, जनसमूह, शिष्टसमाज
Sociology समाजविद्या, समाजविज्ञानविद्या, जनसमूहविद्या
Socket *Ana* कोटर, गोखला, कूप, अुलूखल Eye – अक्षिकोटर, आंखनो गोखलो
Sodium (Na) *Chem* सोडियम [मृदुतालु
Soft मृदु, कोमळ, सुकुमार, – palate *Ana*
Soil धरती, भूमि, जमीन
Solar *Ast* सौर – day सौरदिन, सौरदिवस – eclipse सूर्यग्रहण – spectrum सूर्य रंगपट – system सूर्यमाळा, सूर्यमंडळ – year सौरवर्ष
Solarium सूर्यगृह, सूर्यमंदिर
Solder रेणवु रेण
Solid घन, नक्कर, दृढ – angle *Math* घनकोण – figure घनाकृति – geometry घनभूमिति [घनवणी
Solidification *Phy* घनीभवन, घनीकरण,
Solitary *Bot* अेकाकी अेकलु – confinement *Law* अेकान्त कारावास
Solograph सूर्यलेखक
Solstice *Ast* अयन, अयनबिंदु Summer – दक्षिणायन Winter – अुत्तरायण
Solubility *Chem* द्राव्यता, द्रवणशीलता, द्रवणीयता
Soluble *Chem* द्राव्य, द्रवणशील

Solute *Chem* द्राव्य

Solution अुकेल, निराकरण, विवरण, व्याख्या *Chem* द्रावण, द्रवण

Solvent *Chem* द्रावक *Eco* सद्दर

Somatic *Bio* दैहिक, शारीरिक – cell शरीरकोष [निद्राचर

Somnambulism *Med* निद्राभ्रमण,

Sonometer स्वरमापक, ध्वनिमापक, सूरमापक

Sound शब्द, ध्वनि, नाद, अवाज — box *Phy* अवाजपेटी

Sounding board *Phy* गुंजक-पेटी

Source अुगम, अुगमस्थान, मूलस्थान

Southern – alpha *Ast* त्रिशंकु – cross स्वस्तिक

South seeking pole *Phy* दखणातो ध्रुव

Sovereignty *Pol* सर्वोपरिराज्यसत्ता, अतिम सत्ता, प्रभुता, सार्वभौमत्व Popular – लोकसत्तात्मक प्रभुता, लोकसत्ता, जनतानु सार्वभौमत्व [जग्या, स्थान

Space अवकाश, आकाश, दिग, जग्या, खाली

Span विस्तार, वितस्ति, वेंत

Spark तणखो, स्फुलिंग

Spasm *Med* ताण, अगसंकोच

Spatulate *Bot* चमचाकार [निष्णात

Specialised विशिष्ट, अेकदेशीय प्रवीण,

Specie सोनाचादीना सिक्का

Species *Bio* अुपजाति

Specific विशेष, विशिष्ट, निश्चित – gravity *Phy* विशिष्ट घनता, विशिष्ट गुरुत्व, घनत्वांक – heat विशिष्ट अुष्मा, विशिष्ट अुष्णता, अुष्मांक – weight विशिष्टभार, विशिष्टवजन

Spectroscope *Phy* रंगपटदर्शक, स्पेक्ट्रम यंत्र

Spectrum *Phy* रंगपट, वर्णपट, किरण चित्र, स्पेक्ट्रम – analysis रंगपट विश्लेषण, किरणचित्र विश्लेषण

Speed गति झडप [– cell रेतकोष

Sperm *Bio* शुक्र, नरकोष, पुं-बीज, रेत

Spermatophyta *Bot* बीजधारी वनस्पति

Spermatozoon *Zoo* शुक्रजतु, रेतजंतु, बीजप्राणी [कार – bone कीलकास्थि

Sphenoid *Med.* कीलाकार, खूणाकार, खीला-

Sphere (१) गोळ, मडळ, (२) क्षेत्र, विषय

Spherical गोळीय, गोलाकार

Spheroid लबगोळ, दीर्घगोळ, गोळाकार

Spherometer गोळाओळीमापक

Sphincter muscle *Ana* संकोचक पेशी

Spica *Ast* चित्रा नक्षत्र

Spinal *Ana* पृष्ठास्थिसबधी, करोडसंबधी – column पृष्ठवश, मेरदड – cord करोडरज्जु, पृष्ठरज्जु, मज्जारज्जु, सुषुम्णा, करोडनु दोरडु

Spindle त्राक, स्पीन्डल

Spiral चक्राकार, वलयाकार, सर्पाकार

Spirit *Phil* सत्व, तत्त्व, भाव, वेगवृत्ति, जुस्सो, आत्मा *Chem.* अर्क, मद्यार्क

Spiritualism *Phil* अध्यात्मवाद, प्रेतवाद

Spleen *Med* प्लीहा, बरोळ

Splenectomy *Med* प्लीहाछेदन

Sponge स्पंज, वादळी, अगलूछणु

Spontaneous सहज, स्वत आत्मोद्भूत, आपमेळे, स्वयंप्रेरित

Sporadic *Bot* आकस्मिक, छूटुंछवायु

Spore *Bot* बीजकण, रेणु, बीजाणु, रज

Sporidium अुपबीजाणु, अुपबीजकण

Spray फुवारो

Spring (१) वसत (२) झरो (३) कमान, स्प्रिंग – balance स्प्रिंगतुला, कमानतुला – tide *Met* पूर्णभरती, गुरुभरती

Sprout *Bot* अंकुर, फणगो

Square *Math.* (१) चोरस, आयतसमचतुर्भुज (२) वर्ग – root वर्गमूळ

Stable स्थायी, स्थिर – equilibrium स्थायी समतोल, स्थिरसमतोलता, स्थायीसमतुला

Stability स्थायित्व, स्थिरता, समता

Staff कामदार, कर्मचारी [*Bio* वस्तुपीठ
Stage (१) कक्षा, अवस्था, स्थिति, (२) रंगभूमि
Stagnant बधियार, स्थिर [स्तभ जेवुं
Stalactite अधोगामी स्तभ, ऊंधा लटकता
Stalagmite ऊर्ध्वगामी स्तंभ, टपकता चूनाना पाणीथी वधातो स्तभ
Stalk *Bot* वृन्त, वृंत, दाडी, दडनाल
Stamen *Bot* पुकेसर, परागकेसर [शक्ति
Stamina *Med* सत्व, बल, शक्ति, आधार-
Staminate *Bot* केसरित
Standard प्रमाण, धोरण – of living *Eco* जीवनधोरण – solution *Chem* प्रमाण द्रावण – time स्टान्डर्ड टाईम, स्टान्डर्ड वखत
Standardise प्रमाणित, समरूप
Standing committee *Pol* खडी समिति, स्थायी समिति, स्टेन्डिंग कमिटी
Starch स्टार्च, मेंदानु शुद्ध रूप, खेळ आर, कांजी, मंड Starchy मंडी; चिक्कट
Starvation भूखमरो [स्तब्धता
Stasis *Med* रुधिररोग, रक्तरोध, जडता,
State *Phy* अवस्था, स्थिति, दशा *Pol* राष्ट्र, राज्य [विधान
Statement निवेदन, वक्तव्य, केफियत, कथन,
Statesman *Pol* राजनीतिज्ञ, राजपुरुष, राजद्वारीपुरुष, मुत्सद्दी [स्थितिक
Static स्थिर, अगतिशील, स्थितिआत्मक,
Statics स्थितिक्रिया, स्थितिविज्ञान
Stationary स्थिर, अचल, स्थावर – point स्थिरबिन्दु – undulation स्थिर आंदोलन, तरंग
Statistician आकडाशास्त्री, सख्याशास्त्री
Statistics *Math* आकडा, आकडाशास्त्र, संख्याशास्त्र, अकशास्त्र
Steam *Phy* बाष्प, वराल, बाफ – bath वराळस्नान, बाष्पस्नान, स्वेदन यत्र – engine वराळयत्र – power बाष्पशक्ति
Steamer आगबोट, स्टीमर

Steel पोलाद, गजवेल [संबंधी
Stellar *Ast* नाक्षत्रिक, तारा विषयक, तारा-
Stellate *Bot* ताराकार
Stem *Ship* आगलो मोरो *Bot* काड, प्रकाड, वृन्त, दाडी, थड [पदनिक्षेप
Step पगथियु, पगलु, पायरी *Math* न्यास,
Stereochemistry घनरसायन
Stereometer *Phy* घनतामापक
Stereoscope *Phy* घनदर्शक, घनतादर्शक, घनचित्रदर्शक [जतुशून्य, जतुरहित
Sterile *Bot.* वन्ध्य, विफल, अफला *Med*
Sterilised जंतुशुद्ध, जतुरहित
Stern *Ship* पाछलो मोरो [पादियु
Sternum *Ana* उर फलक, उरोस्थि, छातीनु
Stethoscope *Med* भूंगळी, काननळी, उरोदर्शक, स्टेथोस्कोप
Stigma (१) लाछन, कलंक (२) चिन्ह, लक्षण *Bot* केसरदंड, चूडा, स्त्रीकेसराग्र
Stimulus उत्तेजक, प्रोत्साहक, उद्दीपक
Stipe *Bot* वृन्त, दड
Stipulate *Bot* उपपर्णी, पुच्छपत्री
Stipule *Bot* उपपर्ण, पुच्छपत्र, वृन्तपर्ण
Stock *Bot* स्कन्ध, थड, मूलदड *Eco* जथ्थो, स्टोक
Stomach *Ana* जठर, पाकाशय, होजरी
Stomachalgia *Med* जठरपीडा, पेटनो दुखावो
Stomata *Bio* पत्ररन्ध्र
Stomatology *Med* मुखविज्ञान
Stopper रोधक, ओस्टापडी
Stop watch *Phy.* अटकघडी
Straight *Math* सरल, ऋजु, सीधु – line सरलरेखा, सीधी रेखा, सीधी लीटी
Strain *Math* प्रवहन *Phy* विकृति, विक्रिया *Med* तनाव
Stratum स्तर, थर
Stream प्रवाह, झरो
Streamer *Ast* क्षितिजप्रकाश

Stress भार, जोर
Stricture *Med.* संकोच
Strike *Eco.* हडताळ [Lockout ताळाबंधी]
Stroke आघात, प्रहार, धक्को
Strontium (Sr) *Chem.* स्ट्रॉन्शियम
Structure बंधारण, रचना, व्यूह, व्यूहरचना
Struggle संग्राम, कलह – for existence जीवनसंग्राम, जीवनयुद्ध, जीवनविग्रह
Study अभ्यास, अध्ययन – room अभ्यास खंड
Style शैली *Bio.* सूत्र *Bot.* स्त्रीकेसर नलिका, गर्भतंतु
Sub. श्रुप, पेटा, नीचेनुं
Subconscious mind *Psy.* श्रुपमन, आंतरमन, अपरमानस, अचेतन मानस
Sub-editor श्रुपतंत्री
Subjective आत्मलक्षी, आत्मगत, स्वविषयक, स्ववृत्तिजन्य, स्वगत, स्वानुभवी – consciousness आत्मलक्षी भान, प्रत्यगचेतन –method आत्मनिरीक्षण, अंतरावलोकन पद्धति – view प्रत्यगदृष्टि, आत्मलक्षी दृष्टि
Sublimation *Chem.* श्रुत्पतन, श्रुत्प्लवन, श्रूर्ध्वगतन *Psy* श्रूर्ध्वीकरण, संशुद्धि आरोहण
Sub-merge निमज्जन
Subnormal अपसाधारण, अल्पप्रमाण, अल्प प्रमाण *Math.* अवलंब – intelligence अल्पप्रमाणबुद्धि, मंदबुद्धि, मंदधी
Subsidy *Eco.* सहाय, मदद
Substitution अदलाबदली, आदेश, अवेज, श्रुत्थापन Method of – *Phy.* अवेजतोल Principle of – आदेशमंत्र, श्रुत्थापनमंत्र
Substration *Geo.* अधिकरण, अधिष्ठान, अधिस्तर
Subterranean *Geo.* भूगर्भीय [वियोग
Subtraction *Math.* बादबाकी, व्यवकलन,
Subtrahend *Math* वियोजक, बादरकम
Succession क्रम, अनुक्रम, परंपरा *Pol.* श्रुत्तराधिकार, वारसाहक्क

Suction *Phy.* शोषण, चूषण
Suffix प्रत्यय, *Math* अंक With – अंकित
Suggestion *Phil.* सूचन, सूचना, ज्ञापन, व्यंजन, अनुगमन
Suit *Law* दावो
Sulphur (S) *Chem.* सलफर, गंधक
Sum *Math.* (१) योग, सरवाळो (२) रकम
Summation *Math.* संकलन
Summit *Geo.* शिखर *Bot.* मथाळुं
Sundial *Phy* छायाघडी, सूर्यघडी
Superficial श्रुपरचोटियुं श्रुपरछल्लुं *Bot.* बाह्य, बहिस्थ – contents पृष्ठफल, बाह्यफल
Superfluous पुनरुक्त, वधारे पडतुं, नकामुं
Superhuman अतिमानुष, अपौरुष
Superior श्रुच्चतर, श्रुच्चस्थ, श्रूर्ध्व
Superiority श्रेष्ठता, विशिष्टता, श्रुच्चतरता – complex श्रुच्चताग्रंथि, श्रेष्ठता ग्रंथि, श्रूंचापणानो भाव, अहंवृत्ति
Supernormal *Phy.* अतिप्रमाण
Supernatural अलौकिक, अतिप्राकृत
Superposition अध्यारोप, प्राच्छादन
Supersaturation *Chem.* अतितृप्ति, अतिसंपृक्ति, अतिसंतृप्ति [अतिधर्म
Superstition वहेम, मूढमान्यता, अतिश्रद्धा,
Superstructure चणतर, अधिरचना
Supplement पुरवणी, पूर्ति
Supplementary पूरक, न्यूनतापूरक, – angle पूरककोण
Supply *Eco.* आवक, पूर्ति, छत, पेदाश, पुरवठो Joint – संयुक्त • Composite – समन्वित • Derived – मागेश • पेटा • Elastic – चलपेदाश Law of demand and – माग अने पेदाशनो नियम
Support अवलंबन, आश्रय, आधार, टेको
Suprarenal *Ana.* अधिवृक्क
Supraspinous *Ana.* श्रूर्ध्वकंटक
Surd *Math* करणी, करणीगत

Surface पृष्ठ, सपाटी, तल Curved – वक्रतल – energy पृष्ठशक्ति, – tension पृष्ठतनाव, सपाटीनुं ताण Plane – समतल, क्षेत्र

Surgeon शल्यचिकित्सक, शस्त्रवैद्य, सर्जन

Surgery *Med.* शस्त्रविद्या, शस्त्रचिकित्सा

Surplus वधारो, शेष, वृद्धि [शरणमूल्य

Surrender समर्पण – value समर्पण मूल्य,

Survey विहंगावलोकन, अवलोकन *Math* मापन, भूमिमापन, मापणी, जमीनमापणी

Survival of the fittest योग्यतमनी चिरजीवता, श्रेष्ठनी प्रतिष्ठा, प्राकृतिक निर्वहन, उत्कृष्ट जीवननी सर्वोपरीता, लायकनो बचाव, विनलायकनो नाश [अनुभवक्षम

Susceptible ग्रहणशील, ग्राही, चचळ,

Suspended अवलंबित, लटकेलुं

Suspense account *Com.* उचलक-खातुं, अलेखखातुं

Suture *Ana* सेवनी, सीवणी

Sweat gland *Ana* स्वेदग्रंथि

Swell क्षोभ, वधारो

Swing दोलन

Switch कळ, चाप, बटन, ठेसी, स्वीच

Syllable शब्दांश, अक्षर, वर्ण, मातृका, श्रुतिखंड, सीलेबल

Syllabus अभ्यासक्रम [परस्परोपजीवन

Symbiosis *Bio* सहजीवन, अन्योन्य जीवन,

Symbol (१) संज्ञा, संकेत, चिन्ह (२) लक्षण, व्यंजक, निशानी

Symmetry सुप्रमाणता, सुघटना, सौष्ठव, समप्रमाणता, समरूपता, संगति, सुघटितता, सुडोळपणुं, सुमिति

Sympathetic *Psy* सहानुभूतिशील, अनुकंपामय, अनुकंपी, सहानुभावी [सहानुभाव

Sympathy *Psy* सहानुभूति, अनुकंपा,

Symphony *Mus* स्वरसंग, संवाहित्व

Symposium निबंधसंग्रह, सहचर्चा, सहवाद

Symptom *Med.* लक्षण, चिह्न, निशानी

Symptomatic *Med* लक्षणपूर्वक, सूचक, बोधक

Synalgia *Med* अनुवेदना

Synchronised समकालिक, समकालीन

Syndicalism *Eco* औद्योगिक संघवाद

Synonym पर्यायशब्द, समानार्थक शब्द

Syntax वाक्य रचना [संकलन, अेकीकरण

Synthesis संश्लेषण, समन्वय, संयोगीकरण,

Synthetic *Phil* समन्वित, संयोगात्मक, *Chem.* कृत्रिम, बनावटी, समस्त, संश्लेषित

Syren *Phy* स्वरमापक यंत्र *Nav.* स्वरोत्पादक यंत्र, तुतारी

Syringe *Phy.* पिचकारी, सीरिन्ज

Syrius *Ast* व्याध (तारो)

System (१) व्यवस्था (२) क्रम, पद्धति (३) व्यूह, संस्था, संस्थान (४) संप्रदाय, रीति, प्रणालिका (५) विन्यास, परिपाटी [क्रमानुगत

Systematic पद्धतिसर, नियमसर, व्यवस्थापूर्वक,

Systole संकोच, हृदयसंकोच

Syzygy *Ast* ग्रहयुति, युतिबिन्दु

T

Table मेज, टेबल *Math* कोष्टक, कोठो, सारणी, आंकना पाडिया – land सपाट उच्च-प्रदेश

Taboo मनाअी, निषेध

Tachometer *Phy* वेगमापक

Tail पूंछडी, पुच्छ – of a comet *Ast* धूमकेतुनी पूंछडी, धूमकेतुपुच्छ

Talent *Phil* मेधा, प्रज्ञा, बुद्धि, मति

Talkie बोलपट, टॉकी

Talus *Ana* गुल्फास्थि, घूंटणनुं हाडकुं

Tangent *Math* स्पर्शरेखा, स्पर्शलीटी, स्पर्शक, टेन्जन्ट, स्पर्शज्या

Tangibility *Phy.* स्पर्शक्षेयता, स्पष्टता

Tangible *Phy* स्पर्शनीय, सुस्पष्ट, स्पष्ट, अडदार

Tannery चर्मालय, चर्मशाळा

Tantalum (Ta) *Chem.* टेन्टेलम
Tantalus cup *Phy.* वासुदेव प्यालो
[शाओीफन पद्धतिथी पाणी वहार काढवानी युक्ति]
Tap नळ, चकली, टोटी – root *Bot.* आदिमूल, सोटीमूळ, खीलामूळ
Tape पट्टी, मापपट्टी, टेप
Tapestry वणाटचित्र, सचित्रवणाट
Tapetum *Ana.* गालिचो
Target लक्ष्य [धोरण, फरसूची
Tariff *Eco.* जकातनामुं, जकातपत्रक, जकातनुं
Taurus *Ast* वृषभराशि
Tax *Eco* कर, वेरो – free करमुक्त Incidence of – करभार, करनो बोजो Income – आवकवेरो, आयपतवेरो Progressive – वर्धमानकर Regressive – घटतो जतो कर, ह्रीयमान कर Sale – वेचाणवेरो
Taxonomist वर्गीकरणविशारद
Taxonomy वर्गीकरण, वनस्पतिवर्गीकरण
Taygeta *Ast.* अभ्रयति (तारो)
Technical (१) पारिभाषिक (२) औद्योगिक, धंधादारी, कारीगीरी बाबत (३) विशिष्ट, तद्‌गत
Technique कौशल्य, हथोटी, कार्यरीति
Technology कलाविज्ञान, हुन्नरविज्ञान
Tegmen *Bot* त्वचा, अंतरावरण, अंत बीजावरण
Telegram बीजसंदेश, तारसंदेश, तार
Telegraph *Phy* दूरलेखक, टेलिग्राफ – office तार ऑफिस
Telemeter *Phy* दूरतामापक, अंतरमापक
Teleology *Phil* अुद्देशवाद, हेतुविद्या, प्रयोजनवाद [अनुभूति
Telepathy *Psy* दूरसंदेश, दूरवहन, दूर-
Telephone *Phy* दूरवादक, टेलिफोन
Teleprinter दूरमुद्रक, टेलिप्रिन्टर
Telescope *Phy* दूरदर्शक, दूरबीन, टेलिस्कोप
Television *Phy.* दूरदर्शन, टेलिविझन
Tellurium (Te) *Chem* टेल्युरियम
Temper *Psy.* मिजाज, प्रवृति, स्वभाव *Phy.* पाणी पावुं, तेज करवुं
Temperance *Phil* मितपान, मिताचार,
Temperate *Geog.* समशीतोष्ण – Zone समशीतोष्णकटिबंध
Temperature *Phy* अुष्मामान, अुष्णता, गरमी, अुष्णतामान, टेम्परेचर
Temporal *Phil* अैहिक, लौकिक *Ana.* लमणानुं – fossa *Ana.* शंखखनि – line *Ana* शंखरेखा
Temporary मुदतियुं, हंगामी, अनित्य, अशाश्वत, अस्थायी, काचुं, कामचलाअु
Tenacity *Phy.* दृढता, चिक्कणता
Tendency वलण, संस्कार, झोक
Tendon *Ana* कंडरा, स्नायुबंधन, पेशीरज्जु
Tendril *Bot.* प्रतान, सूत्रशाखा, डाखळी,
Tenet सिद्धांत, मूलसूत्र
Tenor *Mus* मध्यसूर, मध्यमस्वर
Tensibility *Phy* तणावूपणुं
Tensile strength तणाववानी शक्ति
Tension *Phy* ताण *Pol.* अुग्रता, तंगपणुं
Tensor palati *Ana.* तालुतानक
Terbium (Tb) टर्बियम
Term शब्द, सत्र *Math* पद, राशि, संख्या First – पूर्वपद Second – अुत्तरपद
Terminal *Phy* छेडो, ध्रुव, जोड-स्क्रू *Bol.* छेडे अुगेलुं, छेडानुं, अग्रस्थ
Terminology परिभाषा, सांकेतिकभाषा
Ternate *Bot.* त्रिपत्र, त्रणपानी
Terrestrial *Phil* पार्थिव, सांसारिक *Ast* भौमिक, पृथ्वीनुं *Bot* स्थलज
Territory स्थल, प्रदेश, देश, राष्ट्र
Tertiary तृतीय, तृतीयक, त्रीजा दिवसनो
Test *Phy* परीक्षा, कसोटी, चोकसी, निकष – glass कसप्यालो – tube कसनळी, टेस्ट टयुब Confirmatory – खास कसोटी Crucial – निर्णायक कसोटी, निर्णायक प्रयोग

Testa *Bot* बीजावरण, बीजकवच, बीजचोल
Testes *Ana* शुक्रग्रंथि, मुष्क
Testicle *Ana* अंडकोष, वृषण
Testify साक्षीपूरवी
Testimony साक्षी, साक्षिती, पुरावो, प्रमाण
Tetrahedron *Math* चतुष्फलक
Texture रचना, पोत [*Ana* अुर्मिमगज
Thalamus *Bot* पुष्पासन, पुष्पाधारदंड
Thallium (Tl) *Chem* थेलियम
Thallophyta *Bot* अेकांगी वनस्पति
Theism *Phil* अीश्वरवाद, आस्तिक्तावाद
Theocracy धर्मनिष्ठशासन, धर्मारूढ राजसत्ता, धर्मसत्ता [डोलाअीन
Theodolite *Phy* लेवलमापकयंत्र, थीओ
Theology *Phy* अीश्वरविद्या, अध्यात्मविद्या, ब्रह्मविद्या [सिद्धान्त
Theorem *Math* प्रमेय, अुपपाद्य, साध्य,
Theoretical सिद्धांतात्मक, सूत्रात्मक, सैद्धान्तिक, काल्पनिक
Theory *Phil* सिद्धांत, वाद, कल्पना, तर्क
Theosophy *Phil* अीश्वरज्ञान, थियॉसॉफी
Therm *Phy* तापांक, अुष्मांक, थर्म
Thermal *Phy* अुष्माविषयक, अुष्ण, तापीय – unit अुष्मापरिमाण, अुष्मांक, अुष्मानो अेकम [रसायन
Thermochemistry अुष्मारसायन, ताप
Thermodynamics *Phy* अुष्मागतिविद्या
Thermograph अुष्मालेखक, तापलेखक
Thermometer *Phy* अुष्मामापक, ताप मापक, अुष्णतामापक, थर्मोमिटर
Thermos थर्मास ऽऽऽ
Thermostat *Phy* अुष्माक्रमनियामक, अुष्माक्रम निर्धारक, अुष्मासमधारक, थर्मोस्टाट
Thigh *Ana* अूरु, जंघा, जांघ, साथळ – bone अूर्वस्थि
Thorax *Ana* (१) वक्षस्थल, अुरस, अुर स्थल, अुरोदेश, छातीप्रदेश (२) वक्षास्थि पासळीपिंजर

Thorium (Th) *Chem* थोरियम
Thought *Psy* विचार Flow of – विचारप्रवाह Process of विचार व्यापार Symbol of – विचारप्रतीक, विचारचिन्ह
Throb *Med* स्पंदन, कंप, थडकारो, धबकारो
Thulium (Tm) *Chem* थुलियम
Thyroid *Ana* – gland गलग्रंथि, कंठग्रंथि, ग्रैविकग्रंथि [टिबीआ
Tibia *Ana* जंघास्थि, नलास्थि, जांघनु हाडकुं,
Tide भरती, वेळ जुवाळ Neap – लघुतमभरती लघुजुवाळ Spring – गुरुतमभरती, मोटीजुवाळ
Tight मजबूत, दृढबद्ध, चुस्त, अमेद्य, वध Air – वायु अमेद्य, हवाचुस्त, हवाबंध Water – जलअमेद्य, जलचुस्त, जलबंध
Timbre *Phy* सूर
Time काळ, समय, वखत, वेळा, टाअीम *Mus* ताल, लय Local – स्थानिक समय Sidereal – नाक्षत्रकाळ Standard – स्टान्डर्ड समय, स्टान्डर्ड टाअीम – table समयपत्रक, टाअीम टेबल, वेळापत्रक
Tin (Sn) *Chem* टिन, कलाअी
Tissue *Ana* तंतु, तंतुजाल, कोषसमूह, पेशी – paper पातळो कागळ
Titanium (Ti) *Chem* टाअीटेनियम
Title deeds *Law* अधिकारपत्र, हक्कखत, दस्तावेज
Titration *Chem* अंशमापन, टाअीटरण
Tocology *Med* धात्रीविद्या, प्रसवविज्ञान
Token संकेत, चिह्न, लक्षण, प्रतीक – coin *Eco* सांकेतिक सिक्को – cut प्रतीक काप – strike सांकेतिक हडताळ, प्रतीक हडताळ
Toleration सहिष्णुता, समभाव दृष्टि, मतांतरक्षमा [स्वरमात्रा, शक्ति, माप
Tone *Mus* स्वर, सूर, श्रुति, स्वरछाया,
Tongs पकड [छेदन गलग्रंथिछेदन
Tonsillotomy *Med* काकडाकाप, टोन्सिल
Tonsils *Ana* काकडा, चोळिया, गलपिंड

Tool हथियार, ओजार, साधन, ुपकरण
Tooth दात, दंत – brush दातणीछी – powder दतमञ्जन
Toothed wheel दातीचक, दतुरचक
Topography स्थळविद्या, प्रदेशवर्णन, स्थान निर्देशविद्या
Torpid *Psy* मंद, सुस्त, जड, सुप्त, निश्चेष्ट
Torrid *Geog.* ुष्ण – Zone ुष्ण कटिबंध
Torsion *Phy* वळ, आट, व्यावर्तन
Tortuosity कुटिलता, वळशक्ति
Torus *Bot* स्त्रीकेसराधार, पुष्पाधार
Total कुल, अेकंदर, पूर्ण, समग्र
Toucan *Ast* अट्टलो (तारो)
Touchstone कसोटीनो पत्थर, कषि, कसोटि
Tournament टूर्नामेन्ट, क्रीडायुद्ध
Toxaemia *Med* विषमयरक्तता, विषमयता
Toxicity *Med* मारकशक्ति
Toxoid *Med* ुपविष [क्लोम
Trachae *Bio* श्वासनळी, श्वासमार्ग, कंठनाली,
Tracing paper पारदर्शक कागळ
Trade *Com* वेपार, व्यापार, वाणिज्य Balance of – वेपारतुला – wind वेपारवायु Foreign – विदेश वेपार International – आंतरराष्ट्रीय वेपार – union मजूरसंघ, मजूरमहाजन
Tradition प्रणालिका, परंपरा, दंतकथा, लोककथा आख्यायिका, संप्रदाय
Tragus *Ana* मेष, कील
Train (१) गाडी (२) श्रेणी, माळा – of waves तरंगमाळा
Training शिक्षण, दिक्षा, विनयन, तालीम
Trait लक्षण
Trance *Phil* भावरहितता, समाधि
Transcendent अिन्द्रियातीत, दृश्यातीत, अतीत, सर्वातीत, अतिरिक्त, परम
Transcendentalism *Phil* सर्वातीतवाद, अनुभवातीतवाद
Transference संचार, स्थानपरिवृत्ति, संक्रान्ति, निर्गम – of heat *Phy* ुष्मायन
Transformation रूपांतर, रूपपरिवर्तन
Transformer *Phy* परिवर्तक, रूपान्तरक, फेरवियुं, ट्रान्सफोर्मर
Transgression नियमभंग, अतिगमन
Transit संक्रमण, संक्रान्ति, पारगमन *Ast.* क्रांति, व्यामोत्तरगमन – duties *Eco* हेरफेर जकात
Transition संक्रान्ति, रूपांतर
Translation अनुवाद, भाषांतर, तरजूमो *Phy* रूपान्तर, स्थानान्तर [पारदर्शक
Translucent *Phy* अर्धपारदर्शक, अपूर्ण-
Transmigration *Phil* पुनर्जन्मवाद, जन्मान्तरवाद
Transmission संचारण, पारेषण, पारगमन
Transmitter *Phy* संचारक, प्रेरक, पारेषक, ट्रान्समिटर
Transmutation तत्त्वान्तर, रूपान्तर – of metal धातु रूपान्तर, कीमियो
Transparent *Phy* पारदर्शक, स्वच्छ
Transpiration *Phy* वायुविनिमय, बाष्पीभवन *Bio* पारश्वसन
Transportation व्यवहारसाधन, वहन, वाहन, अवरजवर – for life आजीवन देशपार, आजीवन – जिंदगीभर – देशनिकाल
Transposition *Math* पक्षांतर, स्थानांतर
Transverse *Phy* त्रांसु, वांकु, वक्र, आडु, तिर्यक – waves वक्रतरंग, वक्रवीचि, आडां मोजां
Trapezium *Math* समलंबक, तुल्यलंबक, समांतरद्विभुजचतुष्कोण
Trapezoid *Math* असमलंबक [ुपचार
Treatment वर्ताव, व्यवहार *Med* चिकित्सा,
Tremor *Med* कंप
Triadelphous *Bot* त्रिगुच्छी
Triandrous *Bot* त्रिपुंकेसरित

Triangle *Math* त्रिकोण, त्रिभुज Acute angled – लघुत्रिकोण Equiangular – समत्रिकोण Equilateral – समत्रिभुज Isosceles– समद्विभुज त्रिकोण Scalene– विषमत्रिकोण Solid – घनत्रिकोण
Trident त्रिशूल
Triennial त्रिवार्षिक
Trifoliate त्रिपत्री, त्रिपर्णी
Trigonometry *Math* त्रिकोणमिति Analytical – बीजत्रिकोणमिति Plane – तलत्रिकोणमिति, क्षेत्रत्रिकोणमिति Spherical – गोलीय त्रिकोणमिति
Tripod टिपाअी, त्रिपाअी, त्रिपदी
Triptoblastic *Bio* त्रणपडवाळा
Trisect *Math* त्रिभागवु
Trochlea *Ana* त्रिका
Tropic *Ast* अयनरेखा, अयनवृत्त, क्रान्तिवृत्त – of the Cancer कर्कवृत्त, कर्करेखा – of the Capricorn मकरवृत्त, मकररेखा
Trough (१) जलपात्र, द्रोणी, कुंडी (२) खाडानो भाग – of a wave मोजानु मूळ, अनुपाद, अधोपाद, अनुलहरि, तरगमूल
Trunk *Ana* धड *Bot* थड, स्कन्ध, प्रकाड
Tube नळी, नलिका, टोटी Auditory – कर्णनलिका Capillary – केश नळी, केशिका – well पाताळ कूवो
Tuber *Bot* गाठ, मूळियु, ग्रथिल
Tubercle *Ana* गडिका, नानी गांठ
Tubular नळाकार, नलिकाकार
Tubuliflorus *Bot* नलिकाकार फूलधारी
Tufty गुच्छादार
Tumour *Med* गूमडु, गड, अर्बुद
Tune *Mus* राग, कठ, सूर In – सवादी, युक्तस्वर Out of – बेसूर, विस्वर, विसवादी
Tuned तालबद्ध, सवादी, अेकराग, अेक्तान
Tungsten (W) *Chem* टंगस्टन
Tunic *Bot* परिवर्तिपत्र, पड
Tunicated *Bot* पडवाळो
Tuning fork स्वरकाटो
Turbinate *Bot* नेपाकार
Twig *Bot* क्षुपशाखा, डाळी
Tympanum *Ana* पटल, पडदो, कर्णपटल, काननो पडदो
Type प्रकार आकार, नमूनो, सामान्यरूप, प्रतिरूप, जातिरूप, जातिलक्षण *Prin* बीबु, मुद्राक्षर
Typical लाक्षणिक, सूचक, आदर्शभूत
Tyro नवशिष्य

U

Ulcer *Med* व्रण, गूमडु
Ulna *Ana* हस्तास्थि प्रकोष्ठास्थि, अरत्निक
Ultimate छेवटनु छेल्लु, अतिम
Ultra अति, अतीत, पार – atomic *Phy* अतिपरमाणुक – microscope अतिसूक्ष्म दर्शक, सूक्ष्मातीतदर्शक – violet अतिजांबुल, जांबुलातीत, पारजांबली – zodiacal *Ast* अतिकातिवृत्तीय, राशिबहिर्गत
Umbel *Bot* छत्राकार, चामर, गुच्छ
Umbilical *Ana* नाभिसबधी – cord नाभिनाल, नाभिरज्जु
Umbilicate *Bot* नाभि आकारनुं
Umbilicus *Ana* डूंटी, नाभि, नाल
Umbonate *Bio* गंडाकार
Umbra *Ast* पूर्णछाया, प्रच्छाया, छाया
Umpire मध्यस्थ, निर्णयकर्ता, सरपंच
Unabated अविरोधित, निर्मंद
Unadulterated निर्भेळ, शुद्ध
Unalloyed *Chem* विशुद्ध, निर्मूळ, निर्भेळ
Unambiguous असंदिग्ध, स्पष्ट
Unanimity अैक्य, अेकमतता, अेकता
Unbalanced असमतोल, विषम, समताहीन
Unbleached *Chem* कोरं, धोयावगरनु
Unburnt अदग्ध

Uncharged *Phy.* निर्वीज, बीजरहित
Uncinate *Bot.* हूकाकार, वळेलुं
Unconscious mind *Psy.* अज्ञातमन, अवियमन, चेतनातीतमन
Unconditional विनशरती
Uncontrolled निरंकुशित, असंयमी, बेलगाम
Uncrowned *Pol.* बेताज, ताजरहित
Undercurrent अन्त प्रवाह
Underproduction *Eco.* कमपेदाश
Undeterminate अनिश्चित
Undissolved *Chem.* अद्रवित, निर्द्राव्य
Undivided अखंड, अविभाजित, अविभक्त
Undulated *Phy.* तरंगाकार, तरंगित, वीचिमय
Undulation *Phy.* तरंग, आदोलन, वीचि
Undulatory theory *Phy.* तरंगवाद
Unelastic *Phy* अस्थितिस्थापक, स्थितिस्थापकताविहीन, जड
Unemployment बेकारी, बेरोजगारी
Unequal *Math.* असमान, असम, विषम
Uneven असमतल, खरबचडुं
Unguiform नखाकार, छुराकार
Ungulate *Zoo.* खरीवाळुं [अेकाक्ष
Uni – अेक Uniaxial *Math* अेकधरीवाळुं,
Unicameral system *Pol* अेक धारासभा तंत्र
Unicellular *Bio.* अेककोषी
Unicentral अेककेन्द्री
Unicostate *Bot* अेकशिरी
Unifoliate *Bot.* अेकपत्री, अेकपर्णी
Uniform अेकसरखुं, अेकविध, अेकधार, अेकरूप, अेकसमान – motion अेकसरखी गति, समगतिगति
Uniformity अेकरूपता, अेकविधता, समरूपता, समानता – of nature प्रकृतिनी अेकरूपता
Unigenous *Bio.* अेकजातीय
Unilateral अेकपक्षी, अेकतली, अेकभुजी
Unilocular अेकखटिरी, अेकाशयी, अेकपुटी
Union अेकता, अैक्य *Pol.* संघ *Chem.* संयोग, योग, संबंध, मेळ Federal – समवायसंघ
Unipara *Med.* अेकफली (स्त्री), प्रथम गर्भिणी
Uniplanar *Phy.* अेकतली
Unipolar *Phy* अेकध्रुवीय *Ana.* अेकबाहुक
Unique अपूर्व, विरल, अजोड, अद्वितीय, अप्रतिम
Unisexual *Bio* अेकलिंगी, अेककेसरित
Unison अेकतान, अेकराग, स्वरसंगति, संयोग, योग, संग, समागम
Unit अंक, अेक, अेकम, अेकांक – of heat *Phy.* उष्मानो अेकम – of resistance अवरोधनो अेकम – of stress दबाणनो अेकम Fundamental – मूल अेकम Derived – साधित अेकम
Unitary अेकतंत्री, अेककेन्द्री, अेकस्थानी, अेकमी – method *Math* अेकमपद्धति, अेकमरीति
Unity अेकता, अैक्य, संगति – of action कार्यनी अेकता, क्रियासंकलना
Univalent *Chem.* अेकयोजी, अेकसंयोजी
Universal सार्वत्रिक, सर्वगत, सर्वदेशीय, सार्वलौकिक, सर्वदेशी, सर्वव्यापी, सर्वतन्त्र – cause सार्वत्रिक कारण, सामान्य कारण – progress सर्वोदय – proposition सर्वदेशी निर्देश, सर्वमान्य वाक्य, सर्वग्राही निर्देश – solvent सर्वद्रावक – suffrage सार्वत्रिक मताधिकार, सार्वजनिक मताधिकार
Universe *Phil.* विश्व, सृष्टि, जगत Expanding – वधती सृष्टि, वृद्धिमयविश्व, विकसतुं विश्व
University युनिवर्सिटी, विद्यापीठ, विद्याकुल, शारदापीठ, शारदाकुल, ज्ञानपीठ
Unknown *Math* अज्ञात, अव्यक्त – quantity अज्ञातराशि, अव्यक्तराशि [असमान
Unlike विषम, विरोधभावी, विजातीय, असदृश,

Unproductive *Eco.* अनुत्पादक, विनपैदाशी
Unreal *Math.* अवास्तविक, काल्पनिक
Unreasonable गैरव्याज्बी, अनुचित, अयोग्य
Unsanitary *Med.* स्वास्थ्यविरोधी, रोगजन्य, असुस्वाकारी [अतृप्त
Unsaturated *Chem.* असंतृप्त, असंपृक्त,
Unskilled *Eco.* अनिपुण, बुद्धिरहित
Unstable अस्थायी, अस्थिर – equilibrium अस्थिर समतोलपणुं
Unstratified *Geo* अस्तरीभूत
Unsymmetrical असमान, विरूप, दुर्घटित
Unveiling अनावरण
Unyielding अणनम
Upheaval अुत्क्षेप, अुद्गल *Pol.* विप्लव, क्रांति, मोटो फेरफार, अूथलपाथल
Upset price *Eco.* लघुतममूल्य, ओछामा ओछी किंमत, स्थिर किंमत
Upthrust *Phy* अुत्क्षेप
Uranium (U) *Chem* युरेनियम
Uranus *Ast* युरेनस, हरशल, प्रजापति
Urea *Ana.* मूत्रिल, युरीआ
Urethra *Ana.* मूत्रमार्ग, मूत्रनळी, मूत्रवाहिनी
Urethroscope *Med.* मूत्रनळीदर्शक
Urethroscopy *Med.* मूत्रनळीपरीक्षा
Urge दबाण करवुं, प्रोत्साहित करवुं
Urgency आवश्यकता, अगत्य, तात्कालिकता
Urgent तात्कालिक, जरूरी
Urinal *Ana.* मूत्रधानी, मूत्राशय
Urocerata *Zoo.* शृंगपुच्छी
Urology *Med.* मूत्रविज्ञान
Urostyle *Zoo.* मेरुपुच्छ, लंबास्थि
Usury *Eco* अत्यधिक व्याज, व्याजखोरी
Uterine *Ana.* गर्भाशय संबंधी, गर्भाशय विषयक – brother *Law* सहोदर
Uterus *Ana.* गर्भाशय, गर्भस्थान
Utilitarianism *Phil* हितवाद, जनसुखवाद, जनहितवाद, अुपयुक्ततावाद, अुपयोगितावाद
Utility *Eco.* अुपयोगिता, अुपयोग Diminishing – अूतरती अुपयोगिता Increasing – वधती अुपयोगिता Marginal – सीमान्त अुपयोगिता Total – कुल अुपयोगिता
Utmost अत्यंत, छेवट, पराकाष्ठा
Utopian काल्पनिक, मानसिक, भावनागत, तरंगी, आदर्श
Utricle *Ana.* अुदरिका
U-tube *Phy.* यु-नळी, युट्युब, टीलानळी
Uvulva *Ana* गलशुंडिका, काकलक, पडजीभ

V

Vacant शून्य, रिक्त, खाली [वेकॅमनेशन
Vaccination रसीमुकाण, शीतला टंकवणी,
Vaccine *Med.* रसी
Vacuole *Zoo* रसधानी
Vacuum *Phy* शून्य, शून्यावकाश, ख, खालीखम, वेक्युम – brake ख-ब्रेक – cleaner ख-झाडु – post ख-टपाल – vessel ख-पात्र
Vaginal *Ana.* योनि-योनिमार्ग – संबंधी
Vague मोघम, संदिग्ध, अनिर्णीत, पाया वगरनुं
Valency *Chem.* बल्याक, संयोजनशक्ति
Valid सुवर्गित, सप्रमाण, सबळ, सिद्ध, सुसिद्ध, यथार्थ [आकारणी, वेल्युअेशन
Valuation *Com.* मुल्यांकन, मूल्यआकरणी-
Value *Math.* मूल्य Numerical – साख्य मूल्य Absolute – विशुद्धमूल्य [वाल्व
Valve *Phy* पडदो, डाक्ण, पटल, पुटक, पक्षक,
Vanadium (V) *Chem.* वेनेडियम
Vane *Phy.* वायुगतिदर्शक, वायुध्वज
Vanguard *Pol.* आगली हरोळ, अग्रदल
Vanishing लोपमान – fraction लोपमान अंश – line लोपमान रेखा – point लोपनबिन्दु

Vaporific *Phy.* बाष्पकारी
Vaporiform *Phy.* बाष्परूप
Vaporisation *Phy.* बाष्पायन
Vapour *Phy.* बाष्प, वराळ – bath वराळ-स्नान, नास *Chem.* बाष्पयंत्र – density बाष्पघनता, बाष्पघनत्व – pressure बाष्प-दबाण, बाष्पबळ – tension बाष्पतान, बाष्पतति
Variable *Math.* अस्थिर, चल, विषम, विकारी, असम, परिवर्तनशील, समविषम – motion चलित गति – velocity विषमवेग
Variation फेर, तफावत, चलातर, विकार भिन्नता, बघघट
Vasa *Ana.* वाहिनी, स्रोत – deferentia शुक्रवाहिनी – efferentia बहिर्वाहिनी
Vascular *Ana.* वाहिनीमय, वाहिनीसंबंधी वाहिनीमर, शिरासंबंधी, शिराळु
Vector *Ana.* वाह, वेक्टर *Math* दैशिक – addition वाहवृद्धि – function वाह-कार्य, वाहकर्म Radius – नाभित्रिज्या
Vega *Ast.* अभिजित, दशरथ
Vegetable *Bot.* शाक, वनस्पति – kingdom वनस्पतिसृष्टि [हारी
Vegetarian शाकाहारी, अन्नाहारी, निरामिषा-
Vegetate निष्क्रिय रहेवुं, स्थिर जीववुं
Vehicle वाहन, माध्यम; पात्र, साधन [रग
Vein *Ana* शिरा, नीला, नस, रग *Geo.* रेखा,
Velocimeter *Phy.* वेगमापक
Velocity *Phy.* वेग, गति Initial – प्राथमिक वेग, प्रारंभिक वेग Relative – सापेक्ष वेग Uniform – समवेग
Venation *Bot* पर्णशिरा, पांदडीनी नसरचना
Veneration *Phil.* मान, मानबुद्धि, आदर-बुद्धि, पूज्यभाव [जननेन्द्रियसंबंधी
Venereal *Med.* उत्पादकअवयवसंबंधी,
Venereology *Med.* जननेन्द्रियरोगविज्ञान, गुह्यरोगविज्ञान
Venous blood *Ana.* अशुद्ध लोही
Ventilated *Phy.* हवादार
Ventilation *Phy.* हवादारी
Ventilator हवाबारी, जाळियुं, वेन्टिलेटर
Ventral *Ana.* क्षुदरस्थ, क्षुदरीय, पेट तरफनुं
Ventricle *Ana.* रंध्र, गुहा, पोलाण, हृदय रंध्र, मगजरंध्र, गळानुं रंध्र, गलरंध्र
Ventricular *Ana.* रंध्र संबंधी
Venus *Ast.* शुक्र
Veracity सत्य, सत्यमयता [संवेदन, सत्यापन
Verification निरीक्षा, परीक्षा, निर्णय, परीक्षा-
Vermes कीट, कृमि, जीवडा
Vermicide कृमिनाशक
Vernal *Ast* वसंत ऋतुनुं, वासंतिक, वसंतोद्भव – equinox वसंतविषुव, वसंतसंपात, मेष-संक्रान्ति – signs सायनराशि
Vernier *Phy.* सूक्ष्ममापकयंत्र, वर्नियर
Versatile पृष्ठस्थित, मध्यस्पर्शी, चंचल, मध्यलग्न
Vertebra *Ana.* पृष्ठास्थि, करोडनुं हाडकुं, कीकस, कशेरुका – al column मणिदंड, मेरुदंड, पृष्ठवंश [करोडियुं
Vertebrata *Bio* पृष्ठवंशी, करोडवाळुं,
Vertex शिखर, टोच, अणी, शिरोबिन्दु, शीर्ष
Vertical *Math.* ऊर्ध्व, लंब, शिरोलंब, अनुलंब, काटखुणे – circle लंबवृत्त, समवृत्त – line ऊर्ध्वरेखा, लंबरेखा
Vertigo *Med.* शिरभ्रमण, फेर
Vesicle *Zoo.* फुग्गाजेवी कोथळी, पाणीथी भरेली फोल्ली *Ana* प्रवाहीथी भरेली कोथळी, पुटक [follicles बीजपुटक
Vesicular विवरवाळुं, पुटकवाळुं – ovarian
Vessel वहाण, वासण, पात्र, नाल, नाडी
Vested Interest *Eco* स्थापितहित, स्थापित स्वार्थ
Vestibule *Ana.* मध्योदर, मध्यगुहा, मध्य-कर्ण, काननो मध्यप्रदेश *Arch.* ओसरी, पडशाळ, द्वारमंडप

Vestige अवशेष, शेष; पादचिह्न, पगलां
Veterinary *Med.* पशुरोगसंबंधी, पशुरोग विषयक, पशुवैद्यकीय, ढोररोगनुं, ढोरवैदांसंबंधी
Veto *Pol.* निषेधाधिकार, वीटो
Vibrating fork *Phy.* स्वरकांटो, स्पंदनकांटो
Vibration *Phy.* कंपन, कंप, स्पंदन, आंदोलन, क्षुल्कंपन [नायव–
Vice (१) चाप, पकड (२) दुर्गुण (३) क्षुप,–
Vicinity समीपता, पडोश, निकटता
Vigour बळ, उत्साह, जोर, जोम, जुस्सो
Village survey गाममापणी
Villi मादकअंकुर, वाळ जेवा, फोप
Villous रोमावृत्त, वाळ वाळुं
Vinculum *Math.* रेखाकंस, रेखाकौंस
Vinegar सरको, चुक
Violent प्रचंड, क्षुब्ध
Virgin कन्या, कुमारिका, अक्षता, अक्षतयोनि, अनूढा – soil पडतर जमीन, वण खेडेली जमीन
Virgo *Ast.* कन्याराशि – gama आपस – thita अपावत्स
Virtual *Phy.* वास्तविक, संभाव्य, शक्य, खरेखर, सम – velocity वास्तविक वेग, खरो वेग – image आभास प्रतिबिंब (Real image वास्तविक प्रतिबिंब) – focus आभासकेन्द्र, आभासनाभि
Virulence संहारकशक्ति
Virus *Med.* विष, चेप, रोगबीज [अवयवो
Viscera *Ana.* अंतरंग, अंतरना अंग, अंदरना
Viscosity *Phy.* स्निग्धता, चिकाश, सान्द्रता
Visual दृष्टिसंबंधी, प्रत्यक्ष, चाक्षुस, दृश्य – angle दृष्टिकोण – instruction दृष्टिशिक्षण, प्रत्यक्षशिक्षण, चित्रशिक्षण – field दृष्टि मर्यादा – ray दृष्टि किरण, दृश्य किरण
Vital प्राणमय, प्राणविषयक, प्राणात्मक, चेतनमय, चेतनात्मक; जीवमय, सजैव, जीवनप्रद, जीवनावश्यक – air जीवनप्रदवायु, प्राणवायु – force जीवनप्रदबल, प्राणबल, जीवबल – function जीवनप्रदक्रिया, प्राणक्रिया, जीवनावश्यक क्रिया – principle जीवनप्रद नियमो, मौलिक नियमो, मुख्य तत्त्वो – statistics जीवनसंख्याशास्त्र, आरोग्य
Vitalism चेतनवाद, जीववाद
Vitality जीवनशक्ति, प्राणशक्ति
Vitamin प्रजीवनक द्रव्य, विटामिन
Vitreous काचसम, काचमय, काच जेवुं, पारदर्शक – electricity काचजवीज, काचवीज – humour काचसार, काचरस, सान्द्ररस, पारदर्शक द्रव्य (आंखनुं)
Vivaparous *Bio.* गर्भजात, सचेतनप्रज; गर्भज, पिंडज; जीवता बच्चां जणनार
Vivisection *Bio.* जीवनछेदन, सचेतछेदन, जीवतानी वाढकाप
Vocal वाचिक, स्वरसंबंधी, अवाजसंबंधी – chords वाचिकतंतु, ध्वनिवाहक तंतु, कंठतंतु, स्वरतंतु
Volatile *Chem.* चपल, चंचळ, वायवी, वायुपरिणामी, उडी जाय तेवुं
Volcano *Geo.* ज्वाळामुखी
Volition *Psy.* अिच्छा, स्वेच्छा, संकल्प; अिच्छाव्यापार, अेषणाव्यापार
Voltage *Phy.* वीजबळ, वीजळीनुं बळ, वॉल्टेज
Voltameter *Phy.* वीजमापक, विद्युतमापक, वॉल्टमिटर [*Gen.* पुस्तक, विस्तार
Volume *Math.* कद, परिमाण; आयतन
Volumetric *Chem.* कदसर, आयतनमापक
Voluntary *Psy.* अैच्छिक, अिच्छाधीन, स्वाधीन [– theory चक्रवाद
Vortex *Phy.* चक्रगति, आवर्त, वमळ, भमरी
Voter *Pol.* मतदार
Voting मतदान – paper मतपत्र [घनीकरण
Vulcanisation *Chem.* वल्केनवण, रबरनुं
Vulcanite *Chem.* वल्कनाअीट
Vulpecula *Ast* जंबुक (तारामंडळ)

W

Wage *Eco* वेतन, मजूरी, पगार, रोजी Living – निर्वाहवेतन, पेटियु Minimum – अल्पतम वेतन

Waist *Ana* कटि, केड

Wall दीवाल, भींत *Bio* तट

Walnut अखरोट, अखोड

Wants *Eco* जरूरियातो, आवश्यक वस्तुओ Complimentary – सापेक्ष जरूरियातो Primary – प्राथमिक जरूरियातो, आवश्यक जरूरियातो

Warp ताणो, वाण, मरडाट

Warrant *Law* पकडहुकम, वॉरन्ट

Wart मसो, किण

Wash bottle *Chem* धाराशीशी

Washer वाशीसर, चकती, वॉशर

Water जळ, पाणी – clock जळघटिका, जळघडी – mill जळचक्की, पाणीचक्की – of crystallisation स्फटिकजळ – shed पाणीढाळ – tight जलाभेद्य, पाणीबंध जळबंध Hard – चूनावाळु पाणी, कडक पाणी Soft – चूना विनानु पाणी, नरम पाणी – stomach जळरंध्र

Water cure *Med* जळोपचार, जळचिकित्सा

Wave *Phy* तरंग, वीचि, आंदोलन, लहरी, मोजु Crest of – तरंगशिखर, मोजांनी टोच – length तरंगलव, वेवलेन्थ – light तरंगरेखा, वीचिरेखा Longitudinal – समवर्ती तरंग, समगामी तरंग, कमानतरंग – motion तरंगगति Sound – ध्वनितरंग, अवाजनु मोजु Transverse – विषमवर्ती तरंग, विषमगामी तरंग, सर्पतरंग Trough of – तरंगमूळ, मोजानु मूळ, अनुपाद, अधोपाद, अनुलहरि

Wealth *Eco* संपत्ति, धन, अर्थ Distribution of – संपत्तिनी वहेंचणी Production of – संपत्तिनु उत्पादन Science of – संपत्तिशास्त्र, अर्थशास्त्र

Weather हवा, हवामान, हवापाणी, ऋतु – cock वायुकुकडी, वायुदिशासूचक – glass वायुमापक

Weathering करमावुं, मरी पडवु, खवाण

Wedge फाचर, छीणी, कील

Weekly साप्ताहिक, अठवाडिक

Weight *Phy* भार, गुरुता *Math* वजन, तोल – box वजनपेटी, तोलपेटी

Wharf *Com* घाट, धक्को, ओवारो

Wharfage *Com* धक्कानु भाडु, व्हारफेज

Wheel *Phy* चक्र, पैडु, वर्तुल, विवर्तुल – of life जीवनचक्र Potter's – चाकडो Spinning – रेंटियो

Whirlpool पाणीनी भमरी, जळचक्री

Whirlwind वायुनी भमरी, चक्रवात, वंटोळियो

Whole *Math* पूर्ण – life policy आजीवन वीमा पोलिसी – number पूर्णांक

Width विस्तार, विस्तृति, पनो

Will *Psy* अिच्छा, निश्चय, संकल्प *Law* मृत्युपत्र, वसियतनामु – power *Psy* अिच्छाशक्ति अिच्छाबल, संकल्पबल, आत्मशक्ति, आत्मबल

Wind *Met* पवन, वायु – gauze पवनमापक – lass दुमकडास – mill पवनचक्की – pipe श्वासनळी, वायुनळी Trade – व्यापारवायु – ward वाताभिमुख

Winter शरद

Winter crop शियाळुपाक, रवीपाक

Winter Solstice *Ast* मकरसंक्रांति, मकरसंक्रमण दक्षिणायन

Wintery शारद, शारदीय शीतकाळ

Wire तार, तंत्र, तंतु – gauge तारनी जाळी

Wireless विनतार, तारविनानुं, अतंत्री, निस्तंत्री [रेडियो, वायरलेस]

Wonder आश्चर्य

Work *Phy.* कार्य, काम *Phil* चेष्टा, व्यापार, कृति, कर्म – shop कार्यशाला, अुद्योगशाला, कारखानुं, वर्कशॉप – man कामदार – manship कारीगरी, कौशल्य
Worker मजूर, श्रमजीवी, कार्यकर्ता
World,–war *Pol* विश्वयुद्ध – soul *Phil* विश्वात्मा
Worm *Bio* कीडो, कृमि Hook – हूककृमि Round – गोळकृमि Tape – पट्टीकृमि Thread – सूत्रकृमि
Worry *Psy.* चिंता, अुपाधि
Wrist *Ana* कांडु, मणिबंध – watch काडा [घडियाळ
Wrought *Phy.* घडेलुं, टीपेलुं – iron टीपेलुं लोढु, नरम लोखंड, घडतरनुं लोखंड

X

Xanthocarpus *Bot* पीतफली
Xenon (X) *Chem* झीनोन
Xenophonia *Med.* स्वरपरिवर्तन
Xiphoid *Bot.* अुरोपत्र – process *Ana* अुरप्रसर
X-ray *Med.* क्ष-किरण, अेक्स-रे
Xylem *Bio* जलवाहिनी, काष्टपेशी, अुर्ध्वरस-वाहिनी
Xylocarpous *Bot* काष्ठफलधारी
Xylophone *Mus.* काष्टवाद्य, काष्टतरंग

Y

Yard *Math* वार, गज, यार्ड – stick गज, वारपट्टी
Year वर्ष, साल Astronomical – खगोल वर्ष Equinoctial – संपातवर्ष Lunar – चान्द्रवर्ष Sidereal – तारकवर्ष, नाक्षत्रवर्ष Solar – सौरवर्ष – book वार्षिकग्रंथ, साल-नामुं
Yeast *Bio* आथो, खमीर, यीस्ट, फीण, कण्व
Yield *Eco* अुत्पन्न, अुपज, निपज, परिणाम
Yielding अनुवर्ती, नरम
Yoke धूसरी, धुरा, बंधन, भार
Yolk *Zoo* अंडपीत, अंडदाळ
Ytterbium (Yb) *Chem* अीटरबियम
Yttrium (Y) *Chem.* अीट्रियम

Z

Zebra *Zoo* झीब्रा
Zeeman effect झीमन परिणाम
Zenith *Ast.* शिरोबिन्दु, खमध्य, खस्वस्तिक, मध्यांश, अुच्चांश – distance नतांश
Zeolite *Geo.* स्फटिकाश्म, झीओलाअीट
Zephyr *Met.* पश्चिमवायु, समीर
Zero *Math* शून्य, शून्यांश Absolute – निरपेक्ष शून्य – degree शून्यांश – factor शून्यगुण, खगुण
Zigzag वाकुंचुंक, सर्पाकार
Zinc (Zn) *Chem* झिंक, जसत
Zirconium (Zr) *Chem* झिरकोनियम
Zodiac *Ast.* राशिचक्र, राशिमंडल
Zodiacal light *Ast* राशिचक्र प्रकाश, संध्या
Zone *Geog* कटिबंध, वलय, कटिबंध प्रदेश, प्रदेश Frigid – शीत कटिबंध Temperate – समशीतोष्णकटिबंध Torrid – अुष्णकटिबंध
Zoo प्राणिशाला, प्राणिगृह, जनावरसंग्रह, चिडिया-खानु
Zoography प्राणीआलेखन
Zoology प्राणीविद्या
Zoopathology *Med.* पशुरोगचिकित्सा, [पशुरोगनिदान
Zygomatic bone *Ana* गंडास्थि, कपोलास्थि – arch कपोल तोरण

Zygomorphic साम्यरचनावाळु, समखड

Zygosis *Bot* संयोगीजनन

Zygospore *Bio* युग्म बीजाणु युग्म बीजकण, संयोगरेणु

Zygote *Bio* गर्भ, गर्भपेशी, फलितकोष, [युग्मपेशी

Zyme खमीर, किण्व, आथो, जंतु

Zymology किण्वविद्या, शुत्सेचनविद्या, अेन्झाअीमविद्या

Zymotic आथावाळु, किण्ववाळु – disease जंतुरोग

वैज्ञानिक शब्द संग्रह

द्वितीय विभाग

TERMS OF INTERNATIONAL IMPORTANCE

As explained in the preface the scientific terms of international import ance already in use in the English language have been accepted unaltered for this publication with few changes as become necessary only in those cases where other words are already current A few of these words which are of common use already occur in Part I but lists of terms of international importance arranged systematically according to various sciences have been included in Part II

A perusal of the lists would bring home to the persons who have to make a systematic and frequent use of scientific terms the plain fact that these terms should not be translated for the present at least It would be impracticable and incorrect to replace these words by new unfamiliar words of any language which would be either difficult or inadequate in meaning Some of these words are already in use in commercial and industrial circles On the one hand the teachers of the various sciences which at higher levels are being taught through the English Language would not find it easy to make an early changeover and on the other the present generation of students will get confused with the new terminology

One important use of the compilation is to set right the wrong view held by many persons It is understood for example that the view communicated by the Bombay University to the Reference Board on scientific terminology appointed by Central Advisory Board of Education in India 1948 is to the following effect —

The University is of the opinion that it is unnecessary and undesirable to adopt an International Terminology because firstly there is no one International Terminology in science each important language group having its own terminology and secondly such a terminology if it can be prepared is bound to be educationally less suitable than an indigenous one The University feels that it is desirable to prepare a uniform indigenous terminology based on Sanskrit It is partly correct that scientific terminology

in various European languages varies from country to country and that there are variations in the international terms But it is a matter of common knowledge that in the cases of names of chemical elements and chemical compounds the Latin names of plants and animals duly classified and arranged the units of weights and measures and constants adopted in various sciences as also the symbols and nomenclature adopted in Meteorology greatest uniformity and standardisation prevails throughout the English speaking countries of the world Russia with all its individualistic and separatist tendencies cannot shake off these contacts and one of the latest Russian dictionary (Callaham's *Russian English Technical and Chemical Dictionary* 1947) includes the common English names of chemical elements based mostly on Latin phraseology It would therefore be impracticable and unsound to replace such standard nomenclature by new words of indigenous origin The latter are certainly likely to be more difficult and less familiar than those already in use If old words of astronomy astrology and mathematics in which the contribution of the ancient Hindus was both large and brilliant are already in current use they should not be displaced in certain cases both the sets of words will have to be current for years to come premature finality and rigidity being harmful.

The terms collected in various sections of Part II are intended to be illustrative of the principles mentioned above They do not form exhaustive lists of words used in each subject but are helpful in *indicating* the trend of selection of words It will be clear that where the words do not represent proper names but express processes and connotations which are capable of translation no hesitation has been felt in adopting unaltered words e g foot and pound cannot be translated nor can gramme or meter but kilogram and kilometer may be partly translated into सहस्रग्राम and सहस्रमीटर the expressions — Electromagnetic and Electrostatic unit — must be represented by the symbols — e m u and e s u On the other hand nothing should deter us from translating terms describing processes and ideas and difficult words like adiabatic [illegible] and entropy [illegible] have to be represented by suitable words whether of Sanskrit or any other origin—the former securing a natural right of precedence

The arrangement of the various sections of Part II has been made according to the subjects and is different from the strictly alphabetical order adopted in Part I for the reason that although science is one and universal the terms of international importance for each subject have definite meaning e g Botanical or Zoological proper names are not likely to be used for Chemical or Physical proper names or terms for constants and units

In regard to Botanical and Zoological names of species genera and families those species which are common in the area Gujarat Cutch and

Saurashtra known as Maha Gujarat have been given preference but no attempt is made to make these lists exhaustive or comprehensive It is significant that a foremost modern Botanist of Gujarat the late Mr Jayakrishna Indraji who wrote in Gujarati his monumental volumes one on the *flora of the Barda mountain* (Kathiawar) in 1906 and the other on the *flora of Kutchha* had adopted the modern terminology, both for structural as well as for descriptive Botany based on the standard works of Sir James Hooker Dr Nairne and Sir George Watt The terminology adopted by Shri Jayakrishna has been revised for the present volume and modernised with the help of Dr R D Adatia of Bharatiya Vidya Bhavan Science College and Shri Bapalal Vaidya Principal Ayurvedic College Surat

The scientific terms pertaining to chemical elements and compounds and physical constants and units and weights and measures have been compiled under the guidance of Dr Mata Prasad Principal of Royal Institute of Science whose interest in this subject as well as in Hindi is well known Drs R C Shah and S C Sethna have also given the help required of them

A list of symbols and abbreviations used in Physics has been prepared by Dr Y G Naik of Gujarat College

In regard to Meteorological terms the international aspect has become more important since the world war II as the information collected regarding the weather conditions in this country has proved to be so exact and useful Already words like Altocumulus (Acu) Altostratus (Ast) Cirrocumulus (Cicu) Cirrus (Ci) Cumulus (Cu) have symbols which are universally accepted in the English speaking countries of the world In addition the instructions to the scientific observers of the department have been codified and standardised It has been therefore possible to compile a separate section with the help of the Regional Meteorological Centre at Bombay which is now presided over by a scientist *with the wide experience of research Dr B N Desai The credit of this* section goes to him

The main object of preparing Part II will be served if it illustrates the principle which the writer wants to establish viz that in certain spheres of scientific knowledge we have to adopt bodily the terms already in use in the English language This adoption of English and Latin terms has been recommended not out of laziness or lack of enthusiasm for the linguistic independence of the country but out of a firm conviction that our present circumstances demand it This is also in accordance with the dictum of Pandit Jawaharlal Nehru that We should be bold enough to lift bodily foreign and technical terms which have become current coins in many parts of the world and adopt them in all the Indian languages It is also hoped

that this will provide material for the preparation of the lists of basic technical terms about which Panditji is so very keen The present list is illustrative and not exhaustive The number and the variety of foreign words which have to be accepted in the Indian languages is much larger than those included in this volume but considerations of time space and cost have imposed limitations which could not be avoided

7th June 1949 P G SHAH

वैज्ञानिक शब्द संग्रह

द्वितीय विभाग

आंतरराष्ट्रीय अगत्यना पारिभाषिक शब्दो

પ્રસ્તાવનામાં જણાવ્યા પ્રમાણે અંગ્રેજી ભાષામાં આંતરરાષ્ટ્રીય અગત્યના પ્રચલિત શબ્દો આ પુસ્તકમાં સંગ્રહવામાં આવ્યા છે. જ્યાં અંગ્રેજી શબ્દોને બદલે આપણા દેશી શબ્દો પ્રચલિત થઈ ગયા છે ત્યાં અંગ્રેજી નહીં લેતાં દેશી શબ્દો લીધા છે. આ વિભાગમાં આપવામાં આવેલા શબ્દોમાંથી કેટલાક સામાન્ય વપરાશના શબ્દો પહેલા વિભાગમાં આવી ગયા છે. આ વિભાગમાં આ શબ્દો વિજ્ઞાનની જુદી જુદી શાખાઓવાર ગોઠવીને મૂકવામાં આવ્યા છે.

આ શબ્દોની યાદીઓ જોતાં, વૈજ્ઞાનિક શબ્દોનો જેમને અવારનવાર પદ્ધતિસર ઉપયોગ કરવાનો રહે છે એમને સહેજે ખાતરી થશે કે હાલમાં તો આ શબ્દોનો અનુવાદ ન થવો જોઈએ; કારણ કે નવા અનુવાદિત શબ્દો બનશે એ અપરિચિત, અઘરા અને અર્થની દૃષ્ટિએ અપૂર્ણ રહેવાનો સંભવ છે. એટલે આ અંગ્રેજી શબ્દો જે રૂઢ થઈ ગયા છે એનો ત્યાગ કરવામાં અવહેવારુપણું અને ગેરલાભ છે. આમાંના કેટલાક શબ્દો તો વેપાર અને કારખાનાના રોજિંદા ઉપયોગમાં આવી ગયા છે. કેળવણી અને શિક્ષણની દૃષ્ટિએ પણ આવા નવા અનુવાદિત શબ્દો બનાવવા એ ડહાપણભરેલું નથી. ઉચ્ચ કક્ષાનું વૈજ્ઞાનિક શિક્ષણ આજે અંગ્રેજી ભાષા દ્વારા અપાય છે અને એ રીતે ટેવાયેલા આજના અધ્યાપકોને આવો તરત ફેરફાર કરવો સરળ નહીં થઈ પડે. બીજી બાજુએ, વિદ્યાર્થીની વર્તમાન પેઢી પણ નવા પારિભાષિક શબ્દોથી ગોટાળામાં પડી જશે.

વિજ્ઞાનની પરિભાષા સંબંધમાં ઘણા માણસો ખોટી દૃષ્ટિ રાખી રહ્યા છે; એ ખોટી દૃષ્ટિ દૂર કરવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ આ સંપાદનનો છે. દાખલા તરીકે, મુંબઈ યુનિવર્સિટીએ હિંદમાં કેળવણીના મધ્યસ્થ સલાહકારી બોર્ડે નીમેલા વૈજ્ઞાનિક પરિભાષા સંબંધના રેફરન્સ બોર્ડને નીચે પ્રમાણેનો અભિપ્રાય મોકલ્યો હોવાનું જાણવા મળે છે.

" યુનિવર્સિટી એ અભિપ્રાયની છે કે આંતરરાષ્ટ્રીય પરિભાષા અપનાવવી એ બિનજરૂરી અને અનિચ્છનીય છે. કારણ કે પહેલું, વિજ્ઞાનમાં આંતરરાષ્ટ્રીય પરિભાષા એક નથી, દરેક અગત્યના ભાષાસમૂહને પોતપોતાની પરિભાષા છે, અને બીજું આવી પરિભાષા બનાવવાનું શક્ય હોય તોપણ એવી પરિભાષા દેશી પરિભાષા કરતાં કેળવણીની દૃષ્ટિએ ઓછી અનુકૂળ થઈ પડશે. યુનિવર્સિટીને લાગે છે કે સંસ્કૃત ઉપર રચાયેલી એકધારી દેશી

પરિભાષા બનાવવી એ ઇચ્છવાયોગ્ય છે." -એ કાંઈક ખરું છે કે યુરોપના દેશદેશની વૈજ્ઞાનિક પરિભાષા જુદી જુદી હોય છે, તેમ જ આંતરરાષ્ટ્રીય પરિભાષામાં પણ સહેજ સહેજ ફરક હોય છે. પરંતુ એ તો સામાન્ય જ્ઞાનની વાત છે કે રાસાયનિક તત્ત્વો અને સયોજનો, વનસ્પતિઓ અને પ્રાણીઓનાં લેટિન નામો; વિજ્ઞાનની જુદી જુદી શાખાઓમાં વપરાતા વજન અને માપના એકમો અને સ્થિરાંકો; તેમ જ હવામાન વિદ્યામાં સ્વીકાયેરાલી સંજ્ઞાઓ અને પરીભાષાની બાબતમાં પૃથ્વી પરના અંગ્રેજી ભાષા બોલતા બધા દેશોમાં ખૂબ જ એકરૂપતા અને એકધારાપણું પ્રવર્તે છે. બીજાં બધાં ક્ષેત્રોમાં અલગ અને જુદાપણાની મનોવૃત્તિ રાખનાર રશિયાથી પણ આ ક્ષેત્રમાં આંતરરાષ્ટ્રીય સંપર્ક છોડી શકાયો નથી સને ૧૯૪૭માં પ્રગટ થયેલ કેનેપમકૃત रशियन ॲंग्लिश टेकनिक्ल ॲन्ड केमिक्ल डिक्षनेरी મા મુખ્યત્વે લેટિન શબ્દો ઉપર રચાયેલાં રાસાયનિક તત્ત્વોનાં અગ્રેજી નામોનો સમાવેશ થાય છે. આ પ્રમાણે સમગ્ર રીતે જોતાં પ્રચલિત થયેલા સર્વમાન્ય અગ્રેજી પારિભાષિક શબ્દો છોડીને દેશી ભાષાના નવા શબ્દો બનાવવા એ અવહેવારુ અને અસગીન છે. તદ્દન નવા શબ્દો બનશે એ ચાલુ અગ્રેજી શબ્દો કરતા અવશ્ય વધુ મુશ્કેલ અને ઓછા પરિચિત નીવડશે. ખગોલવિદ્યા, જ્યોતિષ અને ગણિતવિદ્યામા પ્રાચીન હિંદુઓ ઘણા આગળ વધેલા હતા અને તે ક્ષેત્રોમાં તેમનો ફાળો વિશાળ અને ઉજ્જવળ હતો એટલે એ વિદ્યાઓના શબ્દો જે અત્યારે પ્રચલિત છે એ જેમના તેમ સ્વીકારી લેવા જોઈએ. કેટલીક જગ્યાએ તો આવતાં થોડાંક વરસો માટે પ્રાચીન પ્રચલિત શબ્દો અને અગ્રેજી પ્રચલિત શબ્દો બંને રાખવા પડશે કારણ કે પૂરતા અનુભવ પહેલા શબ્દોને આખરી અને અફર સ્વરૂપ આપી દઈએ એમાં લાભ કરતાં હાનિ વધારે છે.

બીજા વિભાગની જુદી જુદી ખડિકામાં સપાદિત કરેલા શબ્દો, ઉપર રજૂ કરેલ સિદ્ધાતો સમજાવવા માટે દાખલા રૂપ જ છે, વિજ્ઞાનની તે પ્રત્યેક શાખામાં વપરાતા બધા શબ્દોની એ સપૂર્ણ યાદી નથી; જોકે એમાંથી શબ્દોની પસદગી કેમ કરવી એવું સૂચન મળે ખરુ. વાચક જોઈ શકશે કે જે શબ્દો .વિશેષનામ સૂચક ન હોય પણ ક્રિયા અને વિશિષ્ટ અર્થો સૂચવતા હોય તો તે શબ્દો જેમના તેમ સ્વીકારી લેતા સકોચ રખાયો નથી. દા૦ ત૦ 'ફૂટ' 'પાઉન્ડ' તેમ જ 'ગ્રામ' અને 'મીટર' જેમના તેમ અનુવાદ કર્યા સિવાય સ્વીકારી લીધા છે પરતુ 'કિલોગ્રામ' અને 'કિલોમીટર'નો અનુક્રમે सहस्रग्राम અને सहस्रमीटर એવો અનુવાદ થઈ શકે. Electromagnetic અને Electrostatic unit માટે તેની સંજ્ઞાઓ e. m u .અને e s. u દર્શાવવી જોઈએ. બીજે પક્ષે, ક્રિયા અને વિચારો દર્શાવના શબ્દો કે Adiabatic માટે ऊष्णतावद्ध અને Entropy માટે अंत ऊष्णशक्ति જેવા મુશ્કેલ શબ્દોનો અનુવાદ કરવામાં સકોચ ન રાખવો જોઈએ.

વિભાગ બીજામા વિજ્ઞાનની જુદી જુદી શાખાઓવાર અલગ અલગ ખડિકાઓ પાડવામા આવી છે, એટલે પ્રથમ વિભાગની પેઠે બધા શબ્દો એક સળગ કક્ષાવારી ક્રમમા નહીં આવે. જોકે વિજ્ઞાન એક અને અખડ છે તે છતાં વિજ્ઞાનની જુદી જુદી શાખાઓના આતરરાષ્ટ્રીય અગત્યના શબ્દોનો દરેકનો ચોક્કસ અર્થ હોય છે. દા૦ ત૦ વનસ્પતિ અને પ્રાણીવિદ્યાના વિશેષ નામો રસાયનવિદ્યા કે પદાર્થવિજ્ઞાનમા વાપરી શકાય નહીં. આ રીતે બીજા વિભાગમાં આવો ફેરફાર કરવો જરૂરી છે.

ગુજરાત, કચ્છ અને સૌરાષ્ટ્રના પ્રદેશમાં મળી આવતી વનસ્પતિ અને પ્રાણીઓની ઉપજાતિ, જાતિ અને કુટુંબોનાં નામો આપવાનો અત્રે પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે, પરંતુ આ નામોની યાદીઓ સંપૂર્ણ બની શકી નથી. એ નોંધપાત્ર વાત છે કે મહાગુજરાતના અર્વાચીન આદ્યવનસ્પતિશાસ્ત્રી સ્વ. શ્રી. જયકૃષ્ણ ઇન્દ્રજી ઠાકરે 'બરડાની વનસ્પતિ' અને 'કચ્છની વનસ્પતિ'ના પોતાના ગ્રંથોમાં સર જેમ્સ હૂકર, ડૉ. નેર્ન અને સર જ્યૉર્જ વાટના પ્રમાણભૂત ગ્રંથો ઉપર રચાયેલી પરિભાષા અપનાવી છે. આ પારિભાષિક શબ્દો ભારતીય વિદ્યાભવનની સાયન્સ કૉલેજના ડૉ. રતિલાલ આડતિયા અને સુરતની આયુર્વેદિક કૉલેજના પ્રિન્સિપાલ શ્રી બાપાલાલ વૈદ્યની મદદથી તેમાં સુધારાવધારા કરીને આધુનિક સ્વરૂપ આપીને આ પુસ્તકમાં સંગ્રહવામાં આવ્યા છે.

રાસાયનિક તત્ત્વો, સંયોજનો અને ભૌતિક એકમો અને સ્થિરાંકો તથા વજન અને માપ સંબંધના વૈજ્ઞાનિક શબ્દો સંગ્રહવાનું કામ રૉયલ ઇન્સ્ટિટ્યુટ ઑફ સાયન્સના પ્રિન્સિપાલ ડૉ. માતાપ્રસાદની દોરવણી નીચે કરવામાં આવ્યું છે. તેમનો આ વિષય-પરત્વેનો તેમ જ હિંદી પરત્વેનો રસ જાણીતો છે. આ કાર્યમાં ડૉ. આર. સી. શાહ અને ડૉ. એસ. સી. શેઠનાએ પણ સહાય કરી છે.

ભૌતિક વિદ્યામાં વપરાતાં સંજ્ઞાઓ અને સક્ષેપોની યાદી ગુજરાત કૉલેજ, અમદાવાદના ડૉ. યશવંત નાયકે તૈયાર કરેલી એક જુદી ખંડિકામાં આપવામાં આવી છે.

બીજા વિશ્વયુદ્ધ પછી હવામાનવિદ્યાની આંતરરાષ્ટ્રીય પરિભાષાનું મહત્ત્વ ઘણું વધી ગયું છે. યુદ્ધ સમયમાં હવામાન સંબંધની માહિતી આપણા દેશમાં એકઠી કરાઈ હતી તે બહુ જ ચોક્કસ અને ઉપયોગી નીવડી છે. અલ્ટોક્યુમ્યુલસ (Acu), અલ્ટોસ્ટ્રેટસ (Ast), સીરોક્યુમ્યુલસ (Cicu), સીરસ (Ci), ક્યુમ્યુલસ (Cu) જેવા શબ્દોની સંજ્ઞાઓ દુનિયાના અંગ્રેજી ભાષા બોલતા દેશોમાં સર્વમાન્ય થયેલી છે. એ ઉપરાંત વાયુચક્રખાતાના નિરીક્ષકોને અપાતી સૂચનાઓ માટે પણ નિશ્ચિત સંકેતો નક્કી થયા છે. પ્રાદેશિક વાયુચક્રખાતાના મુંબઈ મથકના વડા ડૉ. બી. એન. દેસાઈ, જે સંશોધનનો બહોળો અનુભવ ધરાવે છે, તેમની સહાયથી હવામાનવિદ્યાની પરિભાષાની એક જુદી ખંડિકા તૈયાર થઈ શકી છે. તેનું માન ડૉ. દેસાઈને ઘટે છે.

વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં અમુક વિભાગમાં અંગ્રેજી ભાષાના શબ્દો સાંગોપાંગ લઈને આપણી ભાષામાં ઉતારવા જોઈએ અને એમ કરીને વિજ્ઞાનનું શિક્ષણ સરળ બનશે અને આપણી ભાષા સમૃદ્ધ બનશે. આ સિદ્ધાંતનું સાચાપણું અને ઉપયોગિતા સફળ રીતે દર્શાવી શકાયાં હોય તો આ બીજો વિભાગ તૈયાર કરવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ પાર પડ્યો ગણાય. "આળસ" કે દેશના ભાષાકીય સ્વાતંત્ર્ય માટેના "ઉત્સાહના અભાવ"ને કારણે અંગ્રેજી અને લૅટિન શબ્દો અપનાવવાની ભલામણ કરવામાં નથી આવતી, પરંતુ દૃઢ ચિંતનના પરિણામે લેખકની નિશ્ચયપૂર્વક માન્યતા છે કે દેશના વર્તમાન સંયોગોમાં બીજો કોઈ નિર્ણય હાનિકારક છે. આ માન્યતાને દેશના અનેક ચિંતકો અને વિચારકોનો ટેકો છે. અને આ સંબંધી ફક્ત નાગપુર યુનિવર્સિટી સિવાય બીજી બધી યુનિવર્સિટીના વાઇસ ચૅન્સલરોની તરફથી અનુમતિ પત્રો લેખકને મળ્યા છે. પંડિત જવાહરલાલ નેહરુએ અનેક વાર કહ્યું છે કે

"દુનિયાના અનેક ભાગમા ચલણી સિક્કા જેવા બની ગયેલા વિદેશી અને પારિભાષિક શબ્દોને સાંગોપાંગ લઈ લેવાની અને હિંદની ભાષામાં અપનાવી લેવાની આપણે પૂરતી હિંમત દાખવવી જોઈએ." તેથી એવી આશા રાખી શકાય કે પંડિતજી જેને માટે આતુરતા સેવે છે એવી 'પાયાના પારિભાષિક શબ્દોની યાદી' માટે આ પુસ્તક સામગ્રી આપે.

આ વિભાગમાં અંગ્રેજી અને લેટિન શબ્દો સંગ્રહવાનો જે પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે તેનો ઉદ્દેશ તો આંતરરાષ્ટ્રીય શબ્દો કેવા પ્રકારના સંગ્રહવા જોઈએ એનું માર્ગદર્શન કરાવવા પૂરતો જ છે. આવા અપનાવવા જેવા આંતરરાષ્ટ્રીય અગત્યના શબ્દોની સંખ્યા આ ગ્રંથમાં આપ્યા છે એથી ઘણી મોટી નીકળે. પરંતુ સમય, પુસ્તકનું કદ અને કિંમતની દૃષ્ટિએ વધારે શબ્દો સમાવવાનું મુશ્કેલ થઈ પડ્યું છે.

૭ મી જૂન, ૧૯૪૯ — પોપટલાલ ગોવિંદલાલ શાહ

Capricornus	मकर	राशि
Capella	ब्रह्महृदय	तारो (ब्रह्ममंडलमां)
Cassiopia	शर्मिष्ठा	तारामंडळ
Celœno	तितली	तारो (कृत्तिकामां)
Centurus	नरतुरंग	तारामंडळ
,, alpha (Proxima)	विजय	तारो
,, beta	जय	तारो
Cepheus	वृषपर्वा	तारामंडळ
Cetus	तिमिंगिल	तारामंडळ
Columba	पारावत	तारामंडळ
Comet	धूमकेतु	
Coronna	मुकुट	तारामंडळ
Corvus	हस्त	नक्षत्र
Crater	चषक, चरु	तारामंडळ
Cygnus	हंसमंडळ	तारामंडळ
Delphinus	धनिष्ठा	नक्षत्र
Deneb	बकपुच्छ	तारो (हंसमां)
Denebola	उत्तराफाल्गुनी	नक्षत्र
Draco	कालीय	तारामंडळ
Dubhe	क्रतु	तारो (सप्तर्षिमां)
Earth	पृथ्वी	ग्रह
Electro	दुला	तारो (कृत्तिकामां)
Eridenus	यमुना	तारामंडळ
Equaleus	अश्वमुख	तारामंडळ
Formalhaut	याममत्स्य	तारो
Gemini	मिथुन	राशि
Grus	बक	तारामंडळ
Hamal	अश्विनी	नक्षत्र
Herculeus	शौरि	तारामंडळ
Hydra	वासुकी	तारामंडळ
Hydra (head)	अश्लेषा	नक्षत्र
Jupiter	बृहस्पति, गुरु	ग्रह
Leo	सिंह	राशि
Leo theta	पूर्वाफाल्गुनी	नक्षत्र
Lepus	शशक	तारामंडळ
Libra	तुला	राशि
Luben	विशाखा	नक्षत्र

Lupus	वृक	तारामंडळ
Lyra	स्वरमंडळ	तारामंडळ
Maia	सुपूर्णिका	तारो (कृत्तिकामां)
Markab (Pegasus)	पूर्वाभाद्रपद	नक्षत्र
Mars	मंगळ	ग्रह
Megrez	अत्रि	तारो (सप्तर्षिमां)
Mercury	बुध	ग्रह
Merope	मेघयंति	तारो (कृत्तिकामां)
Meteor	खरतो तारो	
Mira	तिमिंगील–१	तारो (सप्तर्षिमां)
Mirak	पुलह	तारो (सप्तर्षिमां)
Mizar	वसिष्ठ	(सप्तर्षिमां)
Monoceros	शृंगाश्व	तारामंडळ
Moon	चंद्र	उपग्रह
Musca	भरणी	नक्षत्र
Nath	अग्नि	तारो (वृषभमां)
Neptune	नेपच्युन, वरुण	ग्रह
Ophiuchus	भुजंगधारी	तारामंडळ
Orion	भरत	तारामंडळ
Orion belt	मृगशीर्ष, मृग (हरणी)	नक्षत्र
Pavo	मयूर	तारामंडळ
Pegasus	भाद्रपद	नक्षत्र
Perseus	ययाति	तारामंडळ
Phekda	पुलस्त्य	तारो (सप्तर्षिमां)
Pisces	मीन	राशि
Piscium zeta	रेवती	नक्षत्र
Planet	ग्रह	नक्षत्र
Pleides	कृत्तिका	नक्षत्र
Pluto	प्लुटो	ग्रह
Polaris	ध्रुव	तारो
Pollox	पुनर्वसु	नक्षत्र
Proceyon	प्रभास	तारो (लघु श्वानकमां)
Regulus	मघा	नक्षत्र
Rigel	बाणरज	तारो (हरणीमां)
Sagittarius	धन	राशि
Sagitta delta	पूर्वाषाढा	नक्षत्र
Sagitta sigma	उत्तराषाढा	नक्षत्र

Sagitta	शर	तारामडळ
Saturn	शनि	ग्रह
Scheat	गोपद, विभीषण	तारो (भाद्रपदमा)
Schedar	अमदग्नि	तारो
Scorpio	वृश्चिक	राशि
Scorpio clippers	अनुराधा	नक्षत्र
Scorpio eye	ज्येष्ठा पारिजात	नक्षत्र
Scorpio sting	मूल	नक्षत्र
Southern cross	स्वस्तिक	तारामडळ
Southern alpha	त्रिशकु	तारो
Spica	चित्रा	नक्षत्र
Star	तारो	
Syrius	व्याध	तारो (वृहद् लुब्धकमा)
Taurus	वृषभ	राशि
Taygetta	अभ्रयंति	तारो (कृत्तिकामां)
Toucan	अट्ठलो	तारो
Vega	अभिजित्, दशरथ	नक्षत्र
Venus	शुक्र	ग्रह
Virgo	कन्या	राशि
Virgo gama	आपस	तारो
Virgo theta	अपांवत्स	तारो
Vulpecula	जबूक	तारामडळ
Uranus (Herschel)	युरेनस, हरशल, प्रजापति	ग्रह

आ शब्दोनी यादी स्व० श्रीयुत भोगीलाल पटवाओ प्रथम आवृत्ति माटे तैयार करी हती। तेमा कशो फेरफार करवानी जरूर जणाओ नथी। तेमना नाना पुस्तक "आकाशदर्शन' मा पण आ विषयनी सारी यादी छे। अर्वाचीन काळमा पण आ प्राचीन नामो घणां ओपयोगी अने सुयोग्य छे।

SECTION II खंडिका २ (जूनी आवृत्ति, परिशिष्ट, २)

Names of Chemical Elements with Symbols. Atomic Weight & Atomic Number. (*American Chemical Society*, ·1948)

रासायनिक तत्त्वोना नाम, संज्ञा, परमाणुसंख्या अने परमाणुभाराकनी सूची.

Name of the Element तत्त्वनु नाम	Symbol संज्ञा	Atomic Number परमाणु अंक	Atomic Weight परमाणु भाराक	Name in Gujarati गुजराती नाम
Aluminium	Al	13	26·97	ॲल्युमिनियम
Antimony	Sb	51	121·76	ॲन्टिमनी
Argon	A	18	39·944	आर्गन
Arsenic	As	33	74·91	आर्सेनिक
Barium	Ba	56	137·36	बेरियम
Beryllium	Be	4	9·02	बेरिलियम
Bismuth	Bi	83	209·00	बिस्मथ
Boron	B	5	10·82	बोरॉन
Bromine	Br	35	79·916	ब्रोमिन
Cadmium	Cd	48	112·41	कॅडमियम
Calcium	Ca	20	40 08	कॅल्शियम
Carbon	C	6	12·01	कार्बन,
Cerium	Ce	58	140 13	सीरियम
Cesium	Cs	55	132 91	सीझियम
Chlorine	Cl	17	35 457	क्लोरिन
Chromium	Cr	24	52·01	क्रोमियम
Cobalt	Co	27	58 94	कोबाल्ट
Columbium	Cb	41	92·91	कोलम्बियम
Copper	Cu	29	63 54	कॉपर, ताम्र, तांबु
Dysprosium	Dy	66	162 46	डाओस्प्रोसियम
Erbium	Er	68	167·2	अर्बियम
Europium	Eu	63	152·0	युरोपियम
Fluorine	F	9	19 0	फ्लुओरिन
Gadolinium	Gd	64	156 9	गॅडोलिनियम
Gallium	Ga	31	69 72	गॅलियम

Germanium	Ge	32	72 60	जर्मेनियम
Gold	Au	79	197·2	गोल्ड, सोनुं, सुवर्ण
Hafnium	Hf	72	178 6	हाफनियम
Helium	He	2	4·003	हिलियम
Holmium	Ho	67	164·94	होलमियम
Hydrogen	H	1	1·0080	हाईड्रोजन
Indium	I	49	114·76	अिन्डियम
Iridium	Ir	77	193 1	अिरिडियम
Iron	Fe	26	55 85	आर्यन, लोखंड, लोह
Krypton	Kr	36	83 7	क्रिप्टन
Lanthanum	La	57	138 92	लॅन्थेनम
Lead	Pb	82	207 21	लेड, सीसुं
Lithium	Li	3	6 94	लिथियम
Lutecium	La	71	174 99	ल्युटेशियम
Magnesium	Mg	12	24·32	मॅग्नेशियम
Manganese	Mn	25	54 93	मॅन्गेनीझ
Mercury	Hg	80	200 61	मर्क्युरी, पारो
Molybdenum	Mo	42	95 95	मोलीब्डेनम
Neodymium	Nd	60	144 27	नियोडीमियम
Neon	Ne	10	20·183	नियोन
Nickel	Ni	28	58 69	निकल
Nitrogen	N	7	14·008	नाअीट्रोजन
Osmium	Os	76	190 2	ओस्मियम
Oxygen	O	8	16 00	ओक्सिजन
Phosphorus	P	15	30·98	फॉस्फरस
Palladium	Pd	46	106·7	पेलेडियम
Platinum	Pt	78	195·23	प्लॅटिनम
Potassium	K	19	39 096	पोटाशियम
Praseodymium	Pr	59	140 92	प्रेझीयोडीमियम
Protoactinium	Pa	91	231 0	प्रोटोअेक्टिनियम
Radium	Ra	88	226 05	रेडियम
Radon	Rn	86	222 0	रेडॉन
Rhenium	Re	75	186 31	रहेनियम
Rhodium	Rh	45	102 91	रहोडियम
Rubidium	Rb	37	85·48	रूबिडियम
Ruthenium	Ru	44	101 7	रुथेनियम
Samarium	Sm	62	150 43	समेरियम

Scandium	Sc	21	45 10	स्कॅन्डियम
Selenium	Se	34	78 96	सेलेनियम
Silicon	Si	14	28 06	सिलिकन
Silver	Ag	47	107 88	सिल्वर, रजत, रूपु
Sodium	Na	11	22 997	सोडियम
Strontium	Sr	38	87 63	स्ट्रॉन्शियम
Sulphur	S	16	32 066	सल्फर, गधक
Tantalum	Ta	73	180 88	टॅन्टेलम
Tellurium	Te	52	127 61	टेलुरियम
Terbium	Tb	65	159 2	टर्बियम
Thallium	Tl	81	204 39	थेलियम
Thorium	Th	90	232 12	थोरियम
Thulium	Tm	69	169 4	थुलियम
Tin	Sn	50	118 70	टीन, कलाअी
Titanium	Ti	22	47 9	टाअीटेनियम
Tungsten	W	74	183 92	टंगस्टन
Uranium	U	92	238 07	युरेनियम
Vanadium	V	23	50 95	वेनेडियम
Xenon	Xe	54	131 3	झिनोन
Yitterbium	Yb	70	173 04	अीटरबियम
Yittrium	Y	39	88 92	अीट्रियम
Zinc	Zn	30	65 38	झिंक, जसत
Zirconium	Zr	40	91 22	झिर्कोनियम

SECTION III खंडिका ३
CHEMICAL COMPOUNDS
रासायनिक सयोजनो

The formulas and physical constants* of typical Inorganic and Organic chemical compounds given in this section are illustrative of the principle that these words should not be translated but adopted bodily from English

Inorganic Compounds

अकार्यन समोजनो

Substance & Formula वस्तु अने सत्र	Formula Weight सत्रभार	Density घनता	M P पिगळबिन्दु	B P मुक्तक्नबिन्दु
Aluminium sulphate $Al_2(SO_4)_3\,18H_2O$ ॲल्युमिनियम सल्फेट	666 7	1 62	—	—
Amonium acetate, $NH_4C_2H_3O$ ॲमोनियम ॲसेटेट	77·08	—	89°	—
Amonium carbonate, $(NH_4)_2\,CO_3\,H_2O$ ॲमोनियम कारबोनेट	114 1	—	—	—
Arsenic chloride, $AsCl_3$ आर्सेनिक क्लोराभीड	181 3	2 17/0°, A182	—18°	130 2°
Bismuth nitrate, $Bi(NO_3)_3\,5H_2O$ बिस्मथ नाईट्रेट	484 11	2 8	74°	$5H_2O$/80°
Boric acid H_3BO_3 बोरिक ॲसिड	61 9	1·43/15°	184 186°	H_2O/100°
Calcium carbonate $CaCo_3$ केल्स्यम कार्बोनेट	100 07	2 7–2 9	—	—

* Tables of Physical and Chemical Constants by Dr G W C Kaye F R S and Dr T H Laby F R S Longmans 9th edition 1941

Calcium nitrate, $Ca(NO_3)_2\,4H_2O$ केल्स्यम नाओट्रेट	236·15	1·82	561°	—
Calcium phosphate, $Ca_3(PO_4)_2$ केल्स्यम फोस्फेट	310·29	3·2	1550°	—
Hydrogen peroxide, H_2O_2 हाओड्रोजन पेरोक्साओड	34 02	1·458/o°	−2	80·2°/47
Hydrogen sulphide, H_2S हाओड्रोजन सल्फाओड	34·08	liq ·9 A. 34·10	−83·8°	−59·4°
Ferrous sulphate, $Fe\,SO_4 \cdot 7H_2O$ फेरस सल्फेट	278 01	1·8988/14·4°	64° $6H_2O$/100°	
Red lead oxide, Pb_3O_4 रेडलेड ओक्साओड	685 6	9 09/15°	—	—
Magnesium phosphate, $Mg_3(PO_4)_2 \cdot 4H_2O$ मेग्नेस्यम फोस्फेट	335 1	1 64/15°	—	—
Magnesium sulphate, $Mg\,SO_4 \cdot 7H_2O$ मेग्नेस्यम सल्फेट	246 49	1 678/16°	$5H_2O$/150°	—
Nitrogen peroxide, NO_2 to N_2O_4 नाओट्रोजन पेरोक्साओड	46·01	1·49/0°	−10·8°	21·64°
Potassium nitrate, KNO_3 पोटास्यम नाओट्रेट	101·11	2 1/4°	337°	—
Potassium sulphate, K_2SO_4 पोटास्यम सल्फेट	174 26	2 66/20°	1066 5°	Sublimes

Organic Compounds

कार्बन सयोजनो

Acetic acid, $CH_3.COOH$ अेसेटिक ॲसिड	60·04	1·05/20°	16·7°	118 5°
Alizarine, $C_6H_4(CO)_2\,C_6H_2(OH)_2$ अेलिझेरीन	240 13	—	290°	430°
Aniline, $C_6H_5.NH_2$ अेनीलीन	93 10	1·023/15°	−6 4°	183 9

Cineal, eucalyptol, $C_{10}H_{18}O$ सिनियल, युकलेप्टल	154·19°	·9275/16°	−2	176
Ether, $C_2H_5OC_2H_5$ ईथर	74·10	·7135/20°	−123·34	34·65
Hydrocyanic Acid, HCN हाईड्रासायनिक ॲसीड	27·02	·697/18°	−14	26·1
Lactic acid (i), $CH_3CHOH.COOH$ लेक्टीक ॲसीड	90 06	1·248/15°	18	—
Methyl alcohol, CH_3OH मेथील अलकोहोल	32 04	·7958/15°	−94 9	—
Phenol, $C_6H_5.OH$ फीनोल	94 08	1 06/33	42·7	181·5
Theobromine, $C_7H_8N_4O_2$ थीओब्रोमिन	180 14	—	330	—
Toluene, $C_6H_5.CH_3$ टोल्युअीन	92·10	·866/20°	94 5	111
Turpentine, (pinene), $C_{10}H_{16}$ टर्पेन्टाअीन	136 18	865/15°	—	159
Urea, $NH_2.CO\,NH_2$ युरिया	60 06	1 32	132	—

SECTION IV खंडिका ४

List of Electric, Magnetic and other Units and Constants.*

वीजविद्या, चुंबकविद्या अने बीजा विषयोमां वपराता अेकमो अने स्थिरांको.

Ab absolute अॅब, निरपेक्ष (आंतरराष्ट्रीयतानो संबंध दर्शावनार संज्ञा)

Ab-ampere (10 amperes) अॅब अॅम्पेर, १० अेम्पेर, प्रवाह शक्तिनो वीजचुंबक अेकम

Abcoulomb (10 coulombs) अॅबकूलम्ब, १० कूलम्ब, वीज राशिनो वीजचुंबक अेकम

Abfarad (10^9 farads) अॅबफेरेड, १०^{९} फेरेड, संग्राहक शक्तिनो वीजचुंबक अेकम

Abhenry (10^{-9} henrys) अॅबहेन्री, १०$^{-९}$ हेन्री, क्षुपपादन शक्तिनो वीजचुंबक अेकम

Abohm (10^{-9} ohms) अॅबओह्‌म, १०$^{-९}$ ओह्‌म, प्रतिरोधनो वीजचुंबक अेकम

Abvolt (10^{-8} volts) अॅबवॉल्ट, १०$^{-८}$ वोल्ट, संभाव्यशक्तिनो वीजचुंबक अेकम

Ampere (International) अेम्पेर, पाणीना सिल्वर नाअीट्रेटमांथी पसार करवामां आवेल वीजप्रवाह दर सेकन्डे ०.००१११८०० ग्राम सिल्वर जमावे छे त्यारे आ प्रचलित वीज प्रवाहने 'अेम्पेर' कहे छे.

Calorie (Cal.) केलोरी, अुष्मानो अेकम, अुष्मांक, अेकग्राम पाणीनुं १ डिग्री सेन्टिग्रेड अुष्णतामान वधारवा जोअीती अुष्मा

Centigram (C) सेन्टिग्राम, शतांशग्राम, दश मिलिग्राम, दश मिलिग्राम १.५४३२ ग्रेन

Centilitre सेन्टिलिटर, शतांशलिटर, ०.६१०२ घनअींच

Centimeter (cm) सेन्टिमीटर, शतांशमीटर, आंतरराष्ट्रीय मीटरनो $\frac{१}{१००}$ भाग. १० मिलिमीटर, ०.३९३७ अींच

Coulomb (absolute) कूलम्ब, २०$^{१-}$ प्रतिरोधनो वीजचुंबक अेकम

Cubic centimeter (cc.) क्युबीक सेन्टिमीटर, घनशतांश मीटर, कदनो अेकम

Decigram डेसीग्राम, दशांशग्राम

Decilitre डेसीलिटर, दशांशलिटर

Decimetre डेसीमीटर, दशांशमीटर, १० सेन्टीमीटर ३.९३७ अींच

Decagram डेकाग्राम, दशग्राम ५.६४३८ ड्राम (अेवर) ६.४३०० पेनीवेट (ट्रोय)

Decametre डेकामीटर, दशमीटर, ३२.८०८ फूट

Dram ड्राम (१) अेवरडु ड्राम = २७$\frac{११}{३२}$ ग्रेन = १.७७२ ग्राम = ०.४५५७ अेपोथेकेरी ड्राम (२) अेपोथेकेरी ड्राम = ३ स्कूपल्स = ३.८८८ ग्राम

Duodecimo द्वादशांश

Dyne डाअीन, बळनो अेकम, अेक ग्राम द्रव्यने दर सेकन्डे अेक सेन्टिमीटरनो वेग आपनार बळ

Dyne cm १ अर्ग, १ जूल = १०^{७} अर्ग

---

* From *Tables of Physical and Chemical Constants* by Drs. Kaye & Laby, 1941

Erg अर्ग, अेक डाअीनना बळथी अेक वस्तुने अेक सेन्टिमीटर खसेडवामां थता कार्यने 'अर्ग' कहे छे

Electromagnetic unit E. M. U. अी० अेम० यू० वीजचुंबक अंक

Entropy अॅन्ट्रोपी, अंतरस्थ शक्ति, अप्राप्य शक्ति [शुष्मा शक्तिना जे भागमांथी 'कार्य' नीपजी न शके तेनुं माप]

Farad फराद, $१०^{-६}$ प्रतिरोधनो वीजचुंबक अंक

Fathom फॅधम, वाम, छ फूट

Foot फूट, बार तसु, बार अींच, ३०.४८ सेन्टिमीटर

Foot-pound फूट पाअुण्ड (अेक पाअुण्ड जेटला बळथी अेक वस्तु अेक फूट अूँची खसे तो अेक 'फूट पाअुण्ड' जेटलु कार्य थयुं कहेवाय)

Gallon गॅलन, प्रवाहीनुं माप (आशरे दश शेर) पाणी अने हवा ६२° फेरनहीट पर राखीने ३० अींचना दबाणे रहेला पित्तळना वजन सामे हवामां तोळेलुं १० पाअुण्ड आसवेल पाणी

Gramme ग्राम, आंतरराष्ट्रीय किलोग्रामनो हजारमो भाग, १८ ग्रेन

Grain ग्रेन, ०६४८ ग्राम, ·३१५७ कॅरट, $\frac{१}{५७६०}$ पाअुण्ड ट्रोय, $\frac{१}{७०००}$ पाअुण्ड एवरडु०

Gross ग्रॉस, १४४ नग, बार डझन

Hectogram हेक्टोग्राम – शतग्राम

Hectolitre हेक्टोलिटर – शतलिटर

Hectometer हेक्टोमीटर – शतमीटर

Henry हेन्री, अुत्पादनशक्तिनो अेकम

Hundredweight हंड्रवेट, हंडरवेट टननो वीसमो भाग, अेकसो बार रतल

Horse power हॉर्सपावर अश्वशक्ति अेक सेकन्डमां ५५० फूट पाअुन्ड कार्य थाय तेने अेक 'होर्सपावर' कहेवामां आवे छे

Inch अिंच, तसु, फूटनो १२मो भाग, २.५४-सेन्टिमीटर

Joule जूल, अेक 'अर्ग' बहु नानो होवाथी जूलनो घणो खरो अेकम तरीके अुपयोग थाय छे $१०^{७}$ अर्ग = १ जूल

Kilogram किलोग्राम, सहस्रग्राम, हजारग्राम

Kilolitre कीलोलिटर, सहस्रलीटर, हजारलिटर

Kilometre किलोमीटर, सहस्रमीटर, हजारमीटर

Kilowat किलोवाट, सहस्रवॉट, हजारवॉट

Knot नॉट, दरियाअी माअील

Liter लिटर, १००० घनशतांशमीटर ६१.०२३ घन अींच

Mark मार्क, जर्मनीना चलणनुं अेकम

Mass (*m*) मास, द्रव्य

Metre (-ter) मीटर १०० सेन्टिमीटर

Minute मिनिट, कलाकनो ६०मो भाग

Mile माअील, १७६० यार्ड

Milligram मीलीग्राम, सहस्राशग्राम, ग्रामनो हजारमो भाग
Millimetre मिलिमीटर, सहस्राशमीटर, मीटरनो हजारमो भाग
Myria-meter मायरीआ-मीटर, दशहजार मीटर
Myria-gram मायरीआ-ग्राम, दशहजार ग्राम
Octavo ओक्टेवो, अष्टक, आठपेजी
Ohm^{-1} रीझीस्टन्स (प्रतिरोध)नो अेकम
Ohm (Absolute) ओह्म प्रतिरोधनो अेकम १०⁹ वीज चुवक अेकम [International Ohm=p 10^9 e m u when p=1 000479]
Ounce औंस, अेवरडुपोअी पाउन्डनो १६मो भाग, ट्रॅयपाउन्डनो १२मो भाग
Peck पेक, बुशेलनो चोथो भाग, ८ क्वार्टस
Pint पिन्ट, ४ गिल, ० ४७३१८ लिटर १६ प्रवाही औंस
Pound पाउन्ड, अीम्पिरियल स्टान्डर्ड पाउन्डना प्लॅटिनमना नळानु वजन
Quarto क्वार्टो, चारपेजी
Quart क्वार्टर पिन्ट
Quarter क्वार्टर, हन्ड्रेडवेटनो चोथो भाग, २८ पाउन्ड
Quire क्वायर, घा, २४ ताव
Radian रॅडियन, कोणनो अेकम = ५७ २९५७८ डिग्री
Radian per second कोणीय वेगनो अेकम
Radian per sec^2 कोणीय प्रवेगनो अेकम
Ream रीम, कागळना चोवीस घा
Rod रॉड, ५½ यार्ड
Second सेकन्ड, मिनिटनो साठमो भाग, सौर दिननो $\frac{१}{८६,१६४ १००}$मो भाग
Square वर्ग, चोरस
Stereradian घनकोणनो अेकम
Stress तन्यता, भार
Strain प्रवहन, प्रेष
Time (*t*) टाअीम, वखत, समय
Ton टन, अंग्रेजीतोल, आशरे ५६ मण, २० हंड्रेडवेट
Volt, unit of potential वॉल्ट सभाव्यशक्तिनो अेकम
Yard यार्ड ३ फूट, ९१४४ मीटर, वार
Watt वॉट, अेक सेकन्डमा अेक जूल कार्यने अेक 'वॉट' कार्यत्वरा कहे छे

Atomic Constants*

परमाणु स्थिरांको

Quantity		Symbol & Value
Electronic charge	वीजाणु परिमाण	$e = 4\ 805 \pm \cdot 001 \times 10^{-10}$ e s u $1\ 6029 \times 10^{-20}$ e m u
Electron-specific charge	वीजाणु विशिष्ट परिमाण	$e/m = 5\ 2728 \pm\ 0015 \times 10^{17}$ e s u gm^{-1} $e/m = 1\ 7589 \times 10^{7}$ e m u gm^{-1}
Planck's action quantum	प्लाकनो क्रियापुंज	$h = 6\ 622 \pm\ 007 \times 10^{-27}$ erg sec.
Velocity of light	प्रकाशनी गति	$c = 2\ 99774 \pm \cdot 00011 \times 10^{10}$ cm sec^{-1}
Gravitational constant	गुरुत्व स्थिरांक	G $6\ 659 \pm\ 005 \times 10^{-8}$ gm^{-1} cm^{3} sec^{-2}
Number of molecules per mole, Avogadro's number	अणु ग्राम परमाणुमा रहेली परमाणु संख्या —ॲवोगॅड्रो संख्या	$N = 6\ 0192 \pm \cdot 0014 \times 10^{23}$ $mole^{-1}$ chemical scale
Boltzmann's constant	बोल्टझमान स्थिरांक	$K = 1\ 3813 \pm\ 0002 \times 10^{-16}$ erg $deg^{-1} = R/N$
Gas constant $= pv/T$	वायु स्थिरांक	$R = 8\ 3142 \pm\ 0010 \times 10^{7}$ erg deg^{-1} mol^{-1} chm sc.
Volume perfect gas	आदर्शवायु आयतन	$V = 22415\ 2 \pm\ 8$ cm^{3} $mole.^{-1}$ $(g = 980\ 665)$
Faraday	वीजायनना "मोल"मां रहेलुं वीजपरिमाण	$F = NE = 2\ 89224 \pm 0003 \times 10^{14}$ e s u $(gm\ equiv)^{-1}$ $= 9648\ 0$ e m u $(gm\ equiv)^{-1}$
Temperature Ice Point	हिमबिन्दु	$T_0 = 0^{\circ}C = 273\ 16 \pm 02^{\circ}k$
Mech equiv heat	उष्मा यंत्रशक्ति तुल्यांक	$J\ (15^{\circ}C) = 4\ 18526 \times 10^{7}$ erg $cal.^{-1}$ at $15^{\circ}C$
Elect equiv. heat	उष्मा वीजशक्ति तुल्यांक	$J.(15^{\circ}C) = 4\ 1850 \times 10^{7}$ erg cal^{-1} at $15^{\circ}C$

* P 120 *Tables of Physical and Chemical Constants* by Drs G W C. Kaye F. R S and T H. Laby F R S 1941 Longmans

SECTION V खंडिका ५

Weights and Measures

वजन अने माप

वजन

मेट्रिक पद्धति (दशांश पद्धति) अने अंग्रेजी पद्धतिनो संबंध

मेट्रिक पद्धतिना शब्दो			४°Cना उष्णमाने जळना केटला आयतननु वजन	अमेरीकन अने अंग्रजी पद्धति प्रमाणे
Tonneau	टनो	१००० किलोग्राम	१ घनमीटर १००० लिटर	१·१०२ टन (नाना) २२०४·६ पाउन्ड–ॲवरडु०
Quintal	क्विन्टल	१०० किलोग्राम	१ शत लिटर	२२०·४६ पाउन्ड-ॲवरडु०
Myriagram	मिरियाग्राम	१० किलोग्राम	१० लिटर	२२·०४ पाउन्ड-ॲवरडु०
Kilogram	किलोग्राम सहस्रग्राम	१००० ग्राम	१ लिटर	२·२० पाउन्ड-ॲवरडु० २·६७ ,, ट्रॉय
Hectogram	हेक्टोग्राम शतग्राम	१०० ग्राम	१०० घनशतांशमीटर	३·५२ औंस-ॲवरडु० ३·२१ ,, ट्रॉय
Decagram	डेकाग्राम दशग्राम	१० ग्राम	१० घनशतांशमीटर	५·६४ ड्राम-ॲवरडु० ६·४३ पेनीवेट-ट्रॉय
Gram	ग्राम	१००० मिलिग्राम	१ घनशतांशमीटर	१५·८३ ग्रेन
Decigram	डेसीग्राम दशांशग्राम	१०० मिलिग्राम	०·१ घनशतांशमीटर	१·५८ ग्रेन
Centigram	सेन्टिग्राम शतांशग्राम	१० मिलिग्राम	०·०१ घनशतांशमीटर	०·१५ ग्रेन
Milligram	मिलिग्राम सहस्रांशग्राम	०·००१ ग्राम	०·००१ घनशतांशमीटर	०·०१ ग्रेन

Avoirdupois Weight System

ॲवरडुपोओ वजन पद्धति

ॲवरडुपोओ पद्धति				मेट्रिक पद्धति		अन्य पद्धति
Ton	टन	२०००	पाउन्ड	०·९०७१	टनो	०·८९ दीर्घ टन
Hundred wt	हंड्रवेट	१००	पाउन्ड	४५·३६	किलोग्राम	०·८९ दीर्घ हंड्रवेट
Quarter	क्वार्टर	२५	पाउन्ड	११·३४	किलोग्राम	०·८९ दीर्घ क्वार्टर
Pound	पाउन्ड	१६ ७०००	औंस ग्रेन	०·४५३६	किलोग्राम	१·२१ ट्रॉय पाउन्ड
Ounce	औंस	१६ ४३७½	ड्राम ग्रेन	२८·३५	ग्राम	०·९१ ट्रॉय औंस

Dram	ड्राम	२७ ११/३२ ग्रेन	१.७७२ ग्राम	१.१२ पेनीवेट ०.४५ ड्राम अेपोथेकेरी
Grain	ग्रेन	१/७००० पाउन्ड	०.०६४८ ग्राम	०.३१ कॅरट १ ग्रेन ट्रोय

Troy Weight System

ट्रॉय वजन पद्धति

ट्रॉय वजन पद्धति			मेट्रिक वजन पद्धति	अन्य पद्धति
Pound	पाउन्ड	१२ औंस ५७६० ग्रेन	०.३७३२ किलोग्राम ३७३.२४ ग्राम	०.८२ पाउन्ड-अेवर०
Ounce	औंस	२० पेनीवेट ४८० ग्रेन	३१.१०३ ग्राम	१.०९ औंस-अेवर०
Penny weight	पेनीवेट	२४ ग्रेन	१.५५५२ ग्राम	१.२ स्क्रूपल्स ०.८७ ड्राम अेवर०
Grain	ग्रेन	१/५७६० पाउन्ड	०.०६८८ ग्राम	१ ग्रेन अेवर० ०.३९ कॅरट

Apothecaries Weight

ऑपोथेकेरीझ वजन

ऑपोथेकेरीझ पद्धति			मेट्रिक पद्धति	अन्य पद्धति
Pound	पाउन्ड	१२ औंस	०.३७३२ किलोग्राम	०.८२ पाउन्ड-अेवर०
Ounce	औंस	८ ड्राम	३११.०३ ग्राम	१.०९ औंस-अेवर०
Dram	ड्राम	३ स्क्रुपल्स	३.८८८ ग्राम	२.५ पेनीवेट
Scruple	स्क्रुपल	२० ग्रेन	१.३०० ग्राम	०.७३ ड्राम अेवर०
Grain	ग्रेन	१/५७६० पाउन्ड	०.०६४८ ग्राम	१ ग्रेन अेवर ०.३१ केरट

ट्रॉय अने अेपोथोकेरीझ अे बे वजन पद्धतिमा, पाउन्ड, औंस अने ग्रेननो वजन सरखो छे अेवरडुपोअी, अेपोथेकेरीझ अने ट्रॉयनी त्रणे पद्धतिमा ग्रेननु वजन अेक सरखु ज छे दीर्घ टन बराबर २२४० पाउन्ड-अेवर० थाय छे अेनो अुपयोग अमेरिकामां जगात खातामां अने जथ्थाबंध वेपारमा थाय छे केरट बराबर ३.१६८ ट्रॉय ग्रेन छे अेनो अुपयोग हीरा, अन्य झवेरात अने सोनाना तोलमां थाय छे १ अेवरडुपोअी पाउन्ड = ४५३.५९२४२७७ ग्राम, १ किलोग्राम = १५४३२.३५६३९ ग्रेन

Length

लंबाअी

मेट्रिक पद्धति (दशांशपद्धति) अने अंग्रेजी पद्धतिनो संबंध

मेट्रिक पद्धति			अंग्रेजी पद्धति
Kilometer*	किलोमीटर सहस्रमीटर	१००० मीटर	०.६२ माअील = ३२८० फूट–१० अींच
Hectometer	हेक्टोमीटर शतमीटर	१०० मीटर	३२८ फूट–१ अींच = ३२८.०८ फूट

* Spelling "Meter' has been adopted being simpler than 'Metre'.

Decameter	डेकामीटर दशमीटर	१० मीटर	३२.८० फूट
Meter (-tre)	मीटर	१०० शतांशमीटर	१.०९ यार्ड
Decimeter	डेसीमीटर दशांशमीटर	१० शतांशमीटर	३.९३ औंच अथवा ०.३२ फूट
Centimeter	सेन्टिमीटर शतांशमीटर	१० मिलिमीटर	०.३९ औंच
Millimeter	मिलिमीटर		०.०३ औंच

Distance अंतर

अंग्रेजी माप

		अंग्रेजी पद्धति	मेट्रिक पद्धति
Mile	माअील	८ फर्लांग=३२० रॉड १७६० यार्ड=५२८० फूट	१.६० किलोमीटर १६०९.३५ मीटर
Furlong	फर्लांग	४० रॉड	२०१.१६ मीटर
Rod	रॉड	५½ यार्ड=१६½ फूट	५.०२ मीटर
Yard	यार्ड	३ फूट=३६ औंच	०.९१ मीटर
Foot	फूट	१२ औंच	०.३० मीटर
Inch	औंच		२.५४ शतांशमीटर

Square Measure

चौरस माप

		अंग्रेजी पद्धति	मेट्रिक पद्धति
Sqare mile	चौरस माअील	६४० अेकर	२५९.०० हेक्टैर
Acre	अेकर	१६० चो० रॉड ४८४० चो० यार्ड	०.४० हेक्टैर
Square rod	चौरस रॉड	३०¼ चो० यार्ड २७२¼ चो० फूट	२५.२८ चो० मीटर
Square yard	चौरस यार्ड	९ चो० फूट	०.८३ चो० मीटर
Square foot	चौरस फूट	१४४ चो० औंच	९.२९ चो० दशांशमीटर
Square inch	चौरस औंच		६.४५ चो० शतांशमीटर

Cubic Measure घनमाप

मेट्रिक पद्धति-दशांश पद्धति

		मेट्रिक पद्धति	अंग्रेजी मापिक प्रदेशोनी पद्धति		
			घनमाप	शुष्कमाप	प्रवाहीमाप
Kiloliter or Cubic meter	किलोलिटर घनमीटर, सहस्रलिटर	१००० लिटर	३५ ३२ घनफूट १ ३० घनयार्ड	२८·३७ बुशेल ११३ ५१ पेक	२६४·१७ गेलन
Hectoliter	हेक्टोलिटर शतलिटर	१०० लिटर	३·५३ घनफूट	७ ८३ बुशेल	२६·४१ गेलन
Decaliter	डेकालिटर दशलिटर	१० लिटर	६१० २३ घनआँच	११३ पेक	२·६४ गेलन
Liter	लिटर	१००० घन-शतांशमीटर	६१ ०२ घनआँच	० ९०१ क्वार्ट	१ ०५ क्वार्ट
Deciliter	डेसीलिटर दशांशलिटर	१०० घन-शतांशमीटर	६·१० घनआँच	०·१८ पिन्ट	० ८४ गिल
Centiliter	सेन्टिलिटर शतांशलिटर	१० घन-शतांशमीटर	० ६१ घनआँच	. . .	०·३३ प्रवाही औंस
Milliliter or Cubic centimeter	मिलिलिटर घनशतांश मीटर	. . .	०·०६ घनआँच	. . .	० २७ प्रवाही ड्राम १६·२ मीनीम

Velocity and Speed वेग अने गतिना अेकमोनो संबंध

	दर सेकंडे फूट	दर मिनिटे फूट	दर कलाके माईल	दर कलाके नॉट	दर सेकंडे मीटर	दर मिनिटे मीटर	दर कलाके किलोमीटर
Foot per second दर सेकंडे फूट	...	६०·०	०·६८	. .	०·३०	१८·२८	१·०९
Foot per minute दर मिनिटे फूट	...	...	०·०१	०·०९	.	·३०	०·०१
Mile per hour दर कलाके माईल	..	८८·०	..	० ८६	.	२६·८२	२·६०
Knot per hour दर कलाके नॉट	...	१०१·३३	१·१५	...	...	३०·८९	१·८५
Meter (–tre) per second दर सेकन्डे मीटर	३·२८	१९६·८५	...	..	..		
Meter per minute दर मिनिटे मीटर	०·०५	३·२८	...	...	...	..	०·०६
Kilometer per hour दर कलाके किलोमीटर	०·९२	५४·६८	०·६२	०·५३	. .	१०००	..

Liquid Measure प्रवाही मापनी भिन्न पद्धतिओनो संबंध

प्रवाही माप			मेट्रिक पद्धति प्रमाणे	अंग्रेजीमापिकप्रदेशोनी पद्धति घनमाप	सूकुमाप
Gallon	गॅलन	४ क्वार्ट	३.७८ लिटर	२३१. घनऔंच	०.४२ पेक
Quart	क्वार्ट	२ पिन्ट	०.९४ लिटर	५७.७५ घनऔंच	०.८५ क्वार्ट
Pint	पिन्ट	४ गिल	०.४७ लिटर	२८.८७ घनऔंच	०.८५ पिन्ट
Gill	गिल	. .	११८.२९ घनशतांशमीटर	७.२१ घनऔंच	०.२१ पिन्ट

Cubic Measure घनमाप

मेट्रिक पद्धति-दशांश पद्धति

		मेट्रिक पद्धति	अंग्रेजी भाषिक प्रदेशोनी पद्धति		
			घनमाप	शुष्कमाप	प्रवाहीमाप
Kiloliter or Cubic meter	किलोलिटर घनमीटर, सहस्रलिटर	१००० लिटर	३५ ३२ घनफूट १ ३० घनयार्ड	२८·३७ बुशेल ११३ ५१ पेक	२६४ १७ गेलन
Hectoliter	हेक्टोलिटर शतलिटर	१०० लिटर	३·५३ घनफूट	२·८३ बुशेल	२६ ४१ गेलन
Decaliter	डेकालिटर दशलिटर	१० लिटर	६१० २३ घनअींच	१ १३ पेक	२·६४ गेलन
Liter	लिटर	१००० घन शतांशमीटर	६१ · २ घनअींच	० ९०, क्वार्ट	१ ०५ क्वार्ट
Deciliter	डेसीलिटर दशांशलिटर	१०० घन-शतांशमीटर	६·१० घनअींच	०·१८ पिन्ट	० ८४ गिल
Centiliter	सेन्टिलिटर शतांशलिटर	१० घन शतांशमीटर	० ६१ घनअींच	. .	० ३३ प्रवाही औंस
Milliliter or Cubic centimeter	मिलिलिटर घनशतांशमीटर	. . .	० ०६ घनअींच	. .	० २७ प्रवाही ड्राम १६ २ मीनीम

Velocity and Speed वेग अने गतिना अेकमोनो संबंध

	दर सेकंडे फूट	दर मिनिटे फूट	दर कलाके माईल	दर कलाके नॉट	दर सेकंडे मीटर	दर मिनिटे मीटर	दर कलाके किलोमीटर
Foot per second दर सेकंडे फूट	..	६००	० ६८	.	०·३०	१८·२८	१·०९
Foot per minute दर मिनिटे फूट	. .	...	०·०१	० ०९	.	·३०	० ०१
Mile per hour दर कलाके माईल	.	८८·०	.	० ८६	.	२६·८२	२·६०
Knot per hour दर कलाके नॉट		१०१ ३३	१ १५	...	...	३०·८९	१ ८५
Meter (–tre) per second दर सेकन्डे मीटर	३ २८	१९६·८५	.	.	.		
Meter per minute दर मिनिटे मीटर	०·०५	३·२८		.	.	..	०·०६
Kilometer per hour दर कलाके किलोमीटर	०·९२	५४·६८	०·६२	०·५३	. .	१०००	...

Liquid Measure प्रवाही मापनी भिन्न पद्धतिओनो संबंध

	प्रवाही माप		मेट्रिक पद्धति प्रमाणे	अंग्रेजीभाषिकप्रदेशोनी पद्धति घनमाप	सूकुमाप
Gallon	गॅलन	४ क्वार्ट	३ ७८ लिटर	२३१ घनइंच	० ४२ पेक
Quart	क्वार्ट	२ पिन्ट	० ९४ लिटर	५७ ७५ घनइंच	० ८५ क्वार्ट
Pint	पिन्ट	४ गिल	०.४७ लिटर	२८ ८७ घनइंच	० ८५ पिन्ट
Gill	गिल	.	११८ २९ घनशतांशमीटर	७ २१ घनइंच	० २१ पिन्ट

Energy and Work कार्यशक्ति अने कार्यना अेकमोनो संबंध

	Erg अर्ग	Meg erg मेग-अर्ग	Gram degree C ग्राम-अंश सेन्टीग्रेड	Kilogram degree C किलोग्राम सेन्टीग्रेड	Pound degree C पाउन्ड-डीग्री सेन्टीग्रेड	Pound degree F पाउन्ड-डीग्री फेरनहाीट
Erg अर्ग	१	० ००००००१	...	...	...	...
Meg-erg मेग-अर्ग	१,०००,०००	१	०·०२४०६८	०·००००२४	० ००००५३	०·००००९५
Gram degree C ग्राम-शुष्मांश C	...	४१·५४८७	१	०·००१	०·००२२०५	०·००३९६८
Kilogram-degree C सहस्रग्राम-शुष्मांश C		४१५४८०·७	१०००	१	२·२०४६	३·९६८३
Pound-degree C पाउन्ड-शुष्मांश C	...	१८८४६·५	४५३·५९	०·४५३५९	१	१·८
Pound-degree F पाउन्ड-शुष्मांश F	...	१०४७०·१	२५१·९९५	०·२५१९९५	०·५५५५५६	१
Watt-second वॅट-सेकन्ड	$१०^७$	१०	०·२४०६८	०·०००२४१	०·०००५३१	०·०००९५५
Gram-centimeter ग्राम-शतांश-मीटर	९८१	०·०००९८१	० ००००२३५	...	...	...
Kilogram-meter सहस्रांश-मीटर	$९८·१\times१०^६$	९८·१	२·३६१०८	०·००२३६१	०·००५२०५	०·००९३७
Footpound फूट-पाउन्ड	...	१३·५६२६	०·३२६४२५	०·०००३२६	०·०००७२	०·००१२९५
Horse-power-second (Eng.) अश्वशक्ति-सेकन्ड (अं०)	...	७४५९·४३	१७९·४८६	०·१७९४८६	०·३९५७	०·७१२४३
Horse-power-second (metric) अश्वशक्ति सेकन्ड (मे०)	...	७३५५·५	१७७·०७५	०·१७७०७५	०·३९०४	०·७०२७५

Energy शक्तिमाप

	Watt-second	Gram-centimeter	Kilogram-meter	Foot pound	Horse power second English	Horse-power second metric
Erg	$१०^{७}$	०.००१०१९	...	...	...	...
Meg-erg	०.१	१०१९.३७	०.०१०१९८	०.००१३४	०.००००१३४	०.००००१३६
Gram-degree C	४.१५४४९	४२३५३.५	०.४२३५३५	०.००५५७	०.०००५५७	०.०००५६४७
Kilogram-degree C	४१५४.९	...	४२३.५३५	३०६३.५५	५.५७	५.६४७०३
Pound degree C	१८८४.६५	...	१९२.११४	१३८९.६	२.५२६५३	२.५६१४९
Pound-degree F	१०४७.०३	...	१०६.७३०	७७२	१.४०३६४	१.४२३०५
Watt-second	१	१०१९३.७	०.१०१९३७	०.७३७३३७	०.०००१३०६	०.०००१३५९
Gram-centimeter	०.००००००९८	१	०.००००१	०.०००००७२		
Kilogram-meter	९.८१	१००.०००	१	७.२३३२८	०.०१३१५२	०.०१३३३४
Foot-pound	१.३५६२६	१३८२५.३	०.१३८२५३	१	०.०००१८१८	०.०००१८४३
Horse-power-second (Eng.)	७४५.९४३	...	७६.०४९२	५५०	१	१.०१३८३
Horse power-second (metric)	७३५.७५	...	७५	५४२.४९६	०.९८६३५९	१

Pressure दबाण मापन पद्धतिओनी तुलना

	दर चोरस आँचपर पाउन्ड-दबाण	पारद-आँच	पारद-मिलिमीटर	जल-फूट	जल-आँच	ॲटमोस (अ०)	दर चोरस आँचपर किलो
Lbs. per sq. in. चो० आँचपर पाउन्ड	...	२·०४	५१·८३	२·३१	२७·७१	०·०६	०·०७
Inches of mercury पाराना आँच	०·४९	...	२५·४	१·१३	१३·५९	०·०३	०·०३
Mm. of mercury पाराना मिलिमीटर	०·०१	०·०३	...	०·०४	·५३	०·००१	०·००१
Feet of water जलना फूट	०·४३	०·८८	२२·४३	...	१२·००	०·०२	०·०३
Inches of water जलना आँच	०·०३	०·०७	१·८६	०·०८	...	०·०२	०·००२
Kilos per sq. in. चो० आँचपर किलो	१४·२२	२९·०२	७३७·२७	३२·८४	३९४·१३	०·९३	...
Atmos. (Eng.) ॲट्मोस (अं०)	१४·७	३०·०० ६२°C	७६२ ६२°C	३३·९४	४०७·३६	...	१·०३
Atmos. (French) ॲट्मोस (फ्रें०)	१४·६९	२९·९१	७६० ०°C	३३·९०	४०७ २८	...	१·०३
Oz. per sq. in. चो० आँचे औंस	०·०६	०·१२	...	...	१·७३	...	·००४
Tons per sq. in. चो० आँचे पाउन्ड	...	...	...	.	...	..	१५७·४

SECTION VI

In this section, Botanical terms pertaining to various natural orders, families, genera and species occurring in Maha Gujarat have been included.

In the first edition of this book, the important families and orders were placed in one list and the Latin terms for various plants occuring in Gujarat were specified. The connection of the names of various species of flora were indicated by a number to which the various orders were grouped in the first list. The work was carried out by Prof. Y. G Naik who based his nomenclature mainly on the books by Shri Bapalal G. Vaidya and Prof. S. C. Dixit.

The arrangement adopted in the present edition is almost similar though numerous additions have been made. In both cases the terms used have special reference to the plants occurring or commonly used in Maha Gujarat area. For facility of reference, names have been arranged in strict alphabetical order both in the lists for "groups" as well as for specific plants. The work was initially compiled by Dr. Bhimbhai Lallubhai Desai, now at Talangpur, and was completed by Dr R. D. Adatia of Bharatiya Vidya Bhavan's College.

The task of connecting these Latin terms with the regional words used for these plants in Maha Gujarat has been one of great difficulty. The great Gujarati Botanist Shri Jayakrishna Indraji Thakar of Cutch – Porbundar (1849–1927) has given very valuable material in his books *Barada ni Vanaspati* (1910) and *Kachhani Jadibuti* (1921). A few other publications have also appeared The following works were found helpful and were freely consulted for this work:

A. K. Nairne, 1894,–*The Flowering Plants of Western India.*
T. Cooke, 1901,–*The Flora of The Presidency of Bombay.*
Kirtikar and Basu,1918,–*Medical Plants of India.*
B. G. Shah, 1927 and 1935,–*Nighantu Adarsha, and Udbhijja Vidya.*
S. C. Dixit, 1935,–*Gujarat ni Vanaspati.*

G. K. Bambadai, 1940,— *Vanaspati Srishti.*

Indian Pharmaceutical Association, Bombay, 1949,– *List of Medical Plants.*

No trouble has been spared in making the compilation as accurate as possible in the pr... knowledge regarding the common ... compilation of ... botanical and ... comprehensive ... in the past.

The follo... by anyone usi...

(a) ... ciations ... Devanagri ...

(b) ... with tho... numerical ... Thus the ... गुंज, १७ is ... Gujarat a... Papilionac... अगस्त्यादि.

(c) ... Section V... Section V...

(d) ... Latin exp... which is ...

SECTION VI A खंडिका ६ अ

Groups of common plants of Maha Gujarat.

महा गुजरातनी वनस्पतिना वर्गो

This grouping is made somewhat on the lines adopted in the first edition of this book in Appendix III. The Latin names are adopted in Gujarati without any change. The pronunciation is expected to be wellknown to students of the subject and has not been given.

	अंग्रेजी नाम	गुजराती रूप
१	Acanthaceae	वासादि
२	Alismaceae	नालवूटादि
३	Amarantaceae	अपामार्गादि
४	Amaryllidaceae	मुसलिकंदादि
५	Anacardiaceae	आम्रादि
६	Anonaceae	सीताफलादि
७	Apocynaceae	अिन्द्रयवादि
८	Araceae	वचादि
९	Aristolochiaceae	कीटमार्गादि
१०	Asclepiadaceae	अर्कादि
११	Balsaminaceae	गुलमेंदी आदि
१२	Berberidaceae	दारुहरिद्रादि
१३	Bignoniaceae	पाटलादि
१४	Bixaceae	केशर्यादि
१५	Bombacaceae	शाल्मल्यादि
१६	Boraginaceae	श्लेष्मातकादि
१७	Bromeliaceae	अननासादि
१८	Burseraceae	गुग्गुलादि
१९	Cactaceae	नागफणादि
२०	Caesalpineae	अशोकादि
२१	Cannabinaceae	भांग आदि
२२	Cannaceae	देवकेलादि
२३	Capparidaceae	करीरादि
२४	Caricaceae	पपैयादि
२५	Caryophyllaceae	वज्रदंत्यादि
२६	Casuarinaceae	जूरीवृक्षादि
२७	Celastraceae	ज्योतिष्मत्यादि
२८	Chenopodiaceae	वास्तुकादि
२९	Combretaceae	हरीतक्यादि
३०	Commelinaceae	शीशमूलादि
३१	Compositae	सहदेवी आदि
३२	Coniferae	देवदारु आदि
३३	Convolvulaceae	वृद्धदारु आदि
३४	Cornaceae	अंकोलादि
३५	Crassulaceae	हेमसागरादि
३६	Cruciferae	राजिकादि
३७	Cucurbitaceae	कुष्माण्डादि
३८	Cyperaceae	मुस्तादि
३९	Dilleniaceae	करम्बलादि
४०	Dioscoreaceae	गाराडिकंदादि
४१	Dipterocarpaceae	अश्वकर्णादि
४२	Droseraceae	मुसजाली आदि
४३	Ebenaceae	तिन्दुकादि
४४	Elatineae	ओखराडादि
४५	Euphorbiaceae	आमलक्याद
४६	Ficoideae	मिस्सादि
४७	Flacourtiaceae	गुरकादि
४८	Fumariaceae	क्षेत्रपर्पटादि
४९	Fungi	भूछत्रादि
५०	Gentianaceae	किरातादि

* आ पटीना श... आव्या नथी कारणक ... छे

G. K. Bambadai, 1940,— *Vanaspati Srishti.*

Indian Pharmaceutical Association, Bombay, 1949,- *List of Medical Plants.*

No trouble has been spared in making the compilation as accurate as possible in the present stage of the knowledge regarding the common plants in Maha Gujarat. A more efficient compilation of the flora and fauna will be possible only when botanical and zoological survey of the area is conducted on more comprehensive and authoritative lines than what has been done in the past.

The following important suggestions may be kept in mind by anyone using the terms contained in this section :—

(a) The terms are to be used in their original pronunciations although such pronunciations are not given in Devanagari characters except in a few cases at the beginning.

(b) The connection between the names of the groups with those for specific plants has been expressed by a numerical number at the end of each plant in Section VI B. Thus the name Abrus precatorious, L. ॲबस प्रीकेटोरियस, चणोठी, गुंज, ९७ is given to the plant, which is commonly known in Gujarat as चणोठी or गुंज and it belongs to the Group No. 97, Papilionaceae पेपीलीओनेसी known by the Indian group name अगस्त्यादि.

(c) Thus the number at the end of each name of Section VI B refers to the serial given to each group in Section VI A.

(d) The name with a capital letter at the end of each Latin expression in Section VI B is the name of the author, which is usually given in the abbreviated form.

SECTION VI A खंडिका ६ अ

Groups of common plants of Maha Gujarat.

महा गुजरातनी वनस्पतिना वर्गो

This grouping is made somewhat on the lines adopted in the first edition of this book in Appendix III The Latin names are adopted in Gujarati without any change The pronunciation is expected to be wellknown to students of the subject and has not been given

अंग्रेजी नाम	गुजराती रूप	अंग्रेजी नाम	गुजराती रूप
१ Acanthaceae	वासादि	२६ Casuarinaceae	जूरीसुकादि
२ Alismaceae	नालकूटादि	२७ Celastraceae	ज्योतिष्मत्यादि
३ Amarantaceae	अपामार्गादि	२८ Chenopodiaceae	वास्तुकादि
४ Amaryllidaceae	मुसलिकंदादि	२९ Combretaceae	हरीतक्यादि
५ Anacardiaceae	आम्रादि	३० Commelinaceae	क्षीरामूलादि
६ Anonaceae	सीताफलादि	३१ Compositae	सहदेवी आदि
७ Apocynaceae	इन्द्रयवादि	३२ Coniferae	देवदारु आदि
८ Araceae	वचादि	३३ Convolvulaceae	वृद्धदारु आदि
९ Aristolochiaceae	कीटमार्यादि	३४ Cornaceae	अंकोलादि
१० Asclepiadaceae	अर्कादि	३५ Crassulaceae	हेमसागरादि
११ Balsaminaceae	गुलमदी आदि	३६ Cruciferae	राजिकादि
१२ Berberidaceae	दारुहरिद्रादि	३७ Cucurbitaceae	कुष्माण्डादि
१३ Bignoniaceae	पाटलादि	३८ Cyperaceae	मुस्तादि
१४ Bixaceae	कशर्यादि	३९ Dilleniaceae	करमलादि
१५ Bombacaceae	शालमल्यादि	४० Dioscoreaceae	वाराहिकन्दादि
१६ Boraginaceae	श्लेष्मातकादि	४१ Dipterocarpaceae	अश्वकर्णादि
१७ Bromeliaceae	अननासादि	४२ Droseraceae	मुखनाली आदि
१८ Burseraceae	गुग्गुलु लादि	४३ Ebenaceae	तिन्दुकादि
१९ Cactaceae	नागफणादि	४४ Elatineae	ओखराडादि
२० Caesalpineae	अशोकादि	४५ Euphorbiacehe	आमलक्याद
२१ Cannabinaceae	भाग आदि	४६ Ficoideae	मिस्सगादि
२२ Cannaceae	देवकेलादि	४७ Flacourtiaceae	तुवरकादि
२३ Capparidaceae	करीरादि	४८ Fumariaceae	क्षेत्रपर्पटादि
२४ Caricaceae	पपैयादि	४९ Fungi	भूछत्रादि
२५ Caryophyllaceae	वज्रदन्त्यादि	५० Gentianaceae	किरातादि

* वनस्पतिना शब्दोना अंग्रेजी उच्चार आपवामां दरेक समजी शकाय तेवा छे

SECTION VII खंडिका ७

Zoology प्राणिविधाना शब्दो

The prevalent method of classification and nomenclature of animals is based on the use of terms of Latin and Greek origin. While it is not impossible to replace them by words made from Sanskrit roots, it is preferable to use the current words unchanged. These words are pronounced in accordance with their standard pronunciation ordinarily used but these pronunciations are not recorded in this volume as it is expected that the ordinary persons likely to make use of this volume know how to pronounce these words.

The usual classification of animals into groups has not been attempted but the names of a few important groups of animals suggested by Prof. J. D. Oza of Ahmedabad have been included.

The Gujarati names of several animals found near about Gujarat have been suggested by Prof. G. A. Kapadia of Junagadh and Prof. R. D. Adatia of Andheri. This nomenclature is tentative and illustrative and is neither final nor exhaustive.

The credit for the final form of section VI and VII goes entirely to Dr. R. D. Adatia.

List of well-known animals found in Maha Gujarat with their Latin and Gujarati names.

महागुजरातना प्राणीओना लेटिन अने गुजराती नामोनी यादी

Acanthion leucura, साहुडी, शेढाउंी

Acanthodactylus Cantoris Cantoris, Gunther. रणगरोळी

Acinonyx jubatus, Exrl. चित्ता

Acridotheres ginginianus, Latham घिराजी, घोडाकाबर – tristis tristis, Linn. काबर, मेना

Actitis hypoleucos, Linn. चुमका, चोपडा, चोबाटा

Aegithina nigrolutea, Marshall वरित्रजाळ – tiphia, Linn. शौवीगी

Aetobatis narinari, चीचल

Alaemon alaudipes doriae, Salvadori रणचंडुल

Alauda gulgula, Franklin भरत

Alcedo atthis, Linn. बटुकडो कलकलियो

Amaurornis phaenicurus, Pemant सफेद छातीवाळी पाणीकुकडी

Ambassis commersonii, चंडवो, कथोनवाषांगी कठौंजा – nama, Ham. चंडवो, कठौंजा

Amphibia, मंडूकवंश, उभयजीविन् वंश
Anas crecca crecca, Linn. सिल्ली
Anastomus oscitans, Boddaert फाटी-चाचना
Anhinga melanogaster, Pennant. पानडूबकी, जळकुकडी
Annelida, नूपुरक समुदाय
Anser anser, Linn. हंस, कादंब, कलहंस
Antelope cervicapra, Linn काळियार, हरण, काळुंछियो
Anthropoides virgo, Linn. कुंज
Anthus rufulus waitei, Whistler चारचारी, चिल्लु
Antigone antigone antigone, Linn. सारस
Aquilla rapax vindhiana, Franklin. घोळ्वो
Arachnida, अष्टपद वंश
Ardea cinerea, Linn. सामान्य अंजन – purpurea manillensis, Meyen आसमानी अंजन, बगलुं
Ardeola grayii, Sykes खोखडबगलो, काणीबगली
Ardetta cinnamomea, लालकोंच – flavicollis, श्यामकोंच -sinensis, पीतकोंच
Argya caudata caudata, Dumont डूमडी, सामान्य हैला, शेरडी – Malcolmi, Sykes ललेडो, हैला, कोयलो
Argyroneta aquatica, जळवासी करोळीआ
Arthropoda, सन्धिपद् समुदाय
Astrape dipterygia, अगेह
Astur badius dussumieri, Temm. शीकारो, शकरो
Athene brama, Temm. चीबरी
Aves, विहगवंश, पक्षीवंश
Axis axis, Exol. चीत्तळ, चीत्रा, छाटवाळुं हरण
Balaenoptera indica, मगरमच्छ
Bandicota eliobana, – malabarica, घोंस
Barbus chrysopoma, दराभी, गडवाली
Barilius bendelisis, झुरवा
Barbu arnatus, टेवरी
Barbus khudree, Sykes माशेरा – sarana, Ham.दराभी – ticto, Ham. टेवरी, भडअी
Barilius Cendelisis, Ham. मुरली
Boselaphus tragocamelus, Pall. नीलगाय, रोझ
Bos bubalis, Linn. भैंस – indicus, Linn. गाय, बळद
Botaurus stellaris, कोंच, बभ्र – striatus, हरितकोंच
Brachypternus bengalensis, Linn. लक्कडखोद, पणको
Bregmaceros maclellandi, गोभरी
Bubalus bubalis, भैंस, पाडा
Bubo bubo bengalensis, Franklin. घुवड
Bubulcus ibis coromandus, Boddaert. ढोर-गाय बगला
Bungarus candidus, coeruleus Cantor. काळोतरो
Burhinus aedicnemus indicus, Linn. वरछडी
Bustastur teesa, Franklin तीसा
Calandrella brachydactyla longipennis, Eoversmann. पुरक
Callichrous bimaculatus, Bloch गुंगवारी
Calotes versicolor, Dau. काकीडा, कांचंडा
Camelus dromedarius, Linn. ऊंट
Canis aureus, Linn. शियाळ –dingo, वन्यश्वान – familiaris, कूतरं – indicus, Hodsn. शियाळ, कोल्हा – lupus, वरु – pallipes, Sykes वरू

Capra aegagrus, Gmalin બકરા
Caprimulgus asiaticus, Latham દશરથિયા, સોનીડો
Caranx hippos, બંગડા, નારાળા, નરલા, બાગડા, નારલા
Carcharias laticavdus, મશી
Carnivora, શ્વાપદવર્ગ, હિંસ્રવર્ગ
Casarca ferruginea, ચરખો
Catla catla, બાચુસ
Centropus sinensis parroti, Stresemann. મોહુકા, કાકડ્ડિયો કુંભાર
Cervus axis, ચીત્તળ – duvauceli, Covier બારાસિંગ – unicornis, સાબર
Ceryle rudis, Linn. કાબરચીતરો કલકલિયો
Chamaeleon zeylanicus, Laur. વરણાગી, સરડો, કાકાડો, કાચીડો
Charasia ornata, Blyth. ધૂળગરોળી
Chela clupeoides, Bloch – phulo, Ham. ચાલ
Chorinamus lysan, – moadelta, ચાક, નાહલ, આલ
Chriocetrus dorab, કોલીયા, દાતાળી, ડાઓી
Chriotes migriceps, Vigores. ગુદાદ
Chrysophry cauieri, – datma, બકરા, ઠીમરા
Ciconia nigra, કાળો કંગડો – alba, સફેદ કંગડો
Cinnyris asiatica, Latham, સક્કરખારો
Cirrhina latia, Day ભગાના – mrigala, Ham. વગરી – reba, Ham. સુરખી, રહીઆ
Clamator jacobinus, Boddaert મોતીડો, ચાતક
Clupea fimbriatus, – Kauagurta, – toli, પલવડી, પાલવડી
Clupisoma garua, Ham. ગુંગવારી
Columba livia, Gmelin પારેવા, કબુતર
Copsychus saularis, Linn. દૈયડ
Coracias bengalensis bengalensis, Linn. ચાસ, ચાસનીલકંઠ
Corvus macrorpynchos, Wagler ગર્મ કાગડો – splendens splendens, Vieillot. કાગડો
Coturnix coromandelicus, Gmelin ચોમાસુ વહેર – coturnix, Linn. વહેર, લાવરી, લૌવો
Crocidura caerulea, છછુંદર
Crocodilus palustris, Lesson. મગર
Crocopus phaenicopterus, lathem હરિયાળ
Crustacea, કર્કટવંશ, ષટપદવંશ
Cursorius coromandelicus, Gmelin. રણગોધલા, નુકટી
Cynnyris asiatica, Latham શક્કરખોરો
Cynoglossus sindensis, ગીપ્ત્રા
Cyon dukhunensis, જંગલી કુત્તો, કોલકુત્તો, ધોળ
Danio devario, મેલ્વો
Demi egretta asha, Sykes શ્યામ અંજન
Dendrocitta rufa rufa, – Vagabunda, Lathem. ખેરખદો, ખખેડો
Dicerobatis eregoodoo, કોઠીઓ – Kuhlii, ખરજ
Dicrurus macrocercu, Vieillot કાળો કોશી
Dipsadomorphus trigonatus, ગામા
Dissoura epixopus, Boddaert શ્વેતકંઠ કંગડા, લગલગ
Dryobates mahrattensis mahrattensis, Latham લક્કડફોડ, ઘણકો
Dryonaster chinensis leucogenys, પેકો
Dryophis mycterizans, Dand માલણ
Echinodermata, શલ્યત્વક્ સમુદાય, શલ્યકત્વક્સમુદાય

Echis carinata, Merr. फुर्सा, तरछ

Egretta alba, धवल्ला अंजन – garzeetta garzeetta Linn श्यामचञ्चु श्वेत अंजन – intermedia intermedia, Wagler. लघु श्वेत अंजन

Elephas maximus indicus, Linn हाथी

Equus asinus, Linn गधेडो – cabattus, घोडो – onager indicus, Blyth जगली गधेडो, घोरखर

Eremopterix grisea siccata, Ziceh डबक्चीडी

Eryx conicus, Schneider मकोडी – jaculens, Linn आधळी चाकरण

Esomus daurica, राजना

Eudynamis scolopaceus scolopaceus, Linn कायल

Falco Cherrug, चहग – jugger, Gray. शीचणा, सासाबाज, लगड – sacer, चरग – tinnunculus, Linn नरझी

Felis chaus affinis, Guld वनबिलडी – constantino, जगळी बिलाडी, – ocreata, Gmlin बिलाडी – ornata, Grey रानी बिलाडो

Francolinus francolinu Linn काळो तेतर – pondicerianus interpositus, Hartert तेतर

Franklinia gracilis gracilis, Franklin फुल्की, दाकनाकी

Fulica atra, Linn आड, भगत

Funambulus palmarum, गीलहेरी, घीलोरी, खीसकोली

Galeocerdo rayneri, बुवार – tigrinus, पट्टादी

Galerida cristata, Linn चंडोळ – deva, Sykes चंडुल

Galicrex cinnerea, Gmel पाणकुकडो

Gallinula chloropus indicus, Blyth जळकुकडी

Gallus gallus, Linn रातो वन्यकुकडो – Sonneratii, Temminck वन्यकुकडो, जंगली मरघी

Gavialis gangeticus, घडियाल

Garrulax leucolophus leucolophus, गप्पु

Gazella bennetti, Sykes चींसारा, छींसारा छीकार्ड

Gelocheldion nilofica, Gmelin वावगली

Gerbillus gleadowi, वगडाऊ उंदर

Glossogobius giuris, Ham मोडु, मोदु

Gobuis giris, गोधरा, भोरा – strictus, घोडवा

Gongilophus conicus मकोडी

Grus antigone, सारस – cinera, कुलंग – grus lilifordi, Sharpe कुलंग

Gymnorhis xanthocollis xanthocollis Burton राजी

Gyps indicus, Scopoli भूखरं गीध

Haematornis cheela, Latham रावळ

Halcyon smyrnensis, Linn कलकलियो

Haliaetus leucoryphus Pallas हेंका, गरूड

Hemidactylus maculatus, गरोळी

Hemirhamphus far, – limbatus कुंगा, साडाज

Herodias alba, धवल अजन – garzetta, श्याम चचु श्वेत अंजन – intermedia, लघु श्वेत अंजन

Herpestes auropunctatus, Hodgs मगुस, नोळीओ – edwardsi, Geoff नाळी गुसओ – smithii, Gray मंगुस नोळीओ

Heteropneusteus fossilis, Block शींगी

Hierococcyx varius, Vahl बपैयो
Hilsa ilisha, पालवा
Himantopus himantopus himantopus, Linn. गायपाव, गजपाव
Hirundo daurica erythropygia, Sykes मस्जीदनुं अबाबील – smithii, Leach तारोडियां
Horponden nepherens, बुमला-गुमली, सुकट
Hyaena hyaena, Linn. तरस, झरख
Hystrix leucura, शाहुडी
Ibis leucocephalus, Pennant धोवकडा, धोकडां
Incotis papillosus, काळी कांकण
Invertebrata, करोड रज्जुरहित समुदाय, अपृष्ठवान समुदाय
Ixobrychus cinnemones, लालक्रौंच – sinensis, पीतक्रौंच
Kittacinda malabarica, Scopali शामा
Labeo angra, Ham. गोलची – calbasu, Ham. नगरी, कालवट – dussumieri, C. & V. कुरसा – fimbriatus, Bloch बेलडी, भिलाडी – robita, Ham. रोहु
Lanius excubitor lahtora, Sykes दूधिया लटोरा
Larus ridibundus, Linn कर्लो
Laubuca laubuca, Ham. सुनया
Leptoptilos dubius, Gmelin हाडगीला – javanicus, चन्दन
Lepus ruficaudatus, Layanus, ससलुं, खरगोश
Leucocirca pectoralis, Jerdon चकदील
Lobipluvia malabarica, Boddaert पीळा चगदावाळी टिटोडी
Lobivanellus indicus, Boddaert टिटोडी
Lutra, vulgaris जलमांजार, डालबिलाडी, पाणीकुत्ता
Lynx caracal, Guld. सीयागोश
Mabuya carinata, Schneid macularia, Blyth. ब्राह्मणी कुकडी
Macaca radiata mulatta, वांदरा, माकडा
Magaderma spasma, चामाचीडियुं
Mallivora indica, गोरपट, घोरनर
Mammalia, सस्तनवंश
Manis crassicandata, सालसाला, कावली, मांजर, वजराकीट
Mastacembalus armatus, Laceps वाम – pancalus, Ham. घेपडी
Megalops cyprinoides, पूफण, कडुह
Melursus ursinus. रींछ, भालु
Merops orientalis orientalis, Latham नीलकंठ – superciliosus, Linn. मोटो नीलकंठ
Micropus affinis, Gray अबाबील
Milvus migrans govinda, Sykes समळी, समडी
Mirafra erythroptera Sindiamus, Ticehurst अगर्न, घाघस
Mollusca, कोषस्थ समुदाय, मृदुशरीर समुदाय
Molpastes cafer pallidus, Stuart रक्तपुछ बुलबुल – leucogenys leucotis, Gould जोगीडो
Motacilla alba dukhunensis, Sykes दिवाळी घोडो – maderaspatensis, Gmelin खजन, दिवाळी घोडो
Mungos auropunctatus, Hodgn. नोळीओ
Muntiacus muntijak, Zimm. कारकर; काकर भसतुं हरण
Muraenosox tabalon, cinerens, वाम
Mustelus manazo, मुशीआ, काजर मगर
Myliobatis nieuhofii, वामीन, सालो

Myriapoda, दशसहस्त्रवंश, बहुपदवंश
Mystus cavasius, Ham. काटीआ – seenghala, Sykes. शींगला
Naia hannah, Cantor नागदेवता, राजनाग – tripudians, नाग
Narcine timtei, जंगह
Nemathelminthes, सूत्रकृमिसमुदाय
Neophron percnopterus, Linn सफेद गीध
Nerodia piscator, Schneider गवली, डुंडी
Nesocia bengalensis, खेतराशु शुदर
Nettapus coromandelianus, Gmelin मिट्टी
Notopterus notopterus, Pallas पतरा, पत्री
Numenius arquata lineatus, Gvier गोर, बड़ा गुलिन्दा, धौंघ
Nycticorax nycticorax nycticorax, Linn. रात बगला
Oenopopelia tranquebarica, Hermann रातादाला
Ophiocephalus punctatus, Blóch डोंका, मरळ, कडवा – striatus, चारु, डाकु, कडवा, मरळ
Ophiomorus tridactylus, Blyth. सरप गरोळी
Ophiops jerdoni, Blyth. – macrolepis, Blanford सापाक्षि
Order, वर्ग
Oriolus oriolus kundoo, Sykes पीळक
Orthotomus sutorius guzurata, Latham. दरजीडो, फूत्की, दाशको
Ovis vignei, Blyth. घेटा
Pandion Haliaetus, Linn. कुररी
Panthera Leo persica, Meyer सिंह सावज, ब्रुरिया बाघ – pardus, Linn. चित्तो; चित्ता बाघ, दिपडो – tigris, Linn. बाघ
Paradoxurus hermaphroditus, Gray खुद, वनीयार.
Paraechinus micropus शेळो, शेरो
Parus major cinereus करणफुल
Passer domesticus indicus, Jardine and Shelby चकलो, चकली
Pastor roseus, Linn. वीओ, वैयां
Pavo cristatus, Linn. मोर, मयूर
Pelecanus onoerocotalus rosens, Gmelin गगनभेड, पेनफीण, प्लव – philippensis, ginelin फीण
Pellona filigera, कान्ति
Perdicula asiatica, Latham लावही
Pericrocotus speciosus राजालाल, बुलालचश्म
Phaenicurus ochruros, थरथरो
Phalacrocorax carbo, sinensis कागदिया – niger, Vilillot काजियां
Phoeniconaias minor, Geoffrey नानो सुरखाब – antiquorum, Temm.
Phoenicopterus ruber roseus, Pallas सुरखाब, ठाकोरजीना ज्ञानैया, बगहंस; राजहंस
Phyllum, समुदाय
Pisces, मीनवंश, मत्स्यवंश
Pithecus entellus, लगूर, वांदरा
Platalea leucorodia major, Temm and Schlegel चमचा
Platycephalus carbuneulus, गोकरु, मगर, कुकर
Platyhelminthes, पृथुकृमि समुदाय
Plocens phillippinus phillippinus, Linn सुघरी, बाया
Podiceps ruficollis carpensis, Salvadori पाणडुब, डुबकी

Polinemus heptadactylus, -indicus, tetradactylus, रावास, रावास
Primates, वानर वर्ग
Pristis perrotteti, कानेरी रंवन – zysron
Porifera, सछिद्र समुदाय
Protozoa आदि जीव समुदाय
Psammophis condaranus, Blyth. – leithii, Gunth. रेती साप
Pseudibis papillosa, Temm. & Laug काळो कारणाहर
Pseudogyps bengalensis, Gmelin शिनिकली गीधे
Psittacula cyanocephala, Linn तुर्भी पोपट – krameri scopoli पोपट, कीर, सुडो
Pterocles exustus Temm – Lang बटावटा – indicus, Gmelin बटेर, मातवेतर, बटावर
Pteroplatea micrura, शेवटो
Pteropus giganteus, वडवागडा
Ptyers mucosus, Linn. धामण
Pyctorhis sinensis sinensis, गुलावचश्म
Python molurus, Linn अजगर
Rasbora daniconius, सुनावा
Ratafa indica, खांसकोली, खोलोरी
Rattus rattus, Linn उुदर
Reptilia, सरीसृपवश
Rhinoceros unicornis, Linn. अेकशृंगी गेंडो
Rhinopastus granulatus, लंज
Rhynchobatus djeddensis, वूयाड, चीघड
Rohtee cotio, Ham. मोयाला
Rusa unicolor, सावर, सेमर, सामर
Sarcogyps calvus, Scopoli राजगीध
Sarkiliornis melanotus melanotus, Pennant नकटो
Saxicola caprata bicolor, Sykes पिद्दी – falicata cambayensis, Latham. देवचकली, काळीपूछ, काळीदेव – torquata indica, Blyth. शेर पिद्दी
Scatophagus argus कांचका, कायी, सुंगेली
Scyllium marmoratum, दैठी मगर
Semnopithecus entellus, वादरा
Sillage sihama, पंलोडीआ, सींगडुंगी, आरीआं
Sitana ponticeriana, Cuvi. गळे पंखावाळी
Species, व्यक्ति, शुपजाति
Spizatens cirrpatus Gmelin शाहबाज
Stegostoma tigrinum, फडाकर
Sterna aurantima, Gray हसला, वावगली
Streptogonopus Phipsoni, हेमेल
Streptopelia chinensis, Scopoli चित्रग्रीव, कपोत – decaocto, decaocta, Frivalszky. काळा कंठवालो होलो, कपोत – senegalensis, होलडी
Suncus caerulens, छछूंदर
Sus cristatus, Lagner भुंड
Suscristatus Wagn, जंगली डुक्कर जंगली सुवर
Sypheotides indica, Miller यायावर
Tchitrea paradisi, Linn. दूधराज
Ternenuchus pagodarum, gmelin बब्बअी
Ternenuchus pagodarum, बब्बअी
Terpsiphone paradisi, मानुख देवता, दूधराज
Testudo elegans, Schoepff भूचर काचवो
Tetrodon oblongus, पोपचा पोपची
Threskiornis melanocephalus, Latham. श्वेत काकण, सफेद काकणाहार

Thyropygus nigrolabiatus, बृहत्‌काय क्षेमेल

Tockus griseus, चिलोत्रो

Tribe, गण

Trichiarus muticus, – Savala, पट्टी, फट्टी, बायगर

Trimeresurus gramineus, Gunth. घसपत्रक

Trombidium grandissium, अिन्द्रगोप

Trygon sephen, वृड – walga, कड्वो

Turdoides somervillei, Sykes सातमाअी, पींजारा, छेला

Tutera indica, Hardwke वगडाअु अुन्दर

Typholopus parrectus, Stolicza आंधियो

Tyto alba, Scopoli रेवअी

Upupa epops epops, Linn. हुडहुड, घंटीटाकणीओ

Urocissa melanocephala occipitalis, महालाट

Uroloncha malabarica, – पिद्दी Linn. punctulata, सीगवाज

Uromastix hardwickii, Gray जहठकाय सांडो

Vandeleuria oleracea, झाडनो अुंदर

Varanus monitor, Linn. पाटला, घो, चंदन घो

Vertebrata, करोडरज्जुधारी समुदाय, पृष्ठवंशवान समुदाय

Vespa orientalis, भमरी

Vipera russellii, Strauch चीतळो

Viverricula indica, Geoffroy मुशकनीली, कांतस, कस्तुरी, पनीयड़

Vulpes bengalensis, – leucopus, लोंकडी

Wallagonia attu, Block पवीन, पथान, पहाडी, चोपडा

Xantholoema haemacephala, Muller घंटी टांकणियो, कंसारो

Xenentodon cancila, Han. कागडो

Xenorhynchus asiaticus, लोहारजंघ

Zamenis diadema, Schlegel केवडानो, आडुनो नाग – fascillatus, Shaw – mucosus, धामण

Zosterops palpebrosa, Temm. & Schlegel बाबुना

Zygaena blochii, जुर्मीला – malleus, हानोठ – tudes, फंदर

SECTION VIII खंडिका ८

Geological International Terms भूविद्याना आंतरराष्ट्रीय शब्दो

Age, Archezoic – आर्केझोईक युग, निर्जीव युग, अजीवयुग Azoic – ॲझोईक युग; Cainozoic – केनोझोईक युग, अर्वाचीन जीवनयुग Tertiary – टर्शीअरी, तृतीय, युग Eocene – ईओसीन युग, अर्वाचीन जीवन ऊषानो युग, नवजीवन ऊषायुग, सांप्रतजीवन आरंभयुग Neolithic – नीओलीथीक युग, नवशस्त्रयुग, घसारे अने सारां शस्त्रनो युग, नवसांप्रतयुग Oligocene – ओलीगोसीन युग, नवसांप्रत युग Palaeolithic – पेलीओलीथीक युग, प्राथमिकशस्त्रयुग Pleistocene – प्लीस्टो सीनयुग, हिमयुग Proterozoic – प्रोटेरोझोईक युग, जीवनआरंभ युग

Basalt बॅसोल्ट

Bitumen बीटयुमेन

Breccia ब्रेक्सीआ

Chalk चाक

Conglomerate कोन्ग्लोमरेट

Diorite डायोराईट (आमा ग्रेनाईट करता सीलीकानुं प्रमाण ओछुं होय छे)

Dolerite डोलेराईट (आशिलाओ लगभग काळा रंगनी होय छे, अेना ऊपर छरी फेरववामा आवे तो सफेद लीटीओ के डाघा पडी रहे छे. बंगाळामा गंगाकाठे डोलेराईट मळी आवे छे)

Dolomite डोलोमाईट

Eocene ईओसीन, अर्वाचीन जीवन ऊषानो युग, नवजीवनऊषा युग, साप्रतजीवनआरंभ युग

Flint फ्लिन्ट, चकमक

Gabbro गॅब्रो

Gneiss नाईस

Granite ग्रेनाईट; (आशिला 'पातालिक' शिलाना वर्गनी छे.)

Graphite ग्रेफाईट

Grit ग्रीट

Gypsum जीप्सम

Lake Marl लेक्मार्ल, तलाव कांप

Loess लोअस, लस

Marble मार्बल, आरस

Obsidian ओब्सीडियन

Oligocene ओलीगोसीन, नवसांप्रतयुग

Palaeolithic age पलीओलीथीक युग, प्राथमिकशस्त्र युग

Phyllite फाभीलाईट

Pitchstone पीचस्टोन

Pliocene प्लायोसीन, नवसांप्रतजीवन युग

Pleistocene प्लीस्टोसीन, हिमकाल

Porphyry पोरफीरी

Proterozoic age प्रोटेरोझोईक्युग, जीवन [आरंभ युग

Pumice प्युमीस

Quartzite क्वॉर्टझाईट

Rhyolite रहीओलाईट

Schist शीस्ट

Schistose शीस्टोझ

Sinter सिन्टर

Slate स्लेट

Stalactite स्टेलेक्टाईट, अधोगामीस्तंभ

Stalagmite स्टेलेग्माईट, ऊर्ध्वगामीस्तंभ

Syenite सायनाईट

Trachyte ट्रेकाईट

Travertine ट्रेवेर्टाईन

SECTION IX A खंडिका ९ अ

Meteorological International Terms हवामानविद्याना आंतरराष्ट्रीय शब्दो

Adiabatic अेडियाबेटिक, अुष्णताबद्ध

Altocumulus (*ACu*) ऑल्टोक्युम्युलस, मध्यम ढगवादळा

Altostratus (*ASt*) ऑल्टोस्ट्रेटस, मध्यम स्तरवादळां

[Altocumulus अने Alto stratus वादळा १२ थी १६ हजार फूटनी अुंचाअीअे होय छे]

Anticyclone अेन्टीसाअीक्लोन, प्रतिचक्रवात, अुफरकुं, प्रतिवंटोळ

Blizzard ठंडो अुत्तरी पवन

Cold wave ठंडी हवा प्रवाह, ठंडीनुं मोजुं,

Heat wave अुष्मा हवा प्रवाह, गरमीनुं मोजुं

Cirrocumulus (*Cicu*) सीरोक्युम्युलस, कुंतल, कुंजमेघ, अुंचा ढग वादळ

Cirrostratus (*Cist*) सीरोस्ट्रेटस, अुचास्तर वादळां

Cirrus (*Ci*) सीरस, अुंचा केमाळ, – तांतणां – तंतु वादळां

[Cirrocumulus, Cirrostratus, Cirrus वादळाओ २५ थी ३० हजार फूटनी अुंचाअीअे होय छे]

Cumulus (*Cu.*) क्युम्युलस, पुंजमेघ, ढग वादळां, (बार हजार फूटथी नीचे)

Cyclone साअीक्लोन, चक्रवंटोळ, फरकुं, (झंझावात, तोफान, वातोफान अे फरकानां प्रकार छे)

Duststorm आंधी (½ माअीलथी कमी दृष्टिमर्यादा)

Entropy अप्राप्य अुष्माशक्ति

Fog पाणीधूमस (½ माअीलथी कमी दृष्टिमर्यादा)

Forecast फोरकास्ट, आगाही, वर्तारो

Frost हीम [Dew झाकळ]

Fohn wind निष्पवन वायु अुतरती गरम अने शुष्क हवा Ascending wind पवननी बाजुअे चढती हवा

Haboob हबूब, आंधी

Hail हेअील, करा

Haze धूमस (१/२ माअीलथी ओछी दृष्टिमर्यादा)

Hurricane हरीकेन, झंझावात, फरकानो अेक प्रकार

Nimbus (*Nb.*) निम्बस, जळवादळुं

Nimbostratus (*N. St*) नीचा जळवादळां

Stratocumulus (*St. Cu.*) स्ट्रेटो क्युम्युलस; ढगस्तरवादळां; (अुपर ढग नीचे सपाट) नीचास्तर ढगवादळा

Stratosphere स्ट्रेटोस्फीअर; २० थी ५० हजार फूट अुपरनु आवरण

Stratus (*St*) स्ट्रेटस, स्तरवादळुं

Stratus स्ट्रटस Stratocumulus, स्ट्रेटोक्युम्युलस [Stratus, Stratocumulus, Cumulus, Cumulonimbus, Nimbostratus वादळां १२ हजार फूटनी नीचे होय छे]

Thunderstorm गाजवीज तोफान

Tropopause ट्रोपोपोस, स्ट्रेटोस्फीयर अने ट्रोपो स्फीअर वच्चेनुं मध्यस्तर

Troposphere ट्रोपोस्फीअर, २० थी ५० हजार फूट नीचेनुं वातावरण

Turbulance हवामां परपोटा अुपजावनारी स्थिति, हवाप्रक्षोभ

Typhoon टायफून, तोफान, वातोफान, फरकानो अेकप्रकार

Windward पवनवाळी, Leeward निष्पवन

Whirlwind वावंटोळ

Waterspout जळमांथी वादळ सुधी पहोंचतो जळस्तंभ

SECTION IX B खंडिका ९ ब

List of standard words prepared by the Meteorological Department in consultation with All India Radio for use in *All India Radio Weather Bulletins*

हिंदी सरकारना वायुचक्र खाता तरफथी वपराता गुजराती शब्दोनी यादी

Abnormal rain भीनोदुकाळ [चोमासुं

Active (Monsoon) हंमेश जेवुं अगर राश

Amount (cloud) प्रमाण अगर परिमाण

Anticlockwise प्रतिदक्षिण

Anticyclone झुफरकु, अगर हवानुं वधारे दबाणनुं संचरण, अगर प्रदक्षिण वायुनुं संचरण

Appreciably वधारे पडतो, अगर जणाय अेवो

Average राश, सरासरी, सरेराश

Air currents हवाना प्रवाहो

Barometer हवाभारमापक यंत्र

Base of cloud वादळानी अूंचाअी

Breaking up (of depression) अंत आववो (तोफान अगर फरकानो), वीखराअी जवु

Centre (of depression) केन्द्र (तोफाननुं अगर फरकानुं)

Chance संभव, वकी

Clear skies चोख्खुं आकाश

Climate आबोहवा

Clockwise प्रदक्षिण

Clouds वादळां High – बहु अूंचाअीनां• Low – नीचां• Medium – मध्यम अूंचाअीनां• Overcast with – थी घेरायेल-छवायेलुं, Traces of – ना चाया

Clouded वादळाथी घेरायेलुं Half – वादळाथी अरधुं घेरायेलुं-ढंकायेलुं Heavily – वादळाथी तद्दन घेरायेलुं-ढंकायेलुं Lightly – थोडा अूंचां वादळाथी• Moderately – वादळाथी लगभग अरधुं• Mostly – वादळाथी लगभग बधु• One quarter – वादळाथी पाभाग• Partly – वादळाथी थोडुं• Three quarters – वादळाथी पोणो भाग•

Cloudless चोख्खुं, वादळा वगरनुं

Cloudy वादळावाळुं – weather वादळावाळी हवा

Cold wave ठंडो वायु, ठंडी हवानुं आंदोलन अगर मोजु

Continuous चालु

Crossing (of depression) पसार थवुं (फरकानु)

Cyclone, Cyclonic storm हवानुं भारी तोफान, फरकु, वायुचक, चकवटोळ

Dawn प्रभात

Deep (depression) अूंडुं (तोफान)

Deepen (,,) तोफाननी अूंडाअी वधशे

Depression तोफान, फरकु

Deteriorate खराब थवुं

Disturbance तोफान

Disturbed weather हवाराश करतां खराब

Drizzle वरसादनी नानी छांटी, झरमर झरमर वरसाद

Dry weather सूकी हवा

Dust, – devil वंटोळियो – haze धूळमास – storms आंधी

Earthquake धरतीकंप
Evaporation बाष्पीभवन
Extensive घणोज अगर विशाळ
Falls (of Rain, Snow etc) छाटा (वरसाद अगर तुषारना) Few – थोडा छाटा
Feeble (depression, Monsoon etc.) नबळुं (फरकुं, चोमासु वगेरे) [(फरकुं)
Filled up (depression) भराओ गयुं
Fog धुम्मस Low – नीचे जमीन पासे धुम्मस Thick – गाढ धुम्मस
Force (of wind) वेग (पवननो)
Forecast वर्तारो
Forming (of depression) बने छे (फरकुं)
Freezing point हिमबिन्दु
Frost हिम
Frosty conditions हिम पडे अेवी स्थिति
Gale पवननुं तोफान, भारी पवन
Gusty (wind) / Gustiness (of wind) } अस्थिरपवन
Hail करा
Haze धूळ
Heavy rain भारे वरसाद
Humidity भेज
Intensify जोर वधवुं [आतरे आवतो
Intermittent थोडे थोडे वखते अगर आंतरे
Isolated अळगा (स्थळो)
Land breeze किनारा तरफथी वातो पवन
Light हलको
Lightning वीजळी [स्थळ)
Low (pressure area) ओछा (दबाणवाळुं
Maximum (temperature) वधारेमा वधारे, गुरुतम (गरमी)
Mean (average) राश
Meteorology वायुशास्त्र – logical office वायुशास्त्रनुं दफतर – logist वायुशास्त्री
Minimum temperature ओछामां ओछी अगर लघुतम ठंडी

Mist धुम्मस
Monsoon चोमासुं North east – ओशानी चोमासुं South west – नैऋत्यी चोमासुं
Normal (average) राश
Observations वेक्षणो अगर निरीक्षणो
Observatory वेक्षणालय, वेधालय, वेधशाळा
Outlook वर्तारो
Overcast घेरायेलुं
Precipitation वरसाद
Pressure दबाण
Radiation विकिरण
Rain वरसाद, Very light – जूज० Light हलको० Moderate – थोडा भारे प्रमाणमां अगर समधान वरसाद, Rather heavy or moderately heavy – लगभग भारे अगर भारे जेवो वरसाद Very heavy – भारे वरसाद अति वरसाद Local or scattered – अहीं तहीं वरसाद Wide-, spread – घणा स्थळोअे वरसाद Continuous – चालु वरसाद Intermittent – थोडे थोडे वखते वरसाद अगर आंतरे आतरे पडतो वरसाद – storm वरसादनुं तोफान
Rainy day वरसादनो दिवस
Sand *storm* आंधी
Scarcity of rains सूको दुकाळ
Sea, Calm or Smooth शांतदरियो High – ऊंचा मोजावाळो दरियो, Rough – तोफानी दरियो – breeze दरिया तरफथी वातो पवन
Shallow (depression) छाछरूं (फरकुं)
Saturated तरबोळ
Showers छांटा Light – हलका छांटा Heavy – भारे छांटा
Snow तुषार [वातो पवन
Squalls थोडा थोडा समये भारे वेगवाळो
Storm तोफान, वावाझोडुं Cyclonic – भारे फरकुं – वायु चक्र

Strengthen जोर वधवुं
Temperature गरमी, ठंडी अगर उष्मामान
– rise गरमी वधशे – fall गरमी घटशे
Thick (Fog, Mist) घट्ट, घाडी
Thunder गर्जना – rain गर्जना साथे वरसाद
– shower गर्जना साथे छांटा – storm
गाजवीजनुं तोफान
Tidal wave घोडावेल
Twilight झळझळु
Unsettled (disturbed) खराब
Vapour वराळ, बाष्प, बाफ
Visibility दृष्टिमर्यादा, दृष्टिप्रदेश
Weather हवा Cloudy – वादळावाळी हवा
Dry – सूकी हवा Rainy – वरसादवाळी हवा
Western disturbance पश्चिम तरफथी
आवतुं तोफान
Wet भीनी
Winds पवन Dust raining – वंटोळियो
Velocity of – पवननी गति

SECTION X मंडिका १०

Fossils अवशेष नामावलि

The names of fossils have not been and should not be translated into the Indian languages. The following list of fossils, most of which have been found to occur in areas near Gujarat, as reported in Krishan's *Geology of India and Burma*, 1943, p. 356, 375, 427, 434, 449, 487, 488, is not an exhaustive one, but it illustrates the principle that these fossil names should be accepted in the Latin forms already used without seeking more indigenous terms of language. The list is prepared by Prof. N. D. Sukeshwalla of the Geology Department of St. Xavier's College, Bombay:

Corbula Vredenburgi कोर्ब्युला व्रेडेन्बुर्गी
Elephas namadicus अेलीफस नेमेडीकस
Hemiaster cenomanensis हेमीअेस्टेर सीनोमेनेन्सीस
Macrocephalus Chariensis मेको-सीफेलस कारीअेन्सीस [सीन्डी
Namadoceras scindiae नेमेडोसीरस
Natica langispira नेटिका लोन्गीस्पीरा
Nantilus sindiensis नॉटीलस सीन्धी-अेन्सीस
Ostrea vesicularis ओस्ट्रीआ वेसीक्युलेरीस.
Peltoceras athleta पेलटोसीरस अेथ्लेटा
Phyllacanthus sindensis फीलाकेन्थस सीन्डेन्सीस
Rhinoceras unicornis र्‌हीनोसीरस युनीकोर्नीस
Sivajiceras kleidos सीवाजीसीरस क्लीडोस
Trigomia pullus ट्रीगोमीआ प्युलस
Trigonia ventricosa ट्रीगोनीआ वेन्ट्रीकोसा
Turritella multistriata ट्युरीटेला मल्टीस्ट्रीआटा

SECTION XI खंडिका ११

Alphabetical index of standard symbols in Physics

A list of some of the standard symbols used in the English language, to express various physical quantities, is given below It is recommended that these symbols consisting of Roman and Greek alphabets along with their variations of forms (e g italics, capital, or lower types) may be adopted as such to express the respective physical quantities instead of rendering these symbols in Nagari Script It is possible to express g, acceleration due to gravity, by ग or ગ but it will be difficult to translate the symbols like "A, **A**, *A*, A, a, *a*, α", which are all variations of A and each of which expresses a standard physical quantity The rendering of all these different varieties of symbols in Nagari script is not impossible but may wait till the standard nomenclature for the Indian National Language is ready The present list is merely a description of the existing symbols in use

Gujarat College, Ahmedabad — Y G NAIK

भौतिकशास्त्रमां वपराती केटलीअेक प्रमाणभूत संज्ञाओ

નીચેની સંજ્ઞાઓ અંગ્રેજી અને ગ્રીક મૂળાક્ષરોના અનુક્રમમા દર્શાવી છે. આ સંજ્ઞાઓ નાગરી લિપિમા અથવા ગુજરાતી લિપિમા રુપાતર કરવી અનુકૂળ થશે નહિ એના અનેક કારણો છે દાખલા તરીકે અંગ્રેજી મૂળાક્ષર A ની 'A, **A**, *A*, a, *a*,' એમ પાચ સંજ્ઞાઓ થાય છે, અને તે દરેક જુદી જુદી ભૌતિક પરિમાણુ કે શબ્દોની સૂચક છે. આ ઉપરાત α, β, જેવા ગ્રીક લિપિના મૂળાક્ષરોનો પણ આશરો લેવો પડે છે. એને બદલે 'અ, **અ**, *અ* અથવા अ, आ, अी' એમ ત્રણ કે ચાર રુપો થઈ શકે. સામાન્ય ગુજરાતી લખાણમા નાગરી લિપિની સંજ્ઞાઓ લખાણની વસ્તુથી જુદી પડી આવે એટલે ચાલી શકે પરંતુ બીજી નાગરી લિપિની ભાષામા મુસીબત થાય વળી આપણે આખા હિંદને માટે એક સરખી પારિભાષિક સંજ્ઞાનો ઉપયોગ કરવો એ જ હિતાવહ છે. ભૌતિક પરિમાણોની જે સંજ્ઞાઓ અંગ્રેજી ભાષામા રૂઢ થયેલી છે તે જ સંજ્ઞાઓ અપનાવી લેવામા ખાસ વાધો લાગતો નથી. માત્ર માતૃભાષા જાણનારા વિદ્યાર્થીઓને પણ રોમન અને ગ્રીક મૂળાક્ષરોથી પરિચિત કરવા એ મુસીબતભર્યું ન જ કહેવાય. આથી મારુ એવું નમ્ર સૂચન છે કે હાલ તુરત આપણે રોમન અને ગ્રીક મૂળાક્ષરોનો ઉપયોગ કરી એ સંજ્ઞાઓ સ્વીકારી લેવી. આ સંગ્રહ સંપૂર્ણ નથી, પરંતુ ફક્ત માર્ગદર્શક છે ૧૯૩૭ ના ફિઝિક્લ સોસાયટીના પ્રોસિડિંગ્સમાથી આ તૈયાર કરવામા આવ્યો છે.

ગુજરાત કોલેજ, અમદાવાદ — ય. ગુ. નાયક

A: (1) Atomic weight; (2) Surface area
(१) परमाणुभारांक; (२) क्षेत्रफळ

Å: Angstrom unit
प्रकाशना तरंग लंबाअीनो अेकम
($1Å = 10^{-8}$cm.)

a: Acceleration
प्रवेग

B: Magnetic induction
चुंबकीय अुपपादन

C: Capacity; (electrostatic)
स्थित वीजधारक शक्ति

C: Centigrade
सेन्टिग्रेड

c: Velocity of light in vacuum
शून्य अवकाशमां प्रकाशनो वेग

D: Diffusion coefficient
प्रसरणांक, व्यापनांक

d: Diameter, Distance; (Density)
व्यास; अंतर; घनता

d. Differential
कलनसंज्ञा

E (1) Energy, (2) Potential difference
(१) शक्ति; (२) वीजदाब फेर

e: (1) Base of natural logarithms (2) Charge of an electron
(१) लॉगेरिथमनो पायानो अंक; (२) ऋण वीजाणुनो भार

e: Quantity of electric charge
वीजभार

F: Force
बळ

g: Acceleration due to gravity
गुरुत्वाकर्षणनो प्रवेग

H: Magnetic field strength
चुंबक क्षेत्रबळ

H: Henry
हेन्रि

h: Planck's constant; height
प्लांकनो स्थिरांक; अूंचाअी

I: (1) Moment of inertia; (2) Electric current; (3) Intensity of light
(१) चाक्मात्रा, (२) वीज प्रवाह; (३) प्रकाशनी तेजशक्ति

J: Mechanical equivalent of heat
अुष्णतानो यांत्रिक समदर्शक अंक

k: Thermal conductivity
अुष्णतावहनांक

k. Boltzmann constant
बोल्ट्झमॅननो स्थिरांक

L: (1) Latent heat; (2) Self-inductance
(१) लुप्त अुष्मा; (२) अुपपादन

l: Length
लंबाअी

l: Litre
लिटर

M: Molecular weight
अणु भारांक

m: Rest mass of an electron
अीलेक्ट्रोननो स्थिर द्रव्यमान

m: Mass
द्रव्यमान (वजन)

N: Avogadro's number
अेवोगेड्रोनो स्थिरांक

n: Refractive index
वक्रीभवनांक

P,p. Pressure
दबाण, दाब

Q. Quantity of electricity
वीज राशि

q: Heat entering a system
अेक समुदायमां दाखल थती अुष्मा

R: (1) Gas constant, (2) Rydberg's constant
(१) वायु स्थिरांक; (२) रिडबर्गनो स्थिरांक

R: Electrical resistance
वीज-अवरोध

r: Radius
त्रिज्या

S. Entropy
अेन्ट्रोपी

s: Surface area
क्षेत्रफळ

T: Temperature on absolute scale
मूळभूत मापमां अुष्मामान

t. (1) Time, (2) Temperature on ordinary scale
(१) समय; (२) सामान्य मापमां अुष्मामान

u, v, w. Velocity components
गतिना विभक्त अंगो

V (1) Volume; (2) Potential (difference)
(१) कद; (२) स्थितिमान (नो तफावत)

V. Volt
वॉल्ट

v: Velocity, volume
गति; कद

W: Work
कार्य

W. Watt
वॉट

X, Y, Z: Force components
बळना विभक्त अंगो

Z. Atomic number
परमाणु अंक

α Angle of optical rotation
ध्रुवीभवन अक्षना भ्रमणनो कोण

γ· Ratio of specific heats
बे प्रकारनी विशिष्ट अुष्मानो गुणोत्तर

Δ: Increment
वृद्धि माप

δ: Small increment
सूक्ष्म वृद्धि माप

η: Coefficient of viscosity
चिक्कटतानो अंक

θ: Angle of contact; temperature on any scale
स्पर्शकोण; अुष्मामान C. अथवा F.

λ: Wave length
तरंग लंबाअी

μ: (1) Refractive index, (2) Magnetic permeability
(१) वक्रीभवनांक; (२) चुंबकीय प्रसरण-शक्ति अंक

μ: Micron
माअीक्रोन = ०.०००१ सेमि.

ν: Frequency, wave number
कंप संख्या, (कंपन); तरंग-अंक

π: Osmotic pressure
ओस्मॉटिक दाब

π· Ratio of circumference to diameter
परिघ अने त्रिज्यानो गुणोत्तर

ρ Density, specific resistance
घनता; विशिष्ट अवरोध

σ Molecular diameter
अणुनो व्यास

τ. Time interval
कालांतर

ϕ Magnetic flux
चुंबकीय प्रवर्तन

φ Function
फल

χ Magnetic susceptibility
चुंबकीय धारणशक्ति

ω Angular velocity
कोणीय गति